Fordította: Farkas Tünde

Guido Knopp

Históriák

Történetek a történelem árnyékában

Munkatársak voltak: Alexander Berkel, Nushin Bokai, Stefan Brauburger, Jürgen Czwienk, Holger Diedrich, Werner Doyé, Anja Greulich, Peter Hartl, Florian Hartung, Annette von der Heyde, Sönke Neitzel, Patrick Obrusnik, Karl-Walter Reinhardt, Bärbel Schmidt-Šakić, Mario Sporn, Annette Tewes

Dokumentáció: Annette von der Heyde, Mario Sporn

Mérték Kiadó

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:
Guido Knopp: History. Die Geschichten hinter der Geschichte,
C. Bertelsmann, 2005

ISBN 963 9693 07 3

M-érték Kiadó Kft., Budapest, 2006
Felelős kiadó a M-érték Kft. ügyvezető igazgatója
Irodalmi vezető Ambrus Éva
Felelős szerkesztő Ambrus György
Szöveget gondozta Simonits Mária
Borító: Malum Stúdió

Nyomdai munkálatok: Debreceni Kinizsi Nyomda Kft.
Felelős vezető: Bördős János ügyvezető igazgató

Tartalom

Előszó

A történelem olyan, mint egy jó krimi. Sok kérdés csak a második olvasatra jut eszünkbe, sok nyom elmosódott, vagy rejtőzik valahol. És igen gyakran nem a valóság az, amit a szép látszat annak mutat.

Könyvünk riportereinek, történelmi detektívjeinek az a feladatuk, hogy fényt derítsenek elmúlt események rejtelmes félhomályára. Archívumokban kutakodnak rejtőző iratok után, szemtanúkkal és szakértőkkel beszélgetnek, és nemritkán több évtizedes hallgatást megtörve édesgetik ki riportalanyaikból az igazságot. Így aztán meglepő, váratlan, hihetetlen vallomásokhoz jutnak, amelyekkel néha mítoszokat, legendákat is szertefoszlatnak.

Kutatásaik középpontjában mindig olyan emberek vagy események állnak, akikről mindenki azt gondolja, hogy jól ismerjük őket. És mindegy, hogy történelmi detektívjeink az excentrikus II. Vilmost leplezik-e le valódi „médiacsászárként", aki sokkal korábban és tudatosabban pózolt a korabeli médiumoknak, mint kortársai, vagy a Lebensborn-otthonok legendáját, amelyek az SS „úri bordélyainak" hírében álltak, holott a valóságban polgári, fajelmélettel nyakon öntött nevelőotthonok voltak fiatal, házasságon kívül gyereket váró leányanyák számára – a *Históriák* mindig a nagy történelem mögött lapuló kis történeteket keresi. Számtalan elmúlt esemény fölött lebeg még a füstgyertyák mesterséges köde: a megrendezettség, a félretájékoztatás, a propaganda gyakran évtizedekre előre kihatott a Winston Churchilltől származó mondás értelmében, mely szerint „Az igazság olyan értékes, hogy egy falnyi hazugsággal kell körülvennünk, hogy megvédjük".

Nézzünk meg három olyan példát, amelyek nem véletlenül a 20. század két nagy világégéséből – az első és a második világháborúból – származnak. Jogosan mondják, hogy a háborúban az igazság hal meg elsőnek. Itt van például Mata Hari története. Ez a csábító, egzotikus és titokzatos nő, aki 1917-ben egy francia kivégzőosztag sortüzétől végezte, már életében legendává vált. Lélegzetelállító, keleties hatású vetkőzőszámaival betáncolt a századforduló párizsi férfiszíveibe: pillantása epedő, testét buja ékszerek ékesítik, és csak néhány áttetsző

lepelbe burkolódzik, amelyeket egymás után hullni enged… Megtörte korának tabuit, és a világváros lüktető életének közönsége nagyon is szívesen fogadta be az állítólagos indiai brahmin lányt, ezt a szabados erkölcsű, kéjvágyó, természetes szépséget. Számos igen jó módú férfi hullott a lábai elé, akikkel a színpadon innen és túl is remekül tudott bánni.

Az első világháborúban Mata Hari még körülrajongottabbá vált: mind a német, mind a francia titkosszolgálat fel akarja használni a bájait, méghozzá kémkedés céljára. Az volt a feladata, hogy az ágyban fontos katonai titkokat csaljon ki a magas rangú tisztekből. Azonban Mata Hari szerelmes lett, fennakadt a kémelhárítás hálóján, s a franciák kettős ügynökként leleplezték és kivégezték. Azóta izgatja a kedélyeket ennek a nőnek az élete, amely csak úgy szikrázik az erotikától, és sistereg a nagypolitikától. Ő lett az ellenállhatatlan, minden hájjal megkent kémnő fogalmának esszenciája.

A valóságban Mata Hari leginkább törtető karrierista volt. Egy derék és unalmas holland kisvárosból származott, Friesland tartományból. Eredeti neve Margaretha Geertruida Zelle, egy tisztes kalaposmester leánya volt. Mielőtt kurtizáni pályafutását megkezdte volna, szokványos polgári házasságban élt. De mint táncosnő elismerésre, érvényesülésre vágyott. A francia katonaság azonban a gyalázatos csábítót és a jéghideg ügynököt látta és láttatta benne: az ő nagy port felverő perével el lehetett terelni a figyelmet a fronton elkövetett hibákról. Hosszú ideig titokban maradt, hogy ki is volt ez a Margaretha, honnan származott, és hogy mi hajtotta őt előre – a tragikus vég sokáig eltorlaszolta az igazság útját.

Hasonló a helyzet a nagyon titokzatos *U–234* nevű német tengeralattjáróval is. Nem sokkal a hitleri birodalom összeomlása előtt ez a hajó különös rakománnyal indult Japánba: vadászrepülők számára készült új típusú acél hajtóművekkel, optikai üveg tonnáival, higannyal, ólommal, szigorúan titkos konstrukciós tervekkel. Az *U–234*-et azonban nem ez tette igazán legendássá, hanem tíz kicsi, 23 × 23 centiméter méretű fémkapszula. Ezek urán-oxidot tartalmaztak, amelyből dúsítással az atombombához szükséges alapanyagot lehet nyerni. Amikor 1945. május 8-án a Wehrmacht megadta magát, az *U–234* már rég a világtengert járta – a szövetségesek hadihajói nem bukkanhattak nyomára azon a hatalmas vadászmezőn. A tisztek öt napon át egyetlen kérdéssel foglalkoztak: fusson-e be a hajó a legközelebbi kikötőbe, és adja meg magát, vagy próbáljon eljutni Japánig. Johann Heinrich Fehler parancsnok végül úgy döntött, hogy megadja magát az amerikaiaknak. A legénységet csakhamar hazaengedték, az *U–234* pedig dicstelenül végezte: torpedós lőgyakorlatok céltáblája lett belőle.

Különféle spekulációk és elmélkedések később mégiscsak híressé tették. Vajon fordulatot hozott volna-e az amerikai–japán háborúban, ha rakományával együtt eljut Japánba? Lehet, hogy az első atombombák nem Hirosimára és Nagaszakira, hanem San Franciscóra és Seattle-re hullottak volna? A *História* riporterei utánajártak: a japán atomkutatás még gyerekcipőben járt ekkor. Ha az *U–234* megérkezett volna is Japánba, a háború menetét ez a radioaktív rakomány már nem tudta volna befolyásolni. És van még egy másik gyanú is: vajon nem éppen ezt a zsákmányolt urán-oxidot használták fel a hirosimai bomba megépítéséhez? Lehetséges, hogy az *U–234* halálos rakománya a sors tragikus iróniájaként mégiscsak megérkezett rendeltetési helyére, a felkelő nap országába? A könyv erre a kérdésre is választ talált.

A 20. század fontos fordulópontján, 1945-ben a második világháború nagy alakja, Winston Churchill már a győztes mosolyával nézhetett körül. A nagy államférfi képei bejárták a világot: szivar a szájban, kalap a fején, telt, derűs arc. „No sports" – ezzel a jelszóval Churchill nemcsak kilencven évet élt, hanem ráadásul minden sportgyűlölőnek védőszentjévé is avanzsált. A történelem detektívjei azonban kihúzzák a szőnyeget az alibit kereső lustazsákok alól. Egyrészt nem biztos, hogy a fenti idézet Churchilltől származik, másrészt pedig a miniszterelnök meglehetősen sportos életet élt. Krikettezett, úszott, vívott, lovagolt, lovaspólózott – egész sor sportágat űzött szenvedélyesen.

Churchill legendás kényelmességének története azonban nemcsak az újságok hasábjain kikelt, ritkamód hosszú életű kacsa, hanem tudatos politika is: a britek számára a testes, szivarozó ínyenc valóságos szimbólummá vált. Már a puszta látványa is jobb időket ígért. Ha végigsétált egy németek által lebombázott londoni városrészen, olyan volt honfitársai szemében, mint egy rendíthetetlen szikla a hullámverésben. A szó legszorosabb értelmében *megtestesítette* azt a szívós bizakodást, hogy élni a „vér, a veríték, a könnyek" ellenére is érdemes. Ha sejtette volna, hogy évtizedekkel később rá hivatkozik majd minden sporttól undorodó lusta fickó, biztosan nem lett volna túlságosan boldog.

Nos, ezek és még számos egyéb történet vár a következő oldalakon arra, hogy felfedezzük őket: 20. századi történetek, amelyek megint csak bebizonyítják, hogy a valóság többnyire izgalmasabb – és főként tanulságosabb –, mint bármelyik krimi.

1913 Az első német médiasztár

Ő volt az „első német médiasztár". A film és a felvevőgép gyermekkorában öntudatosan mutatkozott a nyilvánosság előtt. II. Vilmos még a vereségben is ura maradt a helyzetnek: visszavonulása többfelvonásos drámai hattyúdal volt.

Ezen a vasárnapon, 1913. június 15-én „felségesen" jó idő volt. Sütött a nap, a kék eget egyetlen felhő sem árnyékolta be. És ez így volt jól. Mert csakis ilyen ragyogásban tudták lefilmezni a császári operatőrök azt, amit elvártak tőlük: őfelsége II. Vilmos német császár és porosz király trónra lépésének 25. évfordulóját, az alkalomhoz illő mindenféle pompával és csinnadrattával. A birodalom fővárosát olyan magas rangú vendégek tisztelték meg látogatásukkal, mint II. Miklós orosz cár vagy V. György angol uralkodó. Egész Berlin talpon volt. A gépkocsik és a szekerek a német főváros virágokkal ékesített utcáin kilométeres sorokat alkottak. A villamos a 2 108 000 utassal aznap minden rekordot megdöntött. Az egész főváros tombolva ünnepelt egyetlen személyt.

Mindenütt ott álltak az operatőrök és a fényképészek, hogy lekapják a császárt, a császári családot vagy az ünneplő tömeget. Ennek a napnak maradandóvá kellett válnia a nemzet kollektív emlékezetében, őfelségének személyesen, konkurencia nélkül kellett a középpontban állnia. Az alattvalók pedig, e grandiózus színjáték jelentéktelen mellékfigurái gyakran órákon át, hajnalhasadás óta várták, hogy a császár hintója elhajtson előttük a sugárúton. A nagy tömeg minden egyes tagja szeretett volna odakiáltani valami kedveset a császárnak, legalább egy pillantást vetni rá, amint elhalad előtte. A magas rangú személy közeledtét kürtharsogás jelezte. Felhangzott a hazafias dal, fúvószenei kísérettel: „Dicsőség neked, diadalkoszorúzott / uralkodója hazánknak, / dicsőség neked, császár!"

Ennek a zenitállapotnak a boldog és hetyke hangulata a császár személyében öltött testet, ő pedig jobban és pontosabban testesítette meg ezt, mint bárki más tette volna.
Sebastian Haffner

„Egy korszak megtestesülése."
Vilmos császár imádott díszes öltözékben feszíteni és a középpontban állni

Emlékszem a szép fehér tollakra, amelyek az urak sisakjain lengtek. Jaj, hogy libegtek a szélben! Nagyon-nagyon szép volt. Nagy hatást tett rám, persze.
Käthe Rodde, kortárs

Ez a pompás előadás a záróaktusa és egyben a csúcspontja volt annak az ünnepségsorozatnak, amelyben felvonulások, bálok, katonai gyakorlatok, díszbeszédek és kitüntetésosztások szerepeltek – mindez a trónra lépés évfordulójának tiszteletére.

Az 1898-as születésű kortárs, a berlini Maria Mehren iskolájában aznap szünetet hirdettek, hogy a gyerekek éltethessék a császárt: „Mind vörös-fehér-fekete zászlócskákat kaptunk, kis papírzászlókat, azzal kellett integetnünk a császárnak. Ő meg visszaintegetett az erkélyről. Nagyon büszkék voltunk."Amikor Maria Mehren visszaemlékszik arra a napra, rögtön eszébe jut a dalocska is, amelyet akkor széltében-hosszában fújtak: „A császár igen kedves ember, / és Berlinben lakik. / S ha nem lenne olyan messze odáig, / bizony én is odaköltöznék, még ma."

Nyilvánvaló: az ezüstjubileum idején Vilmos népszerűsége a zenitjére emelkedett. És amikor szót ejtünk róla, nemcsak a Német Birodalom császáráról, hanem a bulvárokon színes tollait teregető első német médiasztárról is beszélünk.

II. Vilmos korának valószínűleg leggyakrabban filmezett és fényképezett embere volt. Folyamatosan fényképezték, akár katonai parádén meneteltek előtte az ezredek, akár fényes bálokat adott, akár „utazó császárként" idegen földekkel ismerkedett, vagy vadászatokon trófeákat szerzett, akár hadgyakorlaton, akár ujjongó tömegek között járt. Egy olyan korszak emblematikus figurájává vált, amelyet később róla neveztek el. Személye mindig rivaldafényben állt: ilyennek szerette látni önmagát, és azt akarta, hogy mások is ilyennek lássák. „Ő volt az egyetlen uralkodó a korban, aki valóban értett valamit a PR-hoz – elemzi a cári famíliából származó Nyikolaj Romanov, Vilmos császár rokona. – Milyen jó lett volna neki, ha már akkor feltalálják a televíziót!"

Szerette volna, ha élete végéig így folytathatja: a nyilvános élete nem más, mint egy sor aranyszín, békés katonai parádé, csupa színjáték, amelynek a középpontjában ő áll.
Golo Mann

Vilmos szerette a nagyszabású fellépéseket. Tudta, hogyan kell hatást kelteni, és azzal is tisztában volt, hogy a nép semmit nem kíván forróbban, mint hogy hatást gyakoroljanak rá.

A néphez közel álló uralkodó, amilyen gyakran csak tudott, a nyilvánosság elé állt.

„Mindig más és más ruhában kocsizik, lovagol, járkál, étkezik és beszél és beszél. Min-

„Nagy felhajtás egy személy miatt." 1913-ban ünnepi díszbe öltöztek az utcák Vilmos negyedszázados uralkodói jubileumának tiszteletére

den napra jut egy-egy ünnep, minden órára egy ünnepélyes alkalom. Amelyet, ahogy mondani szokták, megörökítenek, méghozzá filmen és fényképen és táviratban és újságcikkben és jegyzőkönyvileg is. A világtörténelem csak úgy gördül lefelé a hengerekről" – jegyzi meg

Kilenc hónapig úton, s csak a téli hónapokban itthon! És itt is az állandó társasági elfoglaltságok – hol marad az elmélyült, komoly munkához szükséges nyugalom?

Von Zedlitz és Trützschler grófja, udvarnagy

szarkasztikusan Walther Rathenau, akkor az AEG elnöke, a császárkorszak után német külügyminiszter.

Szinte mindig akad karnyújtásnyi távolságban egy fényképezőgép. Elkíséri a császárt a *Hohenzollern* nevű cirkálóra, amikor a császár északi utazást tesz, de vele van a Földközi-tengeren is, amikor őfelsége Korfura látogat, miután az egykori Sissi-villát, az Akhilleiont megvásárolta. (Erzsébet királynét 1898-ban gyilkolták meg.) Vilmos udvari fényképészei minden nyaralást, minden utazást dokumentálnak. Vilmos így „avatta be" a köznapi halandókat a császári élet mindennapjaiba, így keltette bennük azt az illúziót, hogy uralkodójuk egészen közel áll hozzájuk. Mintha kifejezetten igény élt volna benne a rivaldafényre, mintha azt gondolta volna, hogy ezáltal népéhez közel álló, mindenütt szeretett uralkodó válik belőle.

„A császár megkövült, fenséges arcvonásokkal mindenütt megjelent, ahol a lakosság láthatta őt – emlékezik vissza barátja, Ernst Reventlow gróf. – Meg volt győződve róla, hogy az alattvalóknak mindig szükségük van a magasan felettük lebegtetett, stilizált uralkodói alakra." A császár pedig élvezte, ha jótékonykodásával „leereszkedhetett" a nép közé. Nagyon is szeretett például árva gyerekek között fényképezkedni. Szép nyaralásokat tett lehetővé a számukra a szegénységtől távol, ők pedig cserébe eljátszották a kulissza szerepét, azét a kulisszáét, amelyben szeretett mutatkozni mint népének szeretett uralkodója. Elődeinél ez lehetetlen lett volna.

A kis Wilhelm 1859. január 27-én született Victoria angol királyi hercegnő és Friedrich Wilhelm von Preussen (Poroszországi Frigyes Vilmos) porosz trónörökös első gyermekeként. Már születésekor ránehezedett a jövő, az, hogy egykor vezetnie kell a Német Birodalmat, s mint államfőnek a magánélete mindig háttérbe szorul majd az államérdekek mögött. Születésének drámai körülményei még ma is spekulációkra adnak alkalmat: a „Német Birodalom büszkesége" béna bal karral jött a világra. A sors kétszeresen is megverte: egyszer ezzel az élettelen karral, másodszor pedig az anyai szeretet hiányával. Victoria hercegnőt igen elkeserítette, hogy „tökéletlen" gyermeket szült, és ezt éreztette is Vilmossal. Anya és fia között nem beszélhetünk felhőtlen kapcsolatról. Victoria hercegnő 1871-ben ezt írta Frigyes trónörökös hercegnek, a férjének: „Harcoltam a csalódottság és a lelkemet őrlő bánat ellen. A karja ugyanis megkeserítette az

életemet – sohasem örülhettem annak, hogy megszületett."

„Sohasem tudtam örülni neki." Vilmos és anyja, Victoria között nem volt zavartalan a viszony (1875-ös felvétel)

A „hibás" trónörökösre keserves gyermekkor várt: nyújtópadok, elektrosokkok, tornagyakorlatok, lovaglóórák a végkimerülésig – ezek mind arra voltak hivatva, hogy segítsenek eltüntetni a „születési hiba" nyomait. De a sokféle gyötrésnek nem sok hatása mutatkozott a gyermeken. Bal karja jó 15 centivel kurtább maradt a másiknál. Vajon a leendő császár „talpig férfi" lesz – vagy egy szerencsétlen nyomorék? Vilmosnak hamarosan meg kellett éreznie, hogy nem tud eleget tenni családja elvárásainak. Egész életében szenvedett angol származású anyja miatt, akit gyűlölt, míg nagyanyjához, Viktória királynőhöz szeretetteljes kapcsolat fűzte. Egy tipikus kisgyerekfénykép hároméves korában mutatja a trónörököst, amint kurta bal karját egy fegyveren nyugtatja. Mindig álcázni próbálták ezt a szerencsétlen ismertetőjegyét, de a legmutatósabb puska sem vonja el a figyelmet a képen látható boldogtalan kis gyermekarcról. Ugyancsak módfelett fontos volt Vilmos nevelésében Hinzpeter nevű, szigorú kálvinista házitanítója, aki 1866-tól került a trónörökös mellé, és aki napjában vagy tizenkét óra hosszat oktatta józanul és keményen. Ennek eredménye lett az örökös elismerési vágy, a folyamatos dicséretre szomjazás. „Azok közé tartozom, akiknek szükségük van a dicséretre, hogy ösztönzést kapjanak tőle, és jól tudjanak teljesíteni. A korholás megbénít", mondta Vilmos egy ritka őszinte pillanatában barátjának, Philipp zu Eulenburg grófnak. Ám ez a tulajdonság csak a talpnyalók és az udvaroncok irányába tette őt nyitottá. Eulenburg ezt írja 1897-ben Bernhard von Bülow-nak: „Sohase feledkezz meg arról, hogy Őfelségének időnként dicséretre van szüksége. Azok közé tartozik, akik az általa sokra tartott emberektől kapott, kellőképp adagolt dicséretek nélkül elbátortalanodnak.

Vilmos herceg, a trónörökös, még a jövő rejtélye.

Friedrich von Holstein, 1888. március 27.

Minden kívánságod teljesíttetik, ha nem fukarkodsz a dicsérettel, amelyre Őfelsége rászolgál. Ha nem szólsz akkor, amikor dicséret illetné, rosszindulatot fog feltételezni rólad."

A sok hízelgés végül mértéktelen öntetszelgésbe sodorta Vilmost. Világában nem volt helye a kritikának. Idővel csupa talpnyalóval vette körül magát, akik önbizalma csökkenésének első jelére körbehízelegték.

A „három császár évében", 1888-ban aztán Vilmos váratlanul trónra lépett rövid ideig uralkodó apja után, aki gégerákban elhunyt. Már a trónra lépésekor olyan problémák jelentkeztek, amelyek végül Otto von Bismarck kancellár leváltásához vezettek. Az alig harmincesztendős Vilmos ugyanis gyakran került szóváltásba az öregedő kancellárral. Túlságosan különbözött a jellemük: emitt a forrófejű öntetszelgő, aki egyenesen egy új világrend képviselőjének tüntette fel magát, amott a jövőt gyakran sötét színben látó, tapasztalt, birodalomalapító államférfi, aki önmagában látta az egyetlen garanciát az alkotmányosság betartására. A Bismarck leváltása utáni „új kurzust" a vilmosi politikában egyrészt nagyvonalúság, másrészt ügyetlenség jellemezte. Meggondolatlan „gyújtó beszédei", narcizmusa és önstilizálási hajlama afféle „ketyegő időzített bombává" tették őt az európai diplomácia terepén. Egyáltalán: a lózungok és a különböző nagyhangú frázisok a császár ismertetőjegyévé váltak. „Személyes hadseregét" a fakó kancellárok nem voltak képesek ellenőrzésük alatt tartani. A harsány Vilmos így tett szert a határokon belül széles körű, bár nem mindig tiszteletteljes népszerűségre, ám a határokon kívül egyre szaporodtak az elefánt módra összetaposott porcelánboltok. A nehézkes „ötlabdás játékot", amely megvédte volna Németországot a kétfrontos háborútól, már rég feladták. Vilmos politikája akkor aratott tetszést, amikor szakított a „vaskancellár" kül- és gyarmatpolitikai visszafogottságával. 1897-ben Theodor Fontane ezt állapította meg: „Ami a császárban tetszik, az az, hogy teljes mértékben szakít a régivel. Ami nem tetszik, az meg az, hogy a még régebbieket akarja visszahozni."

Vilmos már mint fiú is arról ábrándozott, hogy „egyszer majd olyan szép flottája legyen, mint Angliának". Ez az óhaj végzetes fegyverkezési versengésbe torkollt, amelynek révén a Német Birodalom egyre inkább elszigetelődött. Vilmos álma arról szólt, hogy „helyet biztosítsanak Németországnak is a nap alatt", és hogy a régi rivális, a tengeri nagyhatalom Nagy-

Ő még gyerek, és mindig is az marad.

Bernhard von Bülow, 1896. november 6.

Britannia is elismerje világbirodalmi rangját. Vilmos a flottában a hatalom szimbólumát látta, és egy óriás játékszert, amellyel túl akarta szárnyalni az angolokat, méghozzá veszteséges háború bekalkulálása nélkül. A fenyegető szövetségek fellegei egyre sűrűbben tornyosultak a birodalom fölött, ám Vilmos még hitt abban, hogy mindent meg lehet oldani személyes, dinasztikus, családi szinten. Ugyanakkor azonban szó nélkül eltűrte, hogy Tirpitz admirális agresszív flottapolitikája miatt bezáruljon az ajtó London és Berlin között.

Hivatásomat magasabb helyről kaptam, és később ennek kell majd elszámolnom is.

II. Vilmos

A császárnak dicséret-, hatalom- és dicsőségszomjában kapóra jött a technika fejlődése. A 19. század közepén Louis Daguerre találmánya lehetővé tette a pillanatok megörökítését: az első fotográfusok természethűen tudták ábrázolni a modelljüket, szinte fölöslegessé téve ezzel az udvari festőket. És hamarosan korlátlan példányszámban lehetett másolatokat is készíteni a felvételekről. Ékesítse hát a birodalom minden háztartását, minden hivatali helyiségét a császár portréja! Micsoda kilátás! Vilmos feltétlenül ki akarta használni ezt a kínálkozó lehetőséget. Hiszen az újabb kori császárok hivatalát a technikai fejlődés korában mintha már nem Isten adta volna – még ha maga Vilmos ezt így fejezte is ki:

„Az Isten kegyelméből való uralkodás azt jelenti, hogy mi, Hohenzollernek, Istentől vesszük a koronát, és az éggel kell elszámolnunk a vele kapcsolatos terhekkel és kötelességekkel. A német kedély eredettől fogva vallásos. Ez a felfogás lelkesít engem is, és ennek szellemében szándékozom uralkodni és irányítani."

No de azért nem árthatott, ha a monarchiát „láthatóvá" is teszik.

Vilmos a technikai fejlődés igézetében „daliás idők" felé szerette volna vezetni népét. Berlin akkoriban egy fiatal, fölfelé törő világhatalom dinamikus központja volt. Heinrich Mann szavaival: „Németország jövőjét Berlin ma előre éli meg. Ha valaki reményt akar meríteni, oda irányítsa a tekintetét!" A császár alakja pedig megfelelő emblematikus figurája lett ennek az elinduláshangulatnak. Őfelségét teljes elragadtatással töltötték el a technikai újítások, mint például az automobil. Szépen haladt a vasútvonalak kiépítése. A távíró és a telefon már a mindennapi élet elengedhetetlen kelléke volt. Az emberek pedig szerették a nekik aranykort ígérő császárt. És a technika mintha ennek lett volna a hordozóeszköze. Walther Rathenau így írja le ezt a jelen-

séget: „Soha még nem tükröződött ennyire pontosan egy korszak egy emberben és megfordítva, egy ember nem vált még ennyire szimbólumává korának, mint II. Vilmos."

Ha Vilmos fényképészeknek pózolt, nemigen mutatkozott másban, mint számos egyenruhái egyikében, amelyek közül szinte egyik sem volt rajta kettőnél többször. Persze civil ruhája is volt szép számmal, de nyilvános alkalmakkor csakis egyenruhában jelent meg. Néha díszegyenruhában feszített, néha huszáruniformisban, aztán tengerésznek vagy dragonyosnak öltözve – egyikben fessebb volt, mint a másikban, és valamennyiről csak úgy ordított a férfiasság. És nemcsak Vilmos, hanem az egész társadalom is a militarizmus varázsában élt.

A tömegek nem utolsósorban épp öltözködésükben követték a császárt. Amit bevezetett a társaságban, azt hálásan felkapták és másolták. Így vált például a matrózruha divattá a német családokban. Szinte minden házban ott lógott a császár valamelyik portréja, de gyakran egész alakos képe is, egyre újabb pózokban: családi képen, íróasztalos képen, riportszerű beállításban a fogadásokon, felvonulásokon, szoborleleplezéseken, sétalovaglásokon, vadászatokon, országjáráson és hajón. Mintha az alattvalók beavatódtak volna a császár mindennapjaiba – szerették benne ezt a vélt népközeliséget is.

A német átlagcsalád számára a császár és a császári família képes magazinokból vált emberközelivé mindenféle „természetes" felvételeken: Vilmos a legfiatalabb csemetével pózol a fényképezőgép előtt, jóságos családatyaként tréfálkozik a szabadságán a családtagokkal, tornagyakorlatokat végez hajójának, a *Hohenzollern*nek fedélzetén. Bernhard von Bülow kancellár és porosz miniszterelnök megállapította: „A német nép nem árnyékcsászárt akar, a német nép hús-vér uralkodót akar." Meg is kapta, sőt még többet is: a császár, mint egy neonreklám, mindenütt jelen volt, és nemcsak muszájból került mindig előre, hanem el is tudta magát adni úgy, ahogy csak akarta. Írásai gyakran százezres példányszámban jelentek meg. Amikor császári kitüntetések osztogatására került a sor, Vilmos mindig igazi patriarkális uralkodónak bizonyult: előszeretettel osztogatta a tulajdon fényképeit a legkülönfélébb formátumokban, színekben és motívumokkal. A legmagasabb kitüntetések egyike az volt, ha a kitüntetett személyt lefényképezték a császárral együtt, s ha ez a kép még színes is volt, ráadásul Vilmos saját kezű aláírása díszítette...! A német tartományokban olyan fényképhierarchia alakult ki, mint amilyen a kitüntetések rangsorát szokta jelezni.

Senkit sem akarunk árnyékba állítani, de nekünk is jár egy hely a nap alatt.
Bernhard von Bülow II. Vilmosról, 1897. december 6.

„A haladás bűvöletében." A császár autóbolond volt

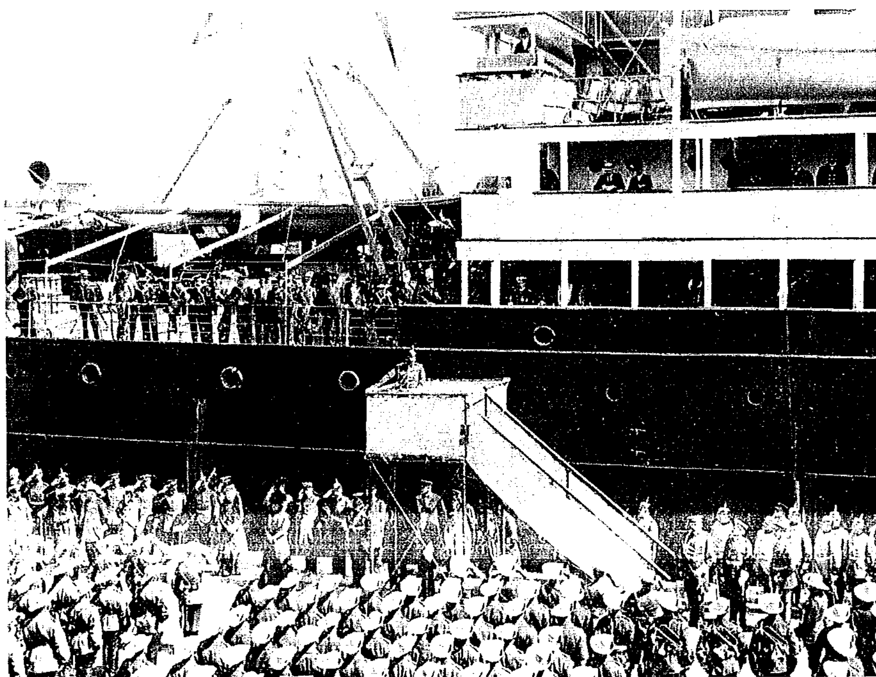

„Olyan szép flottát, mint az angoloké." Ha ring is az a csónak, a póz tökéletes legyen!

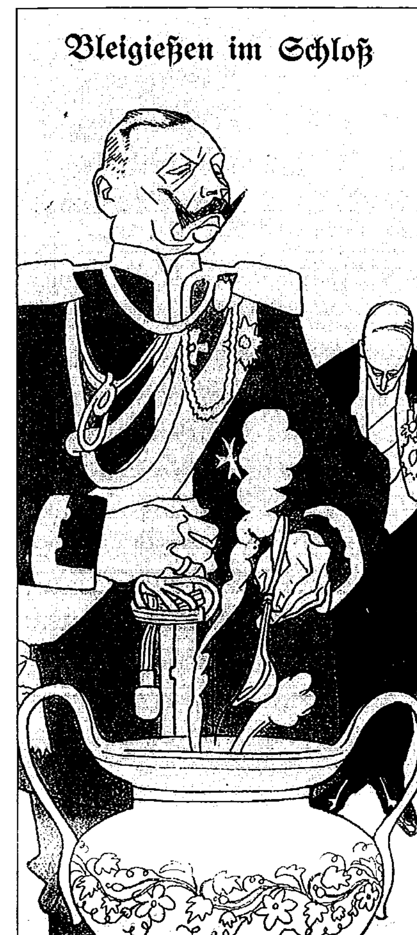
Lusta volt, és imádott szórakozni. Ünnepelni, utazgatni, mutogatni magát az embereknek, lóhátról hadgyakorlatokat vezényelni, hasonszőrűekkel fejedelmi banketteken pohárköszöntőket váltani, pávaként kidekorálva az udvari páholyban megjelenni, pillantását a közönségen jártatni, bajszát simogatni – ezek voltak az ő nagy pillanatai.
Golo Mann

A császár fényképei valami egészen sajátos atmoszférát közvetítenek – egy hatalmas álarcosbálét, szinte valami Mars istennek szóló karneválét. Vilmosnak igen fejlett érzéke volt a képi ábrázolás drámaiságához. Ha a nagyapja még diszkréten a háttérbe vonulva az államügyeket szerette intézni, minden udvari zajtól távol, akkor Vilmos egészen más uralkodói közérzetet érvényesített. A középpontban csakis ő állt, ő, a német császár: minden tekintet rá irányult, és minden fizikai és képi megjelenés egyvalamit, az ő tetszeni vágyását volt hivatott kielégíteni. Vilmos önmagát tette minden dolgok mércéjévé.

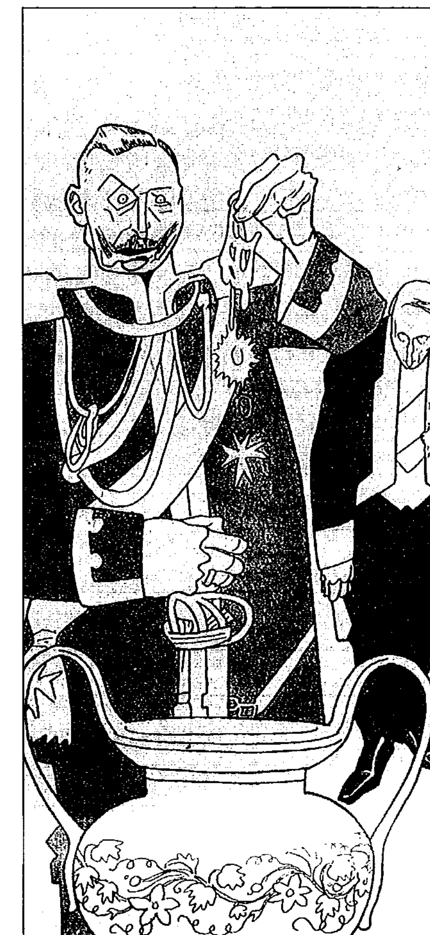
Így volt ez nagy külpolitikai baklövéseinél is. Amikor 1900-ban a „bokszereknek" nevezett kínai forradalmárok megrohanták a pekingi diplomatanegyedet, és meggyilkolták Klemens von Ketteler bárót, a német nagykövetet is, Vilmos harsányan fenyegetőzött, hogy „egész Pekinget a földdel teszi egyenlővé". Amikor a bokszerlázadás leverésére induló csapatot búcsúztatta Bremerhaven kikötőjében, akkor tartotta hírhedett, úgynevezett „hun beszédét", amelynek egy szakasza nemzetközi felháborodást keltett: „Ha szembekerültök az ellenséggel, verjétek meg! Nincs irgalom! Nem ejtünk foglyokat! Ahogy ezer évvel ezelőtt Attila király hunjai olyan nevet szereztek maguknak, amely máig hatalmasnak és rettegettnek mutatja őket, úgy Németország neve is töltse el rettegéssel Kínát, hogy soha egyetlen kínainak se jusson eszébe akár csak egy sanda pillantást is vetni egyetlen németre!" Vilmos egyfolytában verte a nagydobot – csak épp az ütemet tévesztette el folyamatosan. Az ilyen fenyegetőzések nagymértékben rontották Németország nemzetközi megítélését.

„Nem adunk kegyelmet." A császár búcsúzik a német expedíciós hadseregtől, amely 1900-ban a bokszerlázadást indul leverni

„Na, nézzük, mit hoz a holnap."

„Hűha, hiszen ez olyan, mint egy szájkosár!"

Az újságírók derülnek rajta: a *Simplicissimus* karikatúrája 1908 decemberéből

Őfelsége ráadásul belföldön is lejáratta magát. 1908-ban a *Daily Telegraph* című angol napilapnak adott interjújában arról panaszkodott, hogy Németországban nehézségekbe ütközik, mivel közeledni próbál Nagy-Britanniához. Az ominózus mondat így hangzott: „Saját népem középső és alsó rétegei nem táplálnak baráti érzelmeket Anglia iránt. Úgyszólván kisebbségbe kerültem a saját országomban, de ez a kisebbség legalább a legjobb körökből kerül ki."

Az interjúból nagy botrány lett Németországban: egy anglofób ország anglofil uralkodója – a császár gúny és köznevetség tárgya lett, közel állt ahhoz, hogy lemondjon. Nyilvános beszédei színpadiasak voltak, igen gyakran az agresszivitásig harciasak; az uralkodó semmi diplomáciai érzékkel nem rendelkezett, gyakran beszélt rossz időpontban, rosszul megválasztott helyszínen. Olyan uralkodónak mutatkozott, aki nem nőtt fel a feladatához.

Kínos ballépései rendre az újságok témáivá váltak, de még gyakrabban a vicclapokéinak. Hogy elkerüljék a felségsértés vádját, az újságok gyakran csak egy-egy testrészt mutattak a császár alakja helyett: egy kezet, egy csizmát vagy egy felsőtestet. Olyan jelképeket is alkalmaztak, mint a nap vagy az oroszlán. Persze ezek a szimbólumok mind elegendőnek bizonyultak ahhoz, hogy az olvasó Vilmos császárra gondoljon. És mivel annyira rajongott a technikáért, az egyenruhákért, a parádékért, az utazásokért, a vadászatért és a hajókért, könnyen találtak hozzáillő jelzőket is, amelyeket aztán önmagukban is lehetett használni, szinonimaképpen. Így vált Vilmos „médiasztárrá" egy olyan korszakban, amikor még alig volt médium, amely „sztárcsinálásra" adhatta volna a fejét. Wilhelm von Ilsemann, a császári hadsegéd fia így számol be II. Vilmos egyik fellépéséről: „Legfőképp a gyerekekre tett nagy hatást, először is a szeme miatt. Igen világos, tiszta kék szeme volt, és nagyon intenzíven tudott ránézni az emberre. Másodszor pedig nagyon mély hangja is volt." Vilmos császárt népének vágyai termelték ki.

De hogyan lehet az, hogy egy olyan ember, akinek igazából semmi karizmatikus kisugárzása nincs, a tömegek körülrajongott kedvencévé válik? Hogy egy ilyen önmagában gyenge személyiség arra használja színészi képességeit és azt a tényt, hogy mindenütt jelen van fizikailag, hogy egy egész kontinenssel egyenlíttesse ki komplexusait? Több a látszat, mint a lényeg – ez volt II. Vilmos, és ebben is birodalmának hű tükörképe volt. Ez a birodalom túl nagy volt ahhoz, hogy beszálljon az európai hatalmak közös muzsikájába, de túl kicsi ahhoz, hogy a karmesterükké tolhassa fel

Jó színész volt. Aki csak futólag került vele kapcsolatba, azt elbűvölte.
Golo Mann

A vakvágányra állított aggastyán – a hollandiai száműzetésben a favágás volt Vilmos legkedvesebb szórakozása

magát. Mindenesetre ha a császár, ne adj' isten, meghal trónra lépésének 25. évfordulóján, kegyes emlékként őrzi meg őt a történelem – olyan uralkodóként, aki egy egész korszaknak kölcsönözte a nevét.

Ám amikor a háborút elvesztették, és a glória fénye elhalványult, a jó németek is boldogok voltak, hogy egykori bálványukat hollandiai száműzetésében tudhatják.

A pálya végén teljesen eltűnt az egykori fény maradéka is: az egykor csillogó médiasztárból egy politikai holtvágányra tolt aggastyán lett, aki úgy érezte, nem érti meg a világ, és aki azzal csapta agyon az idejét, hogy nacionalista jelszavakat hangoztatott, és fát vágott. Párizs elfoglalásakor táviratban gratulált Hitlernek. Egy nappal halála előtt, 1941. június 4-én Kréta bevételének örvendezhetett: „Ezek a mi pompás csapataink!"

Temetésén felségesen jó idő volt.

1914 Egy parányi béke

1914 karácsonya: a nyugati fronton lélegzetvételnyi csend. Német és szövetséges katonák másznak elő a futóárkokból, és barátkoznak. A háború közepén egy parányi béke sarjadt ki.

Szenteste a nyugati fronton mindenütt fagypont alá esett a hőmérséklet, néhol a hó is szállingózott. A katonák csendben lapultak az állásaikban, sokan ittak, cigarettáztak. Amikor a német vonalban hirtelen felfénylett valami, a britek először arra gondoltak: roham indul. De a németek fenyőfákat vágtak ki, és gyertyákkal díszítették fel őket. „Nagyon meg voltunk hatva, mind elszomorodtunk – emlékszik vissza Herbert Sulzbach szemtanú. – Mindenki hazagondolt, az otthonára, a feleségére, a gyerekeire".

1914. háborús karácsony. A nagy európai háború kitörése óta már majdnem öt hónap telt el. A kezdetet minden nemzet ujjongva fogadta. Mindenki úgy látta: őt támadták meg – támadónak senki sem érezte magát. „Tiszta szívvel és tiszta kézzel markoljuk meg a kardot" – jelentette ki II. Vilmos császár a Reichstag előtt. Berlin, Párizs, Bécs és London utcáin úgy ünnepeltek az emberek, mint aki végre jó irányba indult el. „Biztonságos korszakban nőttünk fel, valamennyien vágytunk a szokatlan élményekre, az újfajta veszélyre – írta Ernst Jünger író. – Valósággal megmámorosodtunk a háborútól." Végre ideje már, hogy a régi rendszer megkapja a kegyelemdöfést. Eufóriában üdvözölték az új korszak eljövetelét, amely, úgy látszott, lehetővé teszi a kitörést az unt polgári korlátok közül.

Európa népeit valóságos nacionalista láz fogta el, és ez minden olyan hangot elhallgattatott vagy túlharsogott, amely a háború gyilkos következményeire hív-

„Stille Nacht, heilige Nacht" – 1914-ben németek és britek együtt ünnepelték a nyugati fronton a karácsonyt (kortárs rajz)

Mindenki el volt ragadtatva, és azt gondolta, milyen könnyű séta lesz – Párizsig meg vissza.

Käthe Rodde, 1906-ban született

„Nemsokára újra itthon vagytok!" II. Vilmos szónoklatának részlete a berlini városi palota erkélyéről, 1914. augusztus 1.

ta volna fel a figyelmet. Százezrek jelentkeztek önként a haza fegyveres szolgálatára. A pályaudvarokon dagadozott a tömeg, egyenruhás fiatalemberek búcsúzkodtak az anyjuktól, kedvesüktől, feleségüktől, testvéreiktől, és indultak a frontra. „Mindenki el volt ragadtatva, és

azt gondolta, milyen könnyű séta lesz – Párizsig meg vissza" – mondja Käthe Rodde, aki gyermekként élte át a mozgósítást. Az akkor kilencéves Gertrud Handke megerősíti állítását: „Győztes és persze egész rövid háborút reméltünk. A katonák énekeltek, és biztosak voltak abban, hogy karácsonyra itthon lesznek." II. Vilmos császár ezt kiáltotta a távozó csapatok után: „Mire a falevelek lehullnak, hazatértek!"

A német fél az első hetekben katonai sikereket ünnepelhetett. A régi, 1905-ös Schlieffen-tervet dolgozták át, amely szerint először megelőző csapást mérnek nyugaton az ellenségre, majd minden erőt Oroszország ellen fordítanak. Mivel azonban a Franciaország és Németország közötti rövid határszakasz igen meg volt erősítve, a francia hadsereg északi szárnyát széles átkaroló hadművelettel kellett volna megkerülni a semleges Belgiumon át, és pár hét alatt kicsikarni a győzelmet. 1914. augusztus 3-ának kora hajnali óráiban Nagy-Britannia hadat üzent Németországnak mint Belgium semlegességének kezese. Szeptember elejére a német előretörés elakadt – a nyugati villámháború gyilkos állóháborúvá változott, amelyet igazából egyetlen harcoló fél sem akart. A katonák olyan futóárkokban hasaltak szemben egymással, amelyeket gyakran csak száz méter választott el. Innen kellett felugrálniuk, és a többnyire csupasz, kráteres mezőn rohanni gránát- és golyózáporban, csak hogy egy tenyérnyi senki földjét meghódítsanak. „Azt hiszem, ez volt a fordulópont – emlékszik vissza Gustav Adolph von Halem, aki részt vett a háborúban. – Őrült áldozatokat hoztunk parányi területecskékért. Akkortól kezdve borzalmassá vált a háború."

A lövészárkokban többnyire elviselhetetlen állapotok uralkodtak, volt, amelyikben az emberek térdig érő vízben gázoltak. A tél beköszöntével az időjárás lett minden katona legádázabb ellensége. A teljesen átázott egyenruhák sohasem száradtak meg többé, és a testeken fagytak merevre az első fagy idején. „Elevenen megfagyhatunk – írja valaki egy 1914. október 17-re keltezett tábori levélben. – Észak-Franciaországban nagyon hideg van. És senki sem segít rajtunk. Egész éjszaka lőnek. A legénység kimerült. Mind békét akarunk."

A nyugati front lövészárok-háborúja lehetetlenné tette a mozgást az árkokon kívül. A háború elakadt – feltúrt földben, vérben, sárban. Az ágyúk dübörgő zárótüze, a gép-

A harcos vágya

Szeretnék az ágyamban
Heverni fehér ingben,
Szeretném, ha nem lenne
szakállam,
A hajamat megfésülném,
A kezem tiszta lenne,
És a körmeim is,
És te, puha kis feleségem,
Gondoskodnál
a nyugalmamról.

Alfred Liechtenstein, a 16. bajor gyalogezred önkéntese

Ez a pusztulás borzalma. Éjjel-nappal lőnek. Néha napi két órát sem alszom, mert féltem az életemet.

Tábori levél 1914. október 18.

fegyverek kattogása, amelyek egyfolytában az árkok fölött pásztáztak, s a véres közelharcok felőrölték a katonák idegeit.

„Ez a pusztulás borzalma. Éjjel-nappal lőnek." Egy katona Senoresből írta haza ezt a levelet 1914. október 18-án. „Néha napi két órát sem alszom, mert féltem az életemet." A veszteségek iszonyúak, voltak olyan napok, amelyeken tízezrek haltak meg. A csatatereken hullaszag terjengett. Ernst Jünger író ezt jegyezte fel a naplójában: „Minden oldalról sebesültek másztak elő a tűz alatt tartott csalitból. Rettenetes volt, az átjárást elzárták a súlyos sebesültek és a haldoklók. Egy övig lecsupaszított alak támaszkodik az árok falának: a háta fel van hasadva. Egy másik, akinek valami háromszögletű kendő lóg le a koponyája hátsó részéről, szünet nélkül sikoltozik. Itt a fájdalom az úr, és én most először pillantok be ebbe a birodalomba egy szűk, démoni résen át." A nagy háború, amelyről az európai hatalmak olyan euforikusan nyilatkoztak még nemrég, új, gyilkos távlatokat nyitott, és minden elképzelt rosszat túlszárnyalt borzalmaival. „Volt olyan bajtársam, akinek saját kezűleg ástam meg a sírját – írja egy tizenhét éves katona 1914 novemberében Diksmuidéből az anyjának. – Itt lassan eltompul az ember, és még örül is, hogy nem őt találták el."

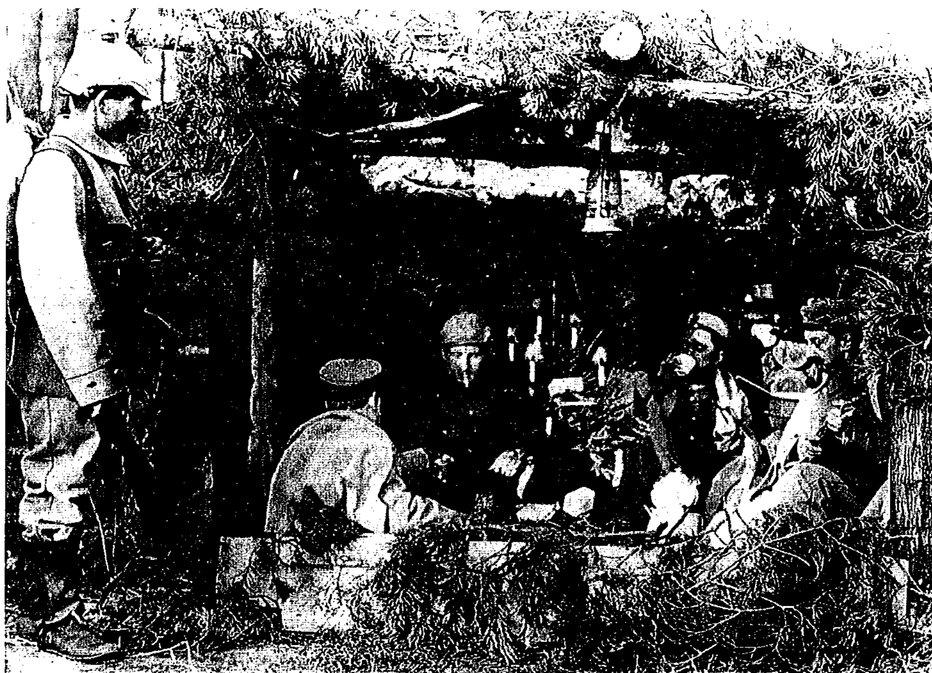
A mindennapi gyilkolásdömpingben nemigen maradt meg emberi gesztus. De 1914 karácsonyán a szenteste csodája mégis megjelent a nyugati fronton. A hadvezetés mindkét oldalról mindent megtett azért, hogy legalább egy kis karácsonyi hangulatot hozzon az emberek életébe. A 335 000 brit katona mindegyike Mary hercegnőtől kapott ajándékot: egy csinos rézdobozkát, amelyben cigaretta, édesség vagy írószer volt. Otthonról is megérkeztek az üdvözlőlapok és a levelek mellett a csomagok: dohányneművel, meleg ruhával, élelmiszerrel. A hangulat azonban nem javult. Sokan hazavágytak, és keserűen gondoltak arra, hogy pár hónappal korábban még biztosak voltak abban, hogy otthon karácsonyozhatnak. Flandria csataterein egyszerre szokatlan hangokat sodort a szél: „Stille Nacht, heilige Nacht..." Nyers katonatorkokból kelt a régi dal, kísértetiesen szállt az éjszakában. Egyre több katona kapcsolódott be, együtt énekeltek a hideg ellen, a magány ellen... „Boldog karácsonyt!" – kiáltották egymásnak a katonák, és hamarosan a túlsó árkokból is ráfeleltek: „Merry Christmas!" Ezzel megtört az ellenségeskedés jege, s a háború közepén kisarjadt egy kicsike béke. A katonák, egyik a másik után, sorra kimásztak a

„Gyilkos állóháború" – kimerült német katonák a lövészárokban a Marne-nál, 1914. szeptember

„Elevenen megfagyunk" – a lövészárkokban többnyire rettenetes állapotok uralkodtak

„Sokan hazavágytak" – német katonák a nyugati fronton karácsonyt ünnepelnek a fedezékben

lövészárkokból, és fegyvertelenül elindultak a véráztatta senki földjén át egymás felé. Az elsők még elővigyázatosan fogtak kezet egymással, próbáltak beszélgetni. Rudolf Zehmisch, akinek apja ott volt az első világháborúban, megerősíti ezt: „Amikor kicsi voltam, apám gyakran mesélt nekem az első, 1914-es karácsonyról odakint a fronton. A britek és a németek között nagyszerű találkozások zajlottak le, holott ellenségek voltak, és igazából meg kellett volna ölniük egymást." A brit utásznak, Frank Sumpternek még ma is él az emlékezetében egy német katonával folytatott beszélgetése: „Én Islingtonból jöttem, és egyszerre csak kiderült, hogy annak a német katonának a bácsikája ott volt bolttulajdonos, éppen az én borbélyüzletemmel szemben. Lehet, hogy már borotváltam is a bácsikáját, képzelje csak el!"

Az ellenséges feleket ezen az éjszakán összekötötte a zene. A nyugati front egyik szakaszán egy német katona Händel *Largó*ját játszotta hegedűjén. A hegedűhang panaszosan, fájdalmasan szállt a csatatér felett. Az úgynevezett Bajor-erdőben, a Diependaelebeek-területen, ahol novemberben négy hosszú héten át elkeseredett küzdelmek folytak, a 246. württembergi gyalogsági tartalékezred egy francia tenort hallgatott, akinek hangja idegenszerűen, kísértetiesen szárnyalt az ellenséges állások fölött. A 1. somerseti könnyűgyalogsággal szemben, a német állásokban egy zenekar karácsonyi dalokat játszott. Graham Williams így mesél: „A németek befejezték a korált, mi meg arra gondoltunk, valahogy válaszolni kellene. Így aztán elénekeltük a *The First Noelt*, és amikor befejeztük, megtapsolták. És akkor megint ők énekelték az egyik kedvenc karácsonyi dalukat, azt hiszem, az *O, Tannenbaum*ot. És így ment tovább. Először a németek énekeltek, aztán mi – és egyszer, amikor azt énekeltük, hogy *O, Come All Ye Faithful*, akkor a németek is csatlakoztak, csak ők latinul énekelték a szöveget: *Adeste Fideles*. Azt hiszem, ez tényleg különleges volt: két nemzet ugyanazt a dalt énekelte – a háború kellős közepén."

A fronton mindenfelé megpróbáltak karácsonyt csinálni maguknak a katonák. Egy Rimbault nevű francia kapitány arról számol be, hogyan tartottak misét egy rögtönzött oltárnál az emberei, száz méterre az ellenséges vonalaktól. „Az egész szertartás alatt egyetlenegy lövés sem dördült el" – mondja. Robert de Wilde belga tüzérkapitány a belgiumi Pervysében vett részt egy ilyen rögtönzött karácsonyi misén: „Hideg volt. Egy nagy csűr hatalmas dupla ajtóval, szalma mindenütt, hordók – na, ez volt a kápolnánk. Faasztal, két üvegnyakba dugott gyertya – ez volt az oltár. A katonák olyan dalokat énekeltek, amelyekre talán gyermekkorukból emlékeztek. Valahogy valószínűtlen volt az egész. Megelevenedtek az elmúlt karácsonyok, a család, az ország, a tűzhely, csillogó szemek a gyertyák fényében – minden, amit csak megéltünk a gyermekkorunk óta."

Az 1914-es váratlan karácsonyesti fegyverszünet, amelyet a brit–német vonalak jó kétharmad részén be is tartottak, jó alkalom volt arra, hogy kicseréljék és eltemessék a halottakat. Az elesettek gyakran hetekig hevertek az elevenek árkai között: eltemetésük egyet jelentett volna a saját életük kockáztatásával. Az oszló tetemek szagát a lövészárkok felé sodorta a szél. Az elesett bajtársak látványa pedig sokaknak valóságos lelki kínszenvedés volt, amelytől legalább karácsonykor mentesülni szerettek volna. A háború résztvevői többnyire beszédekre emlékeznek, közös megemlékezésekre. A 6. Gordon skót ezred naplójában ez áll: a skót

Egy németet a mi közelünkben temettünk el. Az egyik német katona azt mondta: Köszönjük angol barátainknak, hogy elhozták a halottainkat. Rossz angolsággal boldog karácsonyt és kellemes új évet kívántak. A sírra egy egyszerű fakeresztet állítottak, nevet sem írtak rá. Csak ennyit: A hazáért és a szabadságért.

J. Selby Grigg, Londoni lövészbrigád, szüleinek írt levele

A velünk szemben lévő angolok karácsony első napján a megenyhült hangulatot arra akarták kihasználni, hogy afféle frontbarátságot kezdeményezzenek a lövészárkok között, de ezt a tisztek még idejében megakadályozták. Más frontszakaszokon voltak olyan jámbor német katonák, akik eleget tettek az angolok hívásának, és fogságba estek.

Emil Cubert Gumbrecht, a 104. ezred 5. századából (hadinaplóját az Imperial War Museum őrzi)

J. Esslemont Adam káplán javaslatára a német és az angol elesetteket nemzeti hovatartozásuk szerint szétválogatták és eltemették.

Aztán megkérték a papunkat, hogy vezesse a gyászszertartást, mert nekik nem volt lelkészük. A brit sírok előtt végül az egyik német tiszt vigyázzba állt, tisztelgett, és franciául szólalt meg, mert angolul nem tudott: „Les braves, c'est bien dommage!" („Ezek a bátrak, micsoda fájdalom!") Együtt elmondtuk a 23. zsoltárt, angolul és németül. Edward Hulse kapitány a 2. skót gárdaezredtől szemtanúja volt az esetnek: „Mind azt mondtuk egymásnak, hogy nincs gyűlölet közöttünk. Azért lettünk katonák, mert a kormányaink így akarták. Azt hiszem, abban a pillanatban mindegyikünk azt érezte, bárcsak soha többé ne kellene elsütnie a fegyverét!"

A parancsnokok azonban hallani sem akartak ilyesmiről. Már karácsony előtt is volt példa a barátkozásra bizonyos frontszakaszokon. 1914. november 18-án a német hadsereg vezérkari főnöke utasítást adott a csapatparancsnokoknak: „A frontról érkezett többrendbeli információkból úgy látjuk, hogy a legelső frontvonalak bizonyos szakaszain, ahol barát és ellenség igen szoros közelségbe került egymáshoz, egyfajta fraternizálás alakult ki. Még olyan megegyezésekről is hallani, hogy beszüntetik a tüzelést. Az ilyen folyamatok igen nagy veszélyt rejtenek. Az egyes emberek szilárd elszántságának, mely szerint az ellenséget mindig és minden körülmények között meg kell semmisíteni, nem szabad megtörnie. Ha győzni akarunk – márpedig akarunk győzni, és muszáj is győznünk –, akkor továbbra is fenn kell tartanunk embereinkben a harci szellemet. Az ilyen eseteket ezért az elöljáróknak figyelemmel kell kísérni, és a legerélyesebben megakadályozni." Amikor pedig kiderült, hogy szenteste spontán fegyverszünetre került a sor, mindkét fél parancsnoksága kihirdette, hogy a fraternizálást hazaárulásnak fogja tekinteni.

Az olyan fényképek, mint amilyent például egy Turner nevű tüzér vett fel 1914 karácsonyán egy spontán német–angol bakabarátkozásról, Németországban és Franciaországban soha nem kerültek nyilvánosságra. Egy azonban mégis világhírű lett. Német és brit katonák szerepelnek rajta, karácsony első napján. Egy szakállas német katona

Egyenruhagombokat cseréltünk, én német töltényeket is kaptam, meg egy tábori lapot, amelyre a tulajdonosa felírta a nevét és a címét. Ideteszem a levélbe, kérlek, őrizzétek meg gondosan, amíg hazamegyek.

J. Selby Grigg, Londoni lövészbrigád, szüleihez írt levelének részlete

látható a képen csúcsos sisakban, szájában lazán lóg a cigaretta, s mellette J. Selby Grigg és Edward Joseph Andrew angol lövészek néznek bele az objektívbe. A férfiak arcán látszik az elmúlt hónapok kemény harcainak nyoma, a front és a halál mindennapos látványának irtózata. Csak egyikük próbálkozik egy halványra sikeredett mosollyal.

Grigg egyik hazaküldött levelében el is meséli ezt a helyzetet: „Amikor Turner, én meg még pár bajtárs vacsora után kimásztunk a lövészárokból, hogy sétáljunk egy kicsit, mintegy százfős, mindenféle nemzetiségű gyülekezetre akadunk. A katonák egyszerűen ott kávézgattak az árkok között. Kiderült, hogy a szemben lévő ellenség szászokból áll. Legtöbbjük huszonegy évesnél fiatalabb vagy harmincötnél idősebb. Összevakartam minden némettudásomat, és elbeszélgettem eggyel. Úgy láttam, egyikük sem haragszik személyesen Angliára, mind azt mondták, hálát adnának az égnek, ha vége lenne a háborúnak. Turner csinált néhány fényképet a gépével, remélem, egyszer majd megláthatjátok őket." A fényképek pár héttel később megjelentek a *The Graphics* című brit újságban. De az angol újságok nem nagyon versengtek a Turner-féle fotókért. A német lapok közül páran pedig egyenesen elbagatellizálták a háború rémségeit, és újjá akarták éleszteni a harci szellemet. „Az az állítás, hogy a hadieszközök technikai tökéletesedésével a háború rémségei és az áldozatok száma feltétlenül növekszik, minden alapot nélkülöz – állította a *Die Umschau* című német lap. – A fegyver okozta veszteségek száma egyre csekélyebb, a háború maga egyre ártalmatlanabb."

Persze a valóság nem ezt mutatta. Az 1915-ös esztendő sem hozta meg a döntést: az elkeseredett küzdelem áldozatainak száma már milliókra rúgott. És azzal, hogy 1915 tavaszán Ypernnél a németek bevetették a mérges gázt, a háború új, gyilkos dimenziója nyílt meg.

Az egyre gyilkosabb háború azonban még ebben az évben is meg tudta mutatni emberi arcát. 1915 karácsonyának reggelén Laventie francia falucska határában egy bajor és egy brit ezred ásta be magát egymással szemben. „Helló, Fritz!" – kiáltották az angolok odaátra. „Helló, Tommy!" – feleltek a bajorok, aztán rázendítettek a walesi himnuszra, ezzel jelezvén, hogy ezen a napon hajlandók fegyverszünetet tartani. A britek a „Good King Wencelaus" dallamával feleltek, aztán hamaro-

„Csodálatos találkozások"

Német és brit katonák a karácsonyi fegyverszünet idején

san elhagyták a lövészárkokat, hogy minden parancsnak fittyet hányva kezet fogjanak egymással, és csokoládét, egyenruhagombokat vagy cigarettát csereberéljenek.

És mintha a semmiből születne, hirtelen előkerült egy focilabda. Bertie Felstead szemtanú elmeséli, mi történt azután. „Nem volt az

„Boldogok leszünk, ha egyszer véget ér" – a brit lövészek: Grigg és Andrew a csúcsos sisakos német katona mellett

focimeccs, inkább csak egy kis felszabadult ide-oda rugdalódzás. Emlékszem, hogyan birkóztunk a hóban. Legalább ötven ember játszott mindkét oldalon. Én is részt vettem, mert nagyon szerettem focizni." Ezek a fiúk egy félórácskára elfeledkeztek arról, hogy tegnap még egymás ellen harcoltak, és holnap is egymásra irányítják a fegyvert.

„Élet-halál között pengetáncot járni" – brit szanitéc német sebesültet kötöz

„A gyilkolás új távlatai" – megvakult brit katonák német gáztámadás után

A bőrgolyó egy kis időre egyesítette és azzá varázsolta őket, akik voltak: fiatal férfiakká, akiknek a háború elrabolja a fiatalságát. Míg az otthoni, nacionalista őrület még a karácsonyfákat is üvegből készült gránátokkal és ágyúkkal díszítette, a valódi fronton Bertie Felstead és társai futballmeccset játszottak azon a kis, véráztatta

senki földjén, amelyért hónapok óta nekikeseredetten küzdöttek. Az akkor huszonegy esztendős Felstead sohasem felejtette el azt a meccset. Még 2001-ben, amikor (százhat évesen) elhunyt, akkor is erről mesélt: „A németek is a saját hazájuk fiai voltak, mi is azok voltunk a mi hazánknak. De az ember, az csak ember: azon az éjszakán győztek bennünk az érzelmek, és találkoztunk félúton, a senki földjén."

Bizony akadt olyan szerelmi zálog és hazai cigaretta, amely az angol lövészárokban kötött ki, míg a mi embereink dzsemben és angol konzervekben dúskáltak.
Thomas őrnagy, 15. vesztfáliai gyalogezred

Az ilyen beszámolókat nem verték nagydobra a hadi híradókban. A laventie-i futballmeccs azonban beépült a köztudatba Bertie Felstead és Robert Graves, Bertie ezredtársa révén, aki 1929-es regényében, az *Isten hozzád, Angliá*ban leírta a történetet.

Tábori levelekből is értesülhetünk frontbarátkozásokról. Adolf Benedict német őrmester 1915. június 16-án keltezett levelében ezt írta a szüleinek: „Elég közel vagyunk a franciákhoz, néha előfordul, hogy bonbonokat dobálunk át nekik, cserébe csokoládét kapunk tőlük. És volt már, hogy a franciák kis cédulákat dobáltak át, amin azt kérték, hogy fokozzuk a tüzelést, mert rohamot terveznek a parancsnokaik, és erős tűzben ez elmarad." Egy nappal később pedig ezt toldotta még a levélhez: „Ma egy olyan cédulát dobtak át, amelyen ez állt: »Nem lőni, öreg csapat« – a tüzérségin kívül ezen az éjszakán nem is esett egyetlen lövés sem. Ahogy itt most heverek, mintha csak nyári szabadságomat tölteném."

De a nyári felfrissülést mégsem hozta el a háború a frontok katonáinak. Sőt, az évek során a „törvénytelen" fegyverszünetek is elmaradtak: sem 1916-ból, sem 1917-ből nem maradtak fenn ilyen feljegyzések. A mindennapi élethalálharc, a küzdelem és a meghalás lehetőségei közötti pengeélen táncolás eltaposta a frontok között csírázó békét. A nagy európai háború végén, 1918 novemberében több mint tízmillió halottat és eltűntet sirattak vagy kerestek. „Egy egész virágzó generációra kiterjedő véráldozatot soha többé nem lehet jóvátenni – írta Gottfried Bermann Fischer, a későbbi könyvkiadó. – Azok a remek adottságok, amelyek a háború legelső hetének ünnepelt csatáiban megsemmisültek, pótolhatatlannak bizonyultak. Sohasem tudtam megszabadulni attól a gondolattól, milyen lehetett volna a német fejlődés, ha ezek a fiatalok férfivá érve közreműködnek a felépítésében."

1917 Mata Hari mítosza

Egzotikus táncaival a csábítás megtestesítőjévé vált. A német titkosszolgálatnak sikerült ügynökként beszerveznie a körülrajongott kurtizánt, akinek a politikai tevékenység lett a végzete. 1917-ben hazaárulás miatt elítélték és kivégezték.

Jelmeze lélegzetelállító volt: testét inkább megmutatta, mintsem eltakarta. Valóban úgy tűnt, mintha a Távol-Kelet szülte volna. „Ruházata" áttetsző leplekből állt, karján, bokáján, fején egzotikus gyűrűk, pántok, díszek – a 20. század elején Párizsban táncolva számos férfit fosztott meg a józan eszétől és a vagyonától. Nem is vitás: olyan jelenséget, amilyen Mata Hari volt, addig még nem láttak a századforduló Európájában. A táncosnő szinte pillanatok alatt vált híressé a *belle époque* úri társaságában, rituálisnak tűnő sztriptízével lenyűgözte akár a párizsi szalonok, akár bármely más fellépési helyének diplomata, miniszter és főúri vendégeit. Ezek mind ott hevertek az „indiai bajadér" lába előtt – aki pedig a valóságban nem volt egyéb, mint egy törtető szélhámosnő. A korának erotikus szimbólumává váló nő Margaretha Geertruida Zelle néven született a hollandiai Leeuwardenben. Ő maga adta önmagának a Mata Hari nevet, ráadásul saját kitalációjú önéletrajzában megteremtette a hozzá tartozó mítoszt is. Ha azonban – akár mint Geertruida Zelle, akár mint Mata Hari – csupán egzotikus táncosnő marad, akkor a világ már bizonyára elfelejtette volna. De amióta 1917. október 15-én kettős ügynökként kivégezték, azóta a női csábítás és a halálos kémtevékenység emblematikus alakjává vált. A vidéki holland „femme fatale", aki Párizsba jött, hogy uralkodjon a világ fölött, végül életével fizette meg becsvágyát, egy olyan modern boszorkányper után, amely az első világháború révén születhetett meg.

„India déli részén születtem, a brahmanok szent kasztjában. Anyám, a szentély első bajadérja tizennégy évesen hozott a világra, és a szülés-

„A Távol-Kelet virága?" Mata Hari valódi erotikus szenzáció volt a 20. század első felében

be belehalt. A szentély papjai elhamvasztották, engem pedig örökbe fogadtak, és Mata Harinak neveztek el, ami annyit tesz, mint 'A Hajnalpír Szeme'." Az „indiai templomi táncosnő" ezt a mesét adta elő a születéséről. Egyáltalán nem számított, hogy igaz-e a történet vagy sem. A finom úri társaság imádta a titokzatos Kelet misztikumát – kit érdekelt volna az igazság Margaretha Geertruida Zelléről?

Valójában 1876. augusztus 7-én, Friesland tartományban, Leeuwardenben jött a világra. Apja, Adam Zelle, a derék kalaposmester megbecsült polgára volt városának: 1873-ban, amikor III. Vilmos király odalátogatott, ő vihette a királyi zászlót. Egy festő meg is örökítette ezt a jelenetet. Legkésőbb ettől az időponttól tört ki Adam Zellén a rongyrázás: gyorsabban elfolyt tőle a pénz, mint ahogy megszerezte. Leányát, a csinos Margarethát elkényeztette, úgy járatta, mint egy luxusbabát. Nagyot néztek Leeuwarden derék lakosai, amikor a hároméves „Grietje" két kecske húzta fogatán végighajtott a városon! A lány borostyánszín bőrével, sötét hajával és mandulavágású szemével valóban kirítt szőke kortársai közül: olyan volt, mint az *Ezeregyéjszaka* hercegnője. A legfinomabb lánynevelő intézetbe járt, franciául, angolul és németül tanult. Az osztálytársak azonban nem kedvelték: koravén volt, és arrogáns, élvezte, ha sokkolhatta őket, baronesse-nek mondta magát, ha az apja látogatni jött, nagy hintóban vitette magát sétakocsikázásra. Azonban Margaretha látszatvilága hamarosan repedezni, omladozni kezdett. Apja üzlete egyre rosszabbul ment, s 1889-ben csődöt kellett jelentenie. Ráadásul Zelléék házassága is válságosra fordult: végül Adam Zelle elvált, és faképnél hagyta a feleségét és a gyermeket, s azoknak új, egyszerűbb szállás után kellett nézniük. Margaretha egyik napról a másikra nemcsak imádott apját, hanem egész megszokott környezetét is elvesztette. Olyan sokk volt ez, amelyet a lány soha többé nem tudott kiheverni. Ha eddig csak szórakozásból mesélgette fantasztikus történeteit, most valóságosan bebábozódott ezekbe a hazugságokba. Kilenc hónappal később, amikor anyja meghalt, keresztapja és gyámja úgy döntött, hogy beadja egy óvónőképzőbe. A csinos tizenhét éves lány viszonyt kezdett az intézet vezetőjével – az érett férfit lenyűgözte az egzotikus szépségű leány, Margaretha viszont afféle apapótlékot talált benne. Viszonyuk persze nem maradt titokban: Margarethát eltanácsolták az iskolából, és Hágába küldték rokonokhoz. A lány először látott nagyvárost, s hamarosan felfedezte a kávéházakban és a színházakban folyó mondén életet, korzózott, és kokettált a csinos egyenruhájú katonatisztekkel. De mivel csekély hozománnyal rendelkező félárva volt, nem sok esélye lehetett a házassági piacon. 1895 márciusában mindenesetre rámosolygott a szerencse, méghozzá egy házassági hirdetés formájában: „Holland Kelet-Indiából szabadságra érkezett tiszt kedves leány ismeretségét keresi későbbi házasság céljából." Margaretha nemcsak válaszolt, hanem egy fényképet is a borítékba tett. Számítása bevált: szépsége túlragyogta a hibáit, és a skót nemesember, John Rudolph McLeod kapitány szíve azonnal fellángolt. Hat nappal első találkozásuk után a szép levélíró már a szeretője lett. A tiszt harminckilenc éves volt, és tizenhét évi trópusi szolgálat után gyógyüdülését hazájában töltvén, ki akarta használni az alkalmat, hogy feleséget találjon. Úgy látszott, a húsz évvel fiatalabb Margaretha Geertruida Zellében épp a megfelelőre bukkant: 1895. július 11-én megkötötték a polgári házasságot. De már a mézeshetek alatt kiderült, mennyire nem illenek egymáshoz: a „stramm" kapitány a valóságban egy reuma gyötörte pukkancs volt, Margaretha pedig élvezte a tisztfeleség státusát, és két kézzel szórta a pénzt. 1897. január 30-án született meg első gyermekük, Norman John. Még ugyanebben az évben a család a *Prinses Amalia* fedélzetén Jávába utazott. Margaretha számára ez volt a nagy kaland lehetősége, végre megpillanthatta fantáziáinak vágyott világát. Nagy ház, nagyvonalú háztartás, alkalmazottak – a gyarmatosító hatalom minden előnye ott várta a holland ifiasszonyt. A férj szolgálatot teljesített a trópusi hőségben, ő pedig bevásárlással, fiatal tisztekkel való flörtölgetéssel, fogadásokkal ütötte agyon az időt. A McLeod házaspár egyre inkább eltávolodott egymástól, még Jeanne Louise-nak, kislányuknak 1898-as születése sem változtatott

„Azonnal fellángolt a szerelem." Margaretha Geertruida Zelle férjével, John McLeoddal

„India déli részén születtem, a brahmanok szent kasztjában. Anyám, a szentély első bajadérja tizennégy évesen hozott a világra, és a szülésbe belehalt. A szentély papjai elhamvasztották, engem pedig örökbe fogadtak, és Mata Harinak neveztek el, ami annyit tesz, mint 'A Hajnalpír Szeme'."

Mata Hari

ezen. Amikor pedig 1899 júniusában mindkét gyermek megbetegedett valamilyen mérgezésben, s a kisfiú hamarosan meg is halt, a házasság végképp megromlott. Máig sem tisztázták, hogy egy kikosarazott szerető bosszúja vagy egyszerű baleset volt. 1902-ben a házaspár visszatért Európába, és elvált. Az amszterdami bíróság Margarethának ítélte ugyan a közös gyermek nevelési jogát, McLeod mégis elérte, hogy Jeanne Louise sohasem látta többé az anyját. Margaretha Párizsba menekült, éppúgy, mint Thomas Mann regénybeli szélhámosa, Felix Krull, hogy szerencsét próbáljon. A francia metropolis akkor, a századforduló táján Európa egyik legizgalmasabb helyének számított: 1900-ban megnyílt az első világkiállítás; a művészekre, arisztokratákra és a szerencselovagokra szinte ellenállhatatlan vonzerőt gyakorolt a város. Margaretha éppen huszonhat éves volt, amikor Párizsba érkezett. Megint csak a szépségéből próbált tőkét kovácsolni. Aktmodellnek kínálkozott festőknek – és megkapta élete első durva elutasítását: „Szép a válla, szép a karja, csodaszép a lába – de micsoda lottyadt mellek!" – mondta rá Antoine Guillemet festő. Margaretha csalódottan utazott el. De amikor 1904-ben visszatért, már jobb taktikát választott: meg akarta hódítani ezt a világot, egyszerűen muszáj volt ezt a világot meghódítania.

„Mata Hari holland, skót és jávai egyszerre. Az északi fajoktól magas, erőteljes termetét kapta, Jáváról pedig, onnan, ahol felnőtt, a párduc hajlékonyságát és a nagy kígyók mozgékonyságát. És ha még azt a parazsat is hozzáképzelik, amelyet a Kelet gyújt leányai szemében, akkor lehet valami fogalmuk arról az új csillagról, aki tegnap este felkelt Párizs egén." Így áradozott egy riporter a *La Vie Parisienne* hasábjain 1905. március 18-án. Margaretha Geertruida Zelle nem létezett többé: megszületett Mata Hari. A fríz nő egy év alatt *femme fatale*-lá (a végzet asszonyává) változott. Táncórákat vett, és magánszalonokban találta meg közönségét. A véletlen is kegyes volt hozzá: megismerkedett egy gazdag mosószergyárossal, aki az „egzotikus" lányt meghívta egy fellépésre magángyűjteményébe, keleti műkincsek közé. Mata Hari debütálása szenzáció lett.

Erőteljes, barna, vérbő, sötét tónusú bőre és árnyékolt szája távoli országok napsugaráról árulkodik. Forgolódik és kígyózik lepleiben, amelyek inkább feltárják, mint elrejtik testét.

Le Courrier Français, 1905. február 16.

„Új csillag kelt." A vidéki holland kislány Mata Hari néven új életet költött magának

„Ezt a színjátékot semmivel sem tudom összehasonlítani, amit eddig láttunk. Keble epedve emelkedik, szeme nedvesen fénylik. Karjai kinyúlnak, majd leereszkednek, mintha elbágyadtak volna a nap hevétől. Előtte egy bálvány szobra, s az ő világi tánca ima: a kéj imá-

Büszkén, fátylak nélkül áll meg Siva előtt. Önmagát viszi az isten elé, hogy kegyelemre hangolja. Ez nagyon hatásos, nagyon merész, és nagyon szűzies.

La Vie Parisienne, 1905. március 18.

ja. Csak sejthetjük, miért esedezik. A táncosnő óvja esengő kezének titkát, amiképpen a bálvány is őrzi merev pillantásának rejtélyét. Örök vágy ez a Meghatározhatatlan iránt, amely az Ismeretlen felé száll. A szép test könyörög, tekergőzik, és odaadja magát: szinte a vágy feloldódása ez a vágyban." Így lelkesedik a *Le Courrier Français* riportere. Mata Hari elképzelése viszonylag egyszerű volt: a forró légkörben az indiai szobrok között, mozdulatlan kísérőnői karában félig öltözötten, fénylő anyagokban, fátylakba burkolva jelent meg. Kígyózó mozdulatokkal, ledér tekergésekkel, egzotikus csingilingikkel bolondítja meg a közönségét. Három, egyre fokozódó intenzitású táncában lassan minden lepel lekerül róla, csak egy kis fém „mell-lap" és egy aprócska „cache sexe" marad rajta mint „ruha".

Ilyen módon korának első táncosnőjeként törte meg a meztelenség tilalmának tabuját. A párizsi arszlánok fejre álltak tőle – és sorba álltak hálószobájának küszöbén. Mata Hari remekül ki tudta használni a kedvező pillanatot: hamarosan ezer aranyfrankot kért egy-egy felléséséért. Akkoriban egy munkás keresete napi öt frank volt. Mata Hari Párizs exkluzív butikjaiban egy vagyont költött el szőrmékre, ékszerekre, ruhákra és kalapokra. Minden számláját valamelyik tehetős szeretője egyenlítette ki. És a siker irigységet termett. A párizsi félvilági hölgyek hiába próbálták rossz fényben feltüntetni a szép vetélytársnőt: „Pillantása sanda, még ha szép is a szeme, arca kemény, nyomott és közönséges" – áskálódott Liane de Pougy, a kokott. Mégis „tout Paris" odavolt a „Hajnalpír Szeméért". Mata Hari minden színpadon és szalonban táncolt, a legmagasabb körökben forgolódott. Külföldön is fellépett, sikerei voltak Madridban, Monte-Carlóban, Berlinben, románcai szövődtek nagykövetekkel, nemesekkel, sőt, ha a pletykáknak hinni lehet, még a német uralkodó, II. Vilmos örökösével is.

Mata Hari túljárt már karrierje zenitjén, amikor 1912-ben találkozott Szergej Gyagilevvel. Azt szerette volna, ha a tánc nagymestere, aki ekkorra már forradalmasította a klasszikus balettet, világhírű csapatának prímabalerinájaként alkalmazza. Gyagilev azonban elzavarta az amatőr táncosnőt – Mata Hari csillaga hanyatlani kezdett.

Éljen Mata Hari!

- Bécsi egyetemisták, 1906

1914 nyarán a táncosnő éppen Berlinbe próbált visszatérni, amikor augusztus 1-jén kitört az első világháború. A hír nemigen rázta meg

„Párizsba!" Az első világháború derékba törte Mata Hari karrierjét

„Berlini comeback?" A berlini Metropol színházbeli szerződést lemondták

Mata Harit, sokkal szomorúbbnak találta, hogy a Metropol Színház felbontotta a szerződését. Augusztus 4-én lefoglalták szőrméit és ékszereit – ekkor rájött, hogy legfőbb ideje odébbállni Németországból.

– De azért csak megnézi?!
– Ugyan, már kívülről tudom!
John McLeod 1914-ben egy újságíró kérdésére, hogy megnézi-e volt feleségének fellépését

De Párizsba nem kapott beutazási engedélyt. Sem papírjai nem voltak, sem pénze, így az egyetlen olyan országba utazott, amely hajlandó volt befogadni. 1914. augusztus végén lépett sok év után ismét holland földre. A nagy európai háború derékba törte reményeit s az új, nemzetközi karrierről szőtt terveit.

Mata Hari Hágában telepedett le. 1916 tavaszán megismerkedett a német nagykövet sajtófőnökével, Karl Kramerrel. A táncosnő ekkor még fel-fellépett, de ezek az alkalmak egyre gyérebbé váltak, és az asszony jóval többet költött, mint amennyire lehetősége lett volna. Amikor Karl Kramer első találkozásuk után egy héttel bejelentkezett a lakásán, Mata Hari szerelmi kalandra gondolt. Kramer azonban egészen más céllal kereste fel: ő maga a Német Birodalom katonai hírszolgálatának ügynöke volt, és azért jött, hogy egy érdekes ajánlattal kínálja meg a táncosnőt. Azt mondta, kiegyenlíti minden adósságát, ha hajlandó a párizsi szalonokban egy kicsit fülelni. „Utazzon, hozzon új híreket nekünk!" – mondta Kramer, Mata Hari pedig lelkesen beleegyezett.

És szolgálatba lépett a német titkosszolgálat H21-es számú titkos ügynökeként, láthatatlan tintával és szigorúan bizalmas kódokkal felszerelve. Amit nem sejtett a naiv táncosnő: a holland titkosszolgálat ekkor már figyelte őt. Egy olyan nő, amilyen ő volt, mindig gyanút kelt a háborúban. Azt is feljegyezték, hogy találkozott Karl Kramerrel.

1916. május 15-én a az újsütetű ügynöknő útlevelet kért Párizsba, hogy teljesítse a megbízatását. A tervek szerint hajóval kellett volna Angliába mennie, de az ottani hatóságok indoklás nélkül megtagadták tőle a belépési engedélyt. Mata Hari eredménytelenül tiltakozott. Végül a spanyolországi Vigóba váltotta át a hajójegyét, hogy innen a szárazföldön át közelítse meg Párizst. Közben a brit titkosszolgálat minden kikötőbe és minden bevándorlási hivatalnak elküldte a következő levelet: „Zelle, M. G. (Mata Hari). Ez a nő jelenleg Hollandiában tartózkodik. Ha Angliába jön, azonnal le kell tartóztatni és bekísérni a Scotland Yardra." Vajon tisztában volt vele Mata Hari, milyen játszmába ment bele? Nem valószínű. Párizsban igen szorgalmasan próbálta teljesíteni a feladatát: látogatta a szalonokat, és új ismerősökre tett szert. Amikor Vadim de Masloff kapitánnyal, az orosz cár Különleges Ezredének tisztjével megismerkedett, még nem tudta, hogy ez a vég kezdete. Életében először a *femme fatale* szerelmes lett – beleszeretett egy feleannyi idős férfiba, mint ő maga volt. Ez azért nem akadályozta meg abban, hogy más férfiakkal is találkozzon. A Deuxième Bureau, a francia kémelhárítás, amely Párizsba érkezése óta minden mozdulatát figyelte, ezt jegyezte fel róla: „Július 12-én Hallaure alhadnaggyal tölti az éjszakát. Július 15-től 18-ig a belga De Beaufort ezredessel látják. Augusztus 3-án megosztja a napját Masloff és egy angol alhadnagy, Gasfield között. Augusztus 4-én Ermenonville-be kirándul egy Mariani nevű olasz kapitánnyal. Augusztus 16-án a Train Bleu-ben vacsorázik Gerbeaud kapitánnyal a törzskari állományból. Augusztus 24-én megint Ermenonville-ben látják egy nem azonosított angol tiszttel. Augusztus 22-én egymás után két ír tisztnek csavarja el a fejét: James Plunkettnek és Edwin Cecil O'Briennek. Augusztus 24-én Baumgarten francia tábornokkal látják. Augusztus 31-én egy Fernie James Stuart nevű angol tiszttel érkezik Ermenonville-be." Nem vitás tehát, a H21-es ügynök valóban megkezdte kémtevékenységét, akár szerelmes volt, akár nem. Amikor Vadim de Masloff egy csetepatéban megsérül, Mata Hari mindent elkövet, hogy meglátogathassa a kórházban. De az a katonai ispotály, amelyben Masloffot elhelyezték, a front közelében, zárt övezetben volt: külföldiek csak különleges engedély birtokában léphettek be ide. Így a frissen szerelembe esett asszony egyenesen George Ladoux-hoz, a francia kémelhárítás egyik nagyfőnökéhez ment. Máig sem derült ki, hogy Mata Hari tudatosan merészkedett-e az oroszlán barlangjába, vagy csak meggondolatlanságból. Mindenesetre a titkosszolgálat főnöke felismerte a lehetőséget, hogy a nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező táncosnőt felhasználja a saját céljaira. Megígérte neki a belépőigazolványt, ha Mata Hari hajlandó lesz a jövőben a franciáknak dolgozni. Az asszony számára az egész csak játék volt: ahelyett hogy leleplezte volna magát mint H21-est, és ezzel a franciák kettős ügynökének állt volna, kékvérű szeretőivel kezdett kérkedni, és egymillió frankot követelt. Ladoux persze először bizonyítékokat szeretett volna látni. Mata Hari pedig beleegyezett. Madridban megkörnyékezte a német katonai attasét, Hans von Kallét, hogy megszolgálja a millió frankot. És nem is sejtette, micsoda kémhálóba keveredett máris. Von Kalle átlátott a szitán, és arra használta Mata Harit, hogy téves információkat továbbítson a franciáknak. Ugyanekkor egy alig kódolt üzenetet küldött Berlinbe, amelyben arról számolt be, hogy Mata Hari csak megtévesztésből ment bele a Deuxième Bureau ajánlatába. Ezt a távmondatot, pontosan, ahogy Kalle tervezte, elfogták az angolok, és továbbították francia szövetségeseiknek. Mata Hari sorsa megpecsételődött.

Marguerite Zelle asszonyt, akit Mata Harinak neveznek, a Palace Szállóban lakik, protestáns vallású, és 1876. augusztus 7-én született Hollandiában, 1,75 m magas, írni-olvasni tud, kémkedéssel gyanúsítjuk, valamint az ellenséggel folytatott, annak hadműveleteit megkönnyítő célzatú együttműködéssel.

1917. február 13.
A letartóztatási parancs

1917. február 13-án, alighogy visszatért Franciaországba, letartóztatták a szállodában. A vád: kémkedés és együttműködés az ellenséggel. Mata Hari, úgy látszik, még ekkor sem érezte át helyzete komolyságát – ugyan miféle titkokat árult volna el? Amikor a börtönbe vitték, először telefont kért, majd fürdőszobát.

Mata Hari a kihallgatások során egyre inkább belebonyolódott a hazugságokba és a mentegetőzésekbe. „Szeretem a tiszteket. Egész életemben szerettem őket. Inkább vagyok egy szegény tiszt szeretője, mint egy gazdag bankáré. Boldog vagyok, ha velük alhatok, nem a pénz jár a fejemben. Szeretem az egyes nemzetek fiait összehasonlítani. Ráadásul ezek az urak igen sokat tettek értem. Én pedig teljes szívemből mondtam nekik igent. Elégedetten távoztak tőlem, és sohasem beszéltünk a háborúról. Csak Masloffot szerettem, mellette szenvedélyesen kitartottam" – vallotta egyik kihallgatásán, 1917. május 5-én. Végül végzetesnek bizonyult az, hogy még a német trónörökössel való viszonyával is elkérkedett. Amikor azonban lassan felfogta helyzete veszélyességét, azt mondta: „Képzeljék csak el, mekkora szolgálatokat tehettem volna Franciaországnak. Amikor Franciaországba jöttem, eszembe sem jutott, hogy kémkedjem akárkinek is. Csak Ladoux kapitány irodájában tárult elém ez a nagyszabású terv. Egész életemben spontán elhatározásokból cselekedtem. Sohasem tettem félelemből lépéseket. Látom a céljaimat, és egyenesen arra veszem az utamat."

Négy, kínzón hosszú hónapot kellett Mata Harinak az ítéletre várnia, közben remény és kétségbeesés között ingadozott. Időközben a francia katonai helyzet jelentősen romlott. A francia propaganda pedig, hogy a katonai irányítás ballépéseiről elterelje a figyelmet, azt főzte ki, hogy mindennek csakis a kémkedés, az árulás az oka. Mata Hari pedig ennek a

„Vádolom kémtevékenységgel és az ellenséggel való összejátszással." Mata Hari letartóztatása egy kortárs sajtórajzon

„Alig hasonlít az egykori táncosnőre." Mata Hari párizsi vizsgálati fogsága idején

Egy duzzadt ajkú, rézszín bőrű, magas nőt pillantottam meg. Fülében vademberes hamis gyöngyök. Haja a halántékon már őszült, ahol a festék hamar lekopott. A fakó nappali fényben alig emlékeztetett arra a táncosnőre, aki oly sok férfit megbabonázott. De vonalai még őriztek valamit a harmóniából, karcsúságból, csípője pedig a ringásból, úgyhogy valamennyire még mindig bájos volt.

Pierre Bouchardon, vizsgálóbíró

„Monsieur, köszönöm!" Mata Hari kivégzése egy 1964-es játékfilmből. Mata Harit Jeanne Moreau játssza

Tegnap hajnalban agyonlőtték Mata Harit, a táncosnőt. Igazi neve Zelle volt, nemzetisége bizonytalan, úgynevezett indiai templomi táncosként tett szert kétes dicsőségre. A háború alatt és valószínűleg már előtte is külföldi kapcsolatokat tartott fenn, egész pontosan a berlini rendőrséggel, ahol 1914 augusztusában is tartózkodott. Visszatérve Franciaországba kémtevékenységet folytatott egészen ez év február 13-ig, amikor letartóztatták. Mata Hari végig bátor volt. Elutasította a szemkendőt a kivégzéskor. Egy szó nélkül halt meg.

L'Echo de Paris, 1917. október 16.

hisztériának az áldozatává vált, rajta statuáltak példát. Mai szemmel nézve a per kimeríti a justizmord fogalmát, a védelem minden próbálkozását leállították. Az asszony sejtette, milyen büntetés szabható ki az árulásért, de sohasem számolt halálbüntetéssel. „Gátlástalan, érzéketlen, igazi, született kém" – így állította be a vizsgálóbíró, Pierre Bouchardon kapitány, már az ítélet előtt. 1917. július 25-én aztán végül a hadbírósági esküdtek is bűnösnek találták a vádlottat. Az ítélet: golyó általi halál.

Mata Hari úgy lépett fel a kivégzésekor, 1917. október 15-én, mint egy színpadi jelenésen. Széles karimájú kalapban, fátyolosan, szőrmével, hosszú kesztyűben jelent meg. Csókot dobott a tanúk felé. Elutasította a szemkötőt. Amikor a kivégzőosztag parancsnoka meglendítette a kardját, hogy tüzet vezényeljen, a szemébe nézett, és azt mondta: „Uram, köszönöm." Még utoljára egyszer eljátszotta a *femme fatale,* a végzet asszonya szerepét.

1932 Sztálin, a magánember

Oroszország nagy hatalmú diktátora magányos ember volt: második felesége, Nagyezsda öngyilkos lett a „munkás-paraszt paradicsomban" uralkodó körülmények feletti kétségbeesésében. Jakov, a fia német fogságba került, Szvetlana nevű lánya pedig megszakította vele a kapcsolatot.

1932. november elején történt Moszkvában, az októberi forradalom tiszteletére szervezett rendes évi ünnepség alatt. Azon a fagyos őszi éjszakán senki sem hallotta a lövést, és ennek a mostani tragikus történetünknek még mindig számos változata kering. Sztálin felesége, Nagyezsda Allilujeva, a harminckét éves, csinos, fiatal nő egy nyilvános veszekedésük után korábban, egymagában ment haza az ünnepségről. Másnap reggel véresen, holtan találták hálószobájában, mellette a kis „Walter", az a pisztoly, amelyet a bátyja hozott neki Németországból. Csak mert jó, ha van, önvédelemre, mondta akkor a férfinak. Jó lövész hírében állt: ez a lövés egyenesen a szívébe ment. De ki mondja meg Sztálinnak? Az még aludt, mint általában, majdnem dél volt, amikor meg szokott jelenni dolgozószobájában. Egyetlen alkalmazott sem vette a bátorságot, hogy felébressze, és közölje vele a szörnyű hírt.

Előző este a Politikai Bizottság tagjai és feleségeik az októberi forradalom évfordulóját ünnepelték. Sztálinnak jókedve volt, flörtölni kezdett az elvtársak szép feleségeivel. És Nagyezsda Allilujeva, aki huszonkét évvel volt fiatalabb a férjénél, bizony féltékeny lett. Két gyermeket szült Sztálinnak, egészsége és idegrendszere megrendült. Ráadásul most még tanulni is elkezdett, hogy önállósíthassa magát, és függetlenné válhasson hirtelen haragú, fösvény férjétől, Joszif Visszarionovicstól, aki újabban csak a politikával foglalkozott, arról pedig elfeledkezett, hogy a háztartás is pénzbe kerül. Az asszonyt az is bosszantotta, hogy a boltokban alig kapni valamit, hogy Ukrajnában éhínség dúl – és hogy mindez miképpen lehetséges, amikor pedig a párt a legjobb úton halad?

„Egész életében bizalmatlan volt." Sztálin 1932-ben a dolgozószobájában

„Árulóként távozott?" Sztálin felesége, Nagyezsda a nyitott koporsóban

Sztálin ráadásul gyakran lekezelőn bánt vele, mint egy buta kislánnyal, imádta felbosszantani. Az asszonyka legszívesebben már rég elvált volna tőle, de hová menjen? Sztálin felesége volt, két gyermekének anyja. Ha elhagyja férjét, és messzire költözik Moszkvától – erre egyébként gyakran gondolt –, az társadalmi és politikai botrányt váltott volna ki. Hiszen a Kreml köreiben már rég rebesgették, hogy éppen ő volt férje politikájának egyik legélesebb hangú bírálója. Vajon öngyilkos lett kétségbeesésében? Vagy fizetett gyilkos végzett vele, akit a sértett büszkeség bérelt fel? A sajtó hallgatott a halál körülményeiről, csak annyit írtak, hogy Nagyezsda Allilujeva hirtelen meghalt. Szvetlana, a lánya, aki akkor hatéves volt, csak felnőttkorában tudta meg anyja halálának igazi körülményeit. A családban az a hír járta, hogy volt búcsúlevél is, amit Allilujeva nem sokkal a halála előtt írt, ám ez még aznap nyomtalanul eltűnt.

Két nap múlva a Szovjetunió First Ladyje orosz szokás szerint nyitott koporsóban felravatalozva feküdt a moszkvai GUM áruházban, ahová hatalmas tömeg özönlött, hogy kifejezze részvétét, Sztálin pedig szinte kővé dermedten állt a vörössel bevont, virágokkal díszített koporsó mellett. Tizenegy éves fia, Vaszilij felzokogott. Ekkor Sztálin olyan hangosan, hogy a közelben állók is meghallották, azt mondta: „Árulóként ment el!", és elfordult. Úgy érezte, Nagyezsda halála tőrdöfés az ő hátába. Családi és magánélete ezzel örökre tönkre volt téve. Nem tudjuk, Sztálin meglátogatta-e később bármikor Nagyezsda sírját. A legenda említ egy magányos éjszakai látogatót a moszkvai Novogyevicsi temetőben, legalábbis Ribin, a testőr állítólag látta ott. Más munkatársai azonban

Az ellenzék persze azonnal azt mondta, hogy Sztálin ölte meg. És ez a mai napig így megy. De mi, a család, tudjuk, hogy önmagára emelt akkor kezet.

Szvetlana Allilujeva, London, 1994

tagadják, hogy a diktátornak ebben az időben lett volna ideje holmi szentimentális ellágyulásra.

Egy évvel később Sztálin ezt írta anyjának Grúziába: „Nagyezsda végzete óta persze nehéz a magánéletem. De a bátor férfi mindig bátor marad!" De azért nem bírt továbbra is ugyanabban a lakásban maradni, a Kremlben, ahol eddig Nagyezsdával és a két gyerekkel, Vaszilijjel és Szvetlanával lakott. Új, kétemeletes kúriát építtetett magának Moszkva délnyugati részén, egy erdős területen, az építésszel többször is újraterveztette. Ebben a kuncevói „dácsában" lakott aztán Sztálin több mint húsz éven át, egészen a haláláig, magányosan az egyre növekvő számú szolgahad között. Gyermekeit sem vette magához, őket egy Moszkvától elég messze lévő, Zubalovo nevű vidéki városban neveltette testőrgárdájának vezetője, Vlaszik tábornok felügyelete alatt, mindenféle dajkákkal, pesztonkákkal és házitanítókkal.

Sztálin özvegyember maradt, nem nősült újra. Szerelmi élete, úgy látszik, elapadt. Bár állítólag volt egy balerina a Bolsojból, akihez gyengéd szálak fűzték, akit „kisgidájának" nevezett, amint azt az idős hölgy még ma is megerősíti a telefonbeszélgetésünk során. Nagyezsda halott bátyjának gyönyörű szép, özvegyen maradt feleségét pedig arra kérte, vállaljon nála házvezetőnői szerepet, mivel már rég szemet vetett rá. És amikor a nő nem állt kötélnek, letartóztatta. Hat évet kellett rács mögött ülnie e „nem" miatt. Állítólag teherbe ejtette Kaganovics lányát és titkárának, Poskrobisevnek feleségét is. Nagyezsda halála után azonban ezek a történetek valószínűleg a legendák közé sorolhatók. Azt inkább feltételezhetjük, hogy a prűd grúz erkölcsök szerint nevelkedett Sztálin undorodott a házasságon kívüli szexuális kapcsolattól. A saját bizalmas embereinek pedig csak azért engedte meg, hogy néha összevesszenek vele, mert így könnyebben gyűjthetett ellenük különféle vádpontokat, amelyekkel aztán kompromittálni lehetett őket. Sztálin a hatalom kegyetlen gyakorlásával szublimálta az ösztöneit.

Az októberi forradalom előtti időből azonban bőségesen dokumentált anyagunk van Sztálin szerelmi életéről. Joszif Visszarionovics politikai tevékenységet folytatott a cári rendszer ellen, egyre-másra lebukott, és száműzetésbe kellett mennie az orosz északra vagy Szibériába. Egy ilyen alkalommal közeli kapcsolatba került szállásadónőjével, a csinos Marija Kucakovával egy Szolvicsegodszk nevű helységben. Az

„Forradalmár inkognitóban" – Sztálin 1906-ban

özvegyasszonynak három szőke gyermeke volt már – Sztálin ottléte után, 1911-ben egy sötét hajú kisfia is született, Konsztantyinnak nevezték. Amikor kicsit nagyobb lett, és az apja után kezdett érdeklődni, az anyja azt felelte, ez mindörökre titok marad. Konsztantyin aztán a futballpályán találkozott az egyik ismerősével, aki alaposan végigmérte, és azt mondta elismerőleg: „Te volnál hát a Sztálin fia!" Amikor Kucakova megtudta, hogy Sztálin politikai karriert futott be Moszkvában, írt neki, és eltartási segítséget kért tőle, de sohasem kapott választ. Akkor Leninnek írt, és levele valahogy Nagyezsda Allilujeva titkárságára került. Nagyezsda így szerzett tudomást férje másik családjáról. Sztálinnak nem szólt róla, de az özvegyasszonynak pénzt utaltatott át.

Amikor Konsztantyin befejezte az iskolát, egy moszkvai NKVD-hivatalnok érkezett a városkájukba, és megkérdezte, mi szeretne lenni. A fiatal, tehetséges fiú így végzett államköltségen Leningrádban egyetemet. 1932-ben kényszerítették arra, hogy leírjon egy nyilatkozatot, amely szerint „származásának titkát" sohasem árulja el. Moszkvában igen hamar karriert csinált: a párt Központi Bizottsága sajtóközpontjának helyettes vezetőjévé nevezték ki, és Sztálin haláláig gond nélkül élhetett. Mindketten szorongtak a testi érintéstől: az apa csak egyszer rendelte magához fiát a Kremlbe, de aztán hirtelen le is mondta a találkozót. Így aztán a közkedvelt, jóvágású Kucakov az apja közvetlen közelében dolgozott, de sohasem nyílt alkalma arra, hogy szót válthasson vele. Sztálin halála után Kucakovot, mint a diktátor többi bizalmasát, le akarták tartóztatni, de aztán mégis karriert csinálhatott először a kultuszminisztériumban, aztán pedig a Szovjet Televízióban: itt egészen nyugdíjaztatásáig közkedveltségnek örvendett,

Регистрационная карточка петербургского охранного отделения с фотографическим снимком И. В. Сталина. (Фото)

„Letartóztatta a cári titkosrendőrség." A fényképsorozat abból az időből származik, amikor Sztálin egy titkos baloldali forradalmi párthoz csatlakozott, és a cár fogdmegjei elkapták

és nagyon sikeres volt. Két unokája és több dédunokája máig felemás érzelmeket táplál származásukkal kapcsolatban. Konsztantyin Kucakovot Sztálin sohasem ismerte el hivatalosan a fiának.

Sztálin egy további, házasságon kívüli leszármazottja ma is él még Szibériában. Jurij Davidovnak hívják, és annak az Alekszandr névre keresztelt fiúnak a fia, aki 1917-ben született egy Ligyija Perepregina nevű parasztlánytól. A lány a gyerek születésekor mindössze tizenöt éves volt. A nem sokkal ezelőtt felszabadított rendőrségi aktákból kiviláglik, hogy akkor, amikor Sztálint a Kurejka nevű sarkköri faluba száműzték, nem csak az orosz rendőrséggel gyűlt meg a baja. Ugyanis Perepregina azzal vádolta meg Sztálint, hogy megerőszakolta őt. Kurejkában, ebben a nyolcvan lelket számláló kis faluban az ilyesmi nem maradhatott titokban. Sztálin sohasem fizetett ennek az asszonynak, de amikor a fiú serdülni kezdett, felajánlotta neki, hogy Moszkvába

„Első és egyetlen szerelem" – Sztálin első felesége, Jekatyerina Szvanidze első gyermekük születése után nem sokkal meghalt

„Tízezer évig élj!" A szovjet diktátor viszonya az anyjával elég ambivalens volt

viteti. A fiú azonban nem kért ebből. A Vörös Hadseregben szolgált, egészen az őrnagyságig vitte, és a saját fiainak csak az egyetem elvégzése után mondta el, ki is a nagyapjuk. Ugyanis őneki is írásbeli hallgatási fogadalmat kellett tennie az NKVD előtt, még 1935-ben. Sztálin a családjának ezzel a szibériai ágával sem törődött a későbbiekben.

Sztálin 1878-ban született a cári korszak elmaradott Grúziájában. Már kisgyermekként nagyon rideg, pragmatikus szemléletre nevelték, ami az érzelmeket és a családot illeti. Egy Gori nevű kaukázusi kisvárosában élt, szegény szülők egyetlen gyermekeként. Apja őt is, anyját is verte, amikor részeg volt. Bizonyított tény, hogy a kamasz Sztálinnak késsel kellett részeg apjával szemben megvédenie az anyját.

Akkor a véletlen mentette meg attól, hogy gyilkoljon. A fiút becsvágyó anyja meggyőzte, hogy tehetséges, és továbbtanulást érdemel.

A fiú ezért beiratkozott a grúz főváros, Tbiliszi ortodox papi szemináriumába. Itt jól kihasználta a gazdag könyvtárt, klasszikusokat olvasott, filozófusokat és az új, alakuló európai szociáldemokrácia politikusait, orosz és grúz fordításban. Ebben az időben, a századforduló táján a cár birodalma erősen forrongott, a népek elégedetlenek voltak az orosz központi hatalommal, és ezt Grúziában is érezni lehetett. Sztálin elhagyta a papi szemináriumot, és csatlakozott a forradalmi, illegálisan működő baloldali párthoz. A cári titkosrendőrség számtalanszor elfogta és kihallgatta, a moszkvai levéltárak tele vannak a fiatal Sztálin többoldalas kihallgatási jegyzőkönyveivel és fényképeivel.

Üdvözöllek, kedves mama! Tízezer évig élj! Minden régi barátot és elvtársat is üdvözlök. Csókollak. Fiad, Szoszo

Sztálin levele anyjának, 1936. október 9.

Erre az időszakra, a századforduló utáni időre esik Sztálin első házasságkötése is: felesége egy szép grúz nő, Jekatyerina Szvanidze volt, aki 1908-ban világra hozta első törvényes gyermeküket, Jakovot. Valószínűleg ez a nő lehetett Sztálin első és egyetlen igaz szerelme. Boldogságuk nem tartott sokáig: a szép „Keke" tífuszban halt meg nem sokkal a szülés után, Sztálin pedig a Szvanidze család oltalmába helyezte a fiát. Ő maga a fájdalom hatására, hogy felejteni tudjon, teljes erejével a forradalmi tevékenység felé fordult.

1917-ben megint csak Szibériában, újabb száműzetésben találjuk Sztálint, onnan azonban az erős hatalomvágy Pétervárra vonzotta, ahol a helyzet robbanásig feszült volt. A cár uralmának véget kellett vetni. Lenin és szűk köre (ahová hamarosan Sztálin is tartozott) ügyesen kihasználta pártja számára a zűrzavaros helyzetet, és hamarosan proklamálták a bolsevik párt októberi forradalmának győzelmét.

Sztálin, aki illegálisan tartózkodott a városban, Szergej Allilujevnek, a közismert hivatásos forradalmárnak a házában talált menedéket. Allilujevnek nagy lakása volt, és sok gyereke, közöttük több leány is, akik nagy tisztelettel vették körül az akkor harminchat éves, szakállas Sztálint. Nagyezsda Allilujeva, az akkor tizenhat esztendős, sötét szemű szépség is köztük volt: ez a művelt fiatal lány szépen zongorázott, és már akkor erősen elkötelezte magát a politikának. Ő valósággal csodálta Sztálint, aki akkor némileg elnyomorodott bal karja ellenére is elég tekintélyes jelenség volt, amint azt a korabeli fényképek mutatják. Nagyezsda a vadonatúj Népbiztosok Tanácsának titkárságán dolgozott – örök rejtély marad, hogy miképpen kerültek össze Sztálinnal egy hosszú szolgálati út során, úton Caricin felé. Nincs kizárva,

„Nincs idő a gyerekekre." Nagyezsda Allilujeva Vaszilij fiukkal a húszas évek közepén

„Egyfolytában féltünk az apánktól." Vaszilij és Szvetlana Sztálin

„Puhány álmodozó, aki nem való férfinak." Jakov Sztálin, itt a németek hallgatják ki. Hadifogságban halt meg, tisztázatlan körülmények között

hogy Sztálin, mint a száműzetések során már láthattuk, némi erőszakot is alkalmazott a tapasztalatlan fiatal nő megnyerésénél...

Pár hónap múlva össze is házasodtak, de Lenint erről nem értesítették. Nagyezsda ugyanis hamarosan a forradalom vezérének irodájára került, és fontos információkkal tudta ellátni onnan a férjét, aki Lenin ellenlábasának számított. Azonban véletlenül teherbe esett. 1921-ben született meg Vaszilij fia, 1926-ban pedig lánya, Szvetlana. A házasság nem volt felhőtlen: Sztálin nem fordított semmi időt a gyermekeire, Nagyezsda pedig szerette volna folytatni politikai karrierjét.

„Mondd meg Jakovnak, azt üzenem, hogy úgy viselkedett, mint egy huligán és zsaroló. Az ilyenhez nincs közöm, és tudni sem akarok róla ezután."

Sztálin kéziratos feljegyzése Nagyezsda Allilujevához, 1928. április 9.

És a fiatal anyának akkor kezdődött az igazán nehéz korszak, amikor Sztálin még Jakov fiát is a Kremlbe hozatta Grúziából. Sztálin ugyanis szerette a gyerekeket, de nagyon türelmetlen volt velük, követelődző, hirtelen haragú, és gyakran megverte vagy megalázta őket.

Különösen a kecses felépítésű, nyúlánk, csinos Jakovot vetette meg, aki eleinte még oroszul sem nagyon tudott. Puhánynak, álmodozónak tartotta, akiből sohasem lesz férfi. A fiú öngyilkossági kísérlettel válaszolt közös kremlbeli lakásuk konyháján. A pisztolylövés azonban célt tévesztett, Sztálin pedig csak egy cinikus megjegyzéssel reagált. Jakovnak mégiscsak volt annyi lelkiereje, hogy összeszedje magát, és eltűnjön a szigorú atyai tekintet elől: megházasodott, és Leningrádba költözött, itt kezdte meg tanulmányait. Sztálin erre írásban is kitagadta. Jakov a náci támadáskor hazájában szolgált a Vörös Hadsereg katonájaként, és az elsők között esett német hadifogságba. A németek azt remélték, hogy megzsarolhatják a szovjet diktátort a fiával, de az megtagadta, hogy Paulus tábornaggyal kicserélje Jakovot. A fiú így máig tisztázatlan körülmények között halt meg német hadifogságban.

Sztálin második fia, Vaszilij szintén sokat szenvedett zsarnoki apjától. Egyrészről már az iskolában minden csínyre és disznóságra mentség volt a származása – rossz magaviselet, gonosz tréfák, különleges óhajok –, másrészről az apja olyan keményen nevelte, hogy Vaszilij rettegett tőle. A felnőtt Vaszilij távol a Kremltől, zubalovói dácsájában folyamatosan mulatozott, nőzött, ivott. A szovjet hadseregben

Vaszilij mindig félt az apjától, gyermekkorában is, sőt már amikor a légierő sokszorosan kitüntetett altábornagya volt, akkor is úgy félt tőle, hogy szó szerint remegett az apja előtt.

Szvetlana Allilujeva, London, 1994

„Féltékeny apai szeretet." A diktátor és lánya, Szvetlana a harmincas évek közepén

„Mind eltűntek." Sztálin az utolsó éveit általában egyedül töltötte alkalmazottai társaságában kuncevói dácsáján

gyorsan magasra emelkedett a ranglétrán, bár tehetsége nem volt túl nagy, de mint Sztálin fia, alaposan visszaélt a helyzetével. Pilóta lett, majd a második világháború során vakmerő repülőként vált hírhedtté. Minden bajtársának a lelkére kötötték, hogy vigyázzanak rá, ez persze csak még jobban felpiszkálta a merészségét. Sokatmondó adat azonban, hogy huszonnyolc légi csatában vett részt, és ebben egyetlenegy német gépet sikerült lelőnie.

Vaszilij Sztálin utolsó születésnapján, decemberben ittasan állított be az apjához valami ajándékkal. Sztálin nem fogadta el az ajándékot, a földre dobta. Vaszilij elment, Sztálin pedig csak állt ott, keserűen fejét csóválva, mintha szemrehányást akarna tenni az életnek.

Nyikolaj Novik, Sztálin utolsó testőre egy ZDF-interjúban

Vaszilijt a háború után, huszonhét évesen a moszkvai katonai körzet légvédelmi parancsnokává nevezték ki, egy évvel később pedig a Legfelsőbb Szovjet küldöttje lett. Ezután végleg szakított az apjával: a tusinói rendes évi katonai légi parádén 1952-ben részegen jelent meg. Sztálin nem ismert irgalmat: megparancsolta, hogy a fiát távolítsák el az étkezőből – majd a posztjáról is. Vaszilij most már végképp ivásra adta a fejét. Sztálin halála után az állami vagyonnal történt pazarló visszaélés miatt hosszú börtönbüntetésre ítélték. 1962-ben halt meg Kazanyban, száműzetése színhelyén – ekkor már emberi roncs volt a mértéktelen italozás következményeként.

Sztálin ilyen módon minden fiát és azoknak minden leszármazottját elvesztette. Látni sem akarta törvényes fiainak fiait. Ha a fiak nem feleltek meg az elvárásoknak, az unokák még csak ne is próbálkozzanak. Szvetlanával, egyetlen lányával is hasonlóképpen alakult a kapcsolata. Gyermekkorában még elkényeztette a lányt, gyakran szólította asztalhoz mint az elhunyt Nagyezsda helyettesét a vendégségek alkalmából, tréfásan „úrnőmnek" nevezte.

Ők ketten gyermekded, kurta levélkékben társalogtak egymással, amelyben a lány parancsolgathatott az apjának. Általában olyan kívánságokról esett szó ezekben a levelekben, amelyek teljesíthetőnek bizonyultak: elmenni papával moziba vagy együtt sétálgatni egyet. Később, amikor Szvetlana felnőtt, és befejezte az iskolát, Sztálin féltékenyen ügyelte minden lépését. Első szerelmével, Ljusza Kapplerrel

„1934. október 21. J. V. Sztálin elvtárs 1. titkár részére.
4. sz. parancs: Megparancsolom neked, hogy vigyél magaddal! Aláírás: Szetanka, az úrnő."

Szvetlana Allilujeva hétéves kori levele apjának

„Pecsét. Az 1. titkár aláírása: Engedelmeskedem. J. V. Sztálin."

Sztálin válasza lánya levelére, 1934. október 21.

„Teljes szakítás a múlttal" – Szvetlana Allilujeva megérkezik az USA-ba, 1967

úgy sétálhatott, hogy minden lépését felügyelte az a KGB-ügynök, akit hivatalosan a testőrének neveztek. A lánynak be kellett számolnia minden beszélgetésükről, telefonjait is lehallgatták. Amikor hozzá akart menni egy Dmitrij Morozov nevű egyetemistához, akkor azt Sztálin megtiltotta, mivel a fiú zsidó volt. Unokáját, akit nagyapja után Joszifnak neveztek el, szintén nem akarta látni. A lány második házassága Sztálin elvtársának, Zsdanovnak a fiával hamar tönkrement, hiába támogatta az apa.

Szvetlana a két gyerekével a Kremllel szemben, a híres „parti ház" lakókomplexumban lakott a párt elitjével együtt. Apját azonban nem látta túl sűrűn. Kihasználta azokat az előjogokat, amelyek Sztálin lányaként „megillették": volt bébiszittere, autója, rendszeres havi apanázsa. Történésznek tanult, de sohasem kellett a munkájából megélnie. Apja halála után szűk tíz évvel Sztálin lánya India felé elhagyta a Szovjetuniót, és letelepedett az USA-ban, ahol újra férjhez ment. Ma is ott él e harmadik házasságból született Olga nevű lányával, miután végleg szakított a múlttal. Ám az a tragikus kapcsolat, amely apjához fűzte, és amelyet egészen sohasem tudott rendezni magában, az ő esetében sem vezetett sehová.

Sztálin viszonya élete első asszonyával, az édesanyjával igen ambivalensen alakult. Az aszszony még hosszú életet élt, és nagyon büszke volt a fiára. Az Moszkvából időről időre nyúlfarknyi leveleket küldözgetett neki, amelyekben biztosította a szeretetéről. Másrészről azonban nem akarta fogadni, amikor az öregasszony egyszer bejelentés nélkül Grúziából Moszkvába érkezett, hogy lássa őt. Amikor az anya meghalt, Sztálin még a végtisztességet sem adta meg neki: 1937-es tbiliszi temetésén, amely nagyszabású, szomorú esemény volt, nem jelent meg, kimentette magát.

„Meg kell jegyeznem, hogy Sztálinnak és az anyjának a viszonya nagyon rossz volt. Néha mások jelenlétében is vén kurvának nevezte."

Valentyin Bereskov, Sztálin tolmácsa egy ZDF-interjúban

Az ötvenes években Sztálin hatalma csúcsán volt. Mint a második világháború egyik győztese, mind a kül-, mind a belpolitikai helyzetét megszilárdította.

Magánemberként már csak egy betegeskedő vénember volt, akit a fájdalmak és az üldözési mánia egyaránt gyötörtek. Egykor nagy családjával minden kapcsolata megszakadt. Sztálin minden rokonát valahogy hasonló sors érte: ha nem haltak meg idejében természetes halállal, akkor a grúz férfi koholt vádakkal letartóztatta vagy likvidáltatta őket.

Sztálin utolsó éveit egyedül töltötte kuncevói villájában. Kormányzati ügyekben csak nagyon ritkán ment be a Kremlbe, és hozzá is egyre ritkábban jártak a politbüró-emberek, mint Hruscsov, Molotov, Malenkov vagy Berija – nem győztek különféle sürgős munkákat kitalálni, csak hogy ne kelljen az idősödő diktátorral tölteni az estéiket. Kuncevóban azért nem egymagában lakott, elég sok alkalmazottja volt: egy szakács, egy kóstoló, egy házvezetőnő, váltakozó testőrök és a nagy erdős terület őrei, akiken kívül a dácsát fémajtókkal felszerelt magas kerítés is védte. A Balti-tengerből külön az ő számára hozták repülőgéppel kedvenc heringjét, kedvelt italait pedig – a rubinvörös Csinandalit vagy a fekete bársony Alacanszkaja Dolinát – egyenesen Grúziából kapta.

Sztálin általános bizalmatlansága egyre erősödött, és az 1953-as évben érte el tetőfo-

Hiszen senkije sem volt, akivel beszélgethetett volna. Minden rokona eltűnt, szó szerint valamennyi: elűzték őket, letartóztatásban voltak, akadt, aki meghalt – senki sem volt már ott. Én még nagyon fiatal voltam, huszonöt éves, ő már hetven volt. Nemigen beszélgethettünk úgy, mint két egyenrangú fél.

Szvetlana Allilujeva, London, 1994

Egész életében bizalmatlan volt. És minél tovább volt hatalmon, és minél nagyobb volt ez a hatalom, annál bizalmatlanabbá vált.

Kira Politkovszkaja, Sztálin unokahúga egy ZDF-interjúban

kát, amikor influenzás betegséget kapott, és a Kreml orvosai cseppeket írtak fel neki. A földre öntötte az orvosságot, és egyik testőrét a legközelebbi falusi patikába küldte. Nem csodálhatjuk, hogy senki sem állt mellette, amikor 1953. március elején gutaütést kapott, és több mint tizenkét órán át egyedül, orvosi ellátás nélkül feküdt a dolgozószobájában. A diktátor halálának pontos körülményeit még ma sem ismerjük. Vad mendemondák keringenek, a gyilkosságtól kezdve a saját életét féltő Berija méregkeveréséig és a szándékosan elmulasztott segítésnyújtástól az aktív halálba segítésig minden előfordul bennük. Az mindenesetre biztos, hogy Sztálin még a halálával is magával rántott egy csomó embert: a nép, amely a Szovjetunió távoli tájairól utazott Moszkvába, hogy utolsó tiszteletét tegye a megközelíthetetlen diktátor teteménél, tucatjával taposta halálra egymást a Szakszervezetek Házának oszlopcsarnokában.

1933 Túrakajakkal Ausztráliába

Oskar Speck, a szenvedélyes sportember 1933-ban gumikajakjával kalandos útra indult. Hét esztendővel és ötvenezer kilométerrel a háta mögött meg is érkezett Ausztráliába, a kis lélekvesztő farán ott lengedezett a horogkeresztes zászló. Speck ugyanis nem tudta, hogy időközben háborúba léptek Ausztráliával – le is tartóztatták, és hadifogolytáborba vitték.

Terra australis incognita – a déli félteke ismeretlen kontinense évszázadokon át foglalkoztatta a geográfusokat és egyéb tudósokat. James Cook, a híres angol kapitány fedezte fel ezt a mesés országot, akinek könyve a fenyegető hajótörésről és elsüllyedésről valóságos bestseller volt a maga korában. Cook 1770-ben kötött ki Ausztrália keleti partján, és augusztus 23-án a brit birodalom területéhez csatolta a mindeddig fel nem kutatott földrészt.

A 19. század kezdete óta Ausztrália sok német emigránsnak is második hazájává vált. A legtöbben csapatokban érkeztek, ám mindig voltak vakmerő individualisták is, akik saját szakállukra próbáltak, úgy, ahogy tudtak, kiutat találni abból a szorult helyzetből, amelybe odahaza kerültek. Ezeknek egyike volt a hamburgi Oskar Speck, akinek kalandozása a világtengereken a német történelemnek is eddig ismeretlen darabja.

Amikor az épp munka nélküli Oskar Speck 1933-ban csónakba száll Ulmban, még nem sejti, hogy útja a déltengerekre viszi majd. Speck, akárcsak előtte James Cook, felfedezővé válik. De az ő kalandos útját nem szokták emlegetni a történelemkönyvek. Csak a sydneyi Australian Maritime Museum mesél el Oskar Speck hagyatéka alapján egy rövid és egyedülálló történetet. A német kalandor teljes hagyatékát ausztráliai élettársa, Nancy Steele adományozta a múzeumnak. A levelekből, filmfelvételekből és feljegyzésekből egy vakmerő férfi portréja rajzolódik ki, aki a harmincas–negyvenes években valóságos argonautaként hajózott a kor vizein.

„Lelkes vízi sportoló" – a hamburgi Oskar Speck a túrakajakkal

„Egy időre kiszakadni Németországból" – Oskar Speck a nagy utazás előtt

Az 1907-ben született Oskar Speck a nagy változások idején jön a világra. Hamburgi gyermekkorát és ifjúságát az első világháború és a weimari köztársaság gazdasági változásai határozzák meg. Már fiatalemberként 21 alkalmazottas villamossági cége van, amely azonban a húszas évek végén csődbe jut. Csónakklubjában szenvedélyes hajósnak számít, kajakos körökben jól hangzó nevet szerzett kitartásával és gyorsaságával. A 20. század elején különösen a gumikajak volt hallatlanul népszerű. Számtalan egylet és sportkör alakul, és a gumikajak „a kisember hajójává" növi ki magát. A német nacionalista szellem támogatja ezt a „német túrázó kedvet" a vízen is – erre alkalmas a gumikajakos mozgalom.

Oskar Speck kedves nevet ad hajójának: *Sonnenschein*nak, „Napsugárnak" hívja. Alig múlik el hétvége úgy, hogy ne a vízen találná a fiatalembert. Specket teljesen magával ragadja a természetközelség és a sport összekapcsolásának gondolata. A gazdasági helyzet azonban kezdi más irányokba terelni.

Németországban nem sok lehetőséget lát, ezért ő is elhatározza, hogy kivándorol. Egy újsághirdetés indítja be a fantáziáját: rézbányába jelentkezik Ciprusra, mivel mindig is érdekelték az ásványok. És hát mi lenne kézenfekvőbb egy sportembernek, mint hogy ezt az utat Ciprusig éppen túrakajakkal tegye meg? Ehhez azonban optimális felszerelésre kell szert tennie. Ilyen utat még az öregek sem tettek meg soha, így válik Speck a túrakajakozás úttörőjévé: alkalmassá teszi a csónakját tengerjárásra. A bajorországi Bad Tölzben találja meg az ideális támogatót. Ott tulajdonképpen a hegyivadászok felszerelését készítik, de nem akarják kiereszteni a markukból azt a jövedelmező üzletet sem, amit a túrakajakok felszerelése jelent. Speck és a Pionier cég szerződésében az áll, hogy a cég több, Speck elképzelései szerint felszerelt kajakot is a rendelkezésére bocsát. Ráadásul a szállítás és a tartozékok költsége is a gyártót terheli.

Pillanatnyilag nagyon sok ember van itt, akik nagy utazásokra indulnak: Afrikába, Ázsiába. Ha ez a kivándorlás sokáig tart, hamarosan jó sok hely lesz Németországban.

Speck naplója, Passau, 1933. június 2.

Speck egy speciális gumigyűrűt tervez a kajak nyílása köré, hogy sok tárolóhelyet nyerjen élelmiszer és egyebek számára. Maga a hajó nagyon könnyű, mert fa és textilanyag kombinációjából készül, ráadásul mozgékony fakerete lehetővé teszi, hogy kisebb vízeséseken is lehajózhasson vele. Vonattal vagy buszon is szállítható, mivel a szerkezete szétszedhető és összecsomagolható.

A túrakajak végül 5,49 m hosszú és 300 kilogramm teherbírású lett, nagyon rugalmas, és ideálisan szállítható. A kormánylapátot lábszíjakkal rögzítik, és a két evező mellett ez is a biztosabb iránytartást segíti. Ha kedvező a széljárás, még egy kis vitorlát is fel lehet húzni segítségképpen, ám a négyes szélerősség már elég kellemetlenné teszi az utazást a kis hajóban. Speck új vitorlázási technikát talál fel, amelyet a túrakajakosok máig alkalmaznak. A szűkös tartozékok voltaképpen egy tartalék evezőből és két vízálló tartályból állnak, amelyeket a csónak orrában és farában helyeznek el.

A vízen Speck kizárólag szardínián és kondenzált tejen akar élni, de azzal is tisztában van, hogy az étkezés egyhangúsága hamar kikezdené az egészségét. Vagyis, akárcsak annak idején James Cook, lehetőség szerint sok friss gyümölccsel kívánja kiegészíteni étrendjét, amelyet majd útközben, mindig az érintett partvidékeken szerez be.

A csónakot természetesen ki akarja próbálni indulás előtt, s a jugoszláviai Varda folyóra megy vele, amelyen még sohasem mentek végig kajakkal. A tesztút azonban nem sikerül valami jól: egy vízesés csúfot űz Speckből, akinek itt le kell mondania kedves kajakjáról. De ennyi azért még nem szegi kedvét: a tervezett útvonal kevésbé keményen indul.

Ulmban új hajót bocsát vízre. Így kezdődik a huszonöt éves Oskar Speck nagy utazása 1933. május 13-án a Dunán. A túrakajakozás megszállottjai számára ez a folyó a „világra nyíló kapu", hiszen innen juthatnak el a Földközi-tengerre.

Az anyagi dolgok azonban nem mennek ilyen simán: már az utazás első nagyobb állomásán, Passauban napokig kell várnia a Ham-

Most elkezdem a naplómat. Hamburgot és Olsen úr cégét május 13-án hagytam el, és május 14-én érkeztem meg Ulmba. Felkészítettem a csónakot, és elindultam. Első éjszakám a sátorban. Tökéletesen egyedül érzem magam.

Speck naplója, Passau, 1933. május 31.

burgból érkező átutalásra. Alig kezdődött meg az út, már jelentkeznek az első nehézségek, ám Speck ekkor még nem is sejti, hogy ezeknél sokkal nagyobb bajokkal is meg kell küzdenie majd útja során.

1933 januárja óta Adolf Hitler a birodalom kancellárja, Németország eleinte egypártrendszerű ország, majd diktatúra. Az SBS ausztrál rádióadóval készült interjújában Speck így írja le motivációját: „Ezek az évek Németországban egyszerűen katasztrofálisak voltak!... Csak egyet akartam: egy darabig eltűnni Németországból. Arról persze fogalmam sem volt, hogy egyszer majd Ausztráliában fogok partot érni. De azzal az érzéssel hajóztam ki Ulmból, és indultam a Földközi-tenger felé, hogy az egész világ nyitva áll előttem."

Oskar Specknek új technikát kell kiötlenie ahhoz, hogy át tudjon kelni a Földközi-tengeren. Most a kormánylapát nagyobb szerephez jut, mint az evező. Eddig evezővel és vitorlával tartotta az irányt: szigetről szigetre „ugrál" a minél nagyobb biztonság érdekében, hogy lehetőleg mindig közel legyen a menekvést kínáló parthoz.

Gyorsan megtanulja, hogy ne csak izomerejét használja fel a haladáshoz. Hála a Bad Tölz-i kajakgyártó cégnek, hamarosan kipróbálhatja az általa feltalált vitorlázási módot is. Speck ugyan „elsőosztályú jegynek" nevezi hajóját „ismeretlen horizontok felé", de azért a valóságban ez a hajókázás sokkal nagyobb energiákat vesz igénybe, mint ahogy Speck gondolta. Hacsak lehet, partközelben evez, hogy elkerülje a nyílt vízi hullámverést. Éjszakánként azonban, amikor el kell távolodnia a parttól, az orrból hátrapakolja a tartályokat, hogy el tudjon nyújtózni alvás közben. Négyes erősségű vagy erősebb szélnél szinte irányíthatatlanná válik a csónak. Ilyenkor nem tehet mást, mint megvárja, amíg csillapul a szél ereje.

Van egy kis napfogó vitorlája, amely a legvadabb napsugaraktól megvédi a magányos evezőst a nyílt tengeren. Speck úgy írja le a tengeri evezést, mint a terep-kerékpározás egy változatát: szokatlan, egyedi technikát igényel, amelyet előtte még nem próbált senki. „Ott kormányoznod is kell és taposni a pedált, különben feldőlsz. Itt meg folyamatosan kormányoznod kell, hogy mindig a megfelelő pozícióba kerülj a hullámmal szemben."

Rettenetesen nehéz ez a küzdelem, gyakran jut eszembe, hogy feladom.

Speck a nyílt tengeren, dátum nélküli naplóbejegyzés

Speck útja során összesen ötször akad el, de a tölzi Pionier cég mindannyiszor új hajót küld neki.

Speck sok levelében afféle odisszeánák írja le utazását, olyan kalandnak, amelyben örömét

„Gyakran megkísért a gondolat, hogy feladom." Specknek éjszakáznia is a kajakban kellett néha

leli. Amikor a török partoktól Ciprusra indul, akkor kerül először komoly veszedelembe. A dühöngő szelek és a hatalmas hullámok megközelíthetetlenné teszik a partot. Két napot és két éjszakát kell várnia kis dióhéjhajójában a kimerült utazónak, és a végére már szinte víziói támadnak:

„Csodálatos naplementét éltem át, és mialatt ebben a nagyszerű látványban gyönyörködtem, olyan látomásom támadt, amely hihetetlenül felizgatott. A nyugati láthatárnak azon pontján, ahol az ibolyaszín narancsvörösbe megy át, hirtelen két keresztet pillantottam meg, egy nagy, fénylőt, aztán párhuzamosan ezzel egy kisebb, sötét színűt."

Rodoszból indul a török partok mentén, aztán az Anamur-foknál vág át Ciprushoz – 45 tengeri mérföldes út ez, jó 83 kilométer. Itt megváltoztatja útitervét. Úgy látszik, a rézbányában való munka nem érdekli már a sportos Specket. Számtalan levélben ecseteli a ciprusiak vendégszeretetét, különösen a nőkét. Lehet, hogy egész egyszerűen szerelembe esett. Mindenesetre most elkapta a kíváncsiság más tájak, más emberek iránt.

Huszonhárom órája ülök kis csónakomban, holtfáradtan, mindenem teljesen átázott. Partközelben vagyok, mégsem tudok kikötni.

Speck Ciprus előtt, dátum nélküli naplóbejegyzés

Így kurtán-furcsán eldönti, hogy áthajózik Egyiptomba, a Földközi-tenger déli partjára, majd a Szuezi-csatornán át a Vörös-tengerre.

Körülbelül egy órája még holtfáradt voltam, akármelyik pillanatban el tudtam volna aludni, most azonban újra ébernek érzem magam. Szüntelen harcot folytatok. Egyetlen gondolat foglalkoztat csupán: valahol előttem, ott, ahol a fények lassan egyre nagyobbaknak látszanak, szárazföld van... ott pedig alhatok. Már a partvonalat is felismerem a sötétben.

Speck naplóbejegyzése Jáva partjai előtt

De a csatornát nem használhatja: az angoloktól nem kap engedélyt.

Ehelyett busszal utazik – amelynek tetején persze ott a gondosan összehajtogatott csónak – a Szír-sivatagon át, hogy aztán az Eufráteszen folytassa útját. Naplójában „arab tévedésként" jellemzi azt a rablótámadást, amely buszukat éri, ám ez a kis kaland útiköltségének felébe kerül: „Nehezen váltam meg a pénzem felétől, amelyet a banditáknak kellett adnom, csak hogy visszakapjam a hajómat. Mit tehettem volna? Már csak a testemen viselt ruhám maradt, semmi másom nem volt."

Mégis zavartalanul evez tovább a Perzsa-öböl partja mentén, megkerüli az indiai szubkontinenst, míg végül eléri Indonéziát és Pápua Új-Guineát. Szerencsés módon e két utolsó stációt még filmre is tudta venni, mivel Japánban a német nagykövet megajándékozta egy tizenhat milliméteres filmfelvevő géppel.

Egy barátjának levelén felbuzdulva az 1936-os berlini olimpián is részt szeretne venni, azonban egy maláriaroham megakadályozza ebben. Bad Tölz szerencsére továbbra sem vonja meg tőle a támogatást: Speck utazása nagy reklámtúrává alakul, amelynek során be kell bizonyítani, milyen jó is ez a német kajak. Egy hamburgi barát lelkes beszámolót küld egy német Himalája-expedícióról. Specknek ekkor támad először az az ötlete, hogy saját úti filmet forgasson, és ez Németországba visszatérve anyagi sikert hozzon neki. Lehet, hogy ezzel az úti pénztárt is feljavíthatja egy kicsit. Ám ez a terv sohasem valósul meg.

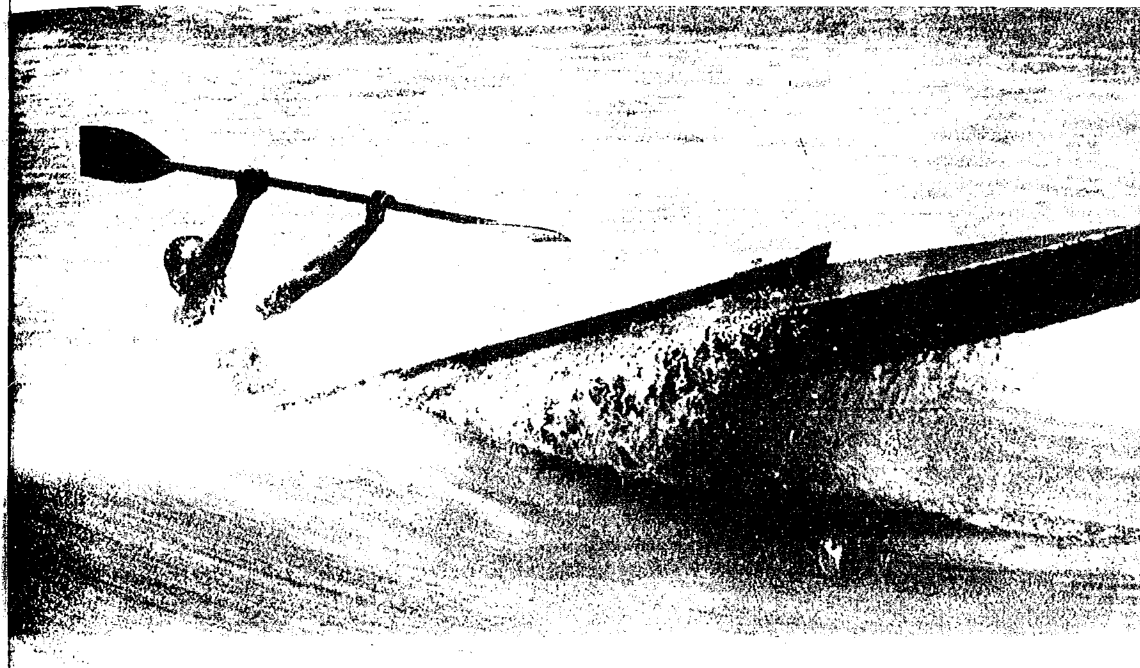
Oskar Speck zavartalanul folytatja útját. Elly, a testvére közben megírja otthonról a zsidóüldözést, de legtöbb levelében inkább csak otthoni gondokról ír, meg Speck miatt érzett aggodalmáról.

Speck rokonszenvez a nácikkal, de leveleiben ennek nem találni nyomát. A nagy távolság miatt inkább a honvágy gyötri, a távolság növekedésével a világcsavargó hazafias érzelmei is felerősödnek.

Speck főként az anyagiak miatt aggódik, bár nővére száz egyéb veszélyre hívja fel a figyelmét, ő a válaszaiban igyekszik ezeket kicsinyíteni, ráadásul nyomatékosan ismétli, hogy nem áll módjában megszakítani az utazást. Végre Kalkuttában sikerült egy előadás-sorozatot tartani a cserkészeknek, ami kicsit fellendíti a bevételi oldalt. A költségvetés

„Nyugodtan továbbeveztem." Specket a nehézségek sem tarthatták vissza az út folytatásától

ilyetén szűkössége miatt kényszerül arra is, hogy újságcikksorozatot jelentessen meg a *Berliner Lokal Anzeiger*ben, amely nagy csinnadrattával, *Kalandok a Szunda-tengeren* címmel hozza ezeket. Speck nem tartja magát klasszikus értelemben vett útirajzírónak, ám egy sor fel-

jegyzése és naplója arról tanúskodik, hogy szerette volna megosztani az élményeit. Az út minden apró részletét hajszálpontosan feljegyzi, és mérlegre teszi, hogyan fogadná a nyilvánosság.

Olyan módon vág neki a távolságoknak, amelyeket lassan, apránként meg kell hódítania, mint afféle self-made man, aki saját sorsát a kezébe vette. Százezrek vándorolnak ki Amerikába, ám a hamburgi individualista járja a maga útját a világtengereken, és utazásait egzotikumokról beszámoló újságíróként próbálja eladni annak a német közönségnek, amely nagyon is szereti, ha elvonják a figyelmét mindennapi gondjairól.

Pakisztáni tartózkodása alatt véletlenül találkozik Sir Norman Carter brit nagykövettel, aki meghívja egy maharadzsa tigrisvadászatára. Bombayben befolyásos emberekkel ismerkedik meg, aminek következtében megint alkalma nyílik a házi kassza feljavítására: kalandos útjáról beszámolókat tart.

Indiában súlyos malárián esik át, ezután Thaiföld nyugati partjai és Malajzia mentén hajózik, és végül Szingapúrba ér.

A Territory of Papua nevű területen, amelyből később Pápua Új-Guinea lett, valamint Jáván magányos látogatónak érzi magát, akit inkább a szükség, mint a jókedv tett meg néprajzkutatóvá. Lefilmezi és lefényképezi olyan törzsek szokásait, életmódját, amelyek mintha még a kőkorszakban élnének.

Azoknál a népeknél, amelyekkel útközben találkozik, magányos utazása mítosszá válik: még sosem láttak azelőtt ilyen különös hajót.

Lakor indonéz szigeten egy éjszakai merényletet kell átélnie: a banditák elől menekülőben csak a legnagyobbik tartályt sikerül megmentenie, amelyben a filmjeit tartja. „Azt hiszem, én vagyok a világ legoptimistább embere. Még amikor a lakoriak a nagy késükkel a nyakelvágás mozdulatát mutogatták, akkor is azt hittem, csak tréfálnak. Pedig már folyt a vérem, és összevissza rugdostak. Vajon akad-e olyan ember, aki még nálam is optimistább?"

Később kínai ételt kapunk, ami cápauszonyból, fecskefészeklevesből, currys rizses rákokból, tojásbefőttből állt. Evés után burmai szivart szívtunk, és bételdiót rágcsáltunk. Nyilvánvalóan itt a gyümölcsszezon.

Speck naplóbejegyzése, dátum nélkül

Azonban sajnos újabb baj éri: pár nagy ütéstől beszakadt a bal fülének dobhártyája, úgyhogy erre a fülére ettől kezdve nagyothall.

Speck leghosszabb tengeri útja a Banda-tengeri Kai-szigetektől a Territory of Papua partjaiig tartott, ez 370 kilométer, és 34 óra alatt tette meg.

Amikor Pápuán megjelenik (az akkor angol fennhatóság alatt áll), sok fejtörést okoz a hatóságoknak: megadják neki a továbbutazási engedélyt, vagy egyszerűen dugják börtönbe? Lehet, hogy Oskar Speck valójában kém, és felvételeit a német katonai hatóságok fogják értékelni?

De csak egy kis fennakadást jelent ez, hamarosan továbbengedik.

A súlyosabb ananászok négykilósak, és mintegy 20 pfennigbe kerülnek, a mangó darabja két pfennig, egy kókuszdió is két pfennig, egy tucat papaja darabjáért hat pfenniget kérnek el. Még számtalan másfajta gyümölcs is van itt.

Speck naplóbejegyzése, dátum nélkül

Sabai szigetén, amely Pápua Új-Guinea és Ausztrália északi partja között található, egy O'Donnel nevű családnál tölt el egy éjszakát. Itt hallja először Hitler hosszúhullámon érkező, károgó hangját a rádión. De a nemzetiszocialista uralom alatti életről hallott már eddig is híreket.

A náci párt sportfunkcionáriusai minden bizonnyal nagyon rossz véleménnyel voltak Speck sporttevékenységéről. A vízi sportban is lezajlott hatalomátvétel már 1935-től a sportszövetség politizálódásához vezetett. Kalandorok, self-made manek nem fértek bele a nemzetiszocialista propagandaképbe. Az egységes barna impériumot nem képviselhette a magányos kajakos.

Pápuán, Darun hallott Speck először hivatalosan arról, hogy hazája hadban áll Ausztráliával. Az európai események utolérték tehát a világ túlsó végén is.

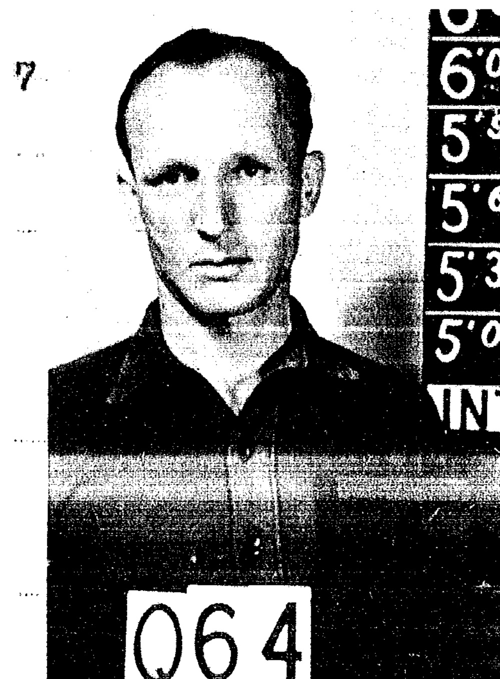
„Akaratomon kívül néprajzossá is váltam" – Speck új-guineai bennszülötteket fényképez

„Menjen az új hajóval olyan közel Jávához, amennyire csak tud, és ott fejezze be az utat – javasolta neki barátja, John Hagenbeck még 1936-ban. – Semmiképp ne menjen tovább! Miért akar mindenáron Ausztráliába jutni, ahol most olyan németellenes a hangulat? Felállított egy világrekordot, legyen ez elég!"

A helyi hatóságoktól azért kicsikarta az engedélyt arra, hogy átlépje a Pápua Új-Guinea és az ausztrál York-foki-félsziget közötti Torres-szorost. De addig el sem jutott.

1939-ben a Sabai szigetre ért, az ausztrál szárazföldtől még jó távol, egy gyönyörű, idilli déltengeri szigetre, ahol pálmafák és homokos partok fogadják a látogatót. Ezt a pillanatot egy fiatal szigetlakó lefényképezte, és ez a kép a legdrámaibb dokumentumává vált Speck útjának. A Mendis nevű fiatalember később a rendőrségi kihallgatásokon is jelen van, és levetíti Sabai sziget hivatalos személyiségei előtt Speck filmjeit. De azok továbbra is bizalmatlanok. Lehet, hogy Oskar Speck mégiscsak német kém vagy felderítő, aki a déltengerek katonai helyzetét térképezi fel?

Speck még két hónapot tölt el Sabain, akkor az ausztrál rendőrség végképp lecsap rá, és Brisbane-be szállítják.

„Nemzetiszocialista kém?" Oskar Speck ausztrál fogságba kerül

Innen Tatura Campbe viszik, internálótáborba, ahol német hadifoglyokat is tartanak. Dél-Ausztrália úttalan bozótosába már mintegy ezer német katona érkezett a legkülönfélébb hadszínterekről. A tábori élet jól szervezett, az ellátás jobb, mint Speck várta.

A táborlakók még kórust is alakítottak, vezetője a Wiener Sängerknaben karnagya. Őt még egy ausztrál koncertkörúton tartóztatták le, és szintén ide, Taturára internálták. A hangulat jó a táborban: ők még hisznek a „végső győzelemben". Az élelmiszer ki van ugyan porciózva, de némi pénzzel ki lehet egészíteni. „Az olyan élelmiszert, mint pl. a krumpli, a saját pénzünkön kell megvennünk. Csak napi három szelet kenyeret kapunk. Most már mindenki maga veszi meg az élelmét. Vannak olyan táborlakók, akik kiskertet gondoznak. De mindenki bizakodó."

Oskar Speck számára azonban az egyhangú tábori mindennapok nem jelentenek valami nagy élményt. A tengerjáróból kénytelen-kelletlen szárazföldi patkány lett. Hihetetlen történetét a rabtársak sem hiszik el.

> **A dologhoz hozzátartoznak a pletykák is, amelyek szerint tablettán élek, és alig tudtam megmenekülni a tömeg elől, amely látni akarta azt a németet, akinek csónakja nemcsak repülni és merülni tud, hanem hal-, gyümölcs-, keksz- és whiskytabletták is vannak rajta.**
>
> Speck naplóbejegyzése, dátum nélkül

Csak egyszer tart a táborlakóknak hosszú odisszeájáról előadást, bizonyítékként a filmjeit is be akarja mutatni, ám azokat a katonai hatóság elkobozta, és nem is adja vissza.

A kortársak atletikus, csendes figurának írják le, akinek feltűnő volt sportos alakja – persze, hiszen bejárta a világtengereket. Hazaküldött leveleit szigorúan ellenőrzik, az ausztrál kémelhárítás dossziékat készít róla. Az ausztrálok gyanakvását mindenekelőtt a tengerentúli német tisztekkel való kapcsolatai vívják ki. Egy 1943. január 2-i bejegyzés

„Egyhangú tábori élet." Tatura Camp Ausztrália déli felén: itt raboskodott Speck is

az ausztrál titkosszolgálat aktájából: „Oskar Speck öntudatos, sportos kalandortípus. Elmondta, hogy a németországi Ulmból túrakajakkal jött el Ausztráliáig. Itt elérte Pápua Új-Guineát, és 1939. szeptember 29-én rendőri őrizetbe vették. Levelezése azt mutatja, hogy kapcsolatban állt három holland indiai nemzetiszocialista vezetővel: Otto Jaisslével, H. R. J. Wahlennel, és dr. E. Mengerttel. A makasari német konzul anyagi segítséget ajánlott neki a Német Segélyegylettől. Ez pedig az NSDAP szervezete."

Két év elteltével Oskar Speck már nagyon rosszul érzi magát, és 1943. január 9-én megszökik Tatura Campből. Egy sátor és két nadrág van nála mindössze, amikor bekucorodik egy teherautó szerszámosládájába, amely kiviszi őt a táborból. Melbourne irányába gyalogol a vasúti sínek mentén, és azokat a gabonamagokat eszegeti, amelyek az elhaladó tehervagonokból hullanak ki. Az idegen országban nehezére esik a tájékozódás. Sok szökés meghiúsult már pár nap elteltével ilyen módon. A visszahozott rabokat egy parányi börtönlyukban napokig kiteszik az izzó napsütésnek, és a többi fogoly fejadagját is megrövidítik.

Speck több hónapon át van szökésben, kerékpárral vág át az ismeretlen országon, és nem tudja, megmenekül-e a végén. Amikor egy újságban felfedezi a fényképét, rosszat sejt. Pár nap múlva el is kapja két rendőr, és most Camp Lovedaybe viszik. Itt marad a háború végéig. Ebből az időből származik egy furcsa feljegyzés is Speckről, amely szerint többször is panaszkodott a tábori ellátásra, és hivatalosan kérte, hogy tekintsék őt hadifogolynak. A sydneyi svájci konzulnak 1942-ben ezt írja: „Ez a Camp nem az olyan németeknek való, akik lojálisak a birodalommal, és hazafias érzelmeiket ki is szeretnék nyilvánítani. Sürgősen kérem áthelyezésemet egy olyan táborba, amely német hadifogolyként kezel."

Az ausztrálok ezt a kérvényt Speck náci érzelmeinek tulajdonítják, pedig nemcsak arról volt szó, hogy olyan táborba kérte magát, amelyben jobb ellátást kap. A másik táborban letehették a rabok a német érettségit, és a táborban végzett munkáért fizetést is kaptak. A háború végével a brit katonaság megszigorította a tábori fogolytartás feltételeit, ám az ausztrálok fütyültek erre. Az egykori hadifoglyok máig az ausztrálok tisztességes bánásmódjáról mesélnek.

Miután Speck kiszabadul, Lightning Richben telepedik meg, az ausztrál bozótvidék egyik isten háta mögötti helyén. Új fejezet kezdődik itt az életében, ugyanis történik valami, amely egész jövendő

életét megváltoztatja. A sok hasonló kalandorral együtt Speck is a vidék kincsét, az opált keresi. Sokakkal ellentétben azonban ő talál is opált. Csak fél évet tölt Ligtning Richben – és gazdag emberként hagyhatja el a helyet, és telepedhet meg Sydneyben. Egy ausztrál ismerősével céget alapít, amely opált és gyémántot csiszol. Különösen egyik gépével ér el nagy sikert: egy olyan ásványcsiszoló ez, amelyet még az internálása idején talált fel. Bölcs előrelátással szabadalmaztatta is a gépet, így ebből is nagy üzletet csinált. Már pár év elteltével abba a helyzetbe kerül, hogy jókora darab földet vásárolhat meg a keleti parton, amelynek értéke egyre csak nő.

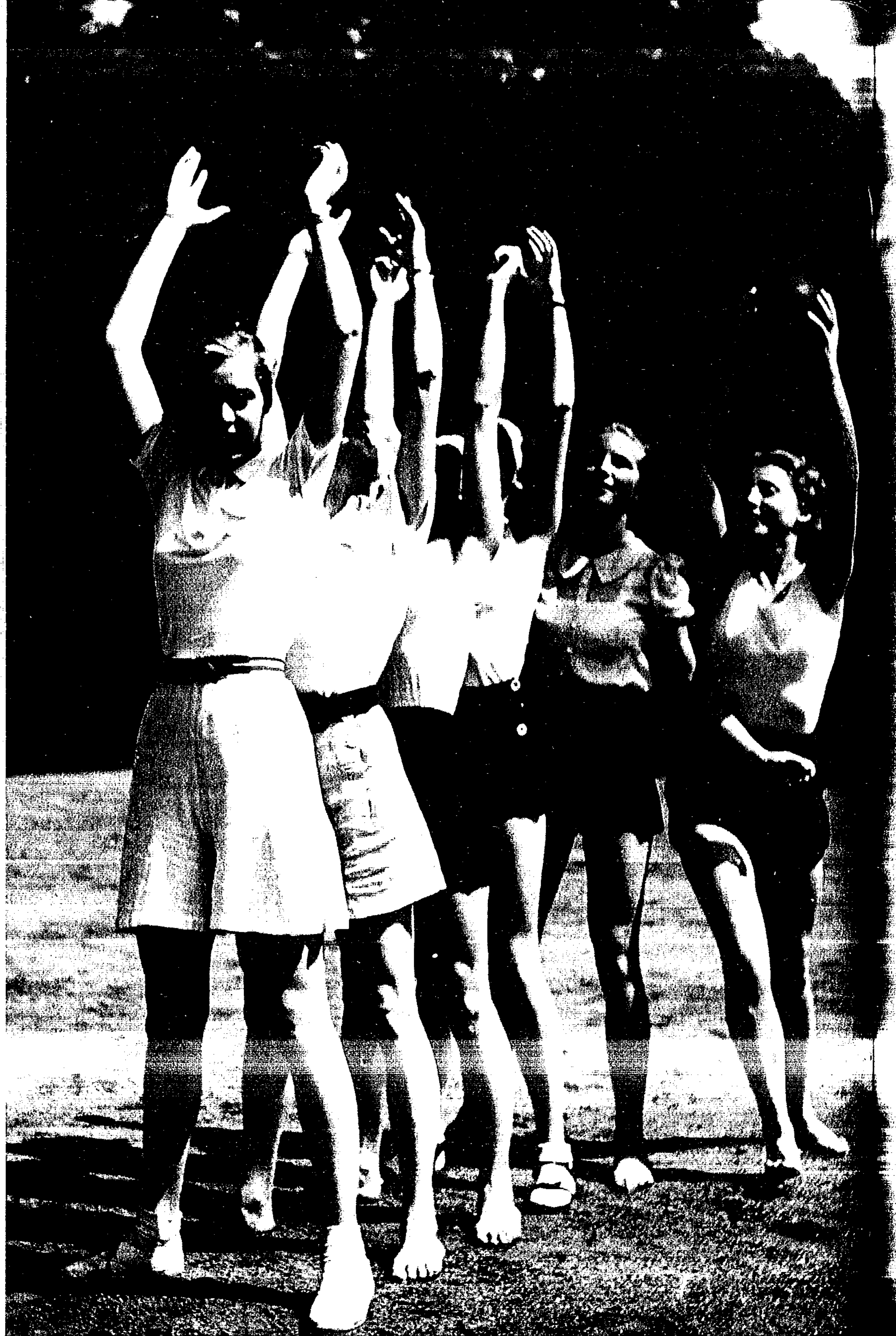
Kalandos történetéről csak kevés barátja tud. A „Speck-Voyage" főképp kenus körökben vált legendává. Egyik evezőjét 1951-ben egy kenumaratonista nyerte meg: ma a sydneyi Australian Maritime Museum egyik mutatós kincse. Carl Toovey, a győztes, jó barátja lesz Specknek, gyakran indulnak hosszabb evezőstúrára a sydneyi kikötő környékére. Speck hosszú újságcikkekben próbálja a közönség elé tárni kalandos utazását. Terjedelmes filmanyagát azonban, amelyet ő maga dokumentumfilmnek szánt, sohasem vágják össze filmmé. Oskar Speck hiába tesz kísérleteket, nem nyer meg egyetlen producert sem a film ötletével. A felvételek több mint negyven éven át használatlanul hevernek a házában.

Élete utolsó szakaszában élettársa, Nancy Steele áll mellette súlyos betegségében. Amikor 1955-ben meghal, Nancy Steele minden tulajdonát a sydneyi Australian Maritime Museumnak adja, ahol Ausztrália kulturális örökségeképpen tudományosan feldolgozzák.

Szinte csodával határos, hogy a filmek ennyi idő múlva is épek maradtak.

A ceyloni és jávai felvételek ma értékes kutatási anyagot nyújtanak a néprajzosoknak, hiszen mozgókép abból a korból még nemigen maradt ránk ezekről a szigetekről és lakóikról.

És persze Oskar Speck utazását is sokan meg akarták ismételni. Az olyan extrém sportot űző fiatalemberek, mint például az új-zélandi Ralph Diaz, arról álmodnak, hogy megint megteszik Speck útját. Ám eddig még senkinek sem sikerült hét év alatt a több mint 50 000 kilométert túrakajakban megtenni. Az ausztráloknak ezért valódi hős Oskar Speck, aki második hazáját az ő országukban találta meg. Sydneyben, a múzeumban ma mindenki megcsodálhatja ennek a rendkívüli, gazdag életnek egy kis vitrinbe zárható maradványát, sőt Speck filmjei révén bepillantást nyerhet egy azóta már eltűnt életformába.

1936 A Lebensborn-legenda

A Lebensborn program máig a jóvágású SS-fiúk úri bordélyaként, a fajtiszta utódok keltetőállomásaként kísért a német történelemben. Az igazság azonban olyan józanul kispolgári, amilyennek kitalálója, Heinrich Himmler kifelé mutatta magát.

„Valamennyien a Führer menyasszonyai vagyunk" – jelentette ki a BDM (a német lányszövetség) viseletébe öltözött leány. SS-egyenruhás, fess fiatalemberek legyeskedtek körülöttük, a fiatal lányok szégyellősen vihorásztak. Az egyik otthonvezető az utódok iránti elkötelezettségről beszélt az emelvényen. „Igazi nemzetiszocialisták vagytok? Teljes szívetekből? Odaadón?" „Igen!" – visították a lányok. „Köszönöm, bajtársnők! Ha most feliratkoztok a listára, akkor ti lesztek a kiválasztottak egy új faj alapítására!"

Ez a jelenet nem a valóságban, hanem Artur Brauner berlini filmproducer *Lebensborn* című mozifilmjében volt látható. A filmet az 1960–61-es szezon filmes szenzációjának szánták, amelyben a háború utáni Németország két nagy tabujával, az SS-szel és a szexszel egyszerre akartak leszámolni. Brauner Himmler perverzitását az állítólagos tenyészegylettel, a Lebensbornnal akarta bemutatni a németeknek, zaftos párbeszédekkel, fajgermán húsbemutatóval fűszerezve. A film azonban botránykő lett: az előadások rendőri felügyelet mellett zajlottak, csak úgy záporoztak a feljelentések és a tiltakozások. A berlini rendező egy olyan legenda áldozatává vált, amelytől máig sem szabadultunk meg teljesen. SS-férfiak elit bordélyáról szólt a fáma, az „északi faj tenyészállomásairól" , államilag ellenőrzött kurválkodásról. Mindennek a Reichsführer-SS, Himmler az oka, aki titkok fátylával vette körül legkedvesebb vállalkozását. Egészen a Harmadik Birodalom összeomlásáig alig pillanthattak bele Himmler kétes ügyletébe.

„A Führeréi vagyunk!" Fiatal nők a Schwanenwerder szigeti Lebensborn „menyasszonyképzőből"

Szent minden jó vérű anya!
A „Lebensborn bejegyzett egyesület" mottója

„Minden gyermeknek örülök." Csecsemőgondozás a Münchenhez közeli Steinhöring otthonban

Az egyesület kezdetei egyáltalán nem voltak ígéretesek. Az SS főnökének, Heinrich Himmlernek javaslatára 1935-ben tíz SS-tag megalapította a Lebensborn egyesületet, Thomas Mann lefoglalt müncheni házát jelölve meg székhelyként. Ez az egyesület, Himmler fogadott gyermeke, csak formálisan volt önálló, valójában a kezdet kezdetétől az SS-re épült, és ennek közvetlen ellenőrzése alá tartozott. Az egyesület célja hivatalosan így fogalmazódott meg: „A faji és öröklésbiológiai szempontból értékes, sokgyermekes családok támogatása." Azonban ne gondoljuk, hogy itt valóban a nemzetiszocialista családtámogatási rendszert érhetjük tetten. „Amikor berendeztem a Lebensbornt – árulta el Himmler orvosának és masszőrének, Felix Kerstennek –, abból indultam ki, hogy megoldjak egy szorongató problémát: lehetőséget nyújtsak a fajilag kifogástalan, de leányfővel gyermeket vállaló nőknek, hogy harmonikus környezetben, zavartalanul tölthessék terhességük utolsó heteit, és ingyen szülhessenek, teljesen a jövendő nagy eseménynek szentelve figyelmüket." A látszatra olyan nagylelkű karitatív intézmény homlokzata mögött a nemzetiszocialista fajelmélet állt. Robert Kempner, a szövetséges hatalmak főügyésze a nürnbergi perben a Lebensborn intézményeit egyenesen az „egész náci mozgalom talán legfontosabb magvának" nevezte.

Népünk azon áll vagy bukik, hogy elegendő északi vérünk van-e.
Himmler, 1939

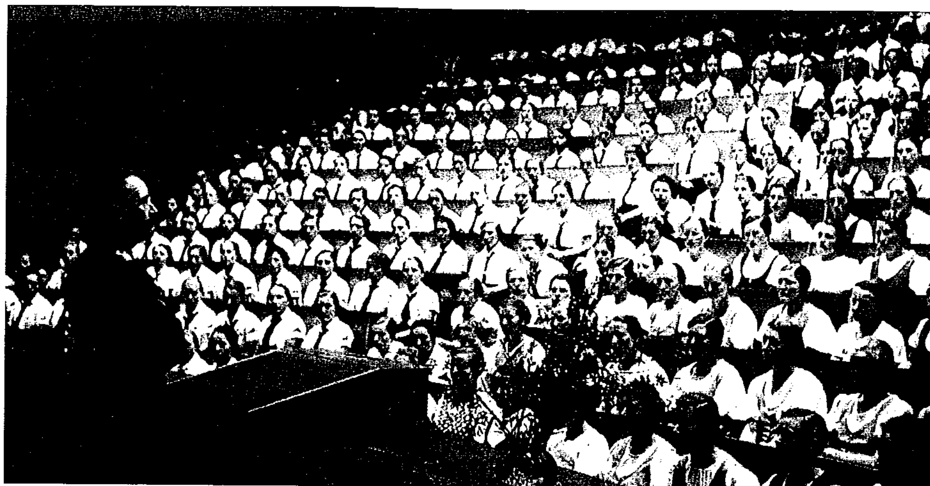
Amikor a mozgalom a delelőjén volt, a birodalomban kilenc ilyen otthon működött, a csatolt és megszállt területeken pedig további több tucat. Mindenütt a születések számának megnövelésére ment ki a játék. Himmlernek ez volt élete egyik főtémája. Huszonhat éves korában, még egyedülálló, gyermektelen fiatalemberként egy, *A népek keletkeznek és elmúlnak* című olvasmánya után ezt jegyezte fel a naplójába: „Manapság az a szörnyű Németországban, hogy a nők nem akarnak anyák lenni. Adja az Isten, hogy ez egyszer megváltozzék." És meg is változott. Tizenhat évvel később, 1942-ben egy jó szemű megfigyelőnek feltűnt „a terhes nők nagy száma és az, hogy nagy hasukat úgy dugják előre, mint egy pártjelvényt... Egész Németország húsgyárrá alakult". Ez az érzékeny megfigyelő Viktor Klemperer volt, aki az egyik drezdai „zsidó házban" vegetált szánalmas körülmények között.

A nemzetiszocialisták újfajta termékenységkultuszt írtak fel zászlajukra. „Az a nép lesz a világ ura, amelynek sok gyermeke van – prédikálta Himmler már a békeidőkben az SS-csoportvezetőknek. – Annak a jó vérű népnek, amelyben kevés a gyermek, már meg van ásva a sírja." Az egykori tyúktenyésztő elhatározta, hogy megfordítja a rossz irányt: az SS vezére a vezetők szívügyévé tette a gyermektermelést.

Himmler szinte megszállottja volt küldetésének, hogy az „uralkodó fajnak" minél több gyermeket biztosítson. Az SS-nek mint a „vérgondolat előőrsének" ebben is elöl kellett járnia jó példával. Himmler minden alkalmat kihasznált, hogy katonái lelkére beszéljen: tegyenek eleget „népük iránti kötelezettségüknek" is. A makacs agglegényekről maga gondoskodott: „Kedves Arnold – figyelmeztetett írásban egy SS-századost –, úgy tudom, Ön szüleinek egyetlen gyermeke. Úgy vélem, Öné annak felelőssége, hogy megházasodjék, és gondoskodjék arról, hogy az Arnold család ki ne haljon. Levelemre választ várok." Persze erre nem válaszolhattak mással a megszólítottak, csak gyors esküvővel.

A nemzetiszocialista célkitűzés igent mondott a német jövőre – és ezzel igent mondott a gyermekre.
Az *NS-Frauenwarte* című újság a Lebensbornról

A gyermektelen házasságot az SS főnöke nem ismerte. Ha egy SS-férfinak nem volt legalább négy gyermeke, akkor Himmler egyesületébe kényszerítették. „A sok gyermek vállalása nem az egyéni döntések kérdése – nyilatkoz-

„Egy sokgyermekes nép igényt tarthat a világhatalomra." Himmler a BDM vezetőnői előtt beszél

tatta ki Himmler –, hanem az ősök és a nép iránti kötelesség. Fölösleges a jó házasság, ha nem származik belőle sok gyermek."

A Lebensborn kieső helyeken álló, tekintélyes épületeiben úgy folytatták az SS családpolitikáját, ahogyan azt Himmler gondolta. Kísérletképpen azt próbálgatták itt kicsiben, amit a „végső győzelem" után társadalmi modellként akartak volna megvalósítani. Az SS főnöke először csak azt jelentette ki, hogy meg akarja akadályozni az évi mintegy nyolcszázezer abortuszt.

Az érintett nők – legalábbis Himmler így tudta – nagy része egyedülálló. Himmler Lebensborn-otthonaiban ezért az egyedülálló nők inkognitóban szülhették meg gyermeküket. Az úgynevezett „barna" nővérek gondoskodtak az anyákról, s az anyák a gyermekágyi időszak legnagyobb részét is az otthonokban tölthették. Az egyesület anyakönyveiben úgy regisztrálták ezeket a gyermekeket, hogy az állami anyakönyvi hivatal nem is tudott róluk. Ez társadalompolitikai újítás volt egy olyan korszakban, amikor a dolgozó nők általában a terhesség első jelére megkapták a felmondólevelüket. A valaha katolikus Himmler nem osztotta egyháza lesújtó véleményét a lányanyákról. Ő mindenképpen akarta ezeket a gyerekeket, akár családdal, akár anélkül, már amennyiben az anyjuk „jó vérű" volt. „Minden gyermek boldoggá tesz, akárhonnan érkezik is" – jelentette ki a fekete ruhás SS vezére.

Ha Németországban nyolcszázezer abortuszom van, azzal nem tettem egyebet, mint hogy a kádi döntésére bíztam a nőket és a magzatelhajtókat is.

Himmler, 1937

„A gyermektermelés a főnök dolga." Az SS főnöke Gudrunnal, a lányával

Isolde G. ilyen tipikus Lebensborn-anya volt. Gyermekének apja, Essen város helyettes körzetvezetője házasember volt, aki szükségében az „igen tisztelt Reichsführerhez" fordult levélben. Megírta, hogy „van egy másik szerető asszony, aki szeretne neki és a német népnek egy gyermeket ajándékozni". Isolde, a titkárnője, a harmadik hónapban van. Himmler nagyon örült a házasságon kívüli SS-utódnak, és „G. kisasszonynak" azonnal felajánlotta, hogy felveszi egyik otthonába. A titoktartás magától értetődik. „Heil Hitler! H. H."

A Lebensborn-otthonokban azonban nem csak diszkrét szülések folytak. Az, hogy valaki egyáltalán bekerülhessen a szülő- vagy a gyermekotthonba, „fajtiszta" családfával kellett rendelkeznie egészen 1800-ig visszamenőleg. A gyermek apja, aki általában az SS valamelyik tagja volt, ám identitását el kellett hallgatnia a társadalom előtt, szintén egyértelmű „árja" származást kellett hogy bizonyítson. Az otthonba történő felvétel átfogta a teljes bürok-

Ha az állam már ma kizárja a szaporodási folyamatból a nép örökletes betegségekkel megterhelt részét, akkor viszont ösztönözni kell és minden eszközzel fenntartani a másik részt.

A Lebensborn egyesület prospektusa, 1938

Hogyan főznek az anyaotthonokban? Ügyelnek-e arra, hogy a zöldségek gőzölésekor ne menjen veszendőbe a tápanyagok jó része?
Himmler, 1942

ráciát és ideológiát. Az anyák elbocsátása után – és tudtuk nélkül – megítélték az egyedül szülő anya „faji megjelenését" és „ideológiai beállítottságát". Az úgynevezett RF-kérdőívekben (a ReichsFührerre, Himmlerre utal az elnevezés), amelyek titkos aktaként egyenesen Himmlerhez tartoztak, az otthonok vezetése alaposan „kiértékelte" az anyákat. Ez már a „szoptatási készség" és a „szoptatási akarat"-nál kezdődött, és teljes jellemrajzzal fejeződött be. Azt szolgálta, hogy kiderítsék: milyen fokban alkalmasak Himmler védencei a német nép tervbe vett *félészakiasítására* („nordikussá" tételére) a jövőben.

„A Lebensborn az SS intézménye, amely csakis olyan anyákat és gyermekeket gondoz, akik megfelelnek a válogatási szempontoknak" – írta még nem sokkal a háború vége előtt is az egyik alkalmazott orvos. Ha az újszülött nem felelt meg az „árja kiválasztás" magasrendű szempontjainak, ha fogyatékkal jött a világra, azonnal kikerült a programból, és átkerült egy nyilvános intézménybe, vagyis az eutanázia-programba. Ezek a gyerekek hamarosan meg is haltak. Ilyen módon a program egyik végén a „faji" szempontok szerint kiválogatott anyák megsegítése, a másik végén a szelekció és a megsemmisítés állt.

A Lebensborn-szülőházak és a gyermekotthonok „anyaközössége" nagyon a szívéhez nőtt a Reichsführer-SS-nek. Himmler személyesen gondoskodott a részletekről. Az étkezésre különösen sok gondot fordított. Utasítása értelmében a terhes anyáknak és a gyermekágyas nőknek „kötelességük" volt zabkását fogyasztani. „Az anyák intézményeinkben szokjanak hozzá a zabkásához, és meg kell tanulniuk, hogy gyermekeiket is ezzel etessék. Heil Hitler." Ez volt az ukáz. Amikor a Wehrmacht vereséget szenvedett a Moszkváért folytatott csatában, Himmler azt ellenőriztette, hogy „ügyelnek-e a Lebensborn-otthonokban a megfelelő gőzölésre, nehogy értékes tápanyagok menjenek veszendőbe". Azt javasolta, hogy azt az „ostoba sós burgonyát" ne adják többé, hanem térjenek át a héjában főtt burgonyára. A mindennapi „sárgarépa, nyersen vagy főzve" minden otthonban nevelkedő gyermek étrendjébe beletartozott.

Az egészséges táplálkozás mellett a sok friss levegő és a mindennapi mozgás is fontos volt.

Ráadásul „szellemi táplálékról" is gondoskodtak: az anyákat SS-felügyelet mellett, a településigazgatóság és a faji felügyelőség égisze

„Az északi faj tenyészfarmjai?" Egy Lebensborn-otthon a Bécsi-erdőben

„Világnézeti szilárdítás" – a Lebensborn-otthonok lakóit hívő nemzetiszocialistákká formálták

alatt, politikai gyorstalpalókon képezték hithű nemzetiszocialistákká. Stabil világnézet nélkül ne hagyja el anya az intézetet! A „tananyag" náci politikusok beszédei, meghívott SS-vezérek szónoklatai,

közösen felolvasott részletek a *Mein Kampf*ból, és német dalestek rendezése volt. Már csak „politikáról beszélnek, és az egyházat szidják", panaszkodott az egyik anya. Ha valaki nem értett egyet az otthon elveivel, és ezt netán kifejezésre is juttatta, az gyorsan kereshetett magának egy másik szülőotthont. Az egyik leendő anya például azzal zárta ki magát a szülőotthonból, hogy ellenszegült egy orvosi utasításnak, „merthogy ez itt nem Dachau". 1945-ig a München és a pomerániai Bad Polzin közötti Lebensborn-otthonokban kereken nyolcezer gyerek született, a megszállt területeken pedig legalább tizennégyezer. Persze nem minden baba származott egyedülálló anyától. Sok SS-feleség is ezeket a remekül felszerelt szülőotthonokat választotta.

A titkok fátylával körüllengett Lebensborn-otthonok már nagyon korán alkalmat adtak mindenféle találgatásokra. Suttogva „nemzési segélyhelynek" emlegették őket. És 1944 júliusában egy bizonyos Lisamaria K. valóban feltette azt a kérdést az SS-nek, hogy léteznek-e ilyen „úgynevezett megtermékenyítő otthonok". „K. kisasszonyt" valószínűleg igen élénken érdekelte a dolog, mert rögtön címet is kért. Az SS vezetése ideges lett, a főnök pedig azonnal vizsgálatot indított annak kiderítésére, hogy honnan származik ez a pletyka. Kihallgatások és diszkrét kérdezősködések folytak az ügyben. Himmler nyilvánosan mindennemű olyan híresztelést visszautasított, hogy a Lebensborn-otthonok „tenyész- és meghágóotthonok" (sic!) volnának, és imamalomként mormolta a „család becsületéről és méltóságáról" hajtogatott szövegét, amely az SS családpolitikájának gerincét képezi. Titokban azonban már megtette az első lépéseket arra, hogy végeredményképpen tényleg a „fajtiszta embereket" tenyésszék, vagyis pontosan azt tegyék, aminek meglétét olyan hevesen tagadta. 1942. május 8-án Himmler azt írta szárnysegédjének, Pohl Gruppenführernek a Führer főhadiszállására: „Kedves Pohl, teljes titoktartás mellett azzal bíztam meg Sollmann (a Lebensborn egyesület elöljárója) SS-Standartenführert, hogy a mára már a háborús veszteségek következtében férfihoz nem jutó, kereken négyszázezer nő szempontjából tervezze meg és építse ki a központot (mármint a müncheni Lebensborn-központot). Az épületnek az egyedülálló anyák tiszteletéhez és a nemes gondolathoz méltónak és reprezentatívnak kell lennie." A szülőhaza javára, apa, férj nélkül történő, a Lebensborn közreműködésével létrejövő szülések eszméje – ez már valóban közel áll ahhoz a tenyészprogramhoz, amelyről a legenda szólt, és amelyet Artur Brauner életre keltett a filmjében.

De a háború zűrzavarában befulladt ez a becsvágyó terv. Az „irányított megtermékenyítésnek" egyetlen esetét sem dokumentálták. A Lebensborn atyamesterei az erre vonatkozó kérdéseket mindig azzal ütötték el, hogy ez egy nagyon kényes és nehéz ügy, hogy csak az érintettek oldhatják meg, és amelynek így semmi köze az egyesület deklarált céljaihoz.

Pedig egy ilyen lépés egyáltalán nem lett volna rendszeridegen. Adolf Hitler már a háború elején kijelentette: „A jövő szempontjából az a legfontosabb, hogy rengeteg gyerekünk legyen." A „hűséges Heinrichnek", leglojálisabb őrgrófjának pedig állítólag semmiféle erkölcsi skrupulusa nem volt, amikor imádott főnöke nemzetiszocialista eszméit kellett követnie. A háború éveiben azonban az otthoni fronton nyugalomnak kellett lennie, a csapatok harci morálját semmi nem zavarhatta meg. Himmler is óvatosabb lett, mióta azt a bizonyos „nemzési parancsot" kiadta. 1939-ben ugyanis, a háború kitörése után két hónappal titkos utasításban azt követelte a katonáitól, hogy „túl a polgári törvényeken és szokásokon (...) a házasságon kívül is" számos utódról gondoskodjanak. Ez a parancs nem várt heves reakcióba ütközött: az SS-vezérnek vissza kellett vonnia. Az ilyen „kényes kérdéseket", ahogy Goebbels mondta a mestersé-

„Germán vért lopni az egész világból" – SS-orvosok az elfoglalt Lengyelországban „megfelelő" gyerekek után kutatnak

„Kék szem, szőke haj, megfelelő koponyaforma" – egy „kényszergermanizált" lány fényképe

Hála Istennek a szuperárja faj legnagyszerűbbjébe tartoztam. Ezeket a gyerekeket csak egyetemi végzettségű NSDAP-tagok vehették magukhoz.

Alojzy Twardecki, Lengyelországban rabolták el

ges megtermékenyítésről tett egyik nyilatkozatában, egyelőre le kell venni a napirendről. „A háború végéig van még elég időnk" – írta a naplójába. Himmler pedig ebben a kérdésben bizonyára egyetértett a propagandaminiszterrel. Azt pedig csak találgathatjuk, hogy egy esetleges győzelem után mennyire valósult volna meg a félállami „embergyárak" működése a német nép feljavítása érdekében. A hiú tervek megvalósulását végképp megakadályozta a háború alakulása.

A Lebensborn program igazi gaztetteit éjszaka követték el, a németek által megszállt területeken. „Jöttek az SS-ek egy farkaskutyával. Olyannak láttam akkor, mint egy farkast." Alojzy Twardecki még négyéves sem volt, anyjának egyetlen gyermeke, amikor a Reichsführer-SS megbízásából elrabolták az anyjától. Szőke haja és világító kék szeme lett a végzete. Anyjának éjszaka fel kellett öltöztetnie és kivinni a legközelebbi vasútállomásra. „Ott kitéptek a kezéből, és felraktak a vonatra."

Az ilyen módon elhurcolt gyerekek közös vonása: beleillettek a nemzetiszocialista fajelméletbe. Olyanok voltak, amilyennek a német megszállók az északi embereket elképzelték: magasak, szőkék, kék szeműek, megfelelő koponyaformával. Amíg anyjuk kényszermunkát végzett, a kicsiket a megszállók gondozóintézeteiben lemérték és katalogizálták. Az „idegen népi" kiválasztottakat a Német Birodalom számára szemelték ki. „Az a szándékom, hogy az egész világról hazalopjam a germán vért – jelentette ki Himmler már 1938-ban a Deutschland SS-ezred vezetői előtt. – Minden jó vért, minden germán vért, mert ami nem a mi oldalunkon áll, az egyszer a romlásunkat okozhatja."

Mert még hiszünk a saját vérünkben, amely a történelmi tévedések révén idegen nemzetekbe áramlott, és meg vagyunk győződve arról, hogy világnézetünk és ideálunk ezeknek a gyermekeknek rokon lelkében visszhangra talál.

Hitler a gyermekek elhurcolásáról, 1940

A szorgos Lebensborn egyesület kezdettől fogva szorosan összefonódott az elhurcolási akciókkal. A kiválasztott gyermekek elszállítását egy Lebensborn-aktivista hangolta össze. Az anyákkal megpróbálták elhitetni, hogy gyermekeik afféle feltáplálási kúrára mennek a Német Birodalomba, de ezt a mesét senki sem vette be. Kalisz átmeneti táborából vezetett a „faji szempontból értékes" lengyel gyerekek útja a Lebensborn-otthonokba. Ott a lengyel

Alojzyból igazi kis Hitlerjungét csináltak: „Elég gyorsan folyt az elnémetesítés folyamata. Német fiúnak éreztem magam, és természetesen tiszteltem Hitlert." A müncheni Lebensborn-központnak már voltak tapasztalatai gyermekek adatainak titkosításában: most a kelet-európai nevek németesítésében segédkezett. Alojzy Twardeckiből például egykettőre Alfred Hartmann lett, kiadták egy rendszerbarát, gyermektelen rajnai családnak a későbbi örökbefogadás céljával. Alojzy csak tizenkét évvel később látta viszont édesanyját.

Nem foglalkoztunk üzletszerű örömszerzéssel, márpedig ez voltaképpen az lett volna. Ilyesmi nem volt a Lebensborn programban.

Egy Lebensborn-munkatárs a nürnbergi perben

Több mint 350 olyan esetről vannak meg az iratok, amelyek dél- és kelet-európai gyermekek elrablását és Lebensborn-otthonbeli elhelyezését tanúsítják. Közöttük volt egy csoport lidicei gyermek is, akik „jó fajtájúnak" minősültek, és megmenekültek a falu többi lakosának sorsától, a kiirtástól, mert német családoknak szánták őket. Hozzájuk jön még kétszáz norvég kisgyerek, akiket a német katonák nemzettek „megjelenésükben és öröklésbiológiájukban rendkívül értékes" norvég nőkkel, és akik szintén „faji szempontból értékes örökletes anyagot" hoztak a birodalomba. Az elrabolt és „germanizált" gyerekek számát valószínűleg sohasem fogjuk megtudni. Az egyesület tagjai minden iratot elégettek, amint az amerikai katonák megközelítették a müncheni Hochland-székházat, és a háború végére az otthonokban elhelyezett valamennyi gyereket a sorsára hagyták. Az érintettek pedig súlyos teherként cipelték egész életükben azt, hogy sejtelmük sem volt arról, kik is valójában.

Nürnbergben a Lebensborn egész vezérkara a vádlottak padjára került. De sem a „faji kiválogatás"-ban való szereplésükért, sem a megszállt területeken nagy méretekben űzött gyermekrablásért nem ítélték el őket. A szövetséges bírák, Robert Kempner főügyészszel szemben, elsősorban ártalmatlan jótékonysági egyletet láttak az egyesületben, olyan anya- és gyermekotthonokat, amelyek mindent megtettek, ami csak hatalmukban állt, a külföldi nők és gyermekek érdekében.

Himmler titkos szervezetének álcája napjainkig kitart.

1936 Az ismeretlen katona

Robert Capa fényképe, amelyen a spanyol polgárháború egyik harcosát éppen halálos lövés éri, a háború esztelen rettenetének jelképévé vált. Kiderítettük, hogy kicsoda ez a férfi.

A huszadik század csataterein milliószámra hulltak el az emberek – leggyakrabban név nélküli adatokként. Egy névtelen katona halála a század fényképészeti szimbólumává vált, egy köztársaságpárti katonáé, akit roham közben ért a halálos találat. A fényképet 1936-ban készítették a spanyol polgárháborúban – és önmagában a háború szörnyűségének jelképévé vált.

A golyó rohantában érte a spanyol férfit. Mintha lebegne: felsőteste hátrarándul, karjai széttárva. Mintha megdermedt volna sebes mozgásában. A fegyver, amelyet jobb kezében markolt, most kicsúszik a kézből, arca maszkká merevedett – ez a halál arca.

A milicista halála a huszadik század leggyakrabban közzétett fényképe lett. Megrázó módon tükrözi az erőszakot, a fájdalmat – a háború teljes eszelősségét. Egy hadi fotográfus „kapáslövése" a kép, aki ezáltal maga is legendává vált: Robert Capáé, akinek világhírét alapozta meg az a kis darab celluloid, amelyen az élet és halál közti utolsó pillanatot örökítette meg.

Capa hazája, otthona volt a háború. Amikor éppen nem fényképezett, élete utolsó húsz esztendejét általában szállodákban töltötte. Eredeti neve Friedmann Endre volt, származására nézve magyar zsidó. Berlinbe, majd Párizsba ment, laboránsként és fényképészként kereste a kenyerét. Huszonkét évesen vette fel a „harci nevét". Capa igazi bohém volt, aki az éjszakákat bárokban, játékasztaloknál töltötte, és szép nők fejét csavarta el. Még Ingrid Bergmannal is volt egy tüzes kis románca. Iga-

„Egy haditudósító több italt, több nőt és több pénzt kap, ráadásul szabadabb is, mint egy katona."
Capa

„Fényképészeti bálvány." Robert Capa fényképe: Haldokló katona a spanyol polgárháborúból

„Igazából csak egyet szeretett." Robert Capa és Gerda Taro 1935-ben Párizsban

zán azonban csak egyetlen nőt szeretett, Gerda Tarót, aki, akárcsak ő maga, hadi fényképész volt.

A spanyol polgárháború tehát megalapozta világhírét, ám tönkretette családi boldogságát. Gerdát ugyanis fényképezés közben halálra taposta egy tank. Ezt Capa sohasem tudta feldolgozni.

Amikor 1936 júliusában négy tábornok – köztük Franco, a későbbi diktátor – puccsal megdöntötte a fiatal köztársaságot, és véres, kegyetlen polgárháborúba sodorta Spanyolországot, Capa azonnal a helyszínre sietett, sok európai kommunistával és értelmiségivel együtt, hogy megvédjék a fasizmussal szemben az országot.

„Ha nem elég hatásosak a képeid, akkor nem mentél elég közel" – ez volt a vakmerő fényképész mottója. Saját jelmondatához híven 1936. szeptember 5-én az andalúziai Córdoba mellett a legelső frontvonalban fényképezett: akkor készült a legendássá vált felvétel.

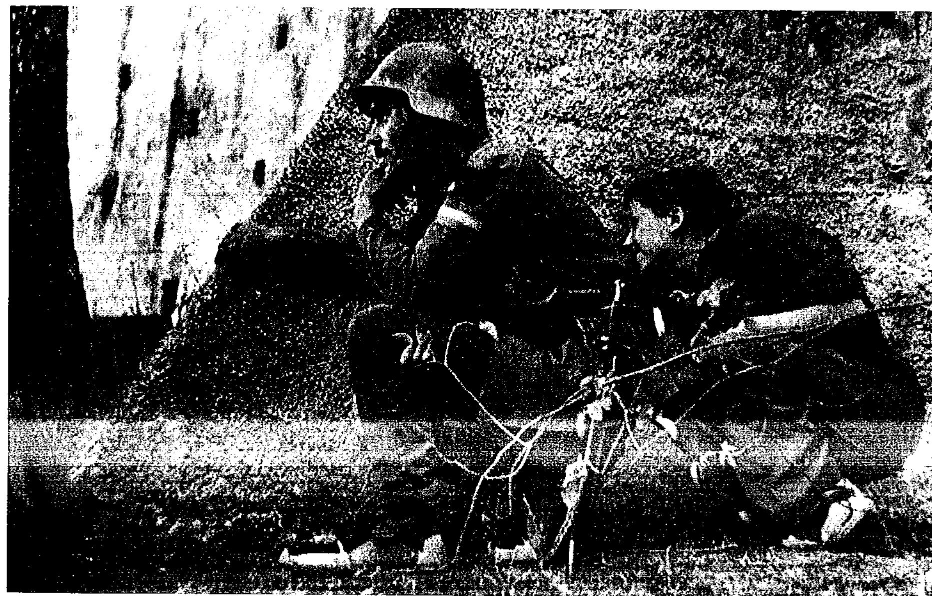
Semmilyen vita és spekuláció nem változtat azon a tényen, hogy Capa „milicistája" nagy és erőteljes kép.

Richard Whelan, Capa életrajzírója

A fénykép eredetiségével szemben azonban már a megjelenésétől kezdve kétségek merültek fel. Egy angol haditudósító például azzal vádolta, hogy a kép beállított: ugyanis a haditudósítók kedvéért bizony néha rendeztek afféle „harci játékokat". Így keletkezett volna ez a felvétel is. „Nem kellenek trükkök ahhoz, hogy a spanyol polgárháborút lefényképezd – védekezett a fotós. – Hiszen itt vannak a képek. Épp csak le kell kapni őket." A kérdések azonban nyitva maradtak. Richard Whelan, Capa életrajzírója azt mondja: „Azt nyomozni, hogy a képen látható férfit tényleg halálos lövés érte-e a felvétel pillanatában, éppolyan morbid, mint amilyen lényegtelen, a képnek ugyanis a jelképes jelentése értékes." Ez a vélemény megcáfolhatatlan igazságot tartalmaz, ám azért a valósággal nem bánhat senki sem kénye-kedve szerint. Hiszen egy háborús kép maga a megalvadt történelem, de hitelesség híján csupán értéktelen limlom.

Vajon beállított jelenetet fényképezett-e le Capa? Akik ismerték, azt mondják, ez nem vallana rá. Capa ugyanis nem volt nagy tehetségű fotóművész, ám roppant szorgalmas iparosember volt, akinek néha – és nem csak Spanyolországban – tényleg sikerült lencsevégre kapnia egy-egy mágikus pillanatot. Nagyon hevesen tiltakozott mindig is a hiteltelenség vádjával szemben. A New York-i *World Telegram* újságírója jó évvel később, 1937 szeptemberében így foglalta össze egy Capával folytatott beszélgetését:

„A córdobai fronton találkozott a katonával, mindketten elszakadtak a csapattól: ő a drága fényképezőgépével, a katona meg a

„Ha rosszak a képeid, akkor nem mentél elég közel" – Gerda Taro számára is ez volt a mottó (itt 1936-ban Madrid mellett)

Háborús képei egyszerűen rendkívüliek voltak.

Paul Virilio francia filozófus

puskájával. A katona türelmetlen volt. Vissza akart térni a köztársasági vonalak mögé. Egyre-másra fölmászott, és kilesett a homokzsákok mögül. Amikor pedig megszólaltak a géppuskák, akkor visszahuppant. Aztán egyszerre valami olyasmit mormolt, hogy »Most már tényleg megkockáztatom«, és kimászott az árokból. Capa utána. A géppuskák felkelepeltek, Capa pedig önkéntelenül is megnyomta a kioldót. Közben hanyatt esett a bajtárs teteme mellé. Két óra múlva, amikorra besötétedett, a fényképész biztonságos területre kúszott a gödrös terepen. Csak később fedezte fel, hogy a spanyol polgárháború egyik leghatásosabb fényképét készítette el."

A cikk végén idézett Capa-mondat szinte hitvallásként hat: „A valóság a legjobb propaganda, a legjobb kép."

A spanyol polgárháború valóban a század legsötétebb jóslata lett. A pusztulás képei azt előlegezték meg, amit milliónyi embernek kellett még elszenvednie a nem is olyan távoli jövőben.

1936 februárjában kezdődött, a spanyolországi választások után, amelyet a baloldali pártok nyertek meg. A népesség egy részében gyűlölet támadt a régi tekintélyek ellen: a sztrájkok, üldöztetések mindennapossá váltak, még templomgyalázásokra is sor került. Az előkelő réteg szemszögéből nézve káosz uralkodott az országban. Annak az évnek júniusában Spanyol Marokkóban egy fasiszta tábornok, Franco puccsra szánta el magát.

Hitler 1936-ban épp a berlini olimpián alakította a derék, békés Németország főszerepét, de már ekkor elhatározta, hogy támogatja a puccsistákat. Titokban repülőgépeket küldött Marokkóba, hogy Franco csapatait Spanyolországba szállítsák. És még többet is tett. A német Condor légió zuhanóbombázói Guernica városának lerombolásával megadták a jelt a pusztításra. Az egész világról Spanyolországba siettek az önkéntesek, hogy megmentsék a megtámadott köztársaságot. „Mindenki, aki haladó gondolkodású volt, és volt annyi vér a pucájában, hogy ne csak beszéljen, hanem cselekedjen is, Spanyolországba ment, hogy segítsen a köztársaságiaknak a Franco elleni harcban" – emlékszik vissza Kurt-Julius Goldstein, aki 1936-ban a Nemzetközi Brigádban harcolt. A hadsereg nagy része, de főképp az egyszerű emberek a kormányt támogatták. Elkeseredett, kegyetlen

A kép autentikusságát éppen drámaisága miatt vonták kétségbe.

Stefan Howald, a *Tagesanzeiger* újságírója

„Megvédeni a köztársaságot" – sok országból érkezett katonák igyekeznek a frontra

polgárháború bontakozott ki, barbár rémtettekkel. Olyan háború volt ez, amely gyakran még a családokat is megosztotta.

Bizony, a borzalom képeiből volt elég. De mégis felvetődik a kérdés: megrendezte-e Capa a képet? És a kép ráadásul egyéb rejtvényeket is tartalmaz. Azt tudjuk csak, hogy ki készítette az ismeretlen katona haláláról szóló felvételt. De azt már nem, hogy hol és mikor. És azt sem, hogy ki volt a rajta látható ismeretlen férfi.

Minden jel arra utal, hogy a helyszín Cerro Muriano volt, Córdoba közelében. „Ha alaposan megnézzük a képet, ráismerhetünk, hogy hol készült. Egy magaslat van azon a képen, ideális hely arra, hogy nehezen lehessen elfoglalni. És ott van az a jellegzetes táj a sárga folttal" – magyarázza Antonio Criado Portal helytörténet-kutató.

Cerro Murianónál valóban volt egy nekikeseredett összecsapás a Köztársasági Gárda és Franco csapatai között. A dombtető az egyetlen hely, amely a felvétel szempontjából szóba jöhet. A nacionalista csapatok géppuskafészkei és tüzelőállásai pár száz méternyire voltak ettől a helytől. Onnan lőtték a védőket.

Cerro Muriano 20 kilométerre fekszik Córdobától, a hegyekben, Andalúzia szívében. Maga a város már rég a fasiszta csapatok kezén volt. Córdoba maga sohasem volt republikánus. Az úri társaság, a Señoritos tudata sohasem fogadta be a köztársasági gondolatot. Córdo-

„Azon a vasárnapon?" – köztársasági katonák a Cerro Murianó-i csatában, köztük az Ismeretlen katona

ba tanúja volt az Ibériai-félsziget hétszáz éven át tartó arab megszállásának is. Most visszajöttek a „mórok", az arabok – ezúttal Franco csapataival.

Hogy Cerro Murianót, a republikánus akadályt elhárítsák a fasiszta sereg északi menetelésének útjából, 1936. szeptember 5-én Varela tábornok csapatai – köztük a melillai marokkói légió – három oldalról támadták meg. Az augusztus 20-i első támadás eredménytelen volt. Másnap hajnalban annál iszonyúbb elszántsággal rohanták le a falut a légiósok és az észak-afrikaiak.

Talán itt kell keresnünk a támpontokat a csatáról és az ismeretlen katonáról?

Palop úr Cerro Muriano polgármestere volt a Franco-diktatúra fénykorában. Biztos benne, hogy a községben nem őriztek meg azokból az évekből semmi dokumentumot, semmi bizonyíték nem maradt fenn a köztársaság kurta éveiből. A polgárháborúban legyilkolt emberek, elesett katonák emlékét csak a rokonok emlékezete őrzi.

Az a kevés túlélő, aki még megszólítható Cerro Murianóban, igen különbözőképpen emlékezik az 1936. szeptember 5-i eseményre – lehet, hogy különbözőképpen élték is át. A történelmet az emlékezet írja, márpedig a Franco-rezsim elkövetkező harminchat évét a diktatúra alakította. Nem volt hasznos dolog ebben az időben túl sok mindenre emlékezni. A nacionalisták és a köztársaságiak közötti határvonalak gyakran a családokon belül, egy-egy falun belül húzódtak. A spanyol polgárháborúban kibontakozó vak gyűlölet gyilkosságokhoz, fosztogatáshoz vezetett.

– Felismeri ezt a képet, amelyet itt, a faluban fényképeztek? – teszszük fel a kérdést egy lakosnak.

– Nem, sosem láttam – feleli az. Molina úr válaszát mintha keserynés felhang színezné: mintha szándékosan nem akarna tudni a képről. A régi képek azonban nem fojthatók el, Molina úr idegesen meséli: – Én a nemzeti oldalon szolgáltam. Córdoba felől jöttünk, mert onnan állandóan a vörösök támadása fenyegette a várost. Meg akartuk tisztítani a vidéket. Rövid meccs volt: a republikánusok seregében szedett-vedett, rosszul szervezett milicisták és gyáva köztársaságpártiak voltak, akik a menekülésen kívül nem értettek máshoz.

Számára, aki az események helyszínén lakik, az ellenséges katonák nem voltak hősök. És hiába állítja, hogy sosem látta a képet – valamiért mégis azt állítja, hogy hamisítvány.

Harc nemigen volt: minden katona elrohant.

Egy Cerro Murianó-i lakos

Cerro Murianót kettéosztja az országút: az egyik oldalon a tehetősek építették hétvégi házaikat a pínealigetekbe. A másik oldalon az ófalu apró házai állnak, mindegyik előtt kis pa-

tio. Itt minden idegen azonnal feltűnést kelt, kivált ha a spanyol polgárháborúról kérdezősködik. A falu szélén poros mezei út vezet egy völgybe: itt egy kis bánya volt régen, amelyből a háború előtt egyszerű eszközökkel bányászták a vasércet. Ott volt a Guardía Civil szálláshelye is, a köztársaság idején ebből lett a falu milicistáinak kaszárnyája. A Guardía Civil romos támaszpontja mögött kopár dombra kapaszkodik fel az út: a terület be van kerítve, és a közeli laktanyához tartozik, amelyben újonckiképzés folyik. „Állj! Katonai övezet!" – ez áll a ferde oszlopra erősített, rozsdás táblán: nincs akkora tekintélye, hogy ne folytatnánk az utunkat.

A falubeliek azt mesélték, hogy Cerro Murianónak ezen a pontján vad lövöldözés folyt azon a vasárnapon. Távol s közel ez az egyetlen, fákkal be nem nőtt magaslat, az egyetlen olyan hely, amelyről messzire lehet látni. A háttér megegyezik Capa képéével, még az a távoli fehér folt is ott van. Az olajligetek és legelők birodalmában az elmúlt évszázadokban nem sok minden változott.

A nyomkeresés során elvetődünk Villharta falu ciprusokkal szegélyezett kis temetőjéhez is: a temető közepén repedezett a föld. Az elszórt sírokra névtelen vaskeresztek utalnak. Egy emlékművön a fasiszta „felszabadítók" neve áll. Ezt a szobrot a háború után állították. Előtte egy egyszerű tömegsír volt itt, amelybe mindkét fél halottait temették. A nyári hőség sürgette a temetést. Egészen bizonyosnak tekinthetjük, hogy Capa névtelen hőse is itt lelte végső nyughelyét, együtt elesett ellenségeivel. Villharta polgármestere hallani sem akar semmiféle szimatolásról, kutakodásról a polgárháború ügyében. Arra kér: ne tépjem fel újra a sebeket. „Ezek az öregemberek és öregasszonyok megérdemlik, hogy békén hagyják őket" – mondja.

Elindulunk Pozoblancóba. A távolból hirtelen egy árnyék emelkedik fel: egy emlékmű áll ott, amelynek sajátos története van. Az „ismeretlen hős" körvonalai váltak szoborrá, amely több mint négy méterre magasodik fel, vasból hegesztették. Az emlékmű a semmi közepén áll, két országút elágazásában, öt kilométerre a vidéki várostól.

A szobrot Igael Turmakin zsidó művész készítette, az izraeli nagykövetség költségén, mint a spanyol–izraeli kapcsolatok jelképét. A szobrász rokonai a polgárháború éveiben a Nemzetközi Brigádban harcoltak. A szobrot eleinte senki sem akarta. Córdoba köszönte, de nem kért belőle. Pozoblanco jobboldali „népszövetsége" sem mutatott érdeklődést. A szocialisták haboztak. Pozoblancóban, akárcsak Andalúzia-szerte sokfelé, mélyek még a sebek. Végül a szobrot

a madridi kulturális minisztérium vette meg a városnak – de ott sem tudja senki, ki is volt az a katona, akinek halála megihlette a művészeket.

Keresésünk során Obejóba érünk. A Córdoba környéki első területvesztések után a milicisták ennek a falunak a környékére vonultak vissza. A zötyögős országút sziklás völgy felé kanyarodik, a meredek falakat olaj- és mandulafák borítják. A cortijók, az egyszerű délspanyol parasztházak úgy állnak szétszórva a tájban, mint fehér foltok.

Obejo afféle jellegzetes fehér andalúziai falu. Akárcsak a többi hasonló helységben, itt is a falu közepén álló bár a legalkalmasabb hely arra, hogy az ember információkat gyűjtsön. A bártulajdonos, José Maria Morales nagyapja a polgárháború kezdetén Obejo polgármestere és a Spanyol Szocialista Munkáspárt falubeli szekciójának egyik alapító tagja volt. A falubeli elvtársak a köztársaság elszánt védelmezői voltak, meséli José Maria. Amikor híre terjedt, hogy a baloldali falusiak önbíráskodással ki akarják végezni az elfogott falangistákat, a jobboldal is mozgósította a szomszéd falvakat, és kiszabadították a halálraítélteket. A polgármesternek menekülnie kellett. De a kölcsönös bosszúállás és gyilkolászás egészen a háború végéig folytatódott.

„Rászolgáltak, hogy békén hagyják őket" – kortársak a faluból

Egy fügefa hűs árnyékában agg veteránok ülnek – falangisták és szocialisták, republikánusok és nacionalisták – egy asztalnál: valamennyien részt vettek a háborúban. A kedélyek hamar felforrósodnak. A polgárháború óta eltelt hat évtized nem volt elég ahhoz, hogy a szemben álló felek meggyőződését közelítse egymáshoz. Meglepő, milyen biztonsággal dobálódznak ezek az öregemberek a tényekkel, adatokkal. Capa képe heves vitát vált ki a múltról. „Én ismerek valakit, aki ismerni fogja! – kiált fel valaki. – Ez az ember a képen, hiszen ez Manuel Peinado Silveria!" Kicsit később már elénk is hurcolja valaki a feltételezett „ismeretlen" unokatestvérét, aki persze szintén öregember. Kicsit hitetlenkedve nézi a képet: meglepi, hogy ennyi idő elteltével még érdekel valakit ez a téma. És hirtelen az egybegyűlt veteráncsapat egyhangúlag kijelenti: „Ez Manuel." Micsoda meglepetés! Célhoz értünk volna?

Egy obejói milicistacsapat akkor elindult a háborúba, és Cerro Murianónál elsáncolta magát. Manuelt, azt mondják, a saját fegyvere sebezte halálra, amikor tisztogatta. Vagyis saját kezűleg okozott baleset? A nyugdíjasok bizonykodnak: „Igen, így van. Ez biztosan ő!"

Hát mi ebben azért nem vagyunk olyan biztosak, és ideinvitálunk még egy helyi szakértőt. Ő akkor olyan közel volt az eseményhez, mint innen aligha még valaki. „A kép eredeti" – állítja Mario Brotons. Ő maga is Franco ellen harcolt, és ezen a szeptember 5-én szintén Cerro Murianóban volt. Brotons még arra is emlékszik, hogy neki is ugyanolyan töltényöve volt, mint az „ismeretlen halottnak".

„A semmi közepén" – Igael Turmakin izraeli képzőművész figyelmeztető emlékműve

Látták, amint Federico széthajítja a karját, és azonnal a földre roskad: fejlövés érte.
Federico Borell García sógornője

Látta Robert Capát, amint Leicájával fényképeket készített ezen a reggelen, miközben odaátról lőtték a milicistákat. Mario Brotons a háború után saját maga is kutatásba kezdett. Azon a szeptemberi reggelen sok milicista sebesült meg. Salamanca és Madrid archívumaiban azonban mindössze egyetlen halottat talált: Federico Borell Garcíát. Az akkor huszonnégy éves fiatalember 1936-ban 300 fanatikus, de tapasztalatlan republikánusból álló csapatot állított össze a córdobai frontra. Pár héttel később Franco katonái lelőtték. Minden valószínűség szerint ez a Federico Borell García a képen látható „milicista" Robert Capa képén.

Federico Borellt Alcoyban „El Taino" néven is ismerték: anarchista volt, és köztársaságpárti harcos. Nagyon szerelmes volt, és feleségül akarta venni a barátnőjét, Marinát – erről számol be Federico testvérének felesége. „Federico már el is készíttette az esküvői öltönyét. Mindenki azt mondta neki: »Megjött az öltönyöd, gyere, próbáld fel, hadd lássuk, illik-e rád!« – de a vőlegény azt felelte: »Majd ha legközelebb hazajövök, akkor felveszem.« De sohasem próbálta fel azt az öltönyt. Nem jött haza többé" – meséli Maria Segura Picher.

Federico Borell Cerro Muriano dombján halt meg. Senki sem tudja, pontosan hol nyugszik a teste. „Amikor a férjem hazajött a harcok után – mondja Maria –, csak annyit mondott: a testvérem meghalt." A holttestet hiába keresték, az nem került elő: persze ez is megrázó volt a családnak. „Ha később meghalt valaki a családban, mindig azt mondtuk: legalább tudjuk, hogy hol nyugszik."

A fényképet Maria Segura Picher gyakran megnézi: „Fontos nekem ez a kép. Egy kis igazságot szolgáltat, nemcsak Federicónak, hanem minden katonának, akik életüket áldozták a szabadság eszméjéért."

Nos, kutatásunk sikerrel járt. De végül is nem az a döntő, hogy ezt a képen szereplő haldoklót Federicónak hívják-e. A fénykép magában jelképpé vált, a háború tébolyát szimbolizálja. Hiszen a spanyolországi vérontás csak előhírnöke volt a század közelgő nagy vérfürdőinek, a kommunizmus és a fasizmus harcának, a régi demokráciák küzdelmének az új diktatúrákkal.

Az idegen hatalmak beavatkozása hozzájárult ahhoz, hogy egy szinte elbukott katonai puccs hosszan elhúzódó polgárháborúba torkolljon. Hitler Spanyolországban próbálta ki új fegyvereit, amelyekkel az egész kontinenst le akarta igázni. A spanyol polgárháború mérlege megdöbbentő: több mint háromszázezren haltak meg, százezrek menekültek száműzetésbe Franco véres megtorlásától rettegve. A fasiszták 1939-es győzelme utáni első három évben a diktátor kétmillió ellenfelét tüntette el, ám az igazi nagy mészárlás, a tömeggyilkosság, a holokauszt még váratott magára. Vajon azóta okosabbak lettünk-e? A haldokló katona képe mindaddig érvényes marad, ameddig az ember embernek farkasa lesz.

„Most ez komoly volt." Trockij unokája, Esteban Volkov nagyapja sírjánál, Coyoacanban

1940 Lev Trockij halála

Nélküle, a Vörös Hadsereg létrehozója nélkül aligha győzhetett volna a nagy októberi forradalom. Lenin utódja, Sztálin azonban Trockijban a karizmatikus konkurenciát látta. Fogdmegjei a mexikói száműzetésbe is utána mentek.

Szeva azonnal tudta, hogy a nagyapjával valami rettenetes dolog történt. Pár pillanattal korábban a fiú még békésen lődörgött a Calle Vienna fasoron, mindennapi kis kalandokra vadászva, már amilyenekkel egy Coyoacan-féle kisváros egy tizenhárom éves fiúnak szolgálhatott. Azonban ahogy közeledett a nagyapja házához, a fiú megijedt: az egész járda tele volt autókkal, és rengeteg rendőr nyüzsgött a mexikói álmos délutánban. „Éreztem, hogy most nem ússza meg, még egyszer nem lehet olyan szerencsénk." Szeva még gyerek volt ekkor, de az élethalálharcban szerzett már némi tapasztalatot, hiszen Sztálin kopói ott lihegtek családja nyomában. Szeva berohant a rendőrök mellett a belső udvar kertjébe, majd az árnyas ház belsejébe. „Az egyik őr idegesen hadonászott a pisztolyával. Megkérdeztem: »Mi folyik itt?« Rám se nézett, csak magából kikelve ezt ordította: »Jacson, Jacson!« Nem is érettem azonnal, mi az, és kiszaladtam a kertbe. Pár méterre megláttam egy csupa vér alakot, akit két rendőr tartott." Szeva ekkor ismert csak rá az idegenre, akit nagyapja testőrei már véresre vertek – Jacson volt az, akit már többször vendégül láttak a Trockij-házban. Szevának csak egy pillantást kellett a könyvtárszobába vetnie, hogy immár biztosan tudja, mi történt:

„Az ajtórésen át megláttam nagyapát, amint vérbe borultan fekszik a padlón, mellette Natalja, a felesége, meg testőrök. Egy pillanat múlva, ahogy oda akartam menni hozzá, hallottam, amint megszólal: »Fogjátok vissza a gyereket, ne engedjétek ide, kíméljétek meg ettől a látványtól!«"

Nemcsak a nagyapát vesztettem el benne: nekem ő volt az apafigura, és nagyon fontos volt az életemben.

Esteban Volkov, Trockij unokája

Szeva azonban már eleget látott: az orosz forradalom legendás hőse ezen a napon, 1940. augusztus 20-án megvívta utolsó harcát. Ám csak 21-én vesztette el végleg: Trockij másnap belehalt súlyos fejsebébe. Frank Jacson, Sztálin fogdmegje – eredeti nevén Ramón Mercader – jégcsákányt vágott a fejébe.

„Mercadert sportos, kedves, barátságos emberként őrizte meg az emlékezetem. Tökéletesen alakította a szerepét. Senki sem gondolta volna róla még rossz álmában sem, hogy merényletre készül. Én mint kisgyerek, gyakran kartonpapír repülőgépmodelleket kaptam tőle ajándékba" – emlékezett nagyapja gyilkosára a hetvenhét éves Esteban (Szeva) Volkov a ZDF-nek adott interjújában. Mercadernek sikerült Trockij egész környezetét hónapokon át félrevezetnie. Maga a mexikói száműzetésében élő Trockij nemigen vett tudomást leendő gyilkosáról 1940. augusztus 20. előtt. Ma már azt is tudjuk, hogy ez a gyilkosság egy gondosan kivitelezett, hosszú ideje működő összeesküvés csúcspontja volt, amelyen a szovjet ügynökök már régóta dolgoztak. Sztálin, a Szovjetunió korlátlan diktátora egész titkosszolgálatát megmozgatta, hogy véget vessen a világhírű, de gyakorlati hatalommal nem rendelkező Trockij életének.

Lev Trockij már száműzetése kezdetétől, 1929-től kezdve sejtette, hogy Sztálinnak szándékában áll eltakarítani őt az útból. Kellemetlen disszidens volt, mert szavakkal harcolt az ellen a szovjethatalom ellen a távolból, amely kőkemény diktatúrán, megtorlásokon és parancsuralmi gazdaságon alapult, és amely azt tűzte ki céljául, hogy megteremtse a „munkások paradicsomát". A visszamaradott Oroszországnak vezényszóra modern ipari állammá kellett volna alakulnia – legalábbis Sztálin így akarta, akár milliók élete árán is. Az ideológiai akadékoskodók és a párton belüli bírálók számára nem volt elég hely a Földön. Eltüntették őket, letartóztatták, vagy a nép ellenségeiként, kirakatperekben ítélték halálra, akár kiszolgált pártmunkások voltak, akár a régi szép forradalmi idők bajtársai.

Az egész történelemben alig találunk még egy példát arra, hogy ennyi embert és a hatalom meg a propaganda ekkora gépezetét mozgatták volna meg egyetlen ember ellenében.

Isaac Deutscher, Trockij életrajzírója a Sztálin–Trockij-konfliktusról

A Szovjetunióban a harmincas évek a nagy tisztogatások ideje volt: százezreket hurcolt el a GPU mint „a szovjethatalom ellenségét", számtalan embert ítéltek halálra, és lőttek agyon. A politikai ellenzék számára az állami terror mindennapos volt. És 1938-ban, amikor a tisztogatási hullám a saját országában már elapadóban volt, Sztálin titkosszolgálata az ellen az egyetlen ember ellen fordult, akinek neve a likvidálási lista legtetején állt: Lev Trockij ellen, aki 1937 óta Mexikóban töltötte száműzetését.

Sztálin gyűlölete a menekült iránt időközben betegessé fejlődött, és semmiféle viszonyban nem állt a száműzött valódi befolyásával. A két forradalmár szembenállása régi időkre tekintett vissza, és önálló életet élt már vagy húsz esztendeje. Sztálin egyedüli örökösnek tekintette magát az 1924-ben elhunyt forradalmi vezér, Lenin után: immár ő, Sztálin akart a proletár tömegek megváltójának és üdvözítőjének szerepében tündökölni, méghozzá egymagában. Ebben egyetlen konkurense Lev Trockij volt, legalábbis Sztálin Lenin halála után csak őbenne látott veszélyt. Akkor ugyanis nem volt világos, kit is szemelt ki örökösének a nagybeteg Lenin. És alig temették el őt, az ügyes intrikus Sztálinnak máris sikerült meggyőznie a pártvezetést, hogy egyedül ő képes tovább vinni Lenin forradalmi örökét. Ezzel aztán már korán kiütötte vetélytársát a nyeregből, pedig annak a legjobb referenciái voltak: 1879-ben született egy zsidó paraszt gyermekeként, Lev Davidovics Bronstein néven, akinek már korán el kellett hagynia baloldali forradalmi tevékenysége miatt a cári birodalmat. Nyugat-Európában lelt menedékre, 1917-ben pedig csatlakozott Leninhez, és a forradalmi Oroszországban vele együtt harcolt a bolsevik párt győzelméért. Külügyi népbiztosként béketárgyalásokat folytatott a Német Birodalommal, amelyek 1918-ban a breszt-litovszki békével zárultak. Ezután hadügyi és tengerészeti népbiztos volt, sikeresen felépítette a Vörös Hadsereget, és eredményesen vezette a polgárháborúban; ennek során nélkülözhetetlennek tartotta a forradalom ellenségeivel szemben alkalmazott terrorisztikus eljárásokat. Az intelligens, ugyanakkor gátlástalan Trockij a forradalom kulcsfigurájává és a még színtelen, ám annál hatalomvágyóbb Sztálin első számú ellenfelévé vált.

Az utolsó években Sztálin vélt vagy valódi barátaimnak egész sorát végeztette ki. Aztán a teljes családomat is kiirtatta, a feleségem, jómagam és az unokám kivételével.

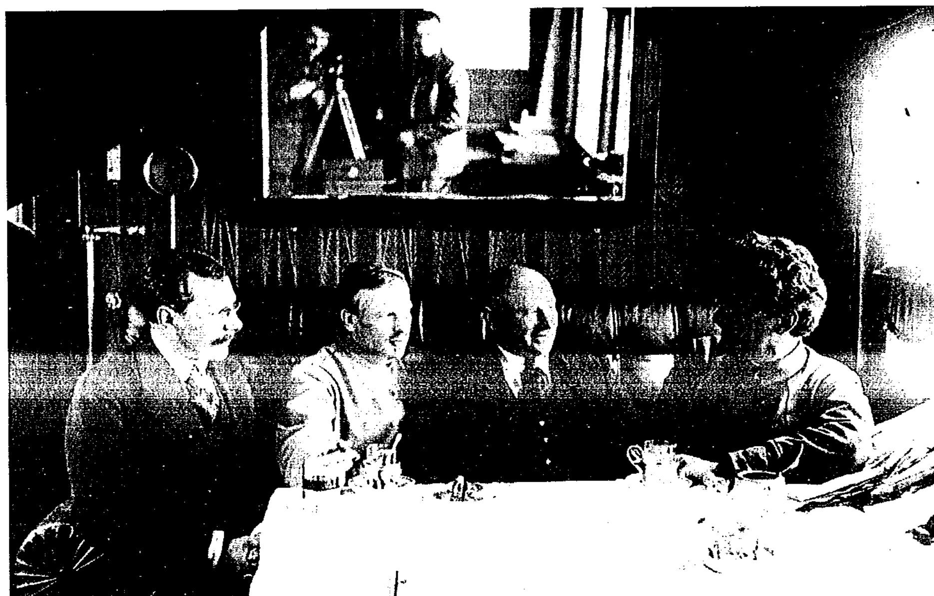
Trockij írta a mexikói főállamügyésznek

Trockijt továbbra is a párt belső ellenzékeként tartották számon, miután Sztálinnak sikerült kitúrnia őt Lenin örökéből. 1927-ben kizárták a pártból, és 1929-ben száműzetésbe kellett mennie. Törökországon, Franciaországon és Norvégián át végül eljutott Mexikóba, amelynek baloldali kormánya, Lazaro Cardenas tábornokkal az élen, a világon egyedüliként hajlandó volt menedékjogot nyújtani Sztálin legnagyobb ellenségének. Trockij Coyoacanban, Mexico City egyik előkelőbb elővárosában telepedett le. A közelben élt a híres művész-

„A forradalom kulcsfigurája" – Trockij, Lenin és a később kivégeztetett forradalmár, Lev Kamenyev 1920-ban

„Sztálin fő ellenlábasa" – Trockij (jobbra) orosz munkások küldöttségét fogadja

„Menedék Mexikóban" – Trockijt és feleségét, Natalját Frida Kahlo festőnő és egy egyesült államokbeli rajongójuk fogadja, amikor megérkeznek a mexikói fővárosba

„Egy jobbfajta kommunizmus megtestesülése" – Trockij Mexikóban is a „világforradalmon" dolgozott

pár, Diego Rivera és a felesége, Frida Kahlo. A férj, Mexikó akkor leghíresebb festője maga járt közben Cardenas tábornoknál Trockij letelepedési engedélyének érdekében. A hontalan forradalmár mintha új hazát, új barátokat talált volna, ráadásul élvezte a vendéglátó ország egzotikus, életvidám légkörét. Hosszú száműzetésre rendezkedett be. Ehhez az is hozzátartozott, hogy az egyszerű, de nagy alapterületű városi házat, amelybe a Calle Viennán beköltözött, erőddé építtesse át: lőrésekkel ellátott őrtornyokat emeltek, a belső udvart körülvevő falakat megmagasították, s a külső ajtókat súlyos vaskapukkal védték. Trockij híres volt, sok baloldali idealista számára egy „jobb" kommunizmus képviselője, így mindig akadtak olyanok, akik pénzzel támogatták, és olyan önkéntesek, akik a nap huszonnégy órájában fegyveresen őrizték a nyugalmát. Ezek eleinte mexikói elvtársak voltak, később amerikai trockisták, akik egész nap figyelőszolgálatot láttak el a bejáratoknál és az őrtornyokban, míg a mexikói rendőrség rendszeresen járőrözött a ház előtt.

Trockij unokája, Szeva, 1939-ben érkezett nagyapjához Mexikóba. A fiúnak egyáltalán nem tűnt ez az erődszerű coyoacani ház fenyegetőnek. „Hirtelen egy élettel teli nagy házba csöppentem, egy nagy családba. Ott volt Trockij és Natalja, a felesége, fiatal emberek hada vette őket körül: titkárok, szárnysegédek, őrök." Szevának nagyon tetszett mindez. A fiút Sztálin terrorja apjától-anyjától megfosztotta: az apját, Platon Volkovot, egy nem politizáló mérnököt 1928-ban a gulágra hurcolták Sztálin emberei, s azóta eltűntnek számított. Szeva anyját pedig, Trockij lányát, Zinát kiutasították az országból: Berlinbe költözött, ahol tüdőbetegen és depressziósan a náci hatalomátvétel után öngyilkos lett. Az árván maradt fiút eleinte egy párizsi özvegy nagynéni nevelte, akinek sötét, rideg házában Szeva biztosan nem érezte jól magát. Így Mexikó nemcsak a nagy kaland volt a számára, hanem élete álma is: otthona, családja lett, apafigura volt a közelében. Szeva ekkor még nem sejtette, hogy a távoli Moszkvában gyűlölködő Sztálin már fonja körülöttük a hálót. De hamar meg kellett tanulnia, hogy imádott nagyszülei sehol a világon nincsenek biztonságban.

1940. május 24-én hajnalban lövések tépték szét a csendet. „Még szinte aludtam, s hirtelen egy csatatér kellős közepén találtam magamat. Pillanatok alatt több száz lövés dördült körülöttem. Egy örökkévalóságig tartott, mire újra csönd lett." Az akkor tizenhárom éves fiút a lábán érte egy horzsolás, de az első gyilkossági kísérlet, amelyet Trockij ellen megpróbáltak, kudarcot vallott. A mexikói katonai egyenruhás, állig felfegyverzett csapat kijátszva az egyik őrt, megrohanta a coyoacani villa kertjét, és a ház valamennyi ablakát szétlőtte. Trockij és a felesége az ágy alatt keresett menedéket a pergőtűzben, és sértetlenül megúszták. A dilettáns merénylet fanatikus mexikói kommunisták műve volt: ideáljuknak, Sztálinnak akarták megmutatni, hogy nemcsak tiltakozni képesek Trockij ittléte ellen, hanem cselekedni is hajlandók. A mexikói rendőrség ízetlen tréfaként kezelte a támadást – vezetőjét, a mexikói kommunista festőt, David Alfaro Siqueirost elfogták ugyan, de óvadék ellenében szabadlábra helyezték, és Pablo Neruda, a chilei költő segítségével megszökött Mexikóból.

Sztálin meg fogja mutatni a hatalmát. Elkerülhetetlen, hogy megismételje a merényletet.

Trockij az első mexikói merénylet után

A mexikói sztálinisták azonban még tervezni sem kezdték operettbe illő merényletüket, amikor Sztálin már meghozta Trockij halálos ítéletét. Már 1938-ban megkezdődött az a titkos hadművelet, amely a végzetét okozta. Sylvia Agelof, egy amerikai trockista ebben az évben Párizsba utazott barátnője, Ruby Weil hívására. Sylvia nem sejtette, hogy a „barátnő" egy ördögi összeesküvés részese. Párizsban Ruby „véletlenül" bemutatott neki egy jóvágású férfit, Jacques Mornard-Vandendreschdet, aki állítólag egy belga diplomata fia volt.

A szerelmi ügyekben elég járatlan amerikai nőt lehengerelte új ismerősének világfias charme-ja. Huszonhét évesen teljesen beleesett abba a férfiba, akiről persze nem sejthette, hogy évek óta a szovjet titkosszolgálat embere. Mornard eredeti neve Ramón Mercader del Río Hernández volt. 1914-ben született Barcelonában, anyja, Caridad Mercader 1925-ben Franciaországba költözött a fiával. Ott belépett a kommunista pártba. A fiú is hamarosan a kommunista elvekhez csatlakozott, de eleinte még az osztályellenséget szolgálta. Franciaországban elvégzett egy szállodaipari szakiskolát, majd előkelő éttermekben dolgozott. Innen szedte ismereteit a „jobb emberek" szokásairól. Ideológiailag pedig a spanyol polgárháborúban csiszolódott tökéletesre. Hadnagyként egy Franco ellen harcoló kommunista egység politikai komisszárja lett, és különös gátlástalanságával szerzett hírnevet magának. Fanatikusan hitt Sztálinban, akárcsak az anyja, aki a polgárháború idején viszonyt kezdett egy magas rangú szovjet titkosszolgálati tiszttel, Leonyid Eitingonnal, aki Spanyol-

Semmi kétség afelől, hogy Jacson sztálinista, és hogy mögötte további sztálinisták is állnak, akiket azonban nem ismerek. Sztálinnak van a legtöbb oka arra, hogy Trockijt eltegye láb alól. És éppen engem szemelt ki a végrehajtás eszközéül!

Sylvia Agelof a kihallgatásakor

„Szerelmi ügyekben tapasztalatlan": Sylvia Agelof (jobbra) beajánlotta Mercadert Trockijhoz

országban dolgozott. A szovjet NKVD-ügynökök, akik Sztálin megbízásából ellenőrizték a Nemzetközi Brigádokat, hamarosan felfigyeltek a fiatal Mercaderre. Anyjával együtt még Franco győzelme előtt kicsempészték a Szovjetunióba. Nagyszerű lehetőségeket szimatoltak benne: nyelveket beszélt, világfiasan viselkedett, ugyanakkor fanatikus és gátlástalan volt – az NKVD-nek pontosan ilyen emberek kellettek a külföldi akciókhoz. Mercader Moszkvában megkapta a titkos ügynöki kiképzést, és már készen is állt a bevetésre. A pénz nem számított, máris megkezdhette nyugat-európai tevékenységét mint tökéletes úriember. Összekötő tisztje ama bizonyos Eitingon lett, a titkos „Trockij" különleges ügyosztály vezetője.

„Rómeó-ügynök" hamar hatalmába kerítette Sylvia Agelofot, aki vakon megbízott szerelmében. Egyetlen pillanatra sem jutott eszébe, hogy csak egyvalami miatt érdekli a fiatalurat: Ruth, a nővére Mexikóban dolgozott Lev Trockij titkárnőjeként. Sylvia boldog heteket töltött Párizsban, a Mornard-nak nevezett Mercader nagy lábon élt vele. Aztán, 1939 tavaszán megtette az első lépést ahhoz, hogy Trockij közelébe férkőzzön. Azt mondta, elvállalta egy belga újság New York-i tudósítói állását; hozzátette, odautazik, és előkészíti közös életüket. Ám Mornard-Mercader csak 1939 őszén érkezett meg New Yorkba – sajátos módon hamis kanadai útlevéllel. Most már Frank Jacsonnak hívták. Azt állította, belga tartalékos tisztként a háború kitörése után nem kapott kiutazóvízumot Európából az USA-ba, és ezért szerezte be a hamis kanadai papírokat. Szűk egy hónap múlva jött a következő hazugság, hogy az állása Mexico Citybe szólítja. Innen írt Sylviának: olyan magányos, hogy jó lenne, ha a lány utánajönne. Sylvia az első szóra repült. Mexico Cityben pedig azonnal felkereste a nővérét, s alig várta, hogy bemutathassa neki Európában megismert, nagyszerű vőlegényét. Ruth álláshoz is juttatta a húgát: kisegítő titkárnői feladatokat kaphatott a Trockij-házban. Jacson-Mercader most már egészen közel férkőzött a célpontjához. Eitingon, az összekötő tisztje immár szintén a kiszemelt áldozat közelében tartózkodott: mint a Szovjet Vöröskereszt küldöttje, „humanitárius ügyekben" utazgatott az Újvilágban. Legfőképp New Yorkban élt, de azért Caridad Mercaderrel közösen volt egy háza Mexico Cityben is.

Mercader ügynök az utasításoknak megfelelően nem kapkodta el a dolgát. „Soha nem mutatta, hogy szeretne személyesen megismerkedni Trockijjal. Viszont barátságot kötött Trockij tágabb környezetében többekkel is. Nagyon szívélyes volt, mindenkit bármikor kisegített" – így írja le őt Szeva. Mercader-Jacson az autóját is arra használta, hogy hasznossá tegye magát: például kölcsönadta annak az őrnek, aki kirándulni vitte a Trockij unokát a hegyekbe. „Ő és Trockij szinte egyáltalán nem érintkeztek egymással. Általában a kertben futólag találkoztak, vagy éppen csak köszöntek egymásnak. Trockij Mercaderben csak Sylvia férjét látta, többet nem is tudott róla" – meséli Trockij unokája több mint hatvan esztendővel később.

A gyilkosság előtt pár nappal beszélgetett el egymással először a nyugállományú forradalmár és a félig-meddig idegen. Mercader arra kérte Trockijt, hogy tapasztalt író és teoretikus lévén, olvasná el azt a kis esszét, amelyet politikai tárgyban írt. Trockij nagyvonalúan beleegyezett, elolvasta a szöveget, és volt is néhány javaslata. 1940. augusztus 20-án Mercader megint megjelent nála, hogy beszéljenek a szövegről. A házigazda kissé fanyalogva kérette a dolgozószobájába, leült az íróasztalhoz, és olvasni kezdett. Mercader, aki a jó idő ellenére is esőköpenybe burkolódzott, mögötte állt. Lassan benyúlt a bő kabátba, elővett egy nyél nélküli jégcsákányt, és a tompább végét Trockij tarkójára zuhintotta.

Az áldozat hosszan felsikoltott, de aztán felugrott a székéről, megragadta a tettest, és a kezébe harapott.

– Jacson, Jacson! – kiáltozta. A testőrök beözönlöttek, padlóra rántották a merénylőt, és irgalmatlanul összeverték.

Amikor Szeva megjelent, Mercader már moccanni sem tudott.

– Igazán szerencsétlen kreatúra volt, amint ott a földön jajgatott és nyöszörgött. Nem is embernek, inkább állatnak látszott. És Troc-

Életemben nem fogom elfelejteni azt a kiáltást.
Mercader a merénylet után az áldozat reakciójáról

„Jacson! Jacson!" Trockij pár nappal a merénylet után belehalt sérüléseibe

kij rákiáltott a testőrökre, akik még mindig verték: „Ne öljétek meg! Mondjátok meg a bajtársaknak, hogy ne öljék meg! Beszélnie kell!"

És Mercader tényleg beszélt: „Kényszerítettek. Az anyám a kezükben van." Persze ez hazugság volt, hiszen az anyja és Eitingon, az összekötő tiszt odakint vártak rá egy járó motorú autóban, de elmenekültek, amikor észrevették, hogy Mercader lebukott. Az pedig a továbbiakban néma maradt: aljas tettének sem az okát, sem a megbízóját nem árulta el. Miután Trockij a kórházban belehalt a sérülésbe, Mercadert gyilkosság vádjával bíróság elé állították. Az ítélet: 20 év – Mexikóban ennyi a felső határ gyilkosságért. A gyilkos leülte a teljes büntetését – már csak azért is, mert a Trockij család megmaradt tagjai eltekintettek attól, hogy személyes bosszút álljanak. „Kétszer is jöttek hozzánk börtönőrök: felajánlották, hogy likvidálják Mercadert. Pénzt kértek érte. – Estaban Volkov mondja ezt. – Mi azonnal a nyilvánosság elé vittük ezeket az ajánlatokat, mert abból indultunk ki, hogy a mozgatók ugyanazok lehetnek, mint akik Jacsont is felbérelték, és most szívesen

Sztálin mindig rettegett Trockijtól. Irigyelte az eszét. Ez a Trockijra mért ütés jelképesnek is tekinthető: Sztálin azt a szervét akarta megsemmisíteni, amelytől a leginkább félt: Trockij agyát, amely igen éles elméjű elemzésekre volt képes.

Esteban Volkov, Trockij unokája

„A forradalom katonája" – Ramón Mercader a Mexico City-beli börtönben, 1954-ben

megszabadulnának tőle." 1953-ban aztán kétségtelenül bebizonyosodott, hogy Frank Jacson igazi neve Ramón Mercader del Río – de a fogoly ezt végig hevesen tagadta.

1960-ban kiengedték – a Szovjetunióba utazott. Anyja Moszkvában még Sztálin életében – a fia helyett – átvette a Szovjetunió Hőse kitüntetést. De Hruscsov idején már nem ünnepelték, sőt a Szovjetunió hivatalosan sohasem ismerte el, hogy köze lenne Trockij meggyilkolásához. Mercader mexikói feleségével feltűnés nélkül Moszkvában éldegélt néhány évig. A szovjet főváros klímája azonban nem tetszett a spanyol kommunistának, aki ezért 1974-ben Kubába telepedett át, itt is halt meg 1978-ban rákban. Ez a férfi, aki Ramón Mercader del Río Hernández néven nőtt fel, Jacques Mornard néven csavarta el a hiszékeny Sylvia Agelof fejét, és Frank Jacson néven gyilkolta meg Lev Trockijt, a szovjet titkosszolgálat kegyetlen kreatúrája volt, egy igazi „forradalmi katona". Mercader a történelem egyik leghíresebb merényletét követte el úgy, hogy ő maga az egyik legismeretlenebb merénylő maradt – erről a megbízói gondoskodtak. És Trockij gyilkosai a gyilkos halála után még egy utolsót hamisítottak rajta: a moszkvai Kuncevo temetőben látható sírfelirata így hangzik: „Lopez Ramón Ivanovics, a Szovjetunió Hőse".

A fiamból (...) Ramónból gyilkost csináltam, és egy napon láttam, amint kijön Trockij házából, összekötözve, véresen, és én nem tudtam megmenteni.

Caridad Mercader beszélgetése egy spanyol kommunista képviselővel

1940 Coco Chanel kettős élete

Ebben a nőben a franciák valóságos intézményt tiszteltek: Coco Chanelről lesz szó. A második világháborúban sok honfitársa kollaboránsnak tekintette, mert egy németbe szeretett bele. Hogy is volt ez a történet?

Ő találta ki a „kis fekete ruhát", amivel forradalmat csinált a divat világában. Neve a nőies eleganciát és a kortalan bájosságot jelenti: Coco Chanel.

Legdrágább ügyfelei között tartjuk számon Jackie Kennedyt, Romy Schneidert és a monacói nagyhercegnőt, Gracia Patriciát – ők is hozzájárultak a Chanel-ruhák világhíressé tételéhez. A divattervezőnőt máig a tökéletesen kifinomult stílus megtestesítőjeként ünneplik, honfitársai szemében pedig nemzeti jelképpé vált. Pedig a híres francia nő nem volt valami nagy hazafi. Egy német kémmel folytatott szerelmi viszonya majdnem végzetessé vált számára: az SS megbízásából részt vett abban az abszurd akcióban, amely „Modellkalap hadművelet" néven került be a történelembe.

Coco Chanel nemcsak divattervező volt, hanem mindenekelőtt vállalkozó, méghozzá a legeredményesebbek közül való. Az általa kreált illat, a szerencseszámáról elnevezett Chanel No 5 a világ legismertebb illatává vált. „Olyan parfüm ez, amely más, mint az összes eddigi – jelentette ki büszkén. – Nők számára ké-

„Nőies elegancia és időtlen báj" – Coco Chanel divattervezőnő 1936-ban

„Egy piaci kofa törvénytelen gyereke." Coco Chanel már huszonöt éves korára karriert csinált (1910-es fénykép)

Olyan volt, mint egy lottófőnyeremény.

Misia Sert, Chanel barátnője a No 5. parfümről

szült parfüm, amelynek nőillata van, amely a nők felé irányítja a gondolatokat." Az elképzelés bevált: az ötvenes évek közepén maga Marilyn Monroe is azt susogta, hogy éjszakánként mindössze egy leheletnyi Chanel No 5-ben alszik – ám addigra a méregdrága illat már amúgy is a világ legkeresettebbjévé vált.

Mintha csak minden, amihez Coco Chanel hozzányúlt, arannyá változott volna a kezében. Akár nemes anyagokra varrt hamis gyöngyöket, akár extravagáns kalapokat alakított szalmából vagy tollakból – mindenből divat lett, és elkerülhetetlen volt a siker. Amikor az első világháború végére bezártak a divatszalonok, mert nemigen volt finomabb anyag, Chanel erényt kovácsolt a szükségből: egyszerű modelljeire sem csipkét, sem selymet nem varrt. Stílusa úgy volt elegáns, hogy közben hordható is volt: épp megfelelt az új kor szellemének. Egyre keresettebb lett az áruja, a húszas évekre már jól ismerték az egész világon. Kosztümjeiért egész Franciaország megőrült, és a „nagy nemzet nagyasszonyaként ünnepelték". Pedig Franciaország „meglehetősen

„Számos szerető" – a divattervezőnő és Cecil Beaton fényképész

Én voltam az első, aki úgy élt, ahogy az ehhez a századhoz méltó.

Coco Chanel

mellékes" volt számára, mondja Marcel Haedrich, a divattervezőnő barátja és életrajzírója. „Számára egyedül a Chanel-ház számított. Ő nem francia volt, hanem Chanel!"

Annyi bizonyos, hogy a hagyományokra nem sokat adott. 1971-ben bekövetkezett haláláig hajadon maradt, de számos szeretővel büszkélkedhetett. „Coco Chanel kettős életet él – vélte egyik életrajzírója, Edmonde Charles-Roux. – Senki nem tudhatta, hogy férfiak tartják el. Gazdag, sznob vevőköre elfordult volna tőle." Titokzatos szerelmi életének egyik résztvevője volt például Európa egyik leggazdagabb férfija, a westminsteri herceg. Coco egy darabig úgy gondolta, hogy feleségül is veszi. De a brit főnemesség képviselője nem vehette el egy piaci kofa házasságon kívüli gyermekét, ez akkoriban elképzelhetetlen lett volna. Így a herceg az egyszerűbb megoldást választotta: „jobb házból" nősült. Coco pedig más férfiak karjában vigasztalódott. Sok kortársa azt állította, hogy még Winston Churchill is köztük volt. Churchill egyik 1927-es levelében be is vallja a feleségének: „Felbukkant a híres Coco Chanel, igen nagy hatással volt rám. Rendkívül tehetséges és kellemes nő." A britek számára mindig is a támadás volt a legjobb védekezés; ám az máig titok, hogy Churchill és Chanel között volt-e egyéb is a kölcsönös rokonszenv és a lovaglás szeretete mellett. Coco Chanel csak több mint egy évtized múltán kereste az utat a miniszterelnökhöz, de ekkor már nem szerelmi, hanem politikai ügyben.

1939. szeptember 2-án Franciaország Hitler lengyelországi inváziójának hatására hadat üzent Németországnak. Kicsivel később a híres Coco Chanel bezárta a Rue Cambonon lévő divatszalonját. A kormány megpróbált közbenjárni: a Chanel-háznak presztízsokokból ki kellett volna nyitnia, és, akárcsak az első világháborúban, most is jótékonysági bálokat és divatbemutatókat kellett volna rendeznie. A tulajdonosnőnek azonban esze ágában sem volt kinyitni. Dacosan csak ennyit mondott: „Ez nem a megfelelő időpont a divatra." Minden munkatársát elbocsátotta, mégpedig azonnali hatállyal, a felmondási időt ki sem várva. Döntése mögött persze nem erkölcsi, hanem szigorúan üzleti meggondolások álltak: az első világháborúban a nyitva tartás meghozta számára a sikert, másodszor nem jön be ugyanaz a húzás. Többszörös milliomosként nem esett nehezére a Ritzben luxuslakosztályt bérelni: évek óta itt lakott, s most is ide vonult vissza. Mostantól fogva csődbe mentnek tekintette magát.

„Nem félt az ellenségtől." Őrségváltás a párizsi német parancsnokság előtt

És amikor 1940 júniusában a német gépek bombázni kezdték a Szajna-parti nagyváros elővárosait, minden vagyonát ládákba csomagoltatta, elhelyezte a Ritzben, és százezernyi párizsival együtt ő is elhagyta a várost. 1940. június 18-án kora hajnalban a diadalmas Hitler bevonult a városba, el a Trocaderón, az Eiffel-torony előtt, de csak az üres utcák fogadták.

Coco Chanel ekkorra már rég szállást talált magának vidéken – de a falusi unalom persze nem felelt meg a nagyvilági divattervezőnek. Amikor táviratban közölték vele, hogy a német megszállók örvendetesnek találnák, ha visszatérne a fővárosba, nem sokat habozott. 1940. augusztus végén tért vissza Párizsba. A Ritzen már horogkeresztes zászló lengett: a német parancsnokság éppen itt tartotta főhadiszállását. Egykori „otthonában" csak úgy hemzsegtek a német tisztek. A szálloda menedzsere arra kérte Chanelt, hogy azonnal fáradjon át a parancsnokságra. Az asszony hetykén így felelt: „Majd megyek, ha rendbe szedtem magam."

Coco Chanel tehát ismét a Ritz lakója lett. Nemigen látszott zavarni, hogy közvetlen szomszédjában az „ellenség" lakik. „Egyáltalán nem volt németellenes. Coco szemében a háború Franciaország és Németország ügye volt, nem pedig az övé – magyarázza az agg René

de Chambrun gróf, Chanel ügyvédje és barátja. – Egyáltalán nem érdekelték mások ügyei, egyszerűen átsiklott felettük." A megszállók tudták, hogy milyen eszköz került Chanel személyében a kezükbe: a Rue Cambon-i szalonja előtt sorban álltak a Wehrmacht-katonák: a Chanel No 5 a legkeresettebb ajándék volt, amit az otthon várakozó menyasszonynak csak vihettek. Amikor fogyóban voltak a készletek, még üres, kettős C betűvel ellátott üvegcséket is piacra dobtak. Hamarosan azt kezdték rebesgetni Párizs-szerte, hogy a divattervezőnő jó, sőt túlságosan is jó kapcsolatokat tart fenn a megszállókkal, különösen egy bizonyos Hans Günther von Dincklagéval, akit a barátai csak „Spatz"-nak, Verébnek neveztek.

Dincklage disztingvált úriember volt, folyékonyan beszélt franciául. Szeretett szórakozni, igen mondén német volt. És istenítette Coco Chanelt.

René de Chambrun, ügyvéd és jó barát

A negyvenes évei közepe táján járó férfi folyékonyan beszélt franciául, csak civil ruhákban járt, és Chanelnek „sajtóattaséként" mutatkozott be. A disztingvált bájgúnár valódi foglalkozásának azonban, legalábbis eleinte, titokban kellett maradnia: Hans Günther von Dincklage ugyanis a német elhárításban dolgozott – mint ügynök.

Coco új szeretője változatos életrajzzal rendelkezett. Hans Günther von Dincklage 1896-ban született Hannoverben mint alsó-szászországi nemes. Anyja angol volt. 1914-ben, az első világháborúban az ulánusoknál szolgált. Húszas évei közepén „comme il faut" házasságot kötött, elvett egy jó családból való úrilányt. De hiába a jó helyre születés: az ifjú hölgy vérében néhány zsidó csepp is folydogált. Ez elég ok volt arra, hogy 1935-ben férje elváljon tőle. „Veréb" 1928-tól kezdve egyre gyakrabban tartózkodott Párizsban. Ennek a hannoveri junkerfinak nemigen fűlt a foga a munkához, annál nagyobb affinitása volt a másik nemhez. A párizsi szalonokban szívesen látott vendég volt a jóvágású fiatalember. 1933-ban kivett magának egy lakást a Champ-de-Mars-on, és ettől kezdve a „Német Nagykövetség attaséjának" nevezte magát. Párizs nem kérdezte, miféle feladatai vannak az attasénak, hogy ennyi szabad ideje marad a magánéletre. A levéltárban azonban pontosabb feljegyzések is vannak franciaországi tartózkodásának céljáról: „Hans Günther von Dincklage, aki Hannoverben született 1896. december 15-én, a Birodalmi Propagandaminisztérium különleges megbízottja volt, álcázása szerint pedig sajtóattasé. Párizsi munkája egy egyéves szerződésen alapult, amely 1933. október 17-én lépett hatályba." Ennek a határidőnek lejárta után visszarendelték Németországba, ám hamarosan ismét Párizsban találjuk. Nem tudható,

„Egy igen nagyvilági német." A német elhárítás ügynökének, Hans Günther von Dincklagénak jól ment sora Párizsban

hogy megújították-e a szerződését, és hogy most kinek a megbízásából dolgozik. De sok minden amellett szól, hogy a német elhárítás szolgálatába szegődött.

Coco Chanelt nem érdekelte szeretője munkaadója. Ötvennyolc éves volt ekkor, Dincklage jó tucatnyi évvel fiatalabb. „Veréb" azonban mindig volt annyira úriember, hogy nem éreztette a nővel ezt a különbséget. Együtt töltöttek napokat a nő apartmanjában, alig jártak ki, visszavonultan éltek. Hiszen veszélyes volt azért ez a szerelem: a franciák nagyon rossz néven vették nemzeti szimbólumuktól, hogy egy némettel adta össze magát, még ha az folyékonyan beszélte is a franciát. „Coco pedig védekezett – emlékszik vissza Marcel Haedrich életrajzíró. – Azt mondta nekem: »Nem is német, az anyja angol!«" Ám a „Veréb" sem akarta elveszteni kellemes párizsi állását. „Semmitől sem rettegett jobban, mint hogy a keleti frontra küldik" – mondja az életrajzíró. Coco szeretője bájgúnár volt ugyan – de hős, az nem.

A német megszállás sok nehézséget hozott a franciákra – Coco Chanelre is. A párizsi társasági élet szinte teljesen megbénult, Coco unatkozott. Sikeres vállalkozóként végül minden figyelmét a Wertheimer fivérekkel folytatott harcára összpontosította. 1934 óta Coco Chanel már nem volt a „Les Parfums Chanel" elnöke, jogait fokozatosan átruházta Paul és Pierre Wertheimerre. A háború miatt bizonytalan időre elnapolták a bírósági tárgyalásukat is. De a németek létrehoztak egy zsidó kérdésekben döntést hozó bizottságot, amely többek között a zsidó tulajdonban lévő üzletek lefoglalásával is foglalkozott. A Wertheimerek pedig zsidók voltak. És Coco Chanel volt annyira gátlástalan és magabiztos, hogy ezt a tényt ki is használja. A német megszállás meghozta számára annak lehetőségét, hogy megszabaduljon a Wertheimerek kellemetlen társaságától – és eszébe sem jutott, hogy habozzon ebben a kérdésben.

Ezt az asszonyt olyan személyként mutatták be nekünk, akit Churchill eléggé ismer ahhoz, hogy politikai tárgyalásba bocsátkozzon vele.

Schellenberg egy kihallgatáson, 1945-ben

A Wertheimer fivérek a háború kitörésekor Dél-Franciaországba menekültek, és 1940-ben Spanyolországon és Portugálián át az Egyesült Államokba költöztek. A „Les Parfums Chanel" vezetését átmenetileg egy rokonukra bízták. Ez, amikor meghallotta, hogy mit tervez Chanel, gyorsan keresett egy nem zsidó gyárost, aki hajlandó volt strómankodni Wertheimeréknek. Így aztán Coco Chanel bosszúhadjárata elakadt. A naiv divattervezőnő azonban ezután olyan veszedelmes kalandba keveredett, amelynek révén az SS eszközévé tették.

Amikor 1943-ban Hitler számára elszállt a gyors győzelem esélye, a német titkosszolgálat Hitler háta mögött kezdett volna tárgyalásokat a szövetségesekkel. Walter Schellenberg, az SS külföldi elhárítási osztályának vezetője, nem hivatalos kapcsolatot keresett Winston Churchill-lel, a brit miniszterelnökkel.

Gyorsan megtalálta, akit keresett: amint már említettük, Churchill ismerte a híres divattervezőnőt, még mindig sokat áradozott róla. Schellenberg munkatársa pedig, Chanel „Verebe" azt a megbízást kapta, hogy minél gyorsabban hozzon össze egy titkos találkozót a szeretője és Winston Churchill között. A nő nem ismerte fel, micsoda intrika- és áruláshálóba keveredik éppen bele. A brit titkosszolgálatnál őriznek egy iratot, amely elárulja, miért is szerződtette őt az SS titkosszolgálata: részleges békekötésre kellett volna rábeszélnie Churchillt. Persze ez abszurd vállalkozás volt, de Coco Chanel lelkesen elvállalta. Meg volt győződve róla, hogy ezzel a tevékenységével hozzájárul a békéhez, és segít megvédeni a világot egy nagyobb katasztrófától. Az abszurd akció nagyon találó nevet kapott: „Modellkalap hadművelet".

Az összekötő Dincklage volt – egy vagy két találkozón kellett összehoznia Churchillt és Chanelt.

René Chambrun, ügyvéd és jó barát a Modellkalap hadműveletről

A brit miniszterelnök a teheráni konferenciát követően szándékozott Madridba repülni: itt kellett volna találkoznia a francia divat nagyasszonyával. 1943 novemberében Coco Chanel egy barátnője, Vera Bate társaságában vonattal indult Bordeaux-n és Biarritzon át Madridba. Bölcs előrelátással választotta épp az angol nőt

„Igen nagy hatást gyakorolt rám." Winston Churchill a húszas évektől kezdve ismerte Coco Chanelt. Ezen az 1928-as fényképen a harmadik személy Churchill fia, Randolph

kíséretül: Vera Bate, a cambridge-i herceg törvénytelen lánya lévén, jó kapcsolatot tartott fenn a királyi házzal. Ha esetleg rosszul sülne el az akció, úgy remélték, Vera Bate majd tárgyal a szövetségesekkel. Verának azonban egészen más tervei voltak: ő kényszerből ment bele a spanyolországi utazásba. 1943-ban az akkor még Rómában élő nő levelet kapott Coco Chaneltől: „Megint dolgozni szeretnék – írta Coco –, és arra kérem, segítsen nekem. Kérem, tegye meg azt, amire e levél átadója megkéri! Jöjjön olyan gyorsan, ahogy csak tud!" A címzettnek azonban esze ágában sem volt menni. Három héttel később a Gestapo letartóztatta, és a római női börtönbe zárta. Azzal vádolták, hogy a briteknek kémkedett. Coco Chanel barátnőjét Schellenberg közbenjárására engedték szabadon: az SS-titkosszolgálat főnöke minden magyarázat nélkül közölte vele, hogy Párizsban várják. Vera Bate látszatra engedett. Amikor Madridba érkeztek, Coco Chanel és barátnője nevükhöz méltón az ottani Ritzben szálltak meg. Mademoiselle Chanel az elegáns környezetben várta a brit miniszterelnököt, Bate kisasszony pedig a brit nagykövetségre sietett, és ott feljelentette

a francia divatdiktátort mint a németek kémjét. Coco „Modellkalap hadművelete" elakadt, még mielőtt megkezdődhetett volna. Ráadásul a brit miniszterelnök időközben megbetegedett, és Tuniszban ápoltatta magát. Madridi utazását le is mondta. Coco Chanel csalódottan tért vissza Párizsba.

1943 decemberében Vera Bate szemrehányó levelet kapott. Coco Chanel négy, ceruzával firkált oldalon át panaszkodott, például így: „Kedves Vera, a határok ellenére is minden olyan gyorsan megy. Tudok az árulásáról! Semmire se fog menni vele, csak engem sértett vérig! Aki az ellenségét megveti, az magát is lealacsonyítja. Legalábbis angol barátaim semmit nem vethetnek a szememre, nem adtam okot nekik a sértődésre. És ez nekem elég is. Coco." Vajon Coco Chanel ráébredt-e valaha is, hogy miféle szerepet szánt neki az SS ebben a játékban? Vagy tényleg elhitte, hogy Winston Churchill hadügyekben egy párizsi divattervező véleményére hallgat majd?

Pár hónappal később, 1944 áprilisában Coco meglátogatta Walter Schellenberget Berlinben. Ennek az utazásnak okát máig sem tudjuk, de Marcel Haedrich, Coco életrajzírója és barátja biztos abban, hogy „Walter Schellenberg a szeretője volt. Jóvágású fickó volt, éppúgy, mint Dincklage".

1944. június 6-ának hajnalán a szövetségesek partra szálltak Normandiában. Július elejére az amerikaiak elérték a Párizstól mindössze hatvan kilométerre fekvő Chartres-ot. Coco Chanel a „Veréb" miatt aggódott. Hans Günther Dincklage azt javasolta a szeretőjének, hogy tartson vele a visszavonuláskor. Az összeomló birodalom nagy zűrzavarában azt remélte, hogy eljuthatnak Svájcba. Coco Chanel azonban nem ment vele: az ő hazája a Chanel-ház volt, ez pedig Párizsban állt, nem Svájcban.

1944. augusztus 26-án Coco Chanel a Rue de Rivolin állva nézte végig a szövetségesek bevonulását. Egész Párizs örömmámorban úszott a felszabadulás hírére, Coco azonban megőrizte higgadtságát. Nem félt: úgy gondolta, jó hírneve és kapcsolatai megvédik majd honfitársai bosszújától. De 1944 szeptemberének egyik kora reggelén két FFI (Forces Françaises de L'Intérieur)-karszalagos férfi jött érte a Ritzbe: letartóztatták. A kollaboránsoknak a legrosszabb megaláztatásokkal kellett számolniuk: a „németmacák" haját kopaszra nyírta a dühös tömeg, és szidalmak közepette végighajkurászták őket a városon.

De a nagy divattervezőnő fogsága mindössze három óra hosszat tartott. Coco Chanelnek igaza lett: hírneve – és a brit hatóság – meg-

„Egész Párizs örömmámorban úszik." Amikor Párizst felszabadították a szövetségesek, Cocónak félnie kellett honfitársai bosszújától

óvta őt a kellemetlen következményektől. A londoni Foreign Office iratai azt bizonyítják, hogy a brit kormányzat nyomást gyakorolt a franciára Coco szabadon bocsátása érdekében. Talán maga Churchill terjesztette fölé védőn a kezét?

Az FFI soha nem tudott meg semmit a bizarr „Modellkalap akcióról", amelyben oly nagy szerepet játszott a divattervezőnő. Amikor a kihallgatáson rákérdeztek Hans Günther Dincklagéra, a német szeretőre, a már hatvanas Coco ezt sziszegte: „Ha az én koromban egy nőt akkora szerencse ér, hogy szeretőre tehet szert, akkor nem fogja elkérni az útlevelét."

De a franciák csak apró részletekben bocsátottak meg nagy divattervezőjüknek. Coco Chanel először svájci száműzetésbe ment, és Dincklagéval Lausanne-ban telepedett le. „Élete legszörnyűbb évei voltak ezek" – írja róla egy másik életrajzírója, Edmonde Charles-Roux.

„Coco gyakran veszekedett a szeretőjével, néha megverte, és élősködőnek nevezte." Dincklage főnökét, Walter Schellenberget időközben Nürnbergben elítélték, de valamennyi háborús bűnös közül a legcsekélyebb büntetést kapta, ráadásul idő előtt szabadulhatott.

Ez volt az utolsó esélye a szexre és a szerelemre.
Edmonde Charles-Roux életrajzíró Chanel és Dincklage kapcsolatáról

„Friss öntudattal tért vissza." Chanel már az ötvenes évekre ismét a divat meghatározó egyénisége lett

Állítólag megzsarolta Cocót, hogy emlékirataiban mindent kitereget a „Modellkalap hadműveletről" és „Mademoiselle Chanelről". Marcel Haedrich megerősíti, hogy Coco Chanel pénzt küldött Schellenbergnek, ő azonban másképp magyarázza ezt a kapcsolatot: „Gondoskodott Schellenbergről és 'Verébről'. Mindig hű maradt a szeretőihez."

Coco Chanel amazontermészetű volt. Kőkeményen megdolgozott a visszatéréséért. 1954-ben mutatta be új kollekcióját, amelylyel visszanyerte a divat világában elfoglalt pozícióját. Az ötvenes és hatvanas évek gazdagjai és szépei megint világsikerre vitték alkotásait. Ám senki más nem tudta olyan meggyőzően viselni a „Chanel-look"-ot, mint ő maga. 1971-ben bekövetkezett haláláig mindig a klasszikus Chanel-kosztümben mutatkozott gyöngy nyaklánccal és a kötelező láncos retiküllel. A világszerte ünnepelt divattervezőnő magányosan halt meg a Ritzben – utolsó óráján egyetlen szeretője sem állt mellette.

Ebből az évszázadból három név marad fenn Franciaországban: De Gaulle, Picasso és Chanel.
André Malraux író és Franciaország egykori kultuszminisztere

EIN DEUTSCHES FLUGBLATT

DIES ist der Text eines deutschen Flugblatts, von dem ein Exemplar nach England gelangt ist. Studenten der Universität München haben es im Februar dieses Jahres verfasst und in der Universität verteilt. Sechs von ihnen sind dafür hingerichtet worden, andere wurden eingesperrt, andere strafweise an die Front geschickt. Seither werden auch an allen anderen deutschen Universitäten die Studenten „ausgesiebt''. Das Flugblatt drückt also offenbar die Gesinnungen eines beträchtlichen Teils der deutschen Studenten aus.

Aber es sind nicht nur die Studenten. In allen Schichten gibt es Deutsche, die Deutschlands wirkliche Lage erkannt haben ; Goebbels schimpft sie „die Objektiven''. Ob Deutschland noch selber sein Schicksal wenden kann, hängt davon ab, dass diese Menschen sich zusammenfinden und handeln. Das weiss Goebbels, und deswegen beteuert er krampfhaft, „dass diese Sorte Mensch zahlenmässig nicht ins Gewicht fällt''. Sie sollen nicht wissen, wie viele sie sind.

Wir werden den Krieg sowieso gewinnen. Aber wir sehen nicht ein, warum die Vernünftigen und Anständigen in Deutschland nicht zu Worte kommen sollen. Deswegen werfen die Flieger der RAF zugleich mit ihren Bomben jetzt dieses Flugblatt, für das sechs junge Deutsche gestorben sind, und das die Gestapo natürlich sofort konfisziert hat, in Millionen von Exemplaren über Deutschland ab.

Manifest der Münchner Studenten

Erschüttert steht unser Volk vor dem Untergang der Männer von Stalingrad. 330.000 deutsche Männer hat die geniale Strategie des Weltkriegsgefreiten sinn- und verantwortungslos in Tod und Verderben gehetzt. Führer, wir danken Dir !

Es gärt im deutschen Volk. Wollen wir weiter einem Dilettanten das Schicksal unserer Armeen anvertrauen ? Wollen wir den niedrigsten Machtinstinkten einer Parteiclique den Rest der deutschen Jugend opfern ? Nimmermehr!

Der Tag der Abrechnung ist gekommen, der Abrechnung unserer deutschen Jugend mit der verabscheuungswürdigsten Tyrannei, die unser Volk je erduldet hat. Im Namen des ganzen deutschen Volkes fordern wir von dem Staat Adolf Hitlers die persönliche Freiheit, das kostbarste Gut der Deutschen zurück, um das er uns in der erbärmlichsten Weise betrogen hat.

In einem Staat rücksichtsloser Knebelung jeder freien Meinungsäußerung sind wir aufgewachsen.

G.39

1943 A Fehér Rózsa

Új fordulat a Scholl testvérek ügyében: a saját csoporttársuk árulta el őket? Miért voltak olyan gondatlanul figyelmetlenek ezek a fiatalok, amikor pedig a Gestapo már a sarkukban volt?

1943. február 18. délelőtt tizenegy óra. Azok a diákok, akik tanulhattak még Hitler háborújának árnyékában, kiözönlenek a müncheni egyetem elé. Odakint furcsa látvány fogadja őket: röpcédulák százai libegnek alá az egyetem főépületének emeletéről, egy csomó már a földön hever, mások az ablakpárkányokon akadtak fenn. Sokan sejtik, miféle iratok lehetnek ezek: az elmúlt hónap során többször is felbukkantak az egyetemen egy Fehér Rózsa nevű ellenzéki csoport röplapjai. Ilyesmik álltak rajtuk: „Álljatok ellen, akadályozzátok meg ennek az ateista hadigépezetnek további futását." Meg: „Tépjétek le szívetekről a közöny köpönyegét!" Sőt néhány nappal korábban a főépületre olyan jelszavakat mázoltak, mint „Szabadság!" meg „Le Hitlerrel!", persze sebesen eltüntették őket. A röplapokra is alig-alig mer valaki egy pillantást vetni, hiszen a hitleri birodalomban ez már magában is hazaárulásnak számít.

Így aztán a mostani röpcédulák szövege nem is igen válik ismertté. Ezt állt rajtuk: „Népünk megrendülten áll a Sztálingrádnál elesettek előtt. Háromszázharmincezer német férfit üldözött halálba felelőtlenül, esztelenül a világ-

A Sztálingrádban harcoló katonák feláldozása nagyon nyomasztotta, különösen hogy Hitler csak úgy hagyta elesni azt a sok tízezer katonát. Úgy gondolta, valaminek történnie kell, nem mehet így tovább. Megkérdezte, van-e kifogásom ellene, ha írna néhány sort. Persze semmi kifogásom nem volt. Leült az íróasztalhoz, és iszonyú buzgón körmölni kezdett, én meg intéztem mellette a saját dolgomat. Aztán egyszerre megkérdeztem: „Mondd, mit írsz olyan szorgalmasan?" Csak legyintett: „Á, semmit!" De biztosan annak a röpcédulának a szövegét fogalmazta, amelyet pár nappal később Hans Schollnak a zsebében megtalálták.

Herta Siebler-Probst, Christoph Probst özvegye

„Ránk tekint a német nép." A Fehér Rózsa utolsó röplapját a szövetségesek lemásolták, és repülőgépről dobálták le Németország fölött

háborús őrvezető zseniális stratégiája. Führer: köszönjük! Fortyog a német nép: továbbra is egy dilettáns kezébe adjuk hadseregeinket? Egy pártklikk alantas hatalmi játszmáiban feláldozzuk a német ifjúság maradékát? Soha! Eljött a leszámolás napja, az ifjúság leszámol a legundorítóbb zsarnoksággal, amelyet a német nép valaha is eltűrt maga fölött... Diákok! Diáklányok! Rajtunk a német nép szeme!"

Hirtelen nyugtalanság támad a diákok feje fölött a magasban. „Nevetséges, még ilyet!" – kiáltja valaki. „Gyalázat, az egyetem területén letartóztatni valakit!" Aztán már mindenki látja, hogy egy fiatal fiút és egy lányt elvezet az egyetem alkalmazottja: mindhárman eltűnnek az egyetem épületének alagsorában. Aki alaposan megnézte őket, rájuk ismert: Hans Scholl volt az egyik, orvostanhallgató, a másik pedig a húga, Sophie. De azt senki sem sejti, hogy tényleg ők állnak a röplapokat szóró Fehér Rózsa nevű szervezet mögött.

Több mint hatvan év elteltével még mindig nem világos, miért szánták el magukat a testvérek ezen a napon egy ilyen öngyilkos akcióra. Miért kockáztatták mindenki szeme láttára a röplapok szétszórását az egyetemen?

Talán túl gondatlanok voltak – vagy meg voltak győződve róla, hogy velük nem történhet semmi? Vagy valami más hajtotta őket? Talán már úgy érezték: sarokba vannak szorítva, és azt gondolták, még egy utolsó nagy jelzőtüzet lobbantanak? Talán már amúgy is a nyomukban lihegett a Gestapo? Talán, ahogy mostanában bizonyos sajtóorgánumokban megjelent, áruló volt a soraik között?

A Fehér Rózsa mozgalom a háború után fényes példájává vált a náci rezsim alatti erkölcsi ellenállásnak. És bár a csoport nem csak Hans és Sophie Schollból állt, mégis a két testvér körül alakult ki már nagyon korán egyfajta hőskultusz. Egész Németországban neveztek el róluk tereket, utcákat, iskolákat, ifjúsági központokat. És mindig úgy mutatták be őket, mint a hajlíthatatlan, következetes antináci harcosokat, akik letérők nélkül járták az ellenállás útját. De az utóbbi években egy kicsit megrepedezett a Scholl testvérekről készült hősportrék máza. A két fiatal a náci diktatúra első éveiben egyáltalán nem volt a rendszer ellensége. Protestáns, jó polgári családban nőttek fel, és nagyon is fogékonyak voltak a rezsim csábításaira. Mindketten beléptek a nemzetiszocialista ifjúsági mozgalomba, a Jungvolkba, ahol is vezető szerephez jutottak. Hans afféle csapatvezető lett, jó száz kölyök parancsnoka.

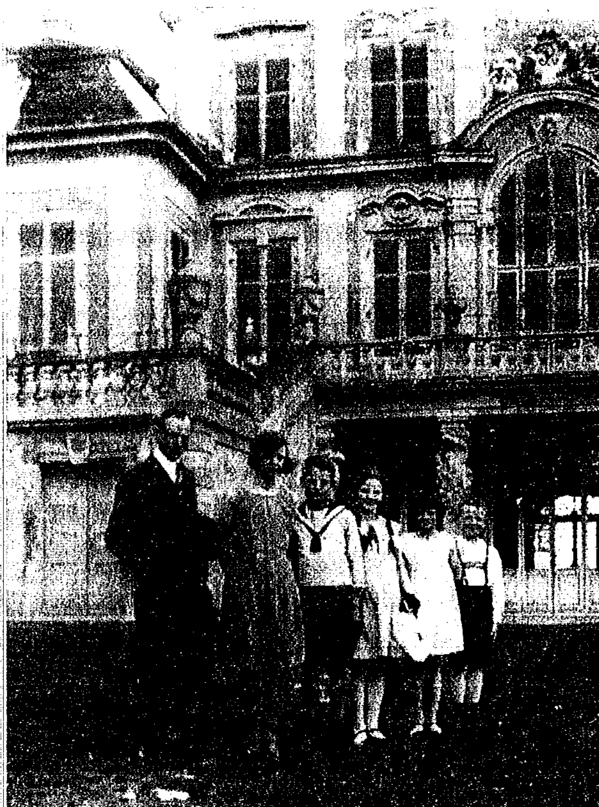
Ki számolja meg a halottakat? Hitler vagy Goebbels biztosan nem! Oroszországban mindennap ezrek esnek el. Aratás ideje van: a kaszás nagy lendülettel aratja az érett vetést. A gyász beköltözik az itthoni kunyhókba, s az anyák könnyeit nincs, aki felszárítsa. Hitler pedig hazudik nekik, akiknek legdrágább kincsét elrabolta, és az értelmetlen halálba hajszolta.

Minden egyes szó, amely Hitler száját elhagyja, hazugság. Ha békét mond, a háborúra gondol, s ha szentségtörő módon kiejti a Mindenható nevét, akkor a gonosz, bukott angyal, a sátán hatalmát érti rajta. Szája a pokol bűzös torka, és hatalma alapjaiban vettetik el.

A Fehér Rózsa negyedik röplapja

Sophie is vezető lett a lányok között. De a rezsim egyházpolitikája, valamint a zsidók üldözéséről és koncentrációs táborba hurcolásáról szóló hírek a nemzetiszocializmus elragadtatott követőiből egykettőre a rendszer elkeseredett ellenségeivé változtatják őket. A rezsim megtorló hatalmával Hans Scholl már 1937-ben megismerkedik, amikor is egy betiltott ifjúsági szervezethez tartozása miatt rövid időre letartóztatják. 1939-ben beiratkozik a müncheni egyetemre orvostanhallgatónak, Sophie pedig egy óvónői tanulmányi év és egyévi gyakorlat után, 1942-ben követi a bátyját az Isar-parti városba. Hans már 1941-ben megismerkedik Carl Muthtal, a katolikus publicistával, akinek révén a rendszer további bírálóit is megismeri. Hamar kialakult egy kis társaság a hasonlóképpen gondolkodó fiatalokból. Hans Scholl mellett főképp Alexander Schmorell, Willi Graf és Christoph Probst tartoztak ide – mind orvostanhallgatók.

Sophie Scholl, aki biológia és filozófia szakra járt, hamar otthonosan mozgott ebben a körben. Nyilvánosan beszélgettek a rendszer bűnö-

„Érzékeny a rendszer csábításaira" – Hans és Sophie Scholl a szülőkkel és a testvérekkel egy kiránduláson a húszas évek végén

ző jellegéről, és a barátok szinte minden megbeszélése azzal az eredménnyel zárult: Valamit tenni kell! A diákok – ellentétben sok más némettel, akik szintén bírálták Hitler uralmát, ám nem tettek ellene semmit – akcióba léptek. A Biblia szava szerint alakították az életüket: „Legyetek a szó cselekvői, ne csak hallgatói!"

A Fehér Rózsa első röplapjai 1942 júniusában bukkantak fel. Hogy miért éppen így nevezték magukat? Hans Scholl a Gestapón, kihallgatásakor ezt vallotta: „Önkényesen választottuk ezt a nevet. Abból indultam ki, hogy egy mozgalomnak mindig erőteljes, kifejező jelképekre van szüksége, olyanokra, amelyek önmagukban nem jelentenek semmit, de markáns program áll mögöttük." Hogy valóban volt-e a Fehér Rózsa mozgalomnak ilyen programja, azon máig vitatkoznak a történészek. Annyi azonban bizonyos, hogy a megszállt kelet-európai területeken történt katonai erőszak volt az, aminek a Fehér Rózsa-tag Willi Graf szemtanúja volt, és amely arra késztette a mozgalom tagjait, hogy a csendes utálkozásból átváltsanak a barna terror tevőleges bírálatának gyakorlatába. „Ki az, aki akár csak sejti közülünk a gyalázatot, amely a mi fejünkre és gyermekeink fejére hull, ha majd leesik a hályog a szemünkről, és napvilágra kerülnek a rettenetes, minden mértéket végtelenül felülmúló rémtettek?" – így szól a csoport legelső röplapja, majd a második: „Csak példaképpen említjük meg azt a tényt például, hogy Lengyelország elfoglalása óta há-

Ezek a fiatalok nem követtek egyéb politikai célt, mint Hitler leváltását. Nem volt személyes céljuk, hatalmi eszközök nélkül szegültek szembe a hatalommal. A lelkiismeretükre hallgattak, és aszerint cselekedtek.

Dieter Sasse, Christoph Probst féltestvére

„Rettenetes bűnökről szereztem tudomást" – Hans Scholl, Willi Graf és Alexander Schmorell a keleti fronton, 1942-ben

romszázezer zsidót pusztítottak el ezen a területen vadállati módon. Láthatjuk a legszörnyűbb gaztettet az emberi méltóság ellen, amelyhez hasonlót az emberiség egész történelmében sem találunk."

Az első röpcédulák szövegét Hans Scholl és Alexander Schmorell közösen fogalmazták, aztán egy kölcsönzött táskaírógépen sokszorosították. Ezután az egyes lapokat – eleinte csak pár száz darab volt – szétrakták az egyetem épületében, vagy kiválasztott, főleg értelmiségi személyeknek küldték el őket. Abban reménykedtek, hogy ilyen módon először a „nép elitjét", a képzett réteget rázhatják fel. Az egyik röplap így fogalmaz: „Nincs semmi, ami egy kultúrnéphez kevésbé lenne méltó, mint hogy ellenállás nélkül engedjük, hogy egy felelőtlen, sötét ösztönöktől hajtott uralkodó klikk vezessen bennünket. Ha mindenki csak a másikra vár a cselekvésben, akkor a sors bosszuló istennői egyre közelebb érnek, akkor az utolsó áldozatot is belehajítják a kielégíthetetlen démon fenyegető torkába. Ezért minden egyes egyénnek saját magának kell átéreznie a keresztény, nyugati kultúráért viselt felelősségét ebben az utolsó órában, védelmeznie kell azt tudása szerint, megvédeni az emberiség ostoraival szemben, a fasizmussal és minden hasonló abszolutista rendszerrel szemben."

„Izzítani az ellenállás parazsát" – Kurt Huber professzor a Fehér Rózsa egyik legnagyobb példaképe volt

„Csak a lelkiismeretemet követtem." Christoph Probst orvostanhallgató (a képen kisfiával, Michaellel) is tevékenykedett az ellenállási körben

A megszólítottaknak – értelmiségieknek, vendéglősöknek és kiskereskedőknek – Scholl és Schmorell elképzelése szerint terjeszteniük kellett volna a nép körében az olvasottakat.

Ez a módszer azonban nem működött a náci rezsimben: mindenki rettegett a besúgóktól. „Amikor egy napon a laboratóriumi fiókomban megtaláltam egy ilyen cédulát – emlékezik vissza Hildegard Hamm-Brücher, aki akkor szintén müncheni egyetemista volt –, úgy megijedtem, hogy gyorsan elfutottam. Eldugtam, amilyen gyorsan csak lehetett, apró fecnikre szaggattam, és lehúztam a vécén."

1942 nyarán ideiglenesen elhallgatott a Fehér Rózsa: fő mozgatóit ugyanis orvosi gyakorlatra a keleti frontra vezényelték. Az elutazásuk előtti este még egyszer összegyűltek a barátok, és eldöntötték, hogy visszatérésük után szélesebb alapokra helyezik az ellenállást. „Meg kell próbálnunk feléleszteni az ellenállásnak azt az apró kis szikráját, amely ott pislákol százezernyi tisztességes német polgár szívében, hogy nagy lánggal, fényesen fellobogjon" – ezt magyarázta diákjainak a hozzájuk közel álló Kurt Huber professzor.

Az anyám is kapott egyszer postai úton egy küldeményt a Fehér Rózsától, azt mondta Christophnak: „Nézd csak, mit kaptam, hát ezek aztán igazán bátrak!"

Herta Siebler-Probst, Christoph Probst özvegye

Késő ősszel találkoztak megint. A csoport alapja valóban kiszélesedett, más városokban működő baráti körök is csatlakoztak. A röplapok száma megnőtt, 1942 nyarán még csak pár százat tudtak szétszórni, most azonban már több ezerre rúgott a számuk. Persze az új tagok, a sok röplap, a nagyobb aktivitás a felfedezés veszélyét is megnöveli. A Gestapo figyelmét el kellett terelni Münchenről, ezért a társaság tagjai más városokba is elutaztak röplapozni. Persze komoly szervezést igényelt a sok boríték és bélyeg feltűnésmentes beszerzése a háborús világban. Sophie Scholl így számol be egy ilyen, 1943. január végi útjáról a kihallgatásán: „Egy aktatáskában kereken 250 levél volt nálam, augsburgi lakosoknak címezve. Ezek közül mintegy száz darabról hiányzott a bélyeg. Ezért aztán az augsburgi vasúti postán vettem 100 darab nyolcpfenniges bélyeget, felragasztottam a borítékokra, és feladtam őket ott helyben." Az akció után Ulmba ment, ahol egy Fehér Rózsa-szimpatizánssal, Hans Hirzellel találkozott.

Számomra csupán a nyílt és nyilvános ellentmondás, nem pedig az ellenállás eszköze marad.

Kurt Huber, 1943. április 19.

Hirzel akkor tizennyolc éves gimnazista volt, Sophie egyik gyermekkori barátnőjének testvére – igen tehetséges diák, aki azonban, ahogy Dél-Németországban mondani szokták: egy kicsit „züzü". Sophie 1942 nyarán beszélt neki arról, hogy szülővárosában is ki kellene terjeszteni a Fehér Rózsa-röplapakciókat. Hirzel azonnal nagy lánggal lobogott fel az ügyért, még egy használt másológépet is szerzett, tartozékokkal együtt. Aztán néhány hónapon át semmi sem történt, mert Hans Schollt és barátait épp a keleti frontra vezényelték. Hirzel nemigen tudta tettvágyát megfékezni, ezért saját szakállára elkezdett beszervezni embereket egy ulmi röplapos akcióhoz. Azonban

„Égbekiáltó ostobaság" – Hans Hirzel hívta fel a Gestapo figyelmét a Scholl testvérekre (2003-as fénykép)

Ellátogatok Hanshoz, este is nála vagyok, most már tényleg munkához látunk, a kő lassan gördülni kezd.
Willi Graf 1943. január 13-i naplóbejegyzése

pechje volt: a legelső ember, akit beszervezett, hatalmas balfogás volt: a városszerte ismert bizonytalan életű figura, Albert Riester. Ez a Harmadik Birodalom első hónapjaiban szintén röplapokat gyártott Hitler ellen, de a Gestapo elfogta és „megfordította". Most Hitler terrorszervezetének dolgozott mint összekötő. Riester azonnal jelentést tett elöljáróinak Hirzel ellenállói ambícióiról, az pedig nyomban a Gestapo megfigyelése alá került.

Persze a müncheni Fehér Rózsa-tagok erről mit sem tudtak. Mégis vannak jelei, hogy valamit megsejtettek a közelgő veszedelemből.

Úgy látszik a diákok számára világossá vált, hogy nincs már sok idejük munkálkodni – mintha már érezték volna üldözőik lihegését a tarkójukon. A kortársak elmondták: Hans Schollt figyelmeztették, hogy figyeli a Gestapo, ha nem is a szűk müncheni kör, de legalábbis néhány vidéki kapcsolatuk már szem elé került.

Mégis mind a Scholl testvérek, mind a többiek tovább tevékenykedtek. A 6. hadsereg sztálingrádi tragédiája, amelyről az újságok 1943. február elején adtak hírt, adta meg nekik a döntő lökést végső, vesztüket okozó akciójukhoz. Egy, az éjszakai ködöt kihasználó akciójukban Hitler-ellenes jelszavakat festettek a falakra, és megint csak előkészítettek többezernyi röpcédulát, amelyeken immár közvetlenül a diáksághoz szóltak. De a röplapok elhelyezésekor problémák merültek fel. Először is a diákok elavult egyetemi jegyzékből írták ki a címzettek adatait, aztán nem volt elég boríték, hogy eleget tudjanak szétküldeni. Csak egy töredéket tudtak postára adni. Ráadásul immár Münchenben is szaporodni kezdtek annak jelei, hogy a Gestapo felfigyelt a röpcédulák szerzőire. Mint mindig, a diákok most is önmaguknak küldték el az utolsó röplapokat – ám azok nem érkeztek meg. Vajon ki foghatta volna el őket, ha nem a Gestapo? Az ilyen találgatások megszaporodása Hans Schollt arra a gondolatra juttatta, hogy menthetetlenül szorul a hurok a nyaka körül.

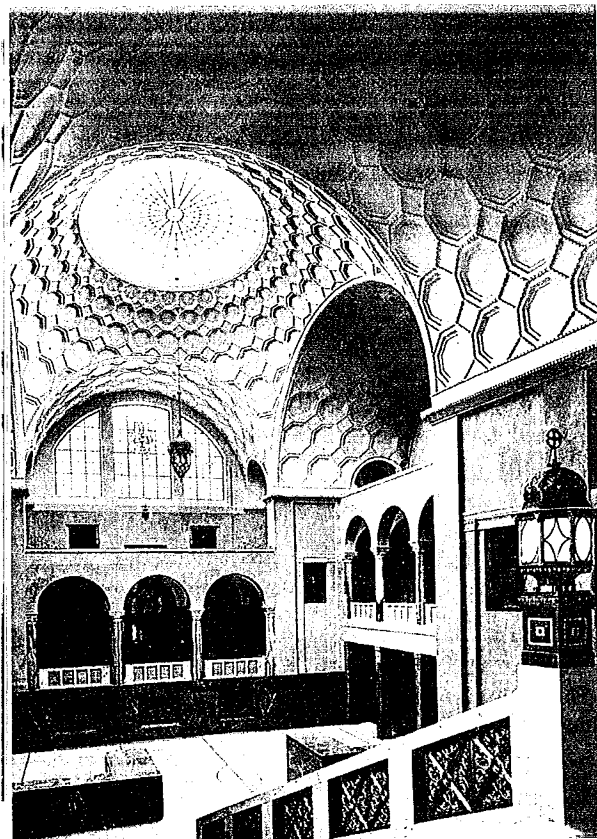
Közvetlenül a Scholl testvérek letartóztatása előtt újra felbukkan Hans Hirzel neve a történetben. Megint tagokat próbált toborozni, és megint csak rajtavesztett: két stuttgarti amatőr színjátszó fiatallal próbálkozott, akiket még a Hitlerjugendből ismert, de ezek feljelentették. Hirzelt beidézték a rendőrségre, 1943. február 17-én Ulmban kihallgatták, és szembesítették a két Hitlerjunge vallomásával. Ekkor elkövette azt a végzetes hibát, hogy amikor a megbízói felől érdeklődtek, kiejtette a Scholl nevet. Most már egyértelmű volt: nem soká tart

már, amíg a Fehér Rózsa vezérkara lelepleződik. Mondhatjuk-e tehát, hogy ő árulta el a Fehér Rózsát? Ennyire azért nem egyszerű a dolog. A Fehér Rózsa Alapítvány, amely a társaság örökébe lépett, nem megy ilyen messzire. „Nem árulás volt ez" – mondja Franz J. Müller, az alapítvány elnöke. De Hirzel legalábbis hatalmas ostobaságot követett el, és ezt tudta is azonnal. Amikor kiengedték, még február 17-én elment az ulmi Scholl-házba, és megkérte a szülőket, hogy figyelmeztessék Münchenben élő gyermekeiket a veszélyre.

Amikor azonban Otl Aicher, az egyik kisebb Scholl testvérnek, Ingének barátja és később férje másnap délelőtt fel akarta keresni a testvéreket müncheni lakásukon, hogy figyelmeztesse őket, Hans és Sophie már úton voltak az egyetemre. Vajon miért siettek ennyire? Nemrégiben előkerült dokumentumok arra utalnak, hogy ez az ok az ulmi származású Jakob Bürkle nevű diáktársuk volt, aki a CIC amerikai titkosszolgálat kihallgatásán 1945 után azt vallotta, hogy február 18-án reggel járt Hans Schollnál, hogy figyelmeztesse a közelgő veszélyre. A tippet a közvetítőtől, Riestertől kapta.

Hans és Sophie Schollra olyan nyomasztó erővel törhetett az a tudat, hogy hamarosan letartóztatják őket, hogy elhatározták, azonnal, a Fehér Rózsa többi tagjával történő egyeztetés nélkül lépnek. Végül is a lakásukon ezerszámra hevertek még a fáradságos munkával előállított röplapok. Mi sem volt logikusabb, mint hogy spontán akció keretében ott osszák szét őket, ahová, akiknek szánták: az egyetemen, ahelyett hogy elégették vagy más módon megsemmisítették volna őket. Lázas sietséggel kapkodták össze az utolsó röplap maradék példányait meg párat az ötödikből, begyömöszölték őket egy útitáskába meg egy aktatáskába, és irány az egyetem. Vajon ettől az akciótól azt várták, hogy megszabadulnak a terhelő bizonyítékoktól? Ez ellen szól az a tény, hogy maradt még elég röplapvázlat a lakásukon egyéb „hazaáruló" anyaggal együtt, ráadásul Hans Scholl még Christoph Probst egy röplaptervezetét is a zakója zsebébe tette, ami a szerző számára is a halálbüntetést jelentette.

Már háromnegyed tizenegy volt, amikor Hans és Sophie Scholl megérkeztek az egyetemre. Tudták, hogy tizenegykor vége az előadásoknak, és a diákok kiözönlenek a termekből. Szétrakták az ablakpárkányokon és a lépcsőfokokra a lapokat, és már ott jártak a hátsó bejáratnál, amikor még egyszer visszafordultak. Visszamentek a második emeletre, és kiborították a táskákból a maradék röpcédulákat. „Hetykeségemben vagy butaságomban elkövettem azt a hibát, hogy mintegy 80-100 ilyen cédulát ledobtam az egyetem második emele-

„80-100 röplapot dobtam le a második emeletről." A müncheni Ludwig Maximilian Egyetem belső udvara

téről, így aztán észrevettek engem és a testvéremet" – vallotta Sophie Scholl a Gestapón. Jakob Schmid, az egyetem egyik lakatosa fogta el és adta át őket a rendőrségnek. Valószínűleg azt gondolták, hogy a Gestapo már körülzárta az épületet, ezért nem is próbáltak menekülni – mert végül is ketten lettek volna az egy szál lakatossal szemben. Így tettüket valóban úgy kell értékelni, mint egy utolsó, kétségbeesett próbálkozást az ellenállásra, akár életük árán is.

A müncheni eseményeket különlegesen tragikus színben tünteti fel az a tény, hogy alapjában véve a testvérek kapkodásának semmi alapja sem volt. Az ulmi Gestapo ugyanis nem adta át a Hirzel-kihallgatás anyagát a müncheni kollégáknak, elsősorban azért, mert a fiút agyalágyultnak tartották, fantasztának, az egyik hivatalnok egyenesen így jellemezte: „kifejezetten skizoid pszichopata alkat, aki nagyon idegbeteg". Így aztán a Scholl testvérek müncheni letartóztatásának híre úgy csapott be Ulmban, mint a bomba. Most azonban ott is mozgásba lendült az állami apparátus, sokakat letartóztattak, többek között Hirzelt és a nővérét is. Az „éretlen, zavaros fejű" Hirzel, ahogy Hitler vérbírójának, Freislernek jelentésében nevezik, a Fehér Rózsa mozgalomban való részvételéért öt év börtönt kapott. A háború után szerkesztőként dolgozott a *Frankfurter Heftén*él, valamint Theodor W. Adorno titkára is volt, amíg az a kilencvenes évek közepén republikánus szövetségi elnökjelöltként dicstelen sajtószereplésbe

Meg vagyok győződve róla, hogy a legjobbat tettem, amit csak a népemért tehettem. Nem bántam meg a cselekedeteimet, és vállalom azoknak minden következményét.

Sophie Scholl a halálos ítélet kihirdetésekor, 1943. február 22-én

„Ezreket felrázni" – röplap alakú figyelmeztető szoborral emlékezik a müncheni egyetem a Fehér Rózsára

nem keveredett. Riester, a közvetítő, 1945 után az alkotmányvédelemnél dolgozott, később pedig a Daimler-Benz műveknél lett biztonsági főmunkatárs. 1984-ben Első Osztályú Szövetségi Érdemkereszttel tüntették ki.

Hans és Sophie Scholl az életükkel fizettek azért, mert tiltakoztak a nemzetiszocialista rezsim ellen. Christoph Probsttal együtt már négy nappal elfogásuk után bíróság elé állították és még aznap, 1943. február 22-én ki is végezték őket. Alexander Schmorell, Willi Graf és Kurt Huber ítélete is ugyanez lett pár héttel később. „Mit számít az én halálom, amikor a tetteink emberek ezreit rázták és ébresztették fel?" – kérdezte Sophie Scholl nem sokkal a halála előtt. De az a vágya, hogy az ellenállást sok-sok ember folytassa, nem teljesült. A német történelem legsötétebb szakaszában végrehajtott tetteik mégis példaértékűek maradtak a mai napig.

1943 A kefaliníai mészárlás

1943-ban Olaszország felmondta a Hitlerrel kötött fegyverbarátságot. Erre Németország drákói büntetőintézkedéseket vezetett be. Most bebizonyosodik a rég vitatott kérdés: Kefalinián a német ejtőernyős vadászok brutális mészárlást vittek végbe korábbi szövetségeseik között.

Először az olasz parancsnokot találták el. A német tiszt a tarkójához tartotta a pisztolyt, és elsütötte. De Amos Pampaloni nem halt meg. Súlyos sebesüléssel rogyott össze, és még látta, amint a német katonák gépfegyverrel halomra lövik az embereit. Hallotta a sikolyaikat, hallotta, amint az anyjukat hívják, vagy Istenhez fohászkodnak. Egy idő után elcsendesedtek. A német katonák végigmentek a sorokon, és ellenőrizték, hogy minden olasz meghalt-e. Aztán egyetlen lövés csattant – egy kegyelemlövés. Végül a német katonák nótaszóval továbbvonultak. Egyetlen túlélőként Amos Pampaloni maradt csak vissza. A pisztolygolyó átütötte a nyakát, de nem ölte meg. Bajtársai azonban a német–olasz tengely kettétörését 1943-ban Kefalinía görög szigeten az életükkel fizették meg. Németek és olaszok Görögországban és egy fegyverbarátság kegyetlen vége – a második világháború egy elfeledett fejezete tárul itt elénk.

Három évvel korábban a német–olasz szövetség még szilárd volt. Hitler hadserege fél Európát megszállta, Mussolini, az olasz diktátor pedig már arról ábrándozott, hogy visszaállítja a régi Római Birodalmat, és a Földközi-tenger egész vidékén ő lesz az úr. A „duce" azonban nem jelentett többet, mint Hitler világbirodalmi fantáziáinak „kis öccsét". Az olasz diktátor éppen Görögországban akarta a nyársat megfordítani, és annyi területet elfoglalni, hogy újra helyreálljon az erőegyensúly a „tengelyen". Az 1940-es görögországi őszi hadjárata azonban teljes csődöt jelentett. A görög egységek ellentámadásba mentek át, és hamarosan angol támogatást is kaptak. Ez pedig már

„Aki nem értünk van, az ellenünk" – német katonák Kefalinián 1943 októberében

nem tiszta olasz probléma volt: a britek Németország számára stratégiai veszedelmet testesítettek meg. A Szovjetunióra támadó németek déli szárnya éppúgy veszélybe került volna egy Délkelet-Európában nyíló brit frontvonaltól, mint a román kőolajmezők. Hitler egyáltalán nem óhajtott a görögökkel háborúzni, mert Görögországnak semmiféle jelentősége nem volt Németország számára. Most azonban ki kellett húznia tengelypartnerét a slamasztikából.

A görögországi hadjárat 1941 áprilisában kezdődött, és hamar be is fejeződött. A parányi görög hadsereg már teljesen felőrlődött az olaszokkal folytatott több hónapon át tartó harcban, és a német hadigépezet ellen nem talált orvosságot. A Brit Expedíciós Hadtest is alulmaradt a fegyveres SS-szel és a Wehrmachttal történő összehasonlítás során. A duce azonban még ez után a hadjárat után is üres kézzel állt ott – a siker egyértelműen a németeké volt. Német–olasz erőegyensúlyról még kevésbé lehetett beszélni, mint korábban. Így az olasz csapatok Görögországnak csak egy részét foglalhatták el, ebben benne volt Korfu és Kefalinía, ezek a nyugat-görögországi szigetek. Az ország jóval nagyobb része pedig a németek kezén maradt.

1943 végéig a hadiszerencse egyre kevésbé pártolta Hitlert – és vele együtt Mussolinit. A diktatúrák végének kezdetét a sztálingrádi csata hozta meg az év elején. Aztán májusban a tengelyhatalmak Észak-Afrikában is megadták magukat, több mint 250 000 német és olasz katona került a szövetségesek fogságába. A legtöbb olasz számára ennyi elég is volt – elpárolgott a harci kedvük. Amikor pedig amerikai csapatok szálltak partra Szicíliában július elején, felerősödött a háború befejezésének vágya. Mussolini még mindig tartotta a „Nibelung-hűséget" szövetségesével, de ekkorra már a legközvetlenebb munkatársai sem voltak hűek hozzá. A Fasiszta Nagytanács 1943. július 25-i ülésén egyszerűen leváltották. Letartóztatták, és III. Viktor Emánuel király Pietro Badoglio marsallt bízta meg a miniszterelnökséggel. Ez először azt nyilatkozta ugyan, hogy Olaszország folytatni fogja a szövetségesek elleni harcot, de zárt ajtók mögött különbékében egyezett meg Nagy-Britanniával és az Egyesült Államokkal.

Az olaszokat nem tartották valami jó katonának. A hangulat pedig olyan volt, hogy azt mondtuk: az első világháborúban elárultak bennünket, és most megint csak ezt teszik.
Elmar Thurn, hegyivadász

Kicsivel később szövetséges csapatok Calabriánál olasz földre léptek. A kor nyelvén szólva ez volt a döfés a tengely „lágy altestébe".

A német vezetés mindezt nem nézte tétlenül. A terv úgy szólt, hogy ha Olaszország „lemorzsolódik", akkor az olasz haderőt „semlegesíteni" kell, vagyis le kell fegyverezni, méghozzá Olaszországban, valamint a Balkán és Görögország olasz felügyelet alatti területein. Amikor pedig Olaszország tényleg felbontotta a szövetséget, a Wehrmacht gyorsan reagált, és 48 óra leforgása alatt az egész országot megszállta. A háborúba belefáradt olasz csapatok többnyire nem tanúsítottak valami nagy ellenállást. A németek és az olaszok között csak igen ritkán bontakozott ki fegyveres küzdelem. És amikor ilyenre sor került, az is többnyire az új katonai vezetés zavaros vagy homályos parancsai miatt történt, amelyet általában még a németek bevonulása előtt le is váltottak, és amely egyértelmű utasítások nélkül hagyta magára az alárendelteket. Az itt-ott mégis fellángoló ellenállás viszont haragra lobbantotta Hitlert, aki már amúgy is dühös volt az „olasz árulás" miatt. Az OKW (Oberkommando der Wehrmacht, a hadsereg-főparancsnokság) 1943. szeptember 11-én egyértelműen kijelentette: „Aki nincs velünk, az ellenünk van." Hogy ez pontosan mit jelentett, az derült ki Kefaliníában.

A görög szigeten 1941 óta az Acqui hadosztály állomásozott, kereken tizenkétezer emberrel. A hadosztály katonái s tisztjei figyelemmel kísérték az otthoni dolgok alakulását. Ők is úgy érezték, hogy eleget háborúztak már, és legszívesebben hazamentek volna. Azonban Kefalinía szigetén elég nagy zűrzavar uralkodott a német–olasz szakítás idején. A csapatok számára sem otthonról, sem az athéni hadsereg-főparancsnokságról nem érkeztek utasítások. Pár napi teljes fejetlenség után Antonio Gandin főparancsnok rádión kapott egy parancsot, hogy a nehézfegyvereket adják le a németeknek.

Gandin bizonytalan volt. Vajon tényleg az olasz főhadiszállásról érkezett ez az üzenet, vagy csak a németek ravaszkodása? Tisztjeivel történő tanácskozása után arra az eredményre jutott, hogy nem engedelmeskedik. Még az egyszerű katonákat is megkérdezte: ilyen még nem fordult elő a hadtörténet során. Ők sem akarták leadni a fegyvereket, mivel attól féltek, hogy otthonuk helyett valami német hadifogolytáborba kerülnek. Gandin végül azt táviratozta Athénba, hogy csak a királytól fogad el parancsot, senki mástól.

Gandin tábornok azt mondta: csak a királyomtól fogadok el parancsot. Ami azonban számára is, számunkra is tragikus következményekkel járt, az az volt, hogy a király is megfordította a köpönyegét, és így a korábbi szövetségeseinkből most ellenség lett.
Elmar Thurn, hegyivadász

A németek nem számítottak arra, hogy Kefalinián ilyen ellenállásba ütköznek. Már hetekkel korábban leraktak a szigetre egy ki-

„Nibelung-hűséggel ragaszkodni" – Hitler és Mussolini találkozója pár nappal az utóbbi leváltása előtt

„És most megint elárulnak bennünket." Ujjongás Róma utcáin Mussolini leváltása után

„Fegyverszünetet eszközöltem ki." Badoglio, az új olasz kormányfő a brit tábornokkal, Mason-Macfarlane-nel, 1943 szeptemberében

„Fedőnév: tengely." Német ejtőernyős vadászok 1943-ban olasz katonákat ejtenek fogságba

„Nemzetiszocialista buzgó mócsing" – Harald von Hirschfeld vezette a német csapatokat Kefalinián

sebb német kontingenst, amelynek parancsa most így hangzott: lefegyverezni és foglyul ejteni az olaszokat. De a kis létszámú német csapat reménytelenül alulmaradt a tizenkétezres olasz sereggel szemben. Amikor próbáltak eleget tenni a parancsnak, az olaszok védelmébe ütköztek, és keserves veszteségeket szenvedtek. Ez jelentősen kiélezte a helyzetet a szigeten. Márpedig Kefaliníára ne holmi értéktelen földdarabként gondoljunk: stratégiai jelentősége igen nagy volt. A sziget uralta ugyanis a Korinthoszi-öböl bejáratát, és ellenőrizte a Jón-tenger és az Adriai-tenger közötti vízi utat. Akinek Görögország kellett, annak ez a sziget is kellett. A német hadvezetés ezért azonnal erősítést küldött Kefaliníára. Az 1. hegyivadász-hadosztályt – amelyet taktikai jele miatt Havasigyopár-hadosztálynak is neveztek – és a 14. vadászhadosztályt rendelték oda, hogy „rendet teremtsen a szigeten". A parancsnok Harald von Hirschfeld volt, egy vakbuzgó náci.

A helyzet tovább romlott, amikor Hitler személyesen avatkozott be a kefaliníai eseményekbe. „Az ellenállás árulást jelent – mondta szeptember 11-én az OKW előtt, s az ellenálló egységekre még külön is kimondta az ítéletet: – A tiszteket lelőni, a katonákat és altiszteket a keleti frontra, kényszermunkára." Persze már ez is alaposan megsértette a népek jogait, de a diktátor tovább élezte a helyzetet. Elmar Thurn, a német rádiós tiszt tanúja lett a következményekkel terhes „Hitler-parancsnak": „Leültem a kódfejtő elé, és egy egész rövid üzenet érkezett: »Kefaliníában nem ejtünk foglyokat. Adolf Hitler.«" Elmar Thurnt valósággal sokkolta ez a parancs „hiszen mi azt tanultuk, hogy ha a katona megadja magát, akkor hadifogolyként kell bánni vele".

Igen más az, ha egy absztrakt parancsot tartasz a kezedben, vagy ha hallod a kétségbeesett kiáltásokat, a sírást, látod az iszonyt.

Elmar Thurn, hegyivadász

Nem tudtuk, hogy Berlinből olyan parancs érkezett, hogy meg kell ölni a foglyokat.

Amos Pampaloni, olasz tiszt

És még hozzáfűzi: „Ez már önmagában is rettenetes volt." A Görögországért felelős XXII. hadsereg parancsnokát, Hubert Lanz tábornokot is megdöbbentette Hitler rendelete. Ám eleinte semmit sem tett a diktátor gyilkossági parancsa ellen.

Amos Pampaloni mindebből mit sem sejtett, amikor szeptember 20-án nyolcvan emberével Dilinata falunál elfoglalta a hadállását. Másnap reggel éppen megpróbált egy térkép segítségével megismerkedni a sivár vidékkel, amikor egyik katonája rohant oda hozzá: „Kapitány úr, kapitány úr, jönnek a németek!"

Pampaloni remélte, hogy embere téved, de a távcsöve megerősítette a hallottakban. A németek éppen egy dombon vonultak, mint a hangyák, csapatuk felé. A olaszok megpróbáltak valamiféle védelmi állást összetákolni, de a két gépfegyverrel és pár karabélyukkal nagyon csekély tűzerőt képviseltek. A németek közeledtek. Pár perc után Pampaloni kiadta a tüzet szüntess parancsot. A csapatot azonnal körbevették a német hegyivadászok, akik elvették az olaszok fegyvereit, és felsorakoztatták őket. Pampaloni a német tisztet figyelte, aki ott állt mellette. „Olyan joviálisnak nézett ki, mint egy jó családapa. Kis pocak, aranykeretes szemüveg..." Hát így néz ki egy gyilkos?

Volt ugyan a kezében egy pisztoly, de ezt Pampaloni azzal magyarázta, hogy a fogolytáborba kíséréshez elengedhetetlen kellék, ha esetleg ő vagy az emberei szökni próbálnának. El is hangzott az indulási parancs. Azonban Pampaloni egy másodperccel később már meg is érezte a pisztoly hideg csövét a tarkóján. Megkezdődött a mészárlás.

Amos Pampaloni azért élte túl, mert hihetetlen szerencséje volt: a golyó súrolta a gerincét és a gégéjét, de nem okozott életveszélyes sérülést. Mialatt a német katonák gépfegyverrel lemészárolták a katonáit, ő arrébb tudott kúszni, amikor pedig a németek továbbálltak, őt már halottnak hitték. Sok vért vesztett,

A német tiszt mellém állt. Aztán megparancsolta, hogy induljak el. Megtettem egy lépést, mire tarkón lőtt. Nem is éreztem semmit, csak elestem, azt se tudtam, mi történik, bár hallottam a gépfegyver hangját, amely éppen leöldöste a tisztjeimet és a katonáimat.

Amos Pampaloni, olasz tiszt

de valamennyi – végtelennek tűnő – idő után fel tudott állni, és bement a legközelebbi faluba. Önzetlen segítséget kapott a falubeliektől. A pap elbújtatta, a sebeiről egy „praktikosz" gondoskodott, a falu gyógyítóembere. Később csatlakozott a partizánokhoz, akik a hegyekből csaptak le a megszállókra.

Azok a német katonák, akik ott voltak Kefalinián, máig hallgattak. Most azonban előkerültek hegyivadászok naplófeljegyzései, amelyek egyértelművé teszik a helyzetet: „Foglyokat nem ejtünk! Ami a cső elé kerül, lelőni!" – ilyeneket olvashatunk ezekben. Gyilkosság meggyőződésből? Akárcsak a Führert, ezeket a katonákat is eltöltötte a bosszú és a gyűlölet érzése az egykori fegyvertársakkal szemben. A bajtársak hangulatát – Elmar Thurn közlése szerint – az olaszok ellenállása is fokozta. De tömeggyilkosokká csak Hitler gyilkos parancsa után váltak. Még a felemelt kezű olaszoknak sem volt esélyük. A hegyivadászok így gyakorlatilag ellenállás nélkül jutottak a sziget belsejébe: széles vérnyom maradt utánuk. Másfél nap alatt egész századokat lőttek halomra.

Pampaloni emberei után Altarilla ezredes zászlóalját érték el, amely Keramis városkába vonult vissza. Az egységet bekerítették a németek, és megadásra kényszerítették. Lefegyverzésük után az alig kilencszáz olasznak hosszú oszlopban kellett elvonulnia. Egy idő után német különítmények körülfogták és a mezőn csoportba terelték őket.

„Aki a torkolat elé kerül, agyonlőni." A kefaliniai mészárlás olasz áldozatai

Hirtelen, váratlanul minden irányból tüzelni kezdtek a védtelen olaszokra. Nemsokára elhallgattak a segélykiáltások és a fájdalmas sikolyok, csend lett. Aztán egy német katona olaszul elkiáltotta magát, hogy aki túlélte, álljon fel, vele már semmi nem fog történni. Öten feltápászkodtak: újabb golyózáporban haltak meg. Aztán továbbvonultak a németek. Ezt a mészárlást három olasz katona élte túl: társaik holtteste megvédte őket.

Más olaszok azért maradhattak életben, mert a hőségben a németek lusták voltak a fegyvereiket cipelni. Elmar Thurnnak egy barátja számolt be egy ilyen esetről: „Az olaszok futottak felénk, nem akartak már harcolni. Az altiszt döntötte el, hogy ki maradhat életben. Talán öt-hat embernek kegyelmezett meg, hogy cipeljék ők a katonák fegyvereit, a többit agyonlőttük."

Szakaszonként vezették el őket közeli kőbányákba vagy fallal körülvett kertekbe a város közelében, aztán géppuskákkal (...) lekaszálták. Két óra hosszat tartózkodtunk a helységben, ezalatt folyamatosan kelepeltek a géppuskák és a géppisztolyok, és a kiáltások egészen a görögök házaiig elhallatszanak.

Naplóbejegyzés

Az olasz katonák válogatás nélküli mészárlása egészen szeptember 22-ig tartott, amikor Lanz tábornok megérkezett a szigetre. A gyilkolás mérlege riasztó volt: az Acqui hadosztály emberei közül megadáskor legalább négy-ötezret lemészároltak „a Führer parancsa értelmében", a Berlinbe érkezett jelentés szerint. Olasz adatok szerint a harcokban 65 tiszt, valamint 1250 altiszt és legénységi állományú katona esett el. A maradék ötezer olasz mégiscsak jókor tette le a fegyvert, nem tanúsítva ellenállást az előrenyomuló németekkel szemben. Lanz megint megkérdeztette Berlintől, hogy mi a teendő. Nyilvánvalóan gyötörte a lelkifurdalás a háborús bűnök lát-

„Kefalinía tisztogatása lezárult." Hubert Lanz tábornok

„Levezeklés nélküli bűnök" – amikor 1947-ben Nürnbergben az úgynevezett „délkeleti tábornokok" ügyét tárgyalták, a kefaliníai mészárlást éppen csak megemlítették

tán. Hitler vérszomja ekkorra már csillapult: bosszúvágyát lehűtötte a gyors győzelem. A maradék ötezer embert hadifogolyként óhajtotta kezelni.

A német hegyivadászok maradéktalanul és irgalmatlanul teljesítették feladatukat: nem maradt harcképes olasz egység a szigeten. Viszont számos olasz tiszt esett fogolyként a németek kezébe. Rájuk nem vonatkozott Hitler kegyelme – „Gandin tábornokot és tisztjeit a Führerparancs értelmében kell kezelni", nyilatkozta az OKW. 1943. szeptember 24. volt, amikor a német katonák az olasz hadosztály százhatvan tisztjét a Casetta Rossához, egy kis tengerparti kúriához vitték a Jón-tenger partján fekvő Argosztóli városhoz közel. Német részről tiszt nem volt jelen. A parancsnok egy őrvezető volt, mintha az olasz tiszteket még a halálukban is meg akarnák alázni. Az olaszokat a part menti bokroknál sorakoztatták fel.

Utoljára pillanthattak nyugat felé, a hazájuk felé, amelyet már sohasem fognak viszontlátni. Először Gandin tábornokot szólították a kivégzőosztag elé. A tábornok bátran nézett farkasszemet a halállal. „Viva il Rè! Viva la patria!" (Éljen a király! Éljen a haza!) – ezek voltak az utolsó szavai. Ezen a reggelen majdnem minden tisztje követte a parancsnokot a halálba. Csoportosan hívták őket a kivégzőosztag elé, megkérdezték a nevüket, amelyet felírtak egy formanyomtatványra. Aztán még közölték velük, hogy „árulás miatt halálra vannak ítélve". Egyetlen esetben sem zajlott le haditörvényszéki tárgyalás. A kivégzések délig tartottak. Aztán végre elhallgattak a fegyverek Kefalinián.

Kicsit más hallani, hogy olasz tiszteket lőttek agyon, meg látni, amint ezek a tisztek sorban felállnak, és azt kiáltják: „Éljen a király! Éljen Olaszország!"
Elmar Thurn

E nap estéjén távirat érkezett a német főhadiszállásra: „Kefalinía megtisztítása véget ért." A távmondat józan hangja elfedte a szigeten elkövetett háborús bűnöket. Ez volt az egykori szövetségessel szembeni hitleri bosszúhadjárat betetőzése. Legalább négyezer embernek kellett meghalnia, csak mert a hegyivadászok fanatikusan végrehajtották Führerük parancsát. Kefalinía ráadásul nem egyedi eset: Korfun, a görög szárazföldön és Albániában is lőttek agyon német katonák olaszokat. És számos katonának, akik túlélték a kefaliníai mészárlást, még nem ért véget a szenvedés, ugyanis sokan vízbe fulladtak, amikor a hadifogolytáborba induló hajó víziaknára futott.

A kefaliníai bűn máig megtorlatlan. A háború után nagy volt ugyan a bosszúvágy az olaszokban, de a kormányzat végül lemondott a fő tettesek kiadatásáról, mert az ötvenes évek új, hidegháborús légkörében nem akart összetűzést az új NATO-tagtárssal, Németországgal.

Ezt az érvelést a most több mint kilencvenéves Amos Pampaloni nemigen érti. Ám nemcsak az áldozatok hozzátartozói és a kevés túlélő, hanem a tettesek is számon tartják az eseményeket. Az egyik így beszél róla: „Ezek a pillanatok örökre beleégnek az ember életébe! Én most már be merem vallani, miután éveken át tartott, hogy feldolgozzam." Egy idő óta a német igazságszolgáltatás is újra érdeklődést mutat az ilyen emlékiratok iránt. A dortmundi államügyészség 2001 tavaszán újraindította a Kefalinía-ügyben folyó nyomozást.

Az ötvenes évek végén az olasz katonai ügyész megszerezte harminckét német tisztnek a nevét, akik részt vettek a „tisztogatásban". De az olasz kormány nem kérte a kiadatásukat: akkor ez nem tűnt ésszerűnek. A hidegháború kora volt.
Amos Pampaloni

1945 Hitler utolsó titkárnője

Traudl Junge Hitler közvetlen közelében élt a kancellária alatti bunkerben lezajlott utolsó jelenetig. Eva Braun bizalmasaként részt vett a kísérteties esküvői ceremónián. Halála előtt még egyszer összegezte megfigyeléseit.

– Rendben, de egyvalamit azonnal kikötök. – A vonal másik végén a hang kedves, de határozott. – Tévéinterjút nem adok.

A barátságos idős hölgy azért abba legalább belemegy, hogy jegyzettömb és fényképezőgép nélkül beszéljen velem. Ez már önmagában sokat ér, a hölgy ugyanis okkal tart a közvéleménytől: 1942 végétől kezdve Traudl Junge volt Hitler titkárnője egészen a berlini bunkerben történt nyomorúságos pusztulásig.

Amikor aztán majd fél évszázad elmúltával egymással szemben leülünk szerény münchen-schwabingi apartmanjában, látom rajta, hogy nagyon ideges. A teáscsésze diszkréten kocog az alátétjén, ahogy szervírozza. Lassan, tapogatózva keressük az utat az emlékek árnyas, homályos földjén. Az elbeszélt történet aztán lassan lendületet visz a társalgásba. És Traudl Junge némi rábeszélés után belemegy abba is, hogy a tévé nyilvánossága előtt elismételje a történetét. Ez az elbeszélés a diktatúra főnöki szobáiba enged bepillantanunk. És aki előadja, remek megfigyelő volt, ráadásul senki sem sejtette róla, hogy az.

Hamarosan kiderül, hogy a hölgy egyáltalán nem azért kerülte a kamerákat eddig, mert kellemetlen lenne neki szembesülnie a valósággal. Épp ellenkezőleg: Traudl Junge nem vette félvállról a múltját. Erről nemcsak a beszélgetés alatt elejtett megjegyzései tanúskodnak, hanem a kortárs művek gyűjteménye is a könyvespolcon. Nem is gondol rá, hogy védje akkori főnökének igazságtalan diktatúráját, s a bűnökről is kíméletlen őszinteséggel beszél. A többi, Hitler közelében élt túlélő öncsaló nosztalgiázásával ellentétben ő nem tagadja meg a valóságot. Csak éppen a leegyszerűsítő következtetésektől tart,

„Pontos megfigyelő" – Traudl Junge 1943-ban Hitler Berghofjának teraszán a Berchtesgaden melletti Obersalzbergen

a háború utáni mindent megmagyarázó, tudálékos hatalom diktálta szemlélettől. Hogyan is magyarázza meg ennyi év elteltével, hogy sokmilliónyi ember szenvedésének okozóját ő szívélyes, gyakran egyenesen gondoskodó főnökként tapasztalta meg? Hogyan számolhatna be esténkénti beszélgetéseikről, amelyek csupa jelentéktelen apróság körül forogtak, sohasem a Gonosz körül, anélkül hogy azt ne mondanák: csak elfojtja? Traudl Junge nem tudja a választ. Egész életében ettől szenvedett. Hogyan is történhetett, hogy ott, a hatalom központjában nem vette észre azokat a borzalmakat, amelyek mára egyértelműen összeforrtak a főnöke nevével? Hogyan lehetett lojális egy olyan emberhez, aki nyilvánvalóan teljesen érzéketlen volt minden emberi dolog iránt? Hogyhogy nem vette észre nap mint nap a tájfun középpontjában élve azt, hogy ez a vihar mindent összezúz, ami az európai kultúrát jelenti?

Hogyan is vehette volna észre? A müncheni szülői házban korán megtanulta, hogy a politika nem épp felnövőfélben lévő kislányoknak való.

Apja, Max Humps, részt vett Hitler 1923-as dilettáns puccskísérletében, és a náci párt „Vérrend"-del kitüntetett tagja volt. Amikor Traudl ötéves, az apa elhagyja a családot. Csak az apahiányt hagyja hátra. A serdülő lányra igen nagy hatást gyakorol Hitler felemelkedése, a „népközösség" mítosza: büszkén viseli a BDM (a náci lányszövetség) barna mellényét. De arról, hogy miféle célokat követ ez a „mozgalom", nem szokás, nem illik kérdezgetni: egész nemzedékébe belefojtották a kérdéseket. Traudl egy másik világban élt. A táncban teljesedik ki, megpróbál mindenen könnyű lábbal átlibbenni. Életcélja a balett.

A háború azonban nem a megfelelő időpont a táncosnői kiképzésre. A színpad helyett az íróasztal várja a tánctdiplomával is rendelkező, tanult gyorsírólányt. De legalább ez az íróasztal elég illusztris helyen áll: a birodalmi fővárosban (amely a müncheni lány szemében valóságos világvárosnak tűnhet). 1941-ben a Führer kancelláriájában egy ismerős táncosnő közbenjárására kapja meg a postafogadói állást. Ám még mielőtt megmelegedhetne alatta a szék, a tehetséges titkárnő máris úton van Kelet-Poroszország felé, Hitler főhadiszállására, a Farkassáncba. Személyesen a Führer akarja vizsgáztatni, mert személyi titkárnőt keres. A lány izgalmasnak érzi, hogy olyan ember előtt állhat, akit milliók tisztelnek.

Hitler afféle apafigura volt a szememben. Erre csak később jöttem rá. Apa nélkül nőttem fel, csak nagyapával, ő is nagy hatást gyakorolt rám az apás viselkedésével...

Traudl Junge

Hitler itt, távol a nagyközönségtől, szemüveget visel. Lenyűgözi a lány felkészültsége és délnémet fesztelensége. Lehet, hogy Eva Braunra, titkos szeretőjére emlékezteti. „Ma nehezemre esik kimondani, de nekem bizony rokonszenves volt, kedveltem őt – gondolkodik el Traudl Junge még mindig csodálkozva. – Más oldaláról én meg sem ismertem. Csak az utolsó időkben, amikor csak úgy bámult maga elé, na, akkor éreztem benne valami sötét erőt."

„Délnémet elfogulatlanság" – Traudl Junge volt Hitler legfiatalabb titkárnője

A kezdet kezdetén a fiatal nőnek az egész olyan, mint egy álom, amilyent még álmodni sem mert eddig. Hitler személyes titkárnője lesz, ez pedig azt jelenti, hogy a nap bármely szakában, más titkárnőkkel együtt több műszakban, a főnöke rendelkezésére kell állnia. Előfordul, hogy annak hajnali négykor jut eszébe lediktálni egy beszédet – mindig folyékonyan, kapásból, javítás és jegyzetek nélkül mondja tollba a beszédeit. Traudl Junge csak akkor ébred tudatára, hogy micsoda zsonglőrködés folyt ott hazugsággal, megtévesztéssel, frázisokkal és semmitmondó banalitásokkal, amikor már késő. Akkor azonban, mint oly sok másnak, neki is szent Hitler szava.

– Szünet nélkül azt szajkózta: „győzni fogunk" – emlékszik vissza a titkárnő. – „Győznünk kell, végigvisszük a háborút, és meg fogjuk nyerni!" A háború után a memoárjait akarta megírni, és nem akart egyenruhát látni sem a környezetében. Azt hittem, ha egyszer ezt mondja, biztosan megvan a lehetősége

Iszonyú fiatal voltam akkor, fesztelen, naiv. Nagy hatással volt rám például, amikor azt mondta, hogy a foglalkozása miatt egyetlen asszonyt sem tenne ki annak, hogy politikusokkal kelljen rajta osztoznia. Ráadásul a zsenik gyermekeinek mindig nagyon nehéz dolguk van, mert az atyai mércével mérik őket. Erre azért azt gondoltam: Hű, mekkora öntudattal vagyunk felszerelve! Később aztán rájöttem, hogy megalománia volt.

Traudl Junge

Ha esténként együtt üldögéltünk és beszélgettünk, gyakran utánoztam mindenféle filmszínésznőt. Hitler erre mindig azt mondta: „Feltétlen színpadra kell kerülnie – mihelyt vége a háborúnak!" „Hát igen, de mikor lesz vége a háborúnak?" – kérdeztem vissza. Mire ő: „Amikor győzünk." Én meg azt mondtam erre: „Addigra talán már öregasszony leszek." Ő erre már nem felelt semmit.

Traudl Junge

annak, hogy megnyerje a háborút. Ezért volt olyan felfoghatatlan számomra a vereség.

A diktálásokon kívül Hitler inkább általános bölcsességeket hint, jelentéktelen apróságokról beszél, vagy csak cseveg felszínesen. Filmhősökről, építészetről vagy az egészségi állapotukról beszélgetnek. Elég alkalma nyílott arra, mondja Traudl Junge, hogy megfigyelje beszédkényszeres főnökének a monológjait, legfőképp akkor, amikor az egész „udvartartás" átköltözik 1943 tavaszán Berchtesgadenbe, Hitler Berghofjába.

Az ottani mindennapokat szabályosan ismétlődő szertartások teszik ki. Délután valamikor összegyűlik az „udvartartás", amelynek tagjai a mindenkori vendégek, az összekötők, a szárnysegédek és a szolgálattevők (közéjük tartozik a titkárnő is), hogy elfogyasszák az „estebédet", majd áthurcolkodnak Hitler teaházába a Kehlsteinre, és a közös vacsora elfogyasztása után a Berghof kandallójánál múlatják az estét, gyakran késő éjszakáig.

Ebben a középszerű konklávéban egyetlen szó sem esik fajőrületről, népirtásról, sok millió ember haláláról. Traudl Junge jelenlétében

„A Gondviselés is megerősített." Hitler rádiós beszéde az 1944. július 20-i merénylet után. A hallgatók között Traudl Junge a második sor közepén

Az 1944. július 20-i merénylet után rettenetes gyűlölet és bosszúvágy töltötte el. Ekkorra már tényleg úgy érezte, hogy csupa árulóval és árulással van körülvéve. A mi köreinkben is érezhető volt, mennyire csalódott, dühös, gyűlölettel teli. Azt mondta nekünk: „A háború után egyetlen egyenruhát sem akarok többé látni!" Nem tartotta valami nagyra a körülötte lévő tiszteket.

Traudl Junge

csak egyszer érintik a koncentrációs táborok témáját, amikor Himmler azzal kérkedik, hogy a köztörvényes bűnözőket átminősítette segédőrökké. Amikor pedig Henriette von Schirach, Bécs körzetvezetőjének felesége, naiv módon azt gondolván, hogy Hitler nem tud ezekről a dolgokról, az amszterdami zsidók elleni razziákról mesél felháborodva, örökre kizárja magát a Berghof társaságából. Mintha csak menekülni akart volna Hitler attól a sok szörnyűségtől, ami éppen az ő tébolya nyomán született.

A háborúnak sem néz a szemébe, hiába kap folyamatosan pontos jelentéseket. Ha különvonatán a szétvert Németországon át visz az útja, általában lehúzza a redőnyt. Az 1944. július 20-i merénylet a Wolfsschanzéban épp a valóság tagadását erősíti fel benne. A merényletnek fültanúja Traudl Junge is. „Éppen mivel túlélte a bombamerényletet, hitte még erősebben a sors választottjának önmagát – mondja a volt titkárnő. – Gyakran eszembe jutott, hogy talán épp ezért gondolta azt, hogy végig kell vinnie a háborút."

A titkárnő a saját bőrén tapasztalja meg, mit is jelent ez konkrétan. Amikor Hitler konvoja 1945 tavaszán ismét a fővárosba költözik, attól kezdve az élet már csak viszonylag folyik normális mederben, már amennyire ez a totális háború idején egyáltalán lehetséges. Az alkalmazottak a kancelláriához közeli lakásokat bérlik, csak éppen lassanként elfogy a tennivalójuk. „Azt mondtuk neki: »*Mein Führer*, olyan kevés a munka. Már beszédeket se tart. Biztosan tehetnénk valami hasznosabbat is, mint hogy itt várakozunk!« Erre azt felelte: »A ti feladatotok fontosabb a háború szempontjából, mint bármi más. Én nem tarthatok szünetet, nem mehetek szabadságra. Számomra az egyetlen kikapcsolódást ez a pár titkárnő meg az a néhány ember biztosítja, akikkel még kellemesen, könnyedén el tudok csevegni.« Ezzel aztán mindig ott tartott és meg is vigasztalt bennünket."

Ám a lassan, de folyamatosan pusztuló városban még a főnök rokonszenv-nyilvánítása sem vigasztalhatja meg Traudl Jungét. A szövetségesek már olyan közel járnak, hogy a berlini akasztófahumorban megszületik a vicc, mely szerint a keleti és a nyugati front között hamarosan megindul a gyorsvasút-közlekedés. Egyik szolgálati irodát

A bunkerben aztán – nem egyszerre, inkább lassan, fokozatosan – valamiféle „félelemből fakadó vidámság" jött létre. Mindenki megpróbálta eltitkolni a rettegését, és ebből furcsa, morbid hangulat alakult ki.

Traudl Junge

a másik után adják fel. A folyamatos bombázáson kívül most már egy-egy tüzérségi sortűz ropogása is a hatalom központjáig hozza a háború hangját.

A katasztrófa elindítója eközben csapatával együtt már 1945 áprilisa óta a Birodalmi Kancellária alatti bunkerben lakik, tizenegy méter vastag beton alatt, amelyet eredetileg csak rövid, légitámadás alatti tartózkodásra terveztek. Most ezt a biztonsági részleget a pusztulásba süllyedő birodalom zsugorodó vezetése foglalja el. Hitler oldalán ekkor már csak egy kis csapatnyi szárnysegéd, szolgálattevő, tábornok és vezető marad. Például Joseph Goebbels, aki Hitlerhez való „Nibelung-hűsége" jutalmaképpen értékeli ezt a valójában elég kétes értékű dicsőséget. Felesége és hat kisgyermekük is velük költözik a föld alá. Eva Braun, az eddig folyamatosan letagadott élettárs is életében először élvezhet egyfajta elismerést, most, hogy együtt készülnek a közös sírba szállni.

Hitler utolsó születésnapja április 20-án Traudl Junge emlékében mint morbid búcsúszimfónia él. „Igen csendes, szerény fogadás volt. Koccintottunk egy pohár pezsgővel, de jókívánságokat már nem bírtunk kinyögni. A Sztálin-orgona zenélt a jelenethez. Megpróbáltuk elfojtani a félelmünket, és amolyan görcsfélébe kerültünk. Egy szemernyi természetes derű nem maradt senkiben sem."

Mindig csak az járt a fejemben, hogy csak kell lennie valamilyen kiútnak. De az 1945. április 22-i helyzetmegbeszélés után Hitler kijött, minden tisztje csak állt ott megkövült arccal – tényleg meg voltak döbbenve –, és Hitler megszólalt: „Minden elveszett. Most megölöm magamat."
Megkérdeztük: „Hát nincs kiút?" „Nincs – felelte. – Nem akarok elevenen az ellenség kezére kerülni."

Traudl Junge

A bunker mélyén nincs már különbség nappal és éjszaka között, Führer és udvartartás között. „Olyannak kell képzelni, mint egy tengeralattjárót – mondja Traudl Junge. – Jobbra és balra apró, kabinszerű helyiségek, középen pedig, a folyosón ült Hitler, ölében a kutyájával. Nem akart már egyedül maradni." Most már a személyzet számára is világos, hogy csapdában ülnek, innen nem szabadulhatnak többé.

Legkésőbb az április 22-i helyzetismertetés után világossá válik mindenki számára, hogy kedvező hadi fordulatban reménykedni öncsalás volna. „A folyosón ültünk – meséli a titkárnő –, egyszerre kinyílt az ajtó, és kilépett Hitler, komor, szürke arccal. Nekünk, titkárnőknek és Eva Braunnak azt mondta: »Csoma-

„Közelít a vég." Orosz katonák egy belvárosi állást rohamoznak Berlin központjában

„Kizökkent az idő." Berlinben eluralkodott a káosz

goljanak! Két óra múlva indul az utolsó repülőgép!« Ekkor Eva Braun azt felelte: »De hiszen tudod, hogy veled maradok.« Akkor aztán odament hozzá, és amit még sohasem tett meg tanúk előtt, megcsókolta. És ez a hűségnyilatkozat olyan nagy hatással volt ránk, titkárnőkre, hogy mi is azt mondtuk: »Igen, mi is itt maradunk!«"

Végzetes elhatározás volt ez. Hitler ettől kezdve elhagyja a győzelemről szóló jelszók hangoztatását, és az öngyilkosság gondolatát kezdi hirdetni. Az egykor imádott üdvözítő most halálbiztos öngyilkosságváltozatokon agyal, mert rettenetesen fél attól, hogy élve jut az ellenség kezére. Rettenet fogja el, amikor meghallja Mussolininek, egykori szövetségesének halálhírét (meglincselték), vagy másokról hall, akiknek nem sikerült az öngyilkosság. Nem bízik a pisztolygolyóban, ezért a ciánkáli-kapszulát választja. Titkárnőit is megkínálja a méreggolyócskával, mintha bonbonnal kínálgatná őket. S a führeri szónak még mindig súlya van. „Arra gondoltam, nekem is meg kell tennem, és meg is fogom tenni – mereng visszatekintve Traudl Junge. – Nem is tudtam volna más megoldást elképzelni."

De még mielőtt együttesen megünnepelnék a halálos finálét, Hitler még egy szívfacsaró jelenetet rendez, amelyen groteszk morbiditásban elég nehéz lehet túltenni. „Még ma könnyezni fogtok" – suttogja oda Eva Braun április 28-ának reggelén az előszobában ülő lányoknak. De most nem a gyász könnyeire gondolt, hanem a meghatottságéira. Ugyanis Hitler, most, hogy már úgyis minden veszve volt, végre beleegyezett, hogy feleségül vegye. A szőke társnő számára ez a régóta dédelgetett leányálom beteljesülése. Villámgyorsan odahívatnak egy anyakönyvvezetőt, aki poros kabátban mászik le a haldokló birodalommaradvány alvilágába. Röviddel éjfél után megtartják a ceremóniát, és még egy pohár pezsgő jár a bunkerlakóknak.

A szánalmas nászlakoma alatt, amely inkább emlékeztet halotti torra, Hitler félrevonja a titkárnőjét, és megkérdezi, hogy jól kialudta-e magát. Traudl Junge elképed, de azt feleli, hogy igen. Akkor bevezeti egy mellékszobába. Traudl Junge meséli: „Akkor azt mondta: »Most lediktálom önnek a végrendeletemet.« Na, gondoltam, most eljött az igazság pillanata. Most megtudom, miért kellett így végződnie ennek a háborúnak, és miért zajlott minden úgy, ahogy lezajlott. Két kézzel egy asztalra támaszkodva halkan, folyamatosan, elakadás nélkül kezdte tollba

Azt mondtam Hitlernek: „Mein Führer, miért nem megy a harcoló csapatokhoz?" Erre azt felelte: „Nem tehetem. Ha megsebesülnék, egyetlen emberem sem lőne agyon."
Traudl Junge

Interesse zu dienen und seine eigenen Vorteile demgegenüber zurückzustellen. Von allen Deutschen, allen Nationalsozialisten, Männern und Frauen und allen Soldaten der Wehrmacht verlange ich, daß sie der neuen Regierung und ihren Präsidenten treu und gehorsam sein werden bis in den Tod.

Vor allem verpflichte ich die Führung der Nation und die Gefolgschaft zur peinlichen Einhaltung der Rassegesetze und zum unbarmherzigen Widerstand gegen den Weltvergifter aller Völker, das internationale Judentum.

Gegeben zu Berlin, den 29. April 1945, 4.00 Uhr.

Als Zeugen:

„Nem kinyilatkoztatás" – Hitler politikai végrendelete, amelyet Traudl Jungénak diktált 1945. április 29-én

mondani két testamentumát. Mintha transzba estem volna, gyorsírással leírtam, amit mondott, aztán gépbe írtam. De már írás közben arra gondoltam, hogy hiszen ebben semmi kinyilatkoztatás nincs. Semmi új, semmi megbánás, semmi magyarázat. Nagy csalódás volt. És aztán jött ez a mondat: »A német nép nem érett arra a küldetés-

„A Nibelung-hűség kiteljesedése" – Joseph és Magda Goebbels félig elszenesedett holtteste, mellettük hat gyermekükből kettő

„Föld alatti menedék." A „Führer-bunker" kijárata a kancellária alatt, a felvétel a harcok után készült

re, amire szántam.« Tehát minden szenvedés, mondtam magamban, minden nyomor, az egész, ami történt, minden hiába volt..."

Traudl Junge számára ez az a pillanat, amikor potyogni kezd a vakolat a szép homlokzatról, amikor érezni kezdi, hogy mennyire felültették, hogy vélt atyai támogatója milyen rettenetesen átverte. Hogy minden bizalmasát jéghideg fejjel taszította a romlásba. És ez a felismerés sajnos csak akkor merül fel a titkárnőben, amikor már késő.

A legutolsó felvonást egy ajándék nyitja meg. Eva Hitler asszony, született Braun, a nagylelkű adományozó gesztusával adja oda értékes szőrmebundáját a nála nyolc évvel fiatalabb sorstársnak. És Traudl Junge az elbódult valószerűtlenség állapotában még örül is a teljesen fölösleges ajándéknak. És még egyszer eljátsszák a déli étkezés elkerülhetetlen szertartását. A vidám oldottságot még sohasem játszották ilyen komolyan, mint ezen az április 30-án.

A szovjet katonák odafent már éppen eljutottak a náci birodalom központjába, ám a háború legfőbb mozgatója nyomorultul elmenekül a felelősségre vonás elől. Búcsúzóul még egyszer kezet fog a titkárnővel, és pár érthetetlen szót mormol. Gondolatban azonban már messze jár.

Traudl Junge a Goebbels házaspár gyermekeihez megy, hogy egy kicsit elterelje a figyelmét. Velük már senki sem törődik. „Még enni sem kaptak, csak ődöngtek ott a lépcsőházban – meséli a titkárnő. – Kentünk kenyereket, és leültünk egy kerek asztalhoz. Aztán egyszerre eldördült egy lövés. Délután három óra tájban lehetett. Tisztességes dörrenés volt, és Helmut, a legkisebb gyerek megjegyezte: »Ez telitalálat volt!« Gondoltam magamban: milyen igazad van, tényleg telitalálat volt – ez a lövés vetett véget Hitler életének."

De a fiatal nő számára nem jelentette ez a lövés a véget, bár a Hitler-bunker lakóit eléggé összezavarta. „Olyan volt, mint amikor a marionettszínházban hirtelen minden szálat elereszt a játékos, és a bábok csak úgy fityegnek élettelenül. Senki se mondja meg, hogy mi legyen, nem ad irányt. Nem határozza meg a többiek életét. Hirtelen mindenkinek magának kell döntenie."

Valószínűleg ez mentette meg az életét. Ahogy ugyanis lassanként magához tért a marionettbábu-szerepből, visszatért az élni akarása is, amiről így számol be: „Egyszerre erősebb volt az önfenntartás ösztöne. Arra gondoltam: ha megjönnek az oroszok, és ebben a bunkerben mindenki kettéharapja a méregkapszulát, akkor senki se tudja elmondani a családomnak, hogy mi van velem. És akkor arra az elhatározásra jutottunk, hogy megpróbálunk kitörni."

„Betekintés a tévútba" – Hitler utolsó titkárnője a ZDF interjújában

Szinte csodával határos módon május 2-án ki is szöknek az alviláglakók, és föld alatti alagutakban, égő romok és géppuskasortüzek között, apokalipszisbe illő jelenetek mellett élve jutnak ki a szabadba – de persze nem a szabadságba. Traudl Jungét is elfogják, s több hónapon át tartó odisszea veszi kezdetét számára a szovjet börtönökben, amíg Berlinbe, majd később Bajorországba is visszatérhet. Egész életét jellemzi ez a kitörési kísérlet: régóta először áll újra a saját lábán, először követi a saját gondolatait, nem rendíthetetlennek hitt hatalmak parancsait. Megmenekült a csaló árnykép varázsától, de csak akkor, amikor az már darabjaira esett szét.

Traudl Junge azonban farkasszemet mert nézni a tévtanokkal, amelyekben régen hitt. Csak lassan, fokozatosan ismerte meg azoknak a bűnöknek mértékét, amelyek épp onnan indultak ki, ahol egykor olyan otthonosan érezte magát. A bűntudattól élete végéig nem szabadult, bár igyekezett megtalálni a bűnt a saját, fiatal életében is: a naivitást, a gyanútlanságot és a tudatlanságot találta ott. Ezt felismerte, és arra következtetett belőle, hogy nem szabad a tekintélyekben feltétlenül hinni, és hogy nem szabad a vezérképnek még egyszer bedőlni – ez a felismerés mozdította végül abba az irányba, hogy megossza tapasztalatait a fiatalabb nemzedékekkel. Tapasztalatairól szóló beszámolója igen kapóra jött azzal a sok valóságtagadóval szembeállítva, akik szintén Hitler környezetéhez tartoztak, de akik javíthatatlanul ragaszkodtak a saját náci múltjukhoz. Traudl Junge 2002 februárjában halt meg Münchenben, nyolcvanegy éves korában.

Hitler halála után – furcsa volt, mintha légüres térbe kerültem volna. Csak nagyon lassan tértek vissza a saját reakcióim, amikor már eltűnt az az erő, amely eddig mozgatott, lassan a saját érzéseim is előtörtek a tudatom mélyéről.

Traudl Junge

1945 Az utolsó tengeralattjáró

Röviddel a háború vége előtt, 1945-ben a kieli kikötőből még kifutott egy U-Boot. Titkos leírásokat és atomfegyver-alapanyagot szállított. De sohasem ért célba.

Az Atlanti-óceán közepén vagyunk, 1945. május 8-a van. Négy napja az *U–234* rádiósa a Wehrmacht küszöbönálló fegyverletételének híreit fogja. Hirtelen befut egy utasítás Rösing kapitánytól, a tengeralattjárók parancsnokától: „*U–234,* továbbhaladni vagy visszatérni Bergenbe!" A parancsnok, a harmincnégy éves Fehler sorhajóhadnagy egy darabig gondolkodik, aztán dönt: továbbhaladnak délnyugati irányban.

Két nappal később, május 10-én szétküldik a szövetségesek megadási rendeleteit: minden olyan német U-Boot, amely még a tengert járja, fekete zászlóval induljon a legközelebbi szövetséges kikötőbe. Fehler elbizonytalanodik. Lehet, hogy a fekete kalózlobogó rossz ómen a várható bánásmódra? Vajon tényleg az ellenség kezébe kell hogy adja magát? Az *U–234* szigorúan titkos küldetéssel indult el Japán felé. Senki sem tudja, merre jár, senki sem biztos abban – legalábbis Fehler így gondolkodik –, hogy egyáltalán életben vannak-e még. Ugyanis amióta elhagyták a védelmező norvég vizeket, azóta elnémult a rádiójuk: a hajó gyakorlatilag eltűnt az Atlanti-óceán végtelen vizein. Miért is ne mennének egyszerűen tovább? Elvégre Japán még mindig harcban áll Amerikával és Nagy-Britanniával.

Fehler összehívja a tiszteket, megkérdezi a véleményüket. Richard Bulla első őrtiszt és Karl Pfaff berakodótiszt azt javasolják, hogy kerüljék meg a Horn-fokot, szálljanak partra valamelyik nyugalmas déltengeri szigeten, és várjanak békén. Elvégre a hajó 480 tonna dízelolajat tankolt, és öt hónapra elegendő élelmiszert vett a fedélzetére, vagyis

„Megadás vagy továbbhajózás?" Egy német U-Boot a háború végén

„Mindenkinek! Megadáskor a harci zászlót felvonni! Szövetséges felszólításra méltósággal levonni! BdU" (= a haditengerészet főparancsnoka)

Dönitz rádióüzenete a tengeralattjáróknak

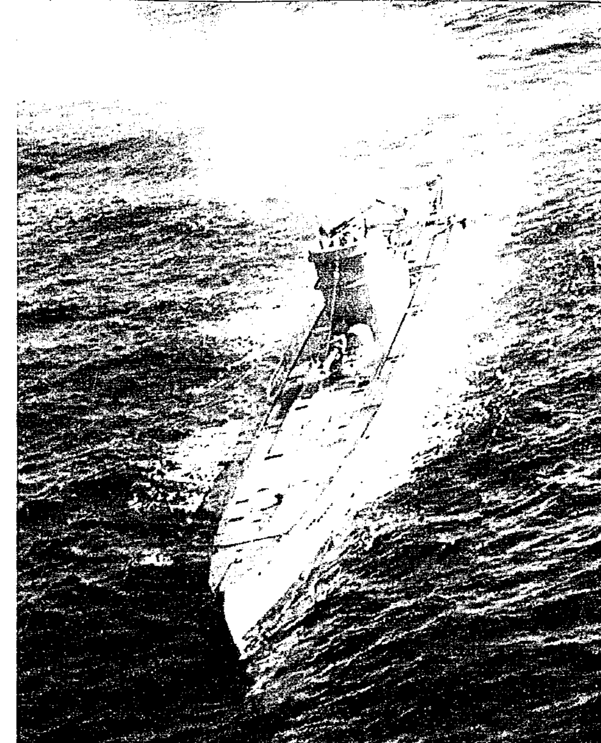
egyáltalán nem sürget az idő, hogy kikössenek akármiféle kikötőben. A többieknek azért egy kicsit túl kalandosnak tetszik ez a terv. Wolfgang Hirschfeld, a főrádiós szerint az lenne a legcélszerűbb, ha Japán felé vennék az irányt, vagy visszatérnének Norvégiába. Kessler repülős tábornok, a tizenkét, Japánba szállítandó utas egyike igencsak ellenzi, hogy megadják magukat, és fogságba essenek. Azt javasolja, hogy vegyék az irányt inkább Argentína vagy Uruguay felé: itt él a legidősebb fia. Úgyis értékes rakományt szállítanak, lehetne alkudozni: biztosan ki lehetne kötni a hajó legénységének szabad elvonulását. A megbeszélés nem jár egyértelmű eredménnyel, Fehler parancsnok egy lépéssel sem jut közelebb a döntéshez. A tiszti szálláson tovább folyik a vita. Aztán, május 13-án még egy rádiós távmondat éri el őket: „Aki most sem adja fel magát, kalózként fogják kezelni, és rendes tengeri bíróság elé kell állnia." Ezek szerint több U-Boot volt, amelyik süketnek tettette magát a megadási paranccsal szemben, s a szövetségesek attól tartanak, hogy ezek a „szürke farkasok" a saját szakállukra kezdenek vadászgatni. Végül azt is jelentik a rádióban, hogy Japán megszakította Németországgal a kapcsolatot – vagyis értelmét vesztette az út folytatása. A parancsnok megint elbeszélget a tisztjeivel, és végül Kessler tábornok ellenkezése dacára is a megadás mellett döntenek. 1945. május 13-án, öt nappal a német kapituláció után az *U–234* felmerül az Atlanti-óceán középső részén, és rádión közli hollétét. A hajón feketére festett lepedőt lenget a szél.

A britek és az amerikaiak már valósággal kiéhezve várták, hogy a sokat emlegetett, titokzatos hajó felbukkanjon. A Berlin–Tokió közötti rádiós diplomatabeszélgetések megfejtett üzenetváltásából azt vették ki, hogy egy német U-Boot szigorúan titkos rakománnyal Kelet-Ázsia felé tart. Ezt a kövér zsákmányt nem akarták elszalasztani.

De egyáltalán hogyan kerülhetett sor arra, hogy ezt a hajót Japánba küldjék? És vajon mi volt az az értékes rakomány?

A legfőbb feladat az volt, hogy segítsünk a japánoknak a háború eredményes folytatásában.
Heinz Schlicke, az *U–234* állományából

Mióta Németország a Szovjetunióval harcban állt – 1941 júniusa óta –, a két szövetséges állam, Németország és Japán között megszakadt a szárazföldi összeköttetés. Ha fontos anyagokat vagy személyeket akartak egyik országból a másikba juttatni, csak a tengeri út volt járható. Eleinte még egy egész sor kereskedelmi hajónak, az úgynevezett blokádtörőknek sikerült a hosszú, veszélyes utat Nyugat-Franciaországból kiindulva az Atlanti- és az Indiai-óceánon át Japánig megtenni, és létfontosságú nyersanyagokkal visszatérni az „Európa-erődbe". Amikor pedig túl nagyok lettek a veszteségek, akkor tengeralattjárókkal próbálták feltörni a szövetségesek blokádgyűrűjét. De a brit és amerikai légi és tengeri fölényt figyelembe véve ezek öngyilkos akcióknak számítottak. 1945 márciusáig mindössze két német és egyetlen japán tengeralattjárónak sikerült értékes nyersanyagrakományt eljuttatni a német felségterületre, kilenc további U-Bootot elsüllyesztettek a szövetségesek. A németek aztán nem is próbálkoztak többé. Az *U–234* az utolsó hajó volt, amely távol-keleti küldetésben járt.

„Alig volt esély a túlélésre." Egy német tengeralattjárót amerikai repülőgépek támadnak az Atlanti-óceánon

1944 márciusában állították hadrendbe, legénysége feltűnően fiatal volt: az átlagéletkor tizenkilenc év körül mozgott. Csak az altisztek tettek már szert háborús tapasztalatokra U-Bootokon, néhányszor alig tudtak megmenekülni a halál karmaiból. Fehler parancsnokot jó szíve miatt hamarosan nagyon megkedvelték. De az öreg rókák kételkedtek benne, hogy tapasztalatok híján sokáig életben tud maradni az Atlanti-óceánon. Elvégre a kereskedelmi tengerészettől jött, és a háborúban a jelenlegi megbízatásáig csak egyetlen segédcirkálón szolgált. De az *U–234*-et nem ellenséges hajók vadászatára szánták. Nem sokkal szolgálatba állítása után átépítették, teher-tengeralattjáróvá alakították, s ellátták a legmodernebb technikai berendezésekkel is. Az önvédelemhez zajtorpedókat kapott, ráadásul a legmodernebb radarja és egy radardetektora is volt. Az „ormány", egy meghosszabbított légárboc azt tette lehetővé, hogy a dízelmotorokat a víz alatt is használni tudják. Tehát már csak a kevéssé őrzött vizeken kellett felmerülnie, egyébként végig rejtve maradhatott a szövetségesek figyelő szeme elől.

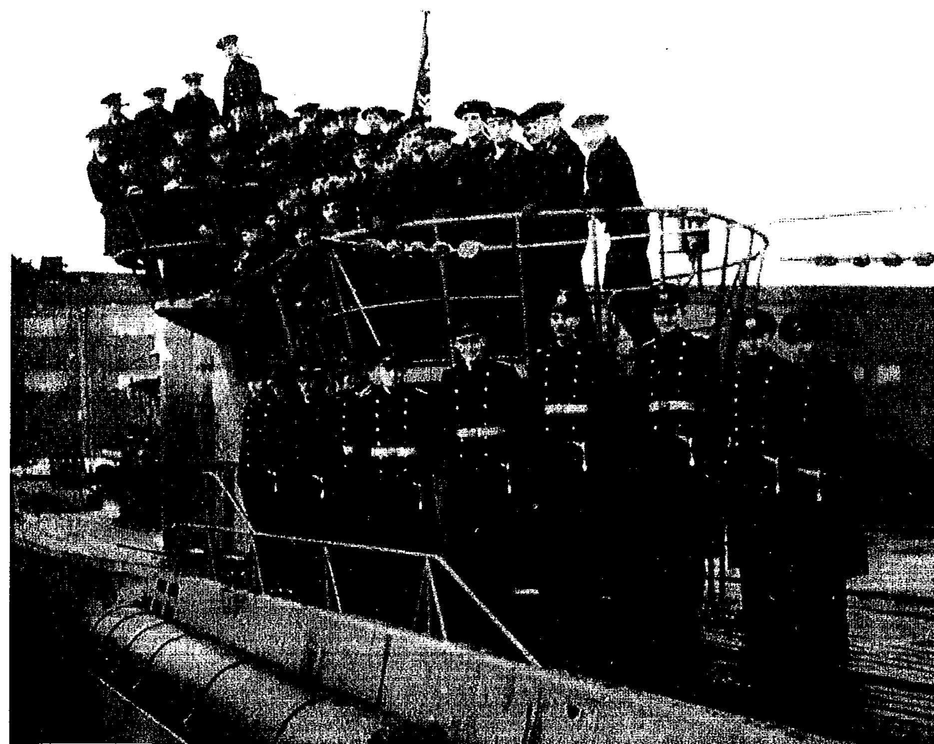
Végül is mi nem tudtuk, miféle igen izgalmas holmikat szállított a hajó. Nagyon kevés ember tudott csak róla.
Werner Bachmann, az *U–234* rádiósa

Az amerikaiak átlépték Remagennél a Rajnát. Magyarországon elakadtak az utolsó német hadműveletek. A Vörös Hadsereg megszállta Pomerániát. A hajót pedig ebben az időben rakodták meg a szétbombázott Kiel kikötőjében:

74 tonna ólom, 26 tonna higany, 7 tonna optikai üveg, 43 tonnányi repülőgéptervrajz, szerkezetek, orvosi cikkek, valamint egytonnányi futárposta tűnt el a hajó gyomrában. Az egyik aknacsőben még a Luftwaffe „csodafegyvere" is ott lapult: egy szétszedett lökhajtásos vadászgép, egy Me–262 volt ott két acél hajtóművével együtt. A japánok német technikai segítséggel akartak végre megálljt parancsolni a pusztító amerikai légitámadásoknak. Végül pedig még tíz kocka alakú, 23 × 23 cm nagyságú fémtok is felkerült a hajóra – fura egy rakomány volt ez, senki nem tudta, mit is tiszteljen benne –; a hajó olajtartályai színültig, fegyverek, élelmiszer, lőszer a helyén. Közvetlenül a kihajózás előtt még tizenegy utas is a fedélzetre lépett: két japán mérnöktiszt, akiket visszarendeltek a hazájukba, két Messerschmitt cégbeli repülőgépmérnök, három repülőstiszt, akiket a német légvédelmi attasé mellé rendeltek, végül négy tengerésztiszt, akik tapasztalatokat akartak gyűjteni a japán haditengerészetnél a jövőben felépítendő német tengeri flottához. A sors fintora volt, hogy az egykor hatalmas japán flotta java része ekkorra már tehetetlenül hevert a Csendes-óceán fenekén. A maradék pedig nem tudott elindulni, mivel nem volt üzemanyaga.

1945. március 25-én, amikor a szövetségesek már nagyon közel jártak ahhoz, hogy széles fronton átlépjék a Rajnát, kifutott a hajó. Eloldották a köteleket, s mint a régi szép időkben, szólt a zene, s az 5. U-Boot flottillabeli bajtársak integettek: „Viszlát egy év múlva!" Hivatalosan szigorúan titkos volt az úti cél, Japán, a hír mégis szélsebesen terjedt. „Nem reménykedtem benne, hogy valaha is visszatérek" – mondja Franz Wiedenhöft. Ahogy a megrakott hajó lassan kisiklott a kieli kikötő vizéből, minden tengerész gondolata a bizonytalan jövő körül keringett. Vajon visszatérnek-e még Németországba? A hadi helyzet reménytelenségét mindenki jól ismerte – s azt is, hogy már nem tarthat soká.

A hajó Norvégia felé indult, átosont a Kattegatton, és két nappal később elérte az Oslo-fjordot. Kristiansandban, egy délnorvég kikötőben még felvették Ullrich Kessler repülő tábornokot, aki 1944 ta-

„A legmodernebb haditechnika" – az *U–234* legénysége a szolgálatba állás napján

„A legénység gyorsan megszerette." Johann Heinrich Fehler parancsnok az *U–234*-ről (a képen jobbra)

Bajtársak, mire visszatértek, eldől a végső győzelem.

Rösing kapitány 1945. április 14-én az *U–234* legénységéhez

vaszán túlságosan is realista módon ítélte meg a helyzetet, ezért kegyvesztetté vált, és most a legtávolabbi katonai repülős helyre száműzték: a tokiói Luftwaffe-attasé mellé. Hirtelen érkezett egy olyan parancs is, hogy még egyvalakit meg kell várniuk. Lehet, hogy valamelyik náci nagyfőnök gondolta úgy, hogy idejekorán kereket old? De végül nem érkezett már senki, és hamarosan parancsot kaptak a terv végrehajtására.

Az *U–234* tehát április 15-én elhagyta a norvég vizeket, és északnyugati irányba indult. A parancsnok rövid beszéddel fordult a legénységhez: „Bajtársak, mind hallottátok az utolsó híradásokat, és tudjátok, hol van már az ellenség, és mi a helyzet odahaza. Németország nehéz idők elé néz. De akárhogy lesz is, én mindent megteszek azért, hogy épen juttassalak haza benneteket." A hajó lemerült, s a Balti-tengeren úgy kelt át, hogy a modern műszereknek köszönhetően egyetlen szövetséges repülőgép vagy hajó sem zaklatta. Így érte el az Atlanti-óceánt.

Egyhavi tengeri út után érte el a Wehrmacht fegyverletételének híre, és Fehler többnapi tanácskozás után úgy döntött, hogy kiadja a hajót és a legénységet. A legközelebbi szövetséges kikötő a kanadai Halifax volt, ám a fedélzetén lévő tisztek ellenezték, hogy a briteknek vagy a kanadaiaknak adják meg magukat, mert ezek – így gondolták – kiszolgáltatják őket a franciáknak. Mindenki úgy vélte, hogy az amerikaiaknál kell jelentkezniük. A britek mindent elkövettek, hogy rádióirányítással Halifaxba vezéreljék a hajót, de Fehler eleresztette a füle mellett ezeket az utasításokat, és a felszínen hajózva nyugat felé tartott, az amerikai keleti partok irányába. Ez azonban két fedélzeti utas számára igen kellemetlen volt. A két japán tiszt, Genzo Soszi ezredes és Hideo Tomonaga korvettkapitány kétségbeesetten próbálta rábeszélni a parancsnokot, hogy mégiscsak Japánba menjenek, és ne adják át az amerikaiaknak a hajót. Fehler sorhajóhadnagy azonban már nem látta értelmét annak, hogy a fél világot körbehajózza, és legrosszabb esetben kalózként állítsák a bíróság elé. Amikor a két japán felfogta, hogy minden próbálkozásuk hiábavaló, búcsút vettek a legénység tagjaitól. Tomonaga elajándékozta a Svájcban vásárolt karóráit. Eleinte senki sem tudta megmagyarázni, miért teszik ezt. A német tisztek úgy

Az öngyilkosság jobb, mint a megadás. Ez régi szamurájhagyomány. Ha foglyul ejtenének bennünket, szégyent hoznánk szent hazánkra.

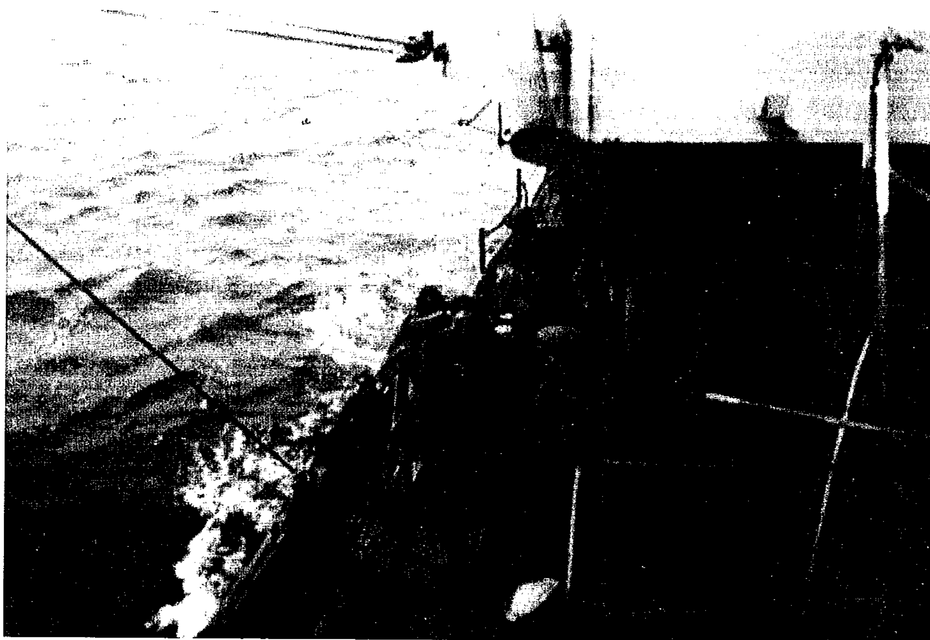
Maszako Tomonaga, a tiszt özvegye

vélték, a japánok nem fognak öngyilkosságot elkövetni. Tomonaga szamurájkardja a parancsnoknál volt megőrzésben, más fegyverük pedig nem volt. Azonban hamarosan egyik útitársuk észrevette, hogy a két japán a kajütjében fekszik, és furcsán hörög. Valamit bevettek – vagyis mégiscsak elkövették az öngyilkosságot.

Poggyászukban búcsúlevelek voltak, amelyekben arra kérték a bajtársakat, hogy hagyják őket békén meghalni, és ne adják a holttestüket sem az amerikaiak kezére. A legénységet megdöbbentette a két japán rendíthetetlen becsületfelfogása, akik elképzelhetetlennek tartották azt, hogy fogságba is eshetnek. Túladagolták az altatót, amelyet végszükség esetére hoztak magukkal a hajóra. Fehler teljesítette az utolsó kívánságukat. Május 14-én a két holttestet nehezékekkel, Tomonaga szamurájkardjával és titkos irataikkal együtt tengerésztemetésben részesítették.

Nem sokkal ezután megjelent a *Sutton* amerikai romboló, és átküldött egy zsákmánykülönítményt. „Jó ég, ezek talpig fegyveresen jönnek" – csodálkozott az első őrtiszt. Egyik kezükben géppisztoly, a másikban pisztoly, nyakuk körül több karika töltényöv – így érkeztek az amerikai matrózok a fedélzetre. A periszkópcsőre vastag láncot tekertek, és a végét behajították a torony nyílásán, hogy azt ne lehessen lezárni. Az amerikaiak ugyanis mindenáron meg akarták akadályozni, hogy az *U–234* esetleg menekülésbe fogjon. A legénységnek szinte teljes létszámban át kellett szállnia a *Sutton*ra: Kessler tábornok azért nem hagyta volna ki, hogy ne frissen borotválva, komplett díszegyenruhában, nyakán a lovagkereszttel, szemén monoklit villogtatva szálljon át a rombolóra. „Ettől lesznek a legdühösebbek" – jegyezte meg mosolyogva. Csak az első őrtiszt és pár gépész maradhatott az *U–234* fedélzetén, akik amerikai legények segítségével irányították a hajót.

A tengeralattjáró május 19-én kötött ki a Virginia állambeli Portsmouth kikötőben. A legénységet elvezették, az amerikaiak pedig alaposan átvizsgálták a zsákmányt. Az *U–234* hatalmas hajó volt. Ilyen típusú hajó nem is jutott még az amerikaiak kezére. Apránként a szárazföldre hordtak belőle mindent: minden sarokból titkos tervrajzok, technikai eszközök kerültek elő. A német légvédelmi ipar legmodernebb fejlesztései immár amerikai kézbe kerültek: dűznis hajtóművek, radarkészülékek, bombacélzó eszközök, túlnyomásos kabinok – szinte minden, ami csak a legmodernebb német harci és vadászgépek építéséhez szükséges volt. Később aztán kiderült, hogy

„Az ellenség kezében" – Fritz von Sandrart, az *U–234* egyik altisztje a *Sutton* fedélzetére lép

„Hogy megakadályozzák a szökési kísérleteket" – a *Sutton* fedélzetén utazott tovább a német U-Boot legénysége, sorsuk bizonytalannak tűnt

a fedélzet legtöbb titkos kincse nem is volt már akkora titok az amerikaiak előtt: még a legújabb fejlesztésű Me–262-ből is zsákmányoltak már Németországban egy működőképes darabot. Voltaképpeni érdeklődésük annak a tíz rejtélyes fémdobozkának szólt, amelyeket az első aknacsövekbe rejtettek el. Karl Pfaff hadnagy, a rakodótiszt kihallgatása során felhívta az amerikaiak figyelmét arra, hogy ezekkel megkülönböztetett figyelemmel bánjanak, és azt is felajánlotta, hogy segít ebben. A segítséget el is fogadták, elvégre senki sem tudhatta, hogy vajon nem aknásították-e el a németek a kényes rakományt, és nem repül-e az egész a levegőbe, ha kiszedik a ládácskákat. Óvatosan kiemelték hát őket, és egy raktárban helyezték el. Bizonyossá vált, amit a rádiós üzenetek többé-kevésbé pontos megfejtéséből már sejtettek: a tíz fémláda összesen 560 kiló urán-oxidot tartalmazott, amelyet az atombomba készítéséhez használnak fel. Vajon Japán meg tudta volna építeni német segítséggel a tömegpusztító fegyvert, ha a háború még pár hónapig eltart? Az anyagot dr. Nisina Josio rendelte, a japán atomkutatási program igazgatója, Japánban ugyanis nem volt megfelelő mennyiségű urán-oxid. Tokió már 1943-ban megrendelte ezt a ritka fémet, bár nem árulta el, hogy mire kéri. Homályosan csak annyit jeleztek, hogy bizonyos kémiai reakciók katalizálására (gyorsítására) fogják felhasználni. Csak akkor rukkoltak ki a valódi céllal, amikor a németek halasztották a szállítást:

Én tisztában voltam vele, hogy segíteni fogunk a japánoknak kifejleszteni az atombombát.
Heinz Schlicke, az *U–234* legénységéből

Izotópnyerésre és urándúsításra fogják felhasználni, mondták. Vagyis készülőben volt a japán atombomba? Valójában ilyen mennyiségű urán-oxidból mintegy 3,5 kilogramm 235-uránizotópot tudtak volna nyerni, ami egy korabeli atombomba szükségletének mintegy negyedrészét teszi ki. Viszont az egyetlen izotópnyerésre alkalmas reaktora akkor kizárólag az Egyesült Államoknak volt. Japán atombombaprogramja gyerekcipőben járt: még elméletileg sem álltak közel az atombomba létrehozásához.

De vajon mi lett a német urán-oxiddal az USA-ban? A háború után olyan hírek járták, hogy felhasználták a Hirosimára 1945. augusztus 6-án ledobott bombához. Karl Pfaff, aki segített kivinni a ládákat a hajóról, tanúja volt, hogy Robert Oppenheimer, az amerikai atombom-

Az U-Boot Isten ajándéka volt. Jó helyre, jó időben érkezett meg.
John Lansdale (Manhattan-terv)

„Német urán az amerikai atombombához?" A hirosimai atombomba áldozatai

ba atyja is felbukkant akkoriban Portsmouthban. A kényes anyagra nyilván kíváncsiak voltak a tudósok.

John Lansdale, a Manhattan-terv egykori biztonsági főnöke a háború után kijelentette, hogy az anyagot egyenesen Tennessee-be, az Oak Ridge-i atomgyárba szállították. Más források azonban azt bizonygatják, hogy a szállítmány 1945 júliusában még egy brooklyni raktárban volt. Ha ez így van, akkor az idő már túl rövid volt ahhoz, hogy beledolgozzák az atombombába.

Az anyag nyoma 1945-től eltűnik. Máig sem bukkantak fel olyan hivatalos dokumentumok, amelyek egyértelműen bizonyítanák, mi is történt az *U–234* urán-oxidjával.

Mindeme rejtélyek és titokzatoskodások után a hajó dísztelen véget ért: az amerikaiak alaposan kipróbálták, aztán 1947-ben egy novemberi napon Massachusetts partjai elé vontatták, ahol egy amerikai haditengerészeti tengeralattjáró elsüllyesztette mint gyakorló célpontot. A legénység túlnyomó részét ekkorra már hazaengedték. Ami rejtély maradt: a tíz kicsi, urán-oxidot tartalmazó acélládikó sorsa.

1947 Roswell titka

1947 júniusában az új-mexikóbeli Roswellben élő állattenyésztők egy meghatározhatatlan eredetű robbanás nyomait fedezték fel a legelőiken. A pletykák szerint egy ufó zuhant le. Vagy az amerikai légierő próbálkozott valami titkos kísérlettel?

1947. július 2-án 21.50-kor történt. A Wilmot házaspár roswelli házuk verandáján üldögélt Új-Mexikóban, és a szép tiszta eget szemlélték. Dan Wilmot ekkor hirtelen egy nagy, izzó tárgyat vett észre. „Délkelet felől érkezett, és északnyugati irányba repült. Nem túl magasan, pár száz yard magasságban – nagyon gyorsan, talán óránként 6-800 kilométerrel." Egyik szomszédjuk, William M. Woody, aki akkor tizennégy éves volt, később eskü alatt vallotta, hogy apja és ő is ugyanezen a helyen ugyanezt a tárgyat látták.

Roswelltől 120 kilométerre északnyugati irányban, Corona vidékén azon az éjszakán igen heves zivatar tombolt. Amikor egy Mac Brazel nevű farmer és a családja egy nagy robbanást hallott, először villámcsapásra gondoltak. Brazel kora hajnalban William Proctorral, az akkor hétéves szomszéd gyerekkel ki is lovagolt megkeresni a kár helyszínét. Dél felé lovagoltak mintegy tíz kilométert, amikor elérték Brazel egyik legelésző csordáját. Az állatokon nem látszott nyugtalanságnak nyoma sem. Azonban tőlük jobbra, egy dombon túl a két lovas elé rémisztő látvány tárult: egy 1200 méter hosszú, 200 méter széles rommező, amely fém alkatrészekkel volt borítva. Mac Brazel hatalmas legelőterületén gyakran talált már lezuhant meteorológiai léggömbmaradványokat, de ezek a részek, ebben biztos volt, nem ilyesmitől származtak. Ráadásul túlságosan sok volt belőlük. Néhány darab ezüstösen csillogott, a többi fémes-matt felületű volt. Voltak közöttük kisebbek és nagyobbak is. Némelyik olyan könnyű volt, hogy libegett a szélben. A farmer leginkább a könnyű, balsafaszerű lécekre írt, vöröses színben csillogó hieroglifákon csodálkozott el. Kíváncsi-

„Figyelnek minket." Egy ufó fényképe Új-Mexikó sivataga fölött – ezen a vidéken gyakran látnak ilyen képződményt

Leased Wire
Associated Press

Roswell Daily Record

RECORD PHONES
Business Office 2288
News Department 2287

Movies as Usual

Claims Army Is Stacking Courts Martial
Indiana Senator Lays Protest Before Patterson

RAAF Captures Flying Saucer On Ranch in Roswell Region

House Passes Tax Slash by Large Margin
Defeat Amendment By Demos to Remove Many from Rolls

Security Council Paves Way to Talks On Arms Reductions

No Details of Flying Disk Are Revealed
Roswell Hardware Man and Wife Report Disk Seen

Ex-King Carol Weds Mme. Lupescu

Some of Soviet Satellites May Attend Paris Meeting

Roswellians Have Differing Opinions On Flying Saucers

American League Wins All-Star Game

Miners and Operators Sign Highest Wage Pact in History

„Azonosítatlan repülő tárgyak Roswell fölött" – a helyi újság megszellőztette az állítólagos szenzációt

sága okán még kísérleteket is végzett velük: megpróbálta zsebkésével átvágni a léceket. De az anyagot meg se tudta karcolni. Meggyújtani sem sikerült. Mac Brazel összerakott tehát néhány ilyen darabkát, és visszalovagolt a kis Proctorral a farmjukra. Ebédnél megmutatta az alkatrészeket Floyd és Loretta Proctornak, a kisfiú szüleinek. 1991. május 5-én Loretta Proctor eskü alatt vallotta, hogy olyannak látta a darabokat, amilyennek Brazel elmondta. Bessie, a lánya pedig ugyanerre esküdött meg 1993. szeptember 22-én.

1947. július 6-án, vasárnap Mac Brazel Roswellbe autózott, hogy beszámoljon Wilcox seriffnek a furcsa törmelékekről. A seriff azonnal értesítette a hadsereg roswelli légierőbázisát, és ott Jesse A. Marcel őrnaggyal beszélt. Az a seriffirodában megszemlélte a darabokat, a legnagyobbat felrakta a kocsijára, és visszahajtott a bázisra, megmutatta parancsnokának, William Blanchard ezredesnek. Blanchard nem vesztegette az időt, hanem azonnal visszaküldte Marcelt Cavitt kapitány, a rangidős kémelhárító tiszt kíséretében a baleset színhelyére. Egy teljes napon át szedegették a darabokat, és a kocsijukba pakolták őket. Közben már jelentkezett a Pentagon is, az Egyesült Államok washingtoni védelmi minisztériuma. Minden darabot azonnal leplombált konténerben kell a fővárosba szállítani. A lezuhanás helyét igen rövid idő alatt hermetikusan lezárta a katonaság. Marcel útban Roswell felé még hazaugrott, hogy megmutassa a szokatlan leletet kisfiának. Harminc évvel később a híradótiszt úgy írta le a talált anyagot mint különlegesen könnyű és stabil fémfóliát szintén könnyű, stabil „lábakkal", amelyekbe megmagyarázhatatlan jelek voltak gravírozva. Fia pedig, az ifjabbik Jesse Marcel – ma egy fül-orr-gégе klinika főorvosa – 1991. március 6-án szintén eskü alatt vallotta, hogy akkor azokat a bizonyos furcsa tárgyakat odahaza látta a konyhapadlón.

Olyan sok ufószenzáció volt az elmúlt években, és a végén valamennyi nagy csalásként lepleződött le.
Werner Walter, a CENAP (Rendkívüli Égi Jelenségek Vizsgálóhálózata) ufószakértője, Mannheim

1947. július 7-én – Marcel és Cavitt épp a darabkákat gyűjtögették Mac Brazel farmján – Glenn Dennis temetkezési vállalkozót telefonon kereste a roswelli légierőbázisról a temetkezési tiszt. Azt kérdezték tőle, mekkora a legkisebb, légmentesen záródó koporsó. „Egy méter húsz" – felelte Dennis. A következő kérdés így hangzott: hogyan lehet tartósítani egy testet, amely egy darabig kint hevert a pusztán? Amikor Dennis kicsivel később megérkezett a katonai kórházba, három betegszállító autót látott a bejáratnál. Katonai őrszemek különleges roncsdarabkákat őriztek. Dennis alig tette be a lábát, már fel is bukkant mellette egy tiszt, és már ki is hajította őt – de előtte még odasúgta: „Nem látott semmit. Nem volt semmiféle baleset. És most nehogy pletykálni kezdjen, ha visszamegy a városba, mert meggyűlik a baja."

Dennis civil volt, hát nem törődött a paranccsal. Másnap találkozott egy nővérrel, aki a katonai állomáson teljesített szolgálatot. A nő izgatottan mesélte neki, hogy a katonai kórház orvosai rettenetesen bűzlő, fekete, szörnyű állapotban lévő kis testeket boncoltak. Aztán szalvétájára le is rajzolta, hogy milyen volt az egyikük. Amikor a temetkezési vállalkozó később fel akarta hívni a nőt, közölték vele, hogy továbbképzésre küldték, és a repülőgépe sajnos lezuhant.

Már a roswelli események előtt pár nappal Amerika-szerte többfelé láttak meghatározhatatlan repülő tárgyakat. Amikor Kenneth Arnold magánpilóta június 24-én Washington államban átrepült a Cascade-hegység fölött, hirtelen kilenc lapos tárgy húzott el mellette.

Nem hiszem el a sztoriját.
Jack Tilman a barátjáról, Kenneth Arnold magánpilótáról, aki 1947. június 24-én Washington állam fölött állítólag kilenc repülő csészealjat látott

„Így néznek ki" – egy szemtanú, a United Airlines repülőgép-pilótája állítólag szintén találkozott ufóval

„Olyanok voltak, mint a repülő csészealjak" – mesélte. Ugyanezen a napon, tőle függetlenül az oregoni Roy Timm építőmunkás is három csészealjat látott a háza felett elrepülni. További amerikai polgárok az 1947-es esztendő ezen heteiben több mint ezerszer figyeltek meg ezüstösen fénylő, néha cilinder, néha golyó alakú űrhajókat, amelyek igen gyorsak és fordulékonyak voltak.

Ami azonban Roswellnél történt, az máig úgy van elkönyvelve, mint a földönkívüliek állítólagos leszállásának leghíresebb esete. A szakértők (rendőrök és fizikusok, katonák és orvosok, ufológusok és pszichológusok) máig veszekednek rajta, hogy mi a valódi és mi a hamis állítás, hol szövetkeztek össze és mit tussoltak el a hivatalok, mit manipuláltak, és milyen érzékcsalódásnak estek áldozatul a szemtanúk. Mi a tény, és mi a fikció? „Hogyan szőhettünk volna ekkora összeesküvést, amikor még az egyszerű kis titkokat sem tudjuk megőrizni?" – gúnyolódott John Haynes ezredes, amikor 1997 júniusában nyilvánosságra

Akárki ért is ott földet: én szeretem.

Richard Hesse roswelli bolttulajdonos, aki a Csillaggyerek (Starchild) nevű üzletében ufóemléktárgyakat árul

hozta az USA légvédelmének részletes vizsgálatát Roswell ügyében. A tanulmány, amelynek címe: *A Roswell-riport: az ügy elintézve* pontosan a nagy esemény 50. évfordulójára jelent meg, és azzal a szándékkal íródott, hogy egyszer s mindenkorra véget vessen a pletykáknak és találgatásoknak. A szakemberek két éven át turkáltak a Pentagon aktáiban, és alapos munkával 231 oldalt töltöttek meg dokumentumokkal és fényképekkel a légierő akkori kutatásairól – Haynes megfogalmazásában ez volt „a zárszó Roswell ügyében". A végeredmény: földi tévedések igen, de földönkívüliek zuhanása: nem.

A földönkívüliek jelentősen agresszívabbak.

John Mack, professzor és pszichiáter a Harvardon

Azonban sem az ufóhívek, sem a -tagadók számára nem zárult le ezzel az ügy. Még mindig sokan meg vannak győződve arról, hogy 1947 kora nyarán igenis egy űrhajó zuhant le Roswellnél. A katonák felszedték a holttesteket, s a kormány azóta is csak elken mindent. A CNN hírtévé körkérdésére adott válaszok értelmében az amerikaiak 80 százaléka úgy gondolja, hogy a kormányuk eltitkolja tudását az ufókról. A legtöbben meg vannak győződve arról, hogy vannak repülő csészealjak. Majdnem minden harmadik német is hiszi, hogy sztratoszféránkat időről időre átszelik távoli csillagrendszerek hajói. S a hívők hadát híres tudósok vezetik.

„Megtévesztő információk" – az ufóalkatrészeket egyszerű meteorológiai, illetve kémballonok részeiként azonosították. Amerikai katonai szakértők vizsgálódnak 1947. július 8-án

John Mack professzor a Harvard Egyetemről még azt is lehetségesnek tartja, hogy a földönkívüliek földi embereket raboljanak el. Stanton Friedman fizikus, az amerikai ufóhívők atyamestere a Roswellről szóló katonai riportot azzal a kérdéssel intézte el: „Mennyi hazugságot kell még végighallgatnunk?"

Az Egyesült Államok hadserege maga is érezte az ügyet körülvevő bizalmatlanságot. 1947. július 8-án, egy nappal azután, hogy Marcel őrnagy és a kémelhárító Cavitt összegyűjtötte és leadta a roncsokat a roswelli katonai légibázison, a támaszpont sajtótisztje, Walter Haut bejelentette, hogy igazi ufóra bukkantak. A hír villámgyorsan elterjedt világszerte – aztán órákkal később visszavonták: sajnos csak egy szétszakadt meteorológiai léggömb volt. Azonban ezt az utólagos magyarázatot már senki sem akarta elhinni. A hír visszavonása körülbelül olyan sikerrel kecsegtetett, mintha a kinyomott fogkrémet akarnánk visszagyömöszölni a tubusba. Walter Haut sajtótiszt egyébként még hosszú évtizedeken át ragaszkodott az első verzióhoz, amely szerint egy lezuhant ufó maradványát szedték össze a seregben.

És az USA katonai tájékoztatási politikája ugyanilyen zavarón és zavarosan folytatódott. Az első Roswell-interjúban például 1994-ben, amelyet Richard Weaver vezetett, a meteorológiai ballonból hirtelen kémballon lett.

Emögött a negyvenes évek szigorúan titkos akciója, a Project Mogul állt. Az amerikaiak szuperérzékeny, tizenkétezer méteres magasságban lebegő kémléggömbök segítségével akartak a nyomára bukkanni a szovjet atombomba-kísérleteknek és atomrakétapróbálkozásoknak. A léggömbök fedélzetén elhelyezett érzékeny szenzorok fel tudták fogni a nukleáris robbanások által kialakított léglökéshullámokat. 1949-ben az egyik ilyen repülő szerkezet valóban feljegyzett egy szovjet atombomba-kísérletet. A következő évben befejeződött a Project Mogul, mivel az atomkísérleteket immár a földről is be tudták mérni. Nos, 1994-ben azt állították a katonai szakértők, hogy Roswellnél egy ilyen ballon zuhant le, s a törmelékek ebből származnak.

Roswell sokak számára vallássá alakult – márpedig a vallások mindent túlélnek.

Richard Weaver, az amerikai légierő ezredese, az 1994-es Roswell-riport szerzője

Nyitva maradt a kérdés: mi is volt azokkal az idegenekkel? A különböző szemtanúk egyaránt kicsiny lényeknek írják le őket, akiknek magassága 1,50-1,65 m között mozog, fülük, orruk picike, hajuk vagy szemöldökük nincs. „Az arcuk hamuszürke volt – mondja Frank Kaufman, aki akkor civilként a hadsereg alkalmazásában állt. – Kezeslábast viseltek. A katonáknak szerencsére erre is volt földi magyarázatuk. A legutolsó, 1997-es Roswell-riport szerzője nem lacafacázott, rövid úton műanyag babáknak nevezte ki az „idegeneket": „1953 és 1959 között a légierő hatalmas, speciális ballonokkal kereken kétszázötvenszer juttatott a levegőbe műanyag bábukat, hogy 30 kilométer magasságból a sivatag fölött ledobja őket." Merthogy – így a magyarázat – magasan szálló vadászgépek pilótái számára készült ejtőernyőket akartak velük tesztelni. „Mindenfelé dobáltunk ott le babákat" – mondta Haynes.

„Kicsi lények aprócska fülekkel." Mindig felbukkannak olyan fényképek, amelyek állítólagos „földönkívülieket" mutatnak

„Ebben az ügyben az egyetlen buta bábok mi volnánk, ha egyetlen szót is elhinnénk belőle" – mondta Dennis Balthasar, az úgynevezett Mufon ufóhálózat embere. Végül is bábus teszteket csak 1953-tól kezdtek végezni, a roswelli eset viszont 1947-ben történt. Haynes erre az ellenvetésre is válaszolt, méghozzá pszichológiai mélységű megoldást talált: „A tanúk összekeverték az emlékeik és a megfigyeléseik idejét. Az úgynevezett időkompresszió jelenségét produkálták, vagyis más-más időkben lezajlott dolgokat egy időre helyeztek az emlékezetükben, így jött létre Roswell legendája." A roswelliánusok számára azonban – amilyen Dennis Balthasar is – „a kormányzat ilyen jellegű magyarázata egyszerűen az intelligenciánk megsértése". Balthasar úr névjegykártyáján egyébként szerepel a „hitelesített ufókutató" is.

Én nem vagyok egy nagy Roswell-hívő, de amit a U. S. Air Force ezzel az üggyel kapcsolatban előadott, az annyira abszurd, hogy az ember csak a haját tépheti tőle.

Dr. Johannes Fiebag neustadti (Bajorország) *Spiegel*-olvasó

1994-ben hágott a tetőfokára az ufódrukkerek és az idegenhívők bizalmatlansága, amikor a hadseregnek egy másik titokról is be kellett

számolnia. Addig ugyanis egyetlen normális átlagpolgár sem hallott a Las Vegastól 150 kilométerre északra fekvő, úgynevezett Area 51-ről. Már a név is rejtélyes. Az ötvenes évek egyik tervéből vezethető le, amely a nevadai sivatagot atomkísérletek számára tervkockákra szabdalta a térképen. 1954-ben katonai támaszpontot hoztak létre a sivatagi homokon, és ott tesztelték titokban a katonai technológiákat. Senki sem tudja pontosan, mi is folyik a 4687 négyzetmérföldnyi területen. Az egész katonai övezet a maga 30 500 négyzetkilométerével egy kicsit kisebb, mint Észak-Rajna-Vesztfália tartomány (nagyjából egyharmad Magyarország). Szatellitfelvételeken több mint 100 épület ismerhető fel: a legfeltűnőbb ezek közül egy hangár, amely akkora, hogy egy űrsikló egy repülőgép hátán simán belefér. A leghoszszabb leszállópálya hihetetlenül hosszú: 9,6 kilométeres. Mindennap ezernyi munkatársat szállítanak be a területre. Összesen húsz darab, jelzés nélküli Boeing–737-es viszi őket a Las Vegas-i McCarren nemzetközi repülőtérről. Aki a közelben lakik, azt buszokkal szállítják a helyszínre. Állítólag az egész terület alá van pincézve, és sok-sok kilométerre húzódó járatok szabdalják keresztül. A terület medencében fekszik: a körötte lévő hegyek eltakarják a kíváncsi szemek elől. A sivatag homokjából ötvenméterenként figyelmeztető táblák merednek fel, és halálos fegyverekre hívják fel a figyelmet. A terület határait a Cammo Dudes nevű őrszolgálati magántársaság védi, tagjai fehér kormányzati dzsipekkel közlekednek. A lezárt területen kamerákkal rögzítenek minden mozgást. A terület fölött védett a légtér: 33 000 négyzetkilométerre terjed. Aki betéved a zárt területre, egy év börtönre és hatezer dolláros büntetésre számíthat. Az Area 51 terület fölött meg nem erősített források szerint a légierő parancsnokol. Állítólag képviseltetik azonban magukat a CIA, az NSA (= National Security Agency, a nemzeti biztonsági ügynökség), valamint a Lockheed repülőépítő cég, amely a legtitkosabb gépeket tervezi és gyártja.

Nem csoda, hogy ez az Area 51 a találgatások, a vélekedések, a pletykák eldorádójává vált. Azok, akik hisznek az idegenek roswelli földre szállásában, meg vannak győződve arról, hogy a labirintusszerű föld alatti járatok laboratóriumaiban földönkívülieket és azok repülő szerkezeteit rejtegetik. Vannak, akik egyenesen arra ragadtatják magukat, hogy „negyedik típusú találkozások" összeesküvőit gyanítják ott. Állítólag Dwight D. Eisenhower az ötvenes évek közepén alkut kötött a Zeta-Reticuli csillagrendszerből érkezett földönkívüliekkel, amelynek értelmében engedélyt adott emberi és állati genetikai kísér-

„Abszolút megbízható." Alien-hívők a hermetikusan lezárt Area 51-en is földön kívüli életet gyanítanak

letekre, és a nevadai leszállópályát átengedte az űrhajóiknak. Az USA kormánya ezért cserébe megkapta az engedélyt arra, hogy kutathatja az idegenek igen fejlett technológiáját. Budd Hopkins New York-i szerző könyvében, az *Intruders* című bestsellerben száznegyven „abszolút megbízható személyt" sorol fel, akiket az idegenek „elraboltak és megvizsgáltak". Minden eset nagyjából egy sémát követett: fehéresszürke törpék, akiknek tar, körte alakú fejük és nagy, nagyon fényes szemük volt, elvonszolták az áldozatot egy furcsa formájú űrhajóra. A fedélzeten lezajló színes program is minden esetben hasonlított: orvosi tesztek, szaporítási kísérletek, beszélgetés az elrabolt személlyel, vigaszként pedig utazás egy űrcirkálón a Föld körül vagy a világűrben, végül visszatérés az elrablás helyére. Hopkins, az ufókutató így összegez: „Valószínűleg már tenyésztik az emberi lényeket az ufók a laboratóriumaikban – ennek a tenyészprogramnak a célját mi még csak nem is sejthetjük."

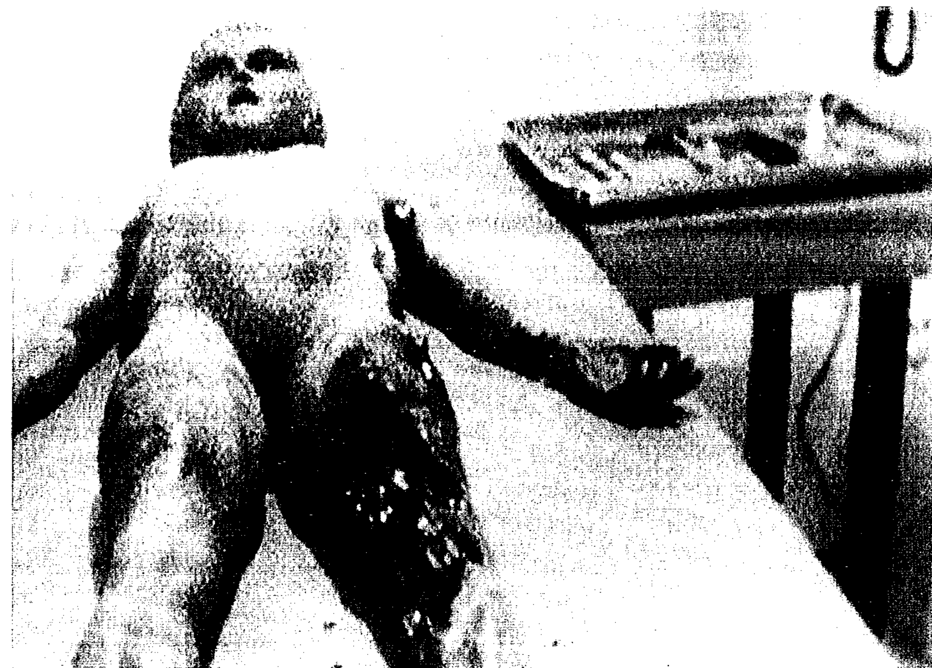
A hatóságokról azonban leperegnek az ilyes elméletek, legfőképp ami az Area 51-et illeti. Az Egyesült Államok kormánya szerint nem idegeneket meg ufókat, hanem radioaktív hulladékot tárolnak ott – de persze ezt a magyarázatot ott a környéken senki sem fogadja el. Még a helybeli politikusok is szívesebben megbarátkoznának az ufókkal,

mint ezzel a variációval. Miután ugyanis a légierő 1994-ben elismerte a titkos tesztterület létezését, Nevada állam parlamentje a 375-ös főutat, az Area 51-hez vezető egyetlen utat hivatalosan átkeresztelte. Az új név Extraterrestrial Highway lett.

A roswelli esetben azonban nem csak a hatóságok titokzatoskodása keltett bizalmatlanságot a lakosságban: maguk az ufókutatók is elég gyakran hihetetlen történetekkel hozakodtak elő. 1987-ben például a brit Tim Good ufológusnak olyan iratokat juttattak el, amelyek azt bizonyítják, hogy az amerikai katonaság Roswellben négy halott földönkívülit talált, és a következő időszakban fel is vette földönkívüliekkel a kapcsolatot. A dokumentumokat az akkori elnök, Harry S. Truman írta alá. Good azonnal szólt a médiának, az pedig gondoskodott a megfelelő felhajtásról. Ám a grafológiai vizsgálatok kimutatták, hogy az elnök aláírása hamisítvány. Még drasztikusabb volt egy tizennyolc perces, 16 milliméteres fekete-fehér filmfelvétel, amelyet egy brit filmkészítő, Ray Santilli vásárolt százötvenezer dollárért állítólag a nyolcvankét esztendős Jack Barnett-től, az amerikai hadsereg egykori operatőrétől. Egy vízfejű valaki látszik egy fémasztalon, nyitott, szivárványhártya nélküli szemmel, kezein hat-hat ujjal. Jobb felső combján mély seb látszik. Két, védőöltözetet viselő alak a lény fölé hajol, megtapogatják felduzzadt hasát, a nyitott lábsebben turkálnak. Aztán szikét ragadnak, és belső szerveket vágnak ki. Ezek a sokkoló jelenetek állítólag azt mutatják, miképpen boncolják fel kamera előtt az egyik, Roswellnél szerencsétlenül járt földönkívülit az amerikai katonaorvosok.

Santilli 1955-ben hozta nyilvánosságra ezt a filmet. 28 ország tévétársasága vásárolta meg az igen fontosnak vélt dokumentumot, Németországban például az RTL mutatott be belőle jeleneteket. A nyilvánosságot valóban sokkolta a hír. A *Focus* magazin például azt írta, hogy ez talán „az emberiség legfelfoghatatlanabb dokumentuma". A brit *Independent* a filmet úgy jellemezte, mint „első bizonyítékát annak, hogy földönkívüliek látogattak a Földre". Még a berlini *taz* is ilyen kijelentésre ragadtatta magát: „Egyesült államokbeli katonai alkalmazottak halott földönkívülit vizsgálnak." Ray Santilli azt mesélte a média képviselőinek, hogy csak igen nehezen, sok kerülővel jutott hozzá az értékes és titkos felvételekhez. Barnett, az operatőr évekig őrizgette a tekercset, és csak most volt hajlandó eladni őket.

Elképzelhetetlen, hogy az embereknek akár egy pillanatra is megfordul a fejükben, hogy ez a marhaság valódi lehet.
Geoffrey Lengman brit patológus az állítólagos ufóboncolásról készült filmfelvételről

„Könnyen leleplezhető csalás" – az állítólagos földönkívüli állítólagos boncolásáról készült filmfelvétel tovább borzolta a kedélyeket

A csalást hamarosan leleplezték. A filmen látható boncterem falán egy telefonkészülék volt. Ezt a fajta spirálzsinóros készüléket, Henry Dreyfuss találmányát, csak 1956-ban dobta piacra az amerikai telefontársaság, az AT&T – ez pedig épp kilenc évvel van később, mint az „ufóboncolás" megadott időpontja. Ráadásul nem szabályos boncasztalt használtak, amely kád formájú, és a folyadék elvezetésére szolgáló csövek vannak benne, hanem egy egyszerű heverőt, amelyre egy deszkát helyeztek, amely persze semmiféle boncolás elvégzésére nem lehetett volna alkalmas. A szakorvosok alaposan ráhúzták a vizes lepedőt a filmre – „minden patológus könnyedén észreveszi, hogy a film hamisítvány" – mondta a müncheni igazságügyi orvos szakértő, Wolfgang Eisenmenger is. „A boncolók olyan ügyetlenül nyitják fel a koponyát, mintha életükben először tartanának boncfűrészt a kezükben. El nem tudom képzelni, hogy az évszázad bonctani szenzációját ilyen dilettánsokkal végeztették volna el."

Az ilyen esetek mindig megrendítik az ufókutatások komolyságát, de azért az emberek nagy többsége szilárdan hisz abban, hogy valahol a világmindenség egy távoli szögletében létezik értelmes élet. Frank

„Roswell vallássá vált." Évről évre összegyűlnek az ufóhívők az új-mexikói vidéki városkában

Drake professzor (USA) egy bonyolult képlettel kiszámította, hogy minden eddig felfedezett galaxisban – amelyek közül a Tejútrendszer csak egy az ötvenmilliárdból – elvileg 200 intelligens életközösség létezhet.

Sok komoly tudós kutatja módszeresen a világűrt értelmes lényeket keresve. A SETI (Search for Extraterrestrial Intelligence, vagyis Földönkívüli Intelligenciát Kutatók Társasága) évek óta rádióteleszkóppal fülel a világűrből érkező szokatlan hangjelekre. A legnagyobb élményük eddig 1977-ben volt: „Olyan jelet fogtunk, amely harmincszor erősebb volt minden addig vagy azóta hallottnál – számol be dr. Jerry Ehman az Ohiói Állami Egyetemről. – Nem találtuk meg az okát ennek a zajnak. De folytatjuk a kutatást..."

Az igazság nagyon egyszerű: nem vagyunk egyedül – figyelnek bennünket.

Robert Dean író és a Stargate International ufológustársaság főnöke

A Roswell-eset kutatását sem hagyták abba. És még ha az 1947-es eseményekre lehet is észszerű magyarázatot adni, Roswell már akkor is beírta magát a történelembe.

1952 Charlie Chaplin – egy csavargó hontalanná válik

A brit külvárosból jutott a világ legnagyobb művészeit megillető helyre. Feledhetetlen, ahogy a zsidó Chaplin a „nagy diktátor" karikatúráját megalkotja. 1952-ben az USA nemkívánatos személynek nyilvánította a komikust. Vajon miért?

A karvastagságú, szurokba mártott kötelek még a mólónál tartották az óriási óceánjáró elegáns, fekete testét. A kikötő mocskos vizében odapöfögtek a vontatók, hogy kivonszolják az óriást a kikötőből. A fedélzeten mindenütt nagy volt a nyüzsgés, csak egy kis ember álldogált nyugodtan a *Queen Elizabeth* korlátjánál. Mellette, de nem túlságosan szorosan, a családja állt. A fényképészek utolsókat kattintottak, de a kis ember észre sem vette őket. 1952. szeptember 18. volt.

A kis ember, Charles („Charlie") Spencer Chaplin elintézett minden formaságot. Külföldi volt, tehát az Egyesült Államok elhagyása előtt ki kellett fizetnie minden adóját. Megtette. És igényelnie kellett a visszautazási engedélyt. Azt is megtette – s ő meg is kapta. Ez a papír is a levéltárcájában lapult. Vagyis: mindent elrendezett. Az utazás az Atlanti-óceánon át régi hazájába, Nagy-Britanniába vitte Charlie Chaplint. Kezével a simára csiszolt fakorlátba kapaszkodott, figyelte a *Queen Elizabeth* manőverezését, figyelte a New York-i kikötő hajószirénáit, és látta a sok száz embert, akik mind azért jöttek ki ezen a délutánon, hogy ujjongva üdvözöljék és indítsák el útjára – el az Újvilágból, vissza az Óvilágba. Ebben a pillanatban még csak néhány igen magas rangú amerikai állami tisztviselő tudta, hogy ez a búcsú mindörökre szól. Ezek azonban nem kotyogták ki a titkot.

A *Queen Elizabeth* többi fedélzeti utasa tiszteletteljes távolságot tartott a filmtörténet két lábon járó mítoszától, és ez az egész úton így maradt. A sztár még egyszer csendben kiélvezhette a közfigyelmet, a közönség rajongását. A luxushajó már sötétedéskor hagyta el

„A kis csavargó." Charlie Chaplint ez a szerepe tette legendává – jelenet *A kölyök* (The Kid) című, 1921-es filmből

„Utazás visszatérés nélkül." A nagy színjátékos és felesége, Oona európai útjuk előtt

a Szabadság-szobrot. Így volt ez 1910-ben, Chaplin érkezésekor is, bár az a hajó egy kicsit más volt... Mennyi ideje is már ennek? Negyvenkét év? Egy fél élet. A fél élete.

– Jövök, Amerika, és meghódítalak! – ezt kiáltotta akkor hangosan a huszonegy esztendős Chaplin a Szabadság-szobornak. Szegény bevándorlóként érkezett Európából, hogy megvalósítsa az amerikai álmot. De ekkor már boldogan élt ahhoz képest, amilyen éveket gyermek- és ifjúkorában a puszta túlélésért folytatott harccal eltöltött London Kennington nevű, koszlott városrészében. Mit meg nem próbált, hogy ennivalót szerezzen a családjának: volt kifutófiú, újságos, nyomdász, utcai táncos – még egy borbélynál is dolgozott mint szappanozó.

Iskolája az utca volt. Lambethben és Norwoodban élt, különféle szegényházakban, beteges anyja, Hannah, hol vele volt, hol nem. Apját, Charlest nem is ismerte. Első színpadi szereplése ötéves korára esik, tizenkét évesen már kisebb szerepet is kapott.

Charlie megvalósította, amit a Szabadság-szobornak kiáltott. A határtalan lehetőségek országának meghódítása lépésről lépésre következett be. 1913 tavaszán a Keystone Film Company szerződtette heti 150 dollárért. Pár hónappal később kezdetét vette szédítő karrierje, amelynek végén ott állt mint a filmtörténet legnagyobb színész-szerző-rendező-producere, aki összesen 88 filmet mondhatott a magáénak.

Charlie Chaplin egyfajta Ádám, akitől valamennyien származunk.
Federico Fellini olasz filmrendező

Making a living (Élni kell valamiből, 1914) – lehetett volna jobb, találóbb címet kitalálni

Charlie első filmjének? Nos, ahogy neki sikerült: a Keystone-nál leforgatott egy évben harmincöt filmet, majdnem minden hétre jutott egy. Már a legelsőben megjelent egy olyan alak a vásznon, amely világhírre tett szert később: a nagy bajszú, jellegzetes kacsázó járású kis csavargó. Pedig az alak megteremtése nem tudatos töprengés eredménye volt, inkább gyors ötletvillanás: a második, félig-meddig dokumentarista film elkészítése közben (Kid Auto Races at Venice – Chaplin az autóversenyen, 1914) Charlie nagyjából mindent magára szedett, amit csak talált a rendetlen öltözőben: hatalmas, kitérdesedett nadrágot, széttaposott bakancsot, persze fordítva, nehogy kiugorjon belőlük, kicsike kalapot, bambuszbotot... Megszületett a kis csavargó, aki halhatatlanná tette Charlie Chaplint.

A clown-szerep olyan dolog, amin kétségbe lehet esni.
Chaplin

Még 1914-ben Charlie átváltott az Assony (Essanay) Film Companyhoz, ahol már heti 1000 dollárt kapott. Vagyis pontosan 1075 dollárt: „Hetvenötből megélek, a többi megy a számlára" – állítólag ezt mondta a szerződés aláírásakor.

Ez az új figura kikövetelte a saját filmet: a nagy áttörést *A csavargó* (The Tramp, 1915) hozta meg számára. Ettől kezdve mindenki a kis csavargóval azonosította. A szíve mélyén szomorú kisember, akinek tragikomikus alakja az élet eltaposottjait idézte fel, rögzült mozdulataival és reménytelen humorával néha még győzött is a hétköznapok taposómalmában, a valódi kisembert, sőt az embert idézte elénk.

Minél népszerűbbé vált a szegény kis csavargó, annál jobban ment a sora megalkotójának. A Mutual Film Company 1916-ban már elképzelhetetlenül magas, heti 10 000 dolláros gázsit folyósított Chaplinnek. Egy évvel később pedig Charlie Chaplin lett a filmtörténet első alakja, aki a mesebeli egymillió dolláros éves jövedelemre tett szert: ez a First National Film Company ajánlata volt. A londoni *slum* gyermeke huszonnyolc éves korára a világ legjobban fizetett sztárjává vált.

Anyagilag már független volt, így 1919-ben megalapította a United Artists vállalatot. Ezután már a nemzetközi hírneve is nőni kezdett. *A kölyök* (The Kid, 1921) című filmje világhíressé tette. A *Cirkusz*ért (The Circus, 1928) 1929-ben Oscar-díjat kapott. Az 1931-es *Nagyvárosi fények* (City Lights) még némafilm volt, de már hangeffektusokkal. Charlie hamarosan megsejtette, hogy a hangosfilm a kis csavargó halálát jelenti, aki eddig mindig néma volt. De egyelőre még élt a közkedvelt csavargócska.

Pénz, hatalom, gazdagság – ha ezekben gondolkodott volna, el sem készíti a filmjeit.
Sydney, Chaplin második fia

Hiába lett Charlie Chaplin pár esztendő alatt a filmtörténet legtehetősebb milliomosa, a gyermekkori nélkülözés emlékét sohasem felejtette el. Érzelmileg mindig a kisemberekhez állt közel – persze nem utolsósorban a kis csavargó alakjával. Nem volt mindegy neki, hogy mások hogyan élnek. A politika is érdekelte. Amikor az USA 1917 tavaszán belépett a háborúba, Charles Spencer Chaplin brit állampolgár önként jelentkezett, de alkalmatlannak találták. Douglas Fairbanksszel, színészkollégájával Chaplin úgynevezett Liberty-Bonds-Tournee-n vett részt, hadikölcsönöket reklámozott. Mindenképp ki akarta venni a részét a háborúból, megmutatni, hogy felelősségteljes angolszász férfiú. De veleszületett pacifizmusát nem tudta megtagadni, ez mindig átsütött a nyilvános fellépésein. 1918-ban, az utolsó háborús évben Charlie egy filmmel is hangsúlyozta álláspontját: a *Shoulder Arms* (Vállra!) című, első ténylegesen politikai szatírájával. „Életünk alaptémája a konfliktus és a szenvedés – írta le egyszer kreativitásának hajtóerejét. – Minden bohóckodásom ösztönösen ebből a felismerésből fakad. A humor azt teszi lehetővé, hogy az élet gonoszsága ne gyűrjön bennünket teljesen maga alá."

A háború után Chaplin először 1921–22-ben utazott ismét Európába, sőt – pár évvel az októberi forradalom után – a Szovjetunióban is járt. Az USA titkosszolgálata felkapta a fejét, és visszamenőleg is alaposan átvizsgálták a Chaplin-filmeket. Olyan vádak kaptak szárnyra, mint hogy Chaplin a bolsevizmus amerikai szálláscsinálója. A politikai hu-hogókkal az erkölcsprédikátorok hangja is felerősödött, akik a művész életvitelét bírálták: első felesége, Mildred Harris, akit 1918 októberében vett el, tizenhat éves korában, ekkor még kiskorú volt, úgyszintén Lillita McMurray, a második feleség (Lita Grey), akivel 1924-ben kötött „életre szóló frigyet". Harmadik kapcsolatába a tizenkilenc esztendős Paulette Goddarddal 1936-ban titokban vágott bele, ezzel viszont a vadházasság vádját vonta magára.

„Vadházasságban" – Charlie Chaplin és Paulette Goddard 1937 decemberében

„Szálka az erkölcsprédikátorok szemében." 1926: a színész második feleségével, Lillitával és fiával, ifj. Charles Spencerrel

A közönséget hirtelen kevésbé érdekelték a filmjei, mint a politikai állásfoglalásai és a magánélete.

Az a bizonyos 1952-es hajóút csendben, nyugodtan telt el. Esténként Charlie és negyedik felesége, Oona a kapitány asztalánál ült. Nem úszta meg, hogy ne ott kelljen helyet foglalnia. Hivatalosan is üdvözölték a *Queen Elizabeth* fedélzetén, a pompás, hatalmas étkezőben összegyűlt emberek hosszas tapssal köszöntötték. Oona O'Neill épp tizennyolc éves volt, harminchat esztendővel fiatalabb a férjénél, amikor 1943 júniusában összeházasodtak. Vacsora után Chaplin már nem a fedélzeti moziba ment, hanem korán lepihent. Lehet, hogy a hajó lágy ringatózása késztette a második európai útról való álmodozásra. 1931-ben Londonban találkozott Mahátma Gandhival, aki igen nagy hatást tett rá. Kicsit később, 1932-ben Sigmund Freudot is meglátogatta Bécsben. A pszichoanalízis atyja később azt mondta Charlie Chaplinről: „Rendkívül egyszerű, átlátszó eset. Mindig csak önmagát játssza. Amilyen abban az elmondhatatlan fiatalkorában volt. Egyszerűen nem tud túllépni a fiatalkori megaláztatásokon."

Anarchista vagyok. Gyűlölöm a kormányokat és az előírásokat és a bilincseket. Az embereknek szabadoknak kell lenniük.
Chaplin

Az 1932-es gazdasági világválság idején kezdték komolyan venni Chaplin társadalomkritikáját. Charlie támogatta Franklin D. Roosevelt elnök „New Deal"-jét, nemzetközi valuta bevezetését követelte, szelíd kapitalizmust és állami szociális hálót kívánt. A vezető réteg megrökönyödéssel reagált. Nem szoktak hozzá, hogy művészek ennyire nyíltan politizálnak. És miután Charlie nem akármilyen művész volt, hát véleményét alaposan megjegyezték és megvitatták.

Wolfgang Tichy életrajzíró politikailag naivnak tartja Chaplint: a színész szerinte összekeverte a társadalmi nézeteit bizonyos kiforratlan személyes gondolatokkal, amelyek ráadásul tökéletes ellentétben álltak életmódjával és liberális gondolkodásával.

A *Modern idők* (Modern Times, 1936) című filmben Chaplin, a művész olyan társadalompolitikailag fontos témákat pendített meg, mint a munkanélküliség, a futószalagterror vagy egy egész nemzedék tartásnélkülisége a munka és a magánélet világában. A film csípős társadalomkritikaként és megsemmisítő kapitalizmuskritikaként vonult be a filmtörténetbe mint civilizációs szatíra, amely kíméletlenül mutatta be az elidegenedett ipari társadalmat. Chaplint ettől kezdve sokan társadalmi forradalmárként jegyezték. Filmje felrázott, állást foglalt a kisemberek mellett, megfricskázta a politika és a gazdaság nagyjait, akik nem tapasztaltak még soha ilyesmit, hogy egy művész, egy filmes, ilyen mélyen beleavatkozzon az ügyeikbe. Ez bizony új volt. Nagyon messze voltak még azok az idők, amikor egy színész akár az Amerikai Egyesült Államok elnöke lehetett.

A harmincas években az USA főként a gazdasági válság ütötte sebek nyalogatásával volt elfoglalva. Az európai politikai fejleményekkel, azzal, ami Németországban zajlott, egyelőre nem foglalkoztak. A belpolitikai gondok álltak előtérben. A filmes társadalom érzékenyebb volt: Hollywoodban négyezer színész megalapította az Antifasiszta Ligát. A stúdiók tájáról egy másik, talán még hangosabb dobpergés is hallatszott, a mester első igazi hangosfilmje: *A diktátor* (The Great Dictator, 1940). Ez a film az emberiesség nevében szólalt meg. Adolf Hitler rettenetes abszurditása, brutális, gyilkos politikája, cezaromániája és embermegvetése olyan emberek számára vált világossá, akik közül – éppen Amerikában – sokan még a nevét sem hallották. Chaplin hónapokon át tanulmányozta Hitler gesztusait, mimikáját, hanglejtését. Ám a film dobozban maradt. A főszereplő ezzel a reakcióval bizonyára nem számolt. A németbarát Hearst-sajtóiroda hecckampányt indított Chaplin ellen. Ő pedig a belpolitikai frontok között rekedt. Az USA antikommunistái ugyanis azt várták Németország Szovjetunió elleni háborújától, hogy a kommunizmus és a fasizmus kölcsönösen megsemmisíti egymást. Csak Pearl Harbor és az USA 1941 decemberében történő hadba lépése után mutatták be a filmet, és ekkor mindenki láthatta, mennyire pontos elemzést készített Chaplin a fasizmusról.

„Grandiózus felszólítás emberségre" – jelenet ***A diktátor*** **című filmből, 1940**

Chaplin már azelőtt egy második európai front szükségességéről beszélt a Szovjetunió tehermentesítésére, mielőtt még Németország 1941 júniusában megtámadta volna. Meg volt győződve arról, hogy „Oroszország csataterén a demokrácia fog győzni vagy elvérezni". 1942-ben a San Franciscó-i Oroszországot Segélyező Bizottság meghívására egy igen markáns következményekkel járó beszédet tartott. Álljon itt ebből egy részlet: „Elvtársak, ma este olyan oroszok vannak itt jelen, akiknek honfitársai ezekben a pillanatokban is harcolnak és meghalnak, és ez mondatja velem, megtiszteltetés, hogy elvtársaimnak szólíthatom őket... Én nem vagyok kommunista, ember vagyok, és azt hiszem, tudom, hogyan gondolkodnak és éreznek az emberek. A kommunisták is halandók, ahogy valamennyien azok vagyunk. Azt hallottam, hogy kétmillió szövetséges katona unja magát halálra Észak-Írországban, miközben az oroszok egymaguk állnak szemben kétszáz náci hadosztállyal. (...) Az oroszok a

Charlie még sohasem volt olyan népszerű, mint a második világháború idején. Mindannak a reménynek és zavarodottsággal elegy félelemnek jelképévé vált, amellyel az emberek a jövőbe tekintettek.
Robert Payne *A nagy Charlie* című Chaplin-életrajzban

„Az oroszok értünk harcolnak." Chaplin az USA Oroszországot segítő bizottságának rendezvényén, 1942 decembere

szövetségeseink, akik nem egyedül a saját életformájukért harcolnak, hanem a mienkért is – és ahogy én az amerikaiakat ismerem, azért ők jobban szeretnek saját maguk helyett harcolni." A terem őrjöngött. Az FBI is. A szövetségi rendőrség alapos nyomozást rendelt el az ügyben. Chaplin aktája igen megvastagodott. De a színész nem hagyta magát megfélemlíteni: katonai követeléseit megismételte egy olyan beszédben, amelyet a New York-i Madison Square Gardenben is közvetítettek. Ráadásul egy belpolitikai követelést is hozzáfűzött: a kommunistákkal való egyenrangú bánásmódot az amerikai társadalomban. Ez pedig sokak szemében jóvátehetetlen nagyképűség volt.

A szövetségesek között már 1944 végén kirajzolódtak bizonyos nézetkülönbségek, például a hamarosan legyőzött Németország felosztásáról. A második világháború a hidegháborúba torkollt, Kelet és Nyugat szembenállásába, atomfegyverkezési versenybe. Az amerikai politikát a „containment" határozta meg, a szovjet terjeszkedés megállítása. A világhelyzettel párhuzamosan az ötvenes évek Amerikájában egyfajta antikommunista-morális kultúrharc bontakozott ki a túlfűtött ideológiai légkörben. A viták, gyanúsítgatások és vizsgálatok a világpolitika olyan eseményeinek előterében zajlottak, mint például a koreai háború, és heves kommunistaüldözésbe torkolltak. Charlie Chaplin ebben a harcban kiemelt célponttá vált a politikai és publicisztikai kommunistafalók szemében.

Ám a közönsége is filmről filmre egyre nehezebben tudta elfogadni Charlie-t. Amíg a kis csavargó alakjában világosan, egyértelműen közölte társadalomkritikáját, addig általában elfogadták, mert ez együtt járt a kis csavargó komikumával és tragikumával. De egyszerre csak nem volt már ott a csavargó – nem volt, aki szeretetre méltó

módon hozta a tudomásukra a nemszeretem tényeket az életkörülményeikről.

A fordulatot a *Monsieur Verdoux* (1947) hozta meg. Chaplin maga írta a forgatókönyvet, a zenét, ő rendezte a filmet, de a csavargót kihagyta belőle. A film tartalma: Monsieur Verdoux (persze Chaplin játszotta) a 29-es nagy bankcsődök után elvesztette az állását. Házasságszédelgőnek állt be: gazdag hölgyeket fosztott meg a vagyonuktól és gyilkolt meg, mert nem tudta másképp ellátni béna feleségét és a fiát. Ezt a filmet 1947-ben mutatták be a mozikban, és merőben új képet közvetített Chaplinről: ez nem a csavargó volt, hanem egy őszinte és közvetlen és legfőképp kritikus Chaplin. Sokan csalódtak benne.

1952. szeptember 19. csodaszép tengeri nap volt, ám ugyanakkor az egyik legvészterhesebb is Charlie Chaplin életében. A *Queen Elizabeth* fedélzetén a hajnali szürkületben sportolók futkároztak. Charlie már ébren volt, Oona a négy gyereket látta el. A legidősebb lány, Geraldine (1944-ben született) Josephine húgának (1949) segített az öltözködésben, az anya pedig még a kis Victoriát (1951)etette. Michael John (1946) az apjával sétált a fedélzeten. Később látták az elegánsan öltözött kicsi embert a gyermekeivel együtt a fedélzeten napozni. Charlie-nak hivatalosan tíz gyermeke volt, ebből nyolc Oonától. Hollywood boszorkánykonyhájában azért főztek más híreket is: hogy állítólag számtalan nem hivatalos afférból vannak még gyerekek: némelyik anyja apasági pert is indított. 1944-ben egy esetben tartásdíj megfizetésére kötelezték Chaplint, mert Kaliforniában nem fogadták el érvényesnek a felmentését célzó, az apaságból kizáró vértesztet.

Charlie most nagyon boldog ember lehetett volna, hiszen Oonával harmonikus házasságban élt, örömmel játszott a gyermekeivel, előre örülhetett szülőhazájának... Ám ott volt az a hecckampány, amelyet Joseph Raymond McCarthy antikommunista republikánus konzervatív szenátor folytatott mint az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság elnöke minden gyanús politikus, újságíró, író, tudós és színész ellen. McCarthy már 1949-ben figyelni kezdte Chaplint, és megpróbálta sötétre festeni gyalázással, spekulációkkal, gyanúsítgatással.

A nyilvánosság persze reagált a filmsztár elleni kirohanásokra, főképp ha több oldalról is ismételgették a rágalmakat. Politikai szempontból azt vetették a szemére, hogy a kommunizmussal rokonszenvez, hogy támogatja a Szovjetuniót, és tagja, de legalábbis pártolója a

kommunista pártnak. Anyagi szempontból az adócsalás gyanúja lebegett fölötte. Erkölcsi szempontból támadhatónak bizonyult cseppet sem szabályos magánélete, a három tönkrement házasság, amelyekből – ó, borzalom! – kettő kiskorúakkal köttetett, a harmadik még csak nem is hivatalosan, aztán meg a sok szerelmi kapcsolat, a sok tisztázatlan apasági per... Ráadásul még ehhez hozzájárult a „man act"-nek nevezett, az illegális prostitúció ellen hozott erkölcsi rendelet elleni állítólagos kihágás, végül pedig az a levegőben vibráló hangulat, amely a konzervatív Amerika önmeghatározásából eredt: rajongás a művészi sikerekért, irigység az ebből fakadó anyagi jólét miatt. Lehet, hogy Chaplin egyszerűen túlzottan népszerű volt? A *Süddeutsche Zeitung* hollywoodi levelezője a következőket írta 1952 őszén: „Több mint harminc évig az Egyesült Államokban élt, mégsem tanulta meg, hogy ez az ország megbecsüli ugyan a különleges tehetséget, de sohasem fog neki különleges jogokat is biztosítani." Talán a sértett amerikai önérzet is munkálkodott: Chaplin ugyanis többször megtagadta, hogy felvegye az amerikai állampolgárságot. Ő világpolgárnak érzi magát, mondta. „Internacionalista vagyok, nem nacionalista, ezért nincs szükségem állampolgárságra. Nem vagyok szuperpatrióta. Ha valaha meg szeretnék szerezni egy állampolgárságot, akkor az Andorráé lenne, a világ legkisebb, legjelentéktelenebb államáé." Más alkalommal pedig ezt mondta: „Vendég vagyok itt – de fizető vendég." Ez már félreérthetetlen volt. Túl világos, túl független, túl öntudatos volt ez Amerikának?

Chaplin többször is idézést kapott McCarthy szenátortól az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság elé. Eszébe sem jutott odamenni, csak egy táviratot küldött Washingtonba. Ebben prokommunistának, proindividualistának és antibürokratának minősítette magát. És még ezt írta: „De azért, hogy megkönnyítsem az Önök dolgát, leírom, amit Önök bizonyára hallani szeretnének. Nem vagyok kommunista, életemben egyetlen pártnak vagy szervezetnek sem voltam a tagja. Olyasmi vagyok, amit talán békeuszítónak lehetne nevezni. Remélem, ez nem zavarja Önöket." A bizottság eltekintett a további idézésektől. De Chaplin nyilvános és hivatali zaklatása tovább folytatódott. Voltak például konzervatív bojkottfenyegetések, amelyeket mozik kaptak. Így aztán nem játszották a filmjeit. Végül pedig egy szigorúan konzervatív republikánus képviselő, Rankin kiutasítással fenyegette meg ezekkel a szavakkal: „Káros Amerika erkölcsi karakterére." Az antikommunista, puritán, prűd Egyesült Államok nagy pofonra készült a kisember ellen.

A *Queen Elizabeth* már huszonnégy órája volt a tengeren, amikor Charlie Chaplin számára elkövetkezett a katasztrófa. Az FBI igazgatója, J. Edgar Hoover átadta a kihallgatási iratokat a főállamügyésznek, mire ez visszavonta a már kiállított visszautazási engedélyt. 1952. szeptember 19-én az USA adminisztrációja Charlie Chaplint állítólagos kommunistaszimpátiája miatt nemkívánatos személynek nyilvánította Amerikában.

Charlie Chaplin délután teánál üldögélt a családjával együtt a *Queen Elizabeth* fedélzetén, amikor sok-sok tengeri mérfölddel nyugatra tőlük az Egyesült Államok igazságügy-minisztere, James P. McGranery azt az utasítást adta a bevándorlási hivatalnak, hogy „amenynyiben Charles Spencer Chaplin angol állampolgár be kíván lépni az Egyesült Államok területére, további intézkedésekig letartóztatandó". Csak akkor szabad beutaznia, ha a nevezett nem sértette meg az USA bevándorlási törvényét, és ha tisztázta politikai megbízhatóságát. A miniszter ebben a rendeletben az Egyesült Államok egyik bevándorlási törvényére hivatkozott, amelynek értelmében a beutazást megtagadhatják valakitől, ha az illetővel „erkölcsileg, egészségileg vagy szellemileg problémák vannak, vagy ha támogatja a kommunizmust, vagy ha kapcsolatban áll kommunista vagy prokommunista szervezetekkel". Két óra múlva egy mit sem sejtő inas átnyújtotta a frissen érkezett táviratot a lesújtó hírrel.

Charlie úgy érezte magát, mint akit fejbe vertek. Most mit tegyen? Ha megpróbál visszatérni, őt és családját közönséges bevándorlókként az Ellis Island-i táborba fogják toloncolni, majd kihallgatják, és csak azután döntenek arról, hogy beeresztik-e. Charlie „re-entry-permit"-je, a visszautazási engedély még a zakója zsebében lapult, de most már csak annyit ért, mint bármelyik papírfecni. Az Újvilág ajtaja elé rakta a kis csavargót.

Pár nap múltán a *Queen Elizabeth* fenségesen befutott Southampton kikötőjébe. Nagy-Britannia a keblére ölelte tékozló fiát. Southamptonben, London felé a vonaton vagy a Waterloo állomáson, érkezésekor – mindenütt hatalmas ujjongás fogadta. A Temze-parti Savoy Hotel előtt nem lehetett megmozdulni a tömegtől. 1952. október 16-án a britek még egy fényes estét rittyentettek Charlie-nak. Az Odeon Theatre-ben a Leicester sugárúton a *Rivaldafény*t (Limelight) világpremierként

Nem jelent nekem sokat, hogy beteszem-e a lábam még egyszer abba a nyomorult országba. Mondhattam volna azt is, hogy szerettem volna mielőbb megszabadulni attól a gyűlölettől terhes légkörtől, vagy hogy már torkig voltam Amerika sértéseivel és erkölcsi felfuvalkodottságával...

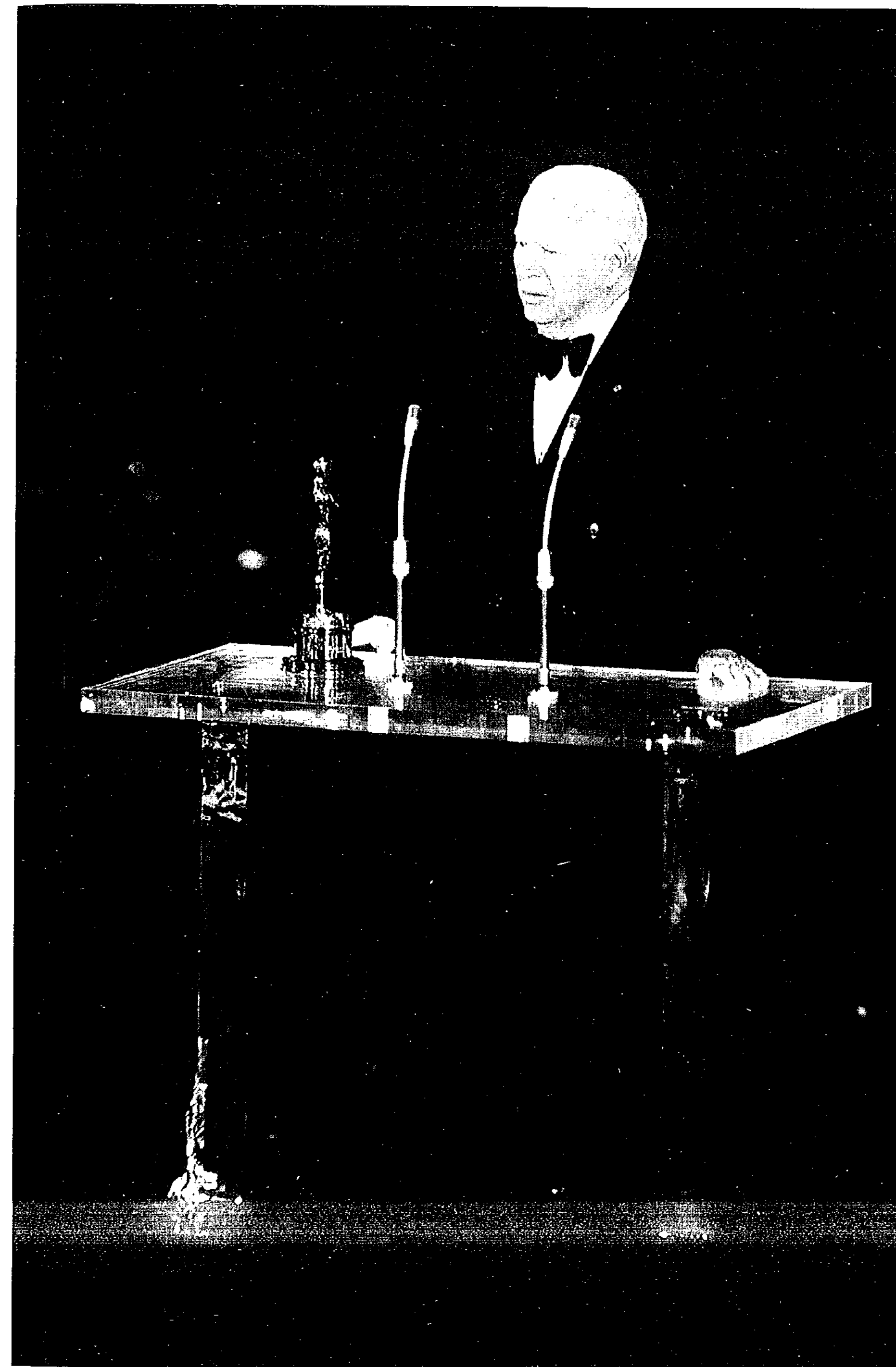
Chaplin a kiutasításáról

„Az USA kitette a szűrét." A Chaplin család a *Queen Elizabeth* fedélzetén. Charlie Josephine-t tartja, Geraldine Oona mellett áll

„Határtalan ujjongás" – Chaplint mindenütt olyan túláradó szeretettel üdvözölték, mint itt Londonban

„Felbecsülhetetlen érdemek" – Chaplin csak 1972-ben, amikor tiszteletbeli Oscar-díjat kapott, tért vissza pár napra az USA-ba

Úgy szórja szét zsenijét a vásznon, hogy a két óra húsz perc alatt egyetlen botlást sem követ el.
A *Daily Mail* c. angol újság a *Rivaldafényről*

adták, amelyen Margit hercegnő is jelen volt – és mindezt nem az Új-, hanem az Óvilágban.

Az *Atlantic Monthly*, egy közismert amerikai hetilap kritikusa ezt írta: „Gyalázat, hogy iskoláinkban nincsenek meg Chaplin filmjeinek kópiái, mint Michelangelo vagy Mozart műveié. A diákoknak olyan hozzáférést kellene biztosítani ezekhez, mint a régi mesterművekhez."

Az Egyesült Államokkal történt kierőszakolt szakítás igen fájt Chaplinnek. Nem foghatta fel, miért fél egy olyan nagy és hatalmas állam éppen tőle. 1953-ban családjával együtt letelepedett Manoir de Ban in Corsier sur Vevey-ben, Svájcban, a Genfi-tó partján. Egy évvel később megkapta a Béke Világtanácsnak, ennek a szovjet ellenőrzés alatt álló bizottságnak a békedíját. Amerika tajtékzott. Csak 1972-ben tört meg a jég, ekkor egy rövid, tíznapos békülő látogatásra érkezett a nagy művész. Életművéért és „azokért a felbecsülhetetlen érdemeiért, amelyekkel a filmet a huszadik század művészeti ágává tette", tiszteletbeli Oscar-díjat kapott. Három évvel később II. Erzsébet angol királynő lovaggá ütötte Chaplint. Sir Charles Spencer 1977 karácsonyán, december 25-én hajnalban halt meg: nemesemberként, anyagi függetlenségben és kiegyensúlyozott lélekkel. Feleségéhez, Oonához szóló utolsó szavai ezek voltak a halálos ágyon: „Tudod, ez itt a mennyország."

Akkor sem térnék vissza Amerikába, ha maga Jézus Krisztus lenne az elnök.
Chaplin

1953 A németek sorshegye

A németek sorshegye volt a Nanga Parbat, a „csupasz hegy". A német hegymászók ennek a nyolcezres csúcsnak a meghódításával akarták megelőzni angol kollégáikat a Mount Everesten. Tragikus egy história!

Hermann Buhl kikászálódott a sátrából. Majdnem hétezer méteres magasságban voltak, a hőmérséklet odakint mínusz 20 fok körül járt. 1953. július 3-a volt, éjszaka két óra. A különleges képességű osztrák hegymászó csak a legszükségesebb ruhadarabokat viselte: három garnitúra alsóneműt, két nadrágot, kapcát és egy vékony pulóvert. Ha egyáltalán esélyt akart adni magának a csúcs elérésére, akkor a lehető legkevesebb terhet cipelhette csak magával. Buhl azt tervezte, hogy még a sötétség leszállta előtt visszatér. Zsákját és a meleg ruhákat odalent hagyta. És Otto Kemptert is, akivel egy kötélen járt: túlságosan kimerült ahhoz, hogy felvehesse a heggyel a harcot.

Buhlra még ezerháromszáz méteres kapaszkodás várt. A csúcsig hat kilométer volt az út légvonalban, amelynek legnagyobb részét az úgynevezett „halálzónában", ismeretlen terepen kellett megtenni. Mégpedig oxigénpalack nélkül.

A huszonnyolc éves alpinista a hegymászás történetének újabb fejezetét akarta megírni. És mindent, még az életét is hajlandó volt kockára tenni érte. Vajon meg tudja-e tenni, képes-e megtörni a német hegymászók „sorshegyének", „végzethegyének" tartott csúcs átkát? Feljut-e a Nanga Parbatra?

A Nanga Parbat a Karakorum legkülső peremén áll, a 2500 kilométer hosszú Himalája-láncnak úgyszólván a legnyugatibb sarokoszlopa. 8126 méteres magasságával ez a világ kilencedik legmagasabb csúcsa. A többi nyolc-

„Fantasztikus, pompás hegycsúcs!" A Nanga Parbat megmászása sok németnek vált a végzetévé

A Nanga Parbat egyszeri dolog. Magányos hegy, még a közelében sem áll semmi. Fantasztikus, csodálatos csúcs. Igazán ő a „hegyek királya".

Kurt Diemberger, Hermann Buhl kötélpartnere

ezer méteres csúcs szép fokozatosan emelkedik ki a környező hegyek karéjában, de a Nanga Parbat masszívuma meredeken szökken a magasba a völgyekből: a lábait nyaldosó Industól számítva a csúcsig több mint hét kilométer a magasságkülönbség. A 4500 méteres Rupal-fal a Föld legmagasabb meredek fala. A „meztelen hegyet" – ezt jelenti a bennszülöttek nyelvén a neve – kiszámíthatatlanná teszik az időjárás gyors változásai. Napjában többtucatnyi lavinát zúdít a völgybe. A halál aurája lengi körül a gigászt – minden hegymászó számára a megtestesült kihívást jelenti.

Első áldozata Albert Frederick Mummery volt. A tehetős angol hegymászó 1895-ben indult fel a hegyre szöges cipőben, tweedzakóban, kenderkötelekkel. A hódítási kísérlet tragédiába torkollt: mind Mummery, mind a két kísérője nyomtalanul eltűnt – ők voltak a Nanga Parbat első áldozatai. És még sokan követték őket.

A hegymászás sportját legfőképp az angol gentlemanek tették népszerűvé. A 19. században hozzáláttak, hogy meghódítsák az Alpokat. 1965-ig le is gyűrték mind a kereken nyolcvan darab négyezres csúcsot. Kellett tehát az új kihívás. Az Északi- és a Déli-sark meghódításában elszenvedett kudarc után Nagy-Britannia, a kutató nemzet a „harmadik póluson" akart kiegyenlíteni. Vezető hegymászó nemzetként rohamot vezényeltek a Föld legmagasabb hegycsúcsa, a 8848 méter magas Mount Everest ellen. Két expedíciójuk is meghiúsult, 1921-ben és 1923-ban, majd 1924-ben bekövetkezett a katasztrófa: a csúcs meghódítására tett kísérletük közben eltűnt George Mallory és Andrew Irvine. Főképp Mallory halála jelentett világszerte sajtószenzációt. Lehet, hogy egészen feljutottak a haláluk előtt? A megszállott sportember egy riporter kérdésére, hogy miért is akarja mindenáron megmászni a Mount Everestet, azt a választ adta: „Mert ott van!" Mallory és Irvine emblematikus figurává váltak, a Mount Everest pedig a „britek hegye" lett.

A harmincas évek német hegymászói valóban sokkal jobbak voltak a briteknél. Az Alpokban különlegesen nehéz mászásokkal is megbirkóztak – például a Matterhorn vagy az Eiger északi falával.

Michael Ward, az 1953-as Everest-expedíció résztvevője

De nem egyedül a britek küzdöttek a legmagasabb hegy megmászásáért folyó versenyben. A harmincas években megérkeztek a kontinensről is a legelső hegymászók. A „veszélyes mászás" kategóriában főképp a németek tüntették ki magukat. Legyűrték az Alpok legnehezebb falait, nem voltak tekintettel sem a testi épségükre, sem az életükre. Viszont olyan segédeszközöket használtak – kampót, karabinert, drótkötélhúzót –, amelyekre a brit gentlemanek megvetéssel néztek.

„Harc a harmadik sarkért" – George Mallory és Andrew Irvine a Mount Everesten, 1924 júniusában

Már a weimari köztársaság idején egyre inkább előtérbe került a hegymászás: míg a mérleg egyik serpenyőjét az első világháborús veszteségek húzták le, a másikba alpesi győzelmek kerültek. Adolf Hitler Németországa is jeleskedett a hegymászás terén. A „birodalmi sportvezető", Hans von Tschammer und Osten 1934-ben jelentette ki: „A hegymászókat nem kell harcra tanítani, mert a hegymászás maga a harc."

A Himalájában már 1933 előtt is folytak ilyen harcok. Német expedíciók kétszer is megostromolták a 8597 méter magas Kangchendzöngát – 1929-ben és 1931-ben, mindkétszer eredménytelenül. Most a Nanga Parbattal próbálkoztak. 1932-ben járt ott az első felfedező expedíció, amelyet nyolc évvel később követett az első „ostrom". Az első nyolcezres csúcs meghódítása „hazafias feladattá" vált, amit a kormány is támogatott. Az expedíció fővédnöke pedig személyesen a „birodalmi sportvezető" volt. Még a német népet is elkapta a Nanga Parbat-láz: hatszázezer vasutas adakozott a „német Himalája-expedícióra". A vasutasoknak és a kormánynak Willy Merkl nem kevesebbet ígért, mint a Nanga Parbat csúcsát. Az expedíciótól nagyon sokat vártak, és ez nagy nyomásként nehezedett rá.

1934. március 25-én indult el Münchenből a csapat. Merkl mellett további nyolc hegymászó indult el, közöttük a mászóművész Willo Welzenbach. Jó két hónappal az indulás után elérték a Nanga Parbat lábát, a főtábort.

Északról tervezték a hegy meghódítását. Először a Rakiot-gleccser repedezett, jégtömbökkel teleszórt labirintusát kellett megjárniuk, aztán a Rakiot-jégfal következett. A főgerincen az Ezüstnyeregig tervezték az utat – ez 7450 méteren van –, el a Szerecsenfej, egy magában álló, fekete szikla mellett. Az északi csúcshoz hosszú fennsík vezet, innen pedig lefelé visz az út a Bazin-hasadékig. Az utolsó szakasz pedig mintegy háromszáz méternyi emelkedő a 8126 méteres csúcsig. A rohamot nyolc táborral, nyolc szakaszban képzelték el.

Az expedíció már eleve rossz csillagzat alatt indult. Az expedíció egyik tagja pár nappal a főtábor berendezése után tüdőödémában meghalt. A résztvevők július 7-én rendezték be a nyolcadik, a „rohamtábort" az Ezüstnyergen. A tragikus haláleset ellenére is jó volt a hangulatuk: másnap meghódítják a csúcsot! De a Nanga Parbat nem így akarta. Éjszaka orkán tört ki. Merkl habozott – egy nyavalyás orkán miatt nem akarta elveszteni az elmúlt fárasztó hetek kedvező eredményeit, hiszen a vihar éppúgy abba is maradhat, mint ahogy érkezett. A habozás azonban végzetesnek bizonyult. A tábor halálos csapda lett. A hegymászók egy része még lejjebb tudott ereszkedni egy alacsonyabban fekvő táborba, de Merkl, Welzenbach és a kötélpartnere, Ulrich Wieland hátramaradtak. A szabadban táboroztak: Merklnek és Wielandnak lefagyott a keze.

A hálózsákokban nem volt már hely, így a legedzettebb Welzenbach a hóban aludt. Wieland a 7. tábor előtt harminc méterrel halt meg. A bezártak végig reménykedtek a megmentésükben – de hiába. Welzenbach még öt napig kitartott – akkor ő is feladta. Merkl még elvonszolta magát a Szerecsenfejig, ahol összeroskadt, ő itt halt meg egy héttel az orkán kitörése után, valószínűleg július 16-án. Gay-Lay, személyes teherhordója nem akarta elhagyni: Merkl oldalán halt meg. Összeölelkezett holttesteiket 1938-ban találták meg.

Tegnap óta fekszünk itt, miután Ulit [Wielandot] leereszkedéskor elvesztettük. Mindketten betegek vagyunk. El akartunk indulni a hatos tábor felé, de túl gyengék vagyunk, nem megy. Nekem, Willónak valószínűleg hörghurutom, torokgyulladásom és influenzám van. Bara Sahib (Merkl) általános legyengülésben szenved, és kezén-lábán fagyások keletkeztek. Hat napja nem ettünk meleg ételt, és szinte semmit sem ittunk. Kérlek, segítsetek hamarosan itt a 7. táborban.
Willo és Willy
Welzenbach utolsó levele 1934. július 10-i keltezéssel, amelyet 1938-ban találtak meg

„Balszerencsés csillagzat alatt" – Karl Wien 1937-es expedíciója is tragikus kudarc volt (Wien a felső sorban a 4. balról)

A magashegyi hegymászás történetének eddigi legnagyobb katasztrófája alkalmat adott a rezsimnek, hogy „hősökké" nyilvánítsa a halott alpinistákat. A német birodalmi adó egyik műsorában „Németországért hozott áldozatukat" dicsőítették. A *Völkischer Beobachter* pateti-

Az ő halálukkal (Welzenbachéval, Merklével és Wielandéval) a Nanga Parbat „a németek sorshegyévé" vált.

Ralf-Peter Märtin hegymászástörténész *A Nanga Parbat* című könyvében

kusan számolt be: „[Merkl] utolsó lehelete is, akárcsak bajtársaié, a német hazához és Adolf Hitlerhez szállt. Az új Németország nem felejti el a hősöket, Merklt, Wielandot és Welzenbachot, szívünkben örökös emlékművet kapnak." A nép és a birodalom, mondták akkoriban, tartozik a hősök emlékének azzal, hogy folytatja a Himalája óriásának ostromát. A Nanga Parbatot „német sorsheggyé" stilizálták.

Három esztendővel később „Carlo" Wien, Welzenbach tanítványa kapta meg azt a feladatot, hogy hajtsa végre, teljesítse be a holtak hagyatékát. El kell végre esnie az első nyolcezres csúcsnak! Hermann Göring erre a célra a saját zsebéből fizetett ki 7500 birodalmi márkát. Wien szorosan fogta az expedícióját, és eleinte minden rendben is ment, még az időjárás is kedvezően alakult. A németek június 6-án érték el a Rakiot alatt a IV. tábort. Ám egyik napról a másikra megváltoztak az időjárási feltételek. A hőmérséklet mínusz 23 fokra zuhant, egyfolytában havazott, ami persze megnövelte a lavinaveszélyt. Wien úgy döntött, hogy áthelyezi a IV. tábort. A Nanga Parbaton azonban nincs olyan hely, amely száz százalékig biztonságos lenne, és ezek a hegymászók sem menekülhettek a sorsuk elől. Június 15-én hatalmas jéglavina zúdult le a Rakiotról. A sátrakat óriási jégtömbök temették maguk alá. Az embereket álmukban érte a lavina. Három nappal később egy feltörekvőben lévő hegymászócsapat érte el a tábor színhelyét. Az egyik tag ezt írta a naplójába: „Mindenfelé nyomasztó csend. Egy hófútta nyom vezet szinte a végtelenbe, a keleti gerinc felé. A tábornak nyoma sem maradt. Itt már nem létezik senki." Hét hegymászó és kilenc teherhordó vesztette ott az életét.

A „gyilkos hegy" újabb áldozataira is ünnepi megemlékezésekkel gondoltak vissza a szülőföldjükön. December 12-én von Tschammer und Osten birodalmi sportvezető Berlinben kijelentette: „Németország továbbra is készen áll az áldozatos harcra a világ legmagasabb csúcsa ellen." Eddig az időpontig összesen huszonhat hegymászó és teherhordó „esett el" ebben a harcban. A náci birodalom számára – ahogyan azt Ralf-Peter Märtin hegymászástörténész találóan megjegyzi – a Nanga Parbat afféle „magashegyi Sztálingráddá" vált.

Még egy meredek emelkedő áll előttünk. De hiszünk benne, hogy ezt egy olyan nép fogja legyőzni, amelynek fiait éveken át tartó kemény hegyi edzések iskolázták.

Goebbels, 1942. szeptember 20.

Ekkor egyelőre elcsendesedett a hegy körüli őrjöngés. Egy további német expedíció még elsüllyedt a hóban 1938-ban. A hitleri Németország ebben az évben megerősítést nyert a német hegymászók „fölényének" tudatában, ám nem a Himaláján, hanem az Alpokban: egy négyköteles, osztrák–német társaság megmászta az Eiger akkor legyőzhetetlennek tudott északi falát. Anderl Heckmaier, Ludwig Vörg, Fritz Kasparek és Heinrich Harrer egy csapásra hősökké avanzsáltak. Az osztrák Harrer, aki csak röviddel azelőtt lépett be az SS-be, 1939-ben felderítő expedíciót vezetett a Nanga Parbathoz, ám terveit a második világháború kitörése meghiúsította. Harrer brit hadifogságba került, s innen csak 1944 áprilisában tudott megszökni. Következett a „hét év Tibetben" – Harrer élményei és barátsága az akkor még fiatal dalai lámával világhírűvé tették őt.

Amíg a második világháború tombolt, nyugalom uralkodott a világ legmagasabb hegyeinek környékén. De a csúcs meghódításának álmát csak félretették, nem felejtették el.

1945 után a franciák voltak azok, akik felélesztették a harcot a Himalája óriása ellen – és győztek. Tibetet időközben megszállták a kínaiak. Az addig megközelíthetetlen Nepáli Királyság is megnyitotta kapuit: a Himalája legtöbb nyolcezres csúcsához erre vitt az út. 1950-ben a franciák a világ hatodik legmagasabb hegye, a 8172 méter magas Dhaulagiri ellen indítottak támadást. Ott helyben bebizonyosodott róla, hogy megmászhatatlan. A francia expedíció, amelynek élén becsvágyó vezető, Maurice Herzog állt, megváltoztatta célját, s a szomszédos, 8078 méteres Annapurnát támadta meg. Herzog kérlelhetetlenül hajtotta teamjének tagjait. 1950. június 3-án 14 órakor lépett fel az első két francia hegymászó, maga Herzog és Louis Lachenal a nyolcezres csúcsra, elsőként a világon. De drágán megfizettek érte: súlyos fagyásokat szenvedtek kezükön és lábukon. A visszaút legnagyobb részén a serpáknak kellett vinni őket. Herzog majdnem minden ujját elvesztette – viszont életben maradtak, s így a „nagy nemzet" büszkélkedhetett a hőseivel.

A britek is beleerősítettek a Mount Everest megmászási kísérleteibe. Világbirodalmuk szétesett, Indiát 1947-ben elvesztették. A Mount Everestet, amely eddig az ő befolyási területükre esett, immár minden nemzet könnyen megközelíthette. 1952-ben egy svájci expedíció nem sokkal a cél előtt kényszerült meghátrálásra. 1954-re a franciák már megkapták a mászási engedélyt, 1955-re a sváj-

Herrligkoffernek az volt a fixa ideája, hogy a bátyja végrendeletét végre kell hajtania.

Hermann Köllensperger az 1953-as Nanga Parbat-expedíció tagja

ciak és az amerikaiak terveztek expedíciókat. A briteknek egyetlen esélyük maradt, hogy a Union Jacket mégiscsak kitűzhessék a csúcsra: minden reményüket az 1953-as expedícióba helyezték.

Ugyanebben az időben a német hegymászók ismét a Nanga Parbat felé kezdtek kacsingatni. Nem lehet már ez az első nyolcezres csúcs, de a legmagasabb, ha sikerül – és biztosan a legnehezebb is. Ráadásul a „meztelen hegy" 25 méterrel magasabb is, mint az Annapurna.

Karl Maria Herrligkoffer számára nem volt mit meggondolni. A müncheni orvost családi okok miatt tartotta megszállva a Nanga Parbat megmászásának terve. Az 1934-ben ott pusztult Willy Merkl a féltestvére volt. Ő pedig bátyja emlékének szánta a háború utáni első német Himalája-expedíciót.

Herrligkoffer ötlete épp a megfelelő pillanatban érkezett. Az ötvenes évek Németországa valósággal vágyódott az érintetlen hegyi világra. A népi-hazafias-romantikus filmek virágkorukat élték, a hegymászás megint divatba jött. Herrligkoffer pedig ügyesen kihasználta mindazokat a támogató cégeket, amelyekkel a harmincas évekbeli, előző Nanga Parbat-expedíciók kapcsolatban álltak.

Nemcsak nagyvonalú dologi támogatást kapott, hanem az anyagi eszközöket is be tudta gyűjteni. Először is az útról készülő könyvének és megírandó újságcikkeinek jogát előre eladta, ám a költségek legnagyobb részét a leforgatandó filmre kapott előleg fedezte. Ehhez nem kisebb szakembert sikerült megnyerniük, mint Hans Ertlt, Leni Riefenstahl legkedveltebb operatőrjét, aki 1936-ban dolgozott a híres olimpiai filmen, és ott volt Hitler 1938-as olaszországi útján is. A második világháború alatt filmes haditudósítóként szerzett nevet magának. A most már bolíviai száműzetésben élő, egyébként remek hegymászó férfi (ő mászta meg elsőként az Ortler északi falán a Königsspitzét) ezért a vállalkozásért tért vissza Németországba.

A csapat tíz emberből állt össze. Herrligkoffer az expedíció vezetője és orvosa volt, a hegymászók szakmai vezetését Peter Aschenbrenner vállalta el, aki már az 1934-es Merkl-féle expedícióban is részt vett. A „német–osztrák Willy Merkl-emléktúra" csupa remek hegymászóból állt, de az osztrák Hermann Buhlnak egyik sem ért föl a bokájáig sem.

Buhl 1924. szeptember 21-én született Innsbruckban, és afféle „csodamászónak" számított. Egy lánya volt, de a családi, polgári

Hermann Buhl valóban rendkívüli ember volt. Szokatlanul szívós, igen erős és nagyon-nagyon eltökélt. Ha akkoriban valaki elérhette a Nanga Parbat csúcsát, akkor az Hermann Buhl volt.

Sir Edmund Hillary, a Mount Everest első megmászója

élettel nem tudott megbékélni. Épphogy csak el tudta tartani a családját raktári munkásként, templomtorony-mázolóként, eladóként... a tiroli férfi kizárólag a hegyekkel kapcsolatban érzett elkötelezett becsvágyat. Szinte alvajáróként hódította meg a csúcsokat: ő találta fel az éjszakai hegymászást. Télen kesztyű nélkül, markában hógolyóval mászott, hogy javítsa a képességeit a jeges-havas hegymászásban. Kitartása és gyorsasága egyedülálló volt, mászásai legendává váltak. Karwendelben egyetlen túra alatt az ottani glecscserlánc huszonöt csúcsát hódította meg mindössze 33 óra alatt: két éjszakán át mászott.

1953-ig száz túrát tett a legnehezebb terepeken, de a Himalájáról eddig csak álmodhatott. Most lehetőséget kapott: a csúcsért cserébe mindent kész volt odadobni.

1953. április 17-én a Willy Merkl-emléktúra elindult Pakisztánba. Pár hónappal később már be is rendezkedtek a Rakiot-gleccser lábánál lévő főtáborban. A csúcsra vezető út vonalvezetése azonos volt az 1934-es expedícióéval. És Herrligkoffer hangneme szintén a harmincas éveket idézte. A mászás kezdetén a résztvevőknek szent esküt kellett tenniük: „Megfogadjuk, hogy a föld egyik legmagasabb nyolcezres csúcsával folytatott harcban tisztességes csatát vívunk, minden hegymászó becsületére, hazánk dicsőségére." Aztán megkezdődött a csúcs elleni támadás.

Az első gondok hamar jelentkeztek. Herrligkoffer alkalmatlannak bizonyult az expedíció vezetésére. A bázistábortól kezdve – Hans Ertl későbbi, megsemmisítő ítélete szerint – egy „lövet puskaport" sem ért. Herrligkoffer nem alkalmazott teherhordó serpákat. Ez a „túl sokat vállaló szatócslélek" (Märtin kifejezése) tizenöt hunzát alkalmazott, helyi, karakorumbeli munkásokat, akiknek semmi tapasztalatuk nem volt a hegymászásban. A lavinák rettenetes morajlása, amely naponta többször is eljutott a fülükbe, annyira megrémisztette ezeket a szerencsétleneket, hogy gyakran csapot-papot odahagytak. A hegymászók pedig, akik igazából kímélni akarták magukat a csúcs elleni rohamig, kénytelenek voltak maguk cipelni táborról táborra a nagy terheket.

Az időjárás továbbra is tipikusan Nanga Parbat-i volt: kiszámíthatatlan. Váltakozott a hó és az eső, a fogcsikorgató hideg és az izzasztó hőség. Minél magasabbra kínozta magát az expedíció, annál las-

Az 1953-as Nanga Parbat-expedíció. Karl Maria Herrligkoffer egészen fent középen áll, Hermann Buhl a harmadik jobbról, Hans Ertl pedig jobbról a második alak

„Minden hegymászó tiszteletére és hazánk dicsőségére" – úton a csúcs felé

sabb lett a tempó. A hunza teherhordók nem voltak hajlandók felmászni a Rakiot-jégfalon. A táborokba csak nehézkesen ért el az utánpótlás, így gyakran kifogyott a tüzelőanyag. A német csapat már-már feladta, amikor szenzációs hírt kaptak: a britek megmászták a Mount Everestet.

Egyáltalán nem fogtuk fel, mit akarnak azok a németek odafent. Hiszen azon a csúcson nincs semmi, csak a hó.
Akbar Ali Khan hunza teherhordó, az 1953-as Nanga Parbat-expedícióról

Az 1953-as brit Everest-csapatra igen nagy nyomás nehezedett. A konkurencia már a hegymászó vasakat fente odalent, és már csak idő kérdése volt, hogy valamelyik másik team mikor hódítja meg a csúcsot. Hazájukban II. Erzsébet királynő koronázására készülődtek, s a nemzet valami „rendkívüli" koronázási ajándékot várt tőlük. Mindent megtettek, hogy az expedíció sikerét biztosítsák. Először is kicserélték a csapat vezetését: a népszerű Eric Shiptonnak mennie kellett – amúgy is inkább tudós volt, mint kalandor –, és helyette John Huntot, egy katonatisztet, hideg fejű stratégát és akarnokot bízták meg a vezetéssel. A sikert úgy tervezte meg, mint egy hadjáratot. Több mint egy éven át készítették, próbálták, tesztelték az új felszerelést. Csak az expedíció számára új oxigénellátó rendszert fejlesztettek ki. Hunt a legjobb és legmotiváltabb hegymászókat szedte össze a Brit Nemzetközösség területéről.

Az új-zélandi Edmund Hillary és a Tenzing Norgay nevű serpa személyében az expedíció két „nem brit" tagja is megkapta a csúcs meghódításának lehetőségét. A táborokat a lehető legjobban felszerelték, egyiket kifejezetten mentőexpedíciókra alkalmas emberekkel népesítették be. Az időjárás is kitartott. Végül ez a második csúcshódító csapat sikerre vitte a vállalkozást: 1953. május 29-én Hillary és Tenzing déli fél tizenkettőkor elsőként érték el a világ legmagasabb hegyének csúcsát.

A britek e sikerét Buhl kemény orrba verésnek érezte. A szigetországbeli konkurencia remek expedícióvezetéssel és jól összeszokott csapattal dolgozott. Herrligkoffer és Aschenbrenner azonban pancsernek bizonyult: a német–osztrák kötélpartnerség szakadozott. Buhl ekkor kétségbeesett javaslatot tett. A hunzák helyett a társaság három tagja cipelje fel a Szerecsenfejig az élelmiszert és a felszerelést. Az innsbrucki férfi ott akart éjszakázni a jégbarlangban, hogy majd másnap hajnalban egy-

Nagyon fejlett volt a csapatszellem. Tényleg jól összedolgoztunk, és szilárdan eltökéltük, hogy valamelyikünk fel fog érni a csúcsra – mindegy, hogy ki.
Sir Edmund Hillary

„Jól fejlett csapatszellem": Edmund Hillary és Tenzing Norgay voltak az első emberek a Mount Everesten

magában megkísérelje a feljutást. A gyilkos hegy azonban megint csak keresztülhúzta a számításait: úgy látszott, az egész vállalkozás belefullad a friss hóba.

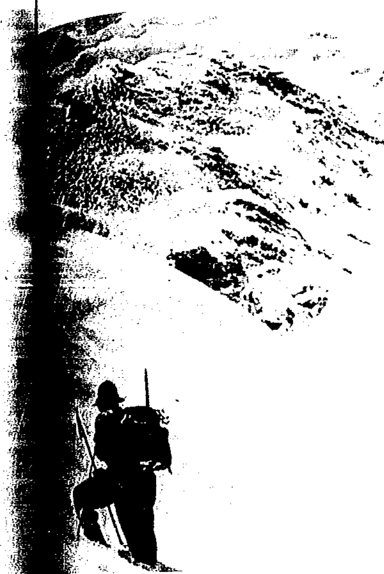
Június 30-án hirtelen kiderült az ég, de a IV. tábor csúcsra törő legénysége egyáltalán nem tudott ennek örülni: az expedíció vezetése parancsot adott a visszaindulásra. Új támadási terv készült, mondták a bázistáborban maradtak. A remek idő ellenére Herrligkoffer és Aschenbrenner a következő napokban is megerősítette a visszahívás tényét. Az Ertl és Buhl körüli csoport továszállni látta utolsó reményeit. Ertl azzal zárta a rádiós beszélgetést, hogy „Tehettek egy szívességet!". A vezetőknek végül be kellett látniuk, hogy engedéllyel vagy anélkül, de a „lázadók" nem fognak már visszafordulni. Tehát áldásukat adták: „Mehettek!"

A csúcs-teamet július 2-án választották ki. Hermann Buhlt a huszonhét éves müncheni Otto Kempternek kellett kísérnie. És csak egyetlen kísérlet lesz.

Buhl és Kempter megszállták a legutolsó táborban, mintegy hétezer méteres magasságban. A csúcstámadás előtti éjszakán heves szél támadt, Buhlnak síbotokkal és csákányokkal kellett rögzítenie a sátrat. Kempter mindebből mit sem vett észre. Amikor Buhl egy óra tájban felkeltette, hogy induljanak, kötélpartnere figyelmeztette, hogy három órára tervezték az indulást, és a másik oldalára fordult a hálózsákban. Buhl pedig úgy döntött, hogy

Herrligkoffer a hegyen egyszerűen a lovak közé vágta a gyeplőt. Ráadásul a végső fázisban mindent rosszul csinált. Amikor olyan szép volt az idő, hogy ez a csoda-Buhl megpróbálkozhatott a mászással, ő abba akarta hagyatni az egész akciót.

Reinhold Messner

„A németek sorshegye" – Hermann Buhl a Nanga Parbat felé

„Tehettek egy szívességet...!" Buhl végül saját szakállára indult neki a csúcsnak, és átgyötörte magát a halálzónán

egyedül indul el. Azt remélte, hogy ha Kempter fölébred, a friss nyomon könnyen utána tud majd menni. Amikor a nap július 3-án öt órakor felkelt, látszott is Kempter – körülbelül egyórai távolságban. Buhl bizakodó volt, az idő jobb nem is lehetett volna: napos volt, és száraz. Hét óra tájban elérte az Ezüstnyerget 7450 méteres magasságban. Kempter eközben egyre jobban leszakadt, így Buhlnak be kellett látnia, hogy az út további részét valószínűleg egyedül kell megtennie. A tervezett dél körüli megérkezést is elfelejthette már. Egymagában, minden felszerelés nélkül nem is volt esélye. Minden amellett szólt, hogy visszaforduljon.

Buhl mégiscsak úgy határozott, hogy folytatja magányos útját. Élelmiszeres hátizsákját és a tartalék ruháit is hátrahagyta az előhegy csúcsán, hogy még gyorsabban juthasson előre. 1934-ben egy csapat eljutott már idáig, amikor az orkán lecsapott rájuk. Délután kettőre a csodamászó elérte a Bazin-hasadékot. Céljáig azonban még jó 300 méter hiányzott – fölfelé. Ereje szemlátomást fogyott, órák óta az úgynevezett halálzónában mozgott. 7500 méter magasságtól kezdve a test pihenéskor sem tudja

Buhl eléggé kikészült már az odaút során: ő volt az expedíció motorja. Sokat dolgozott már azért is, hogy egyáltalán eljussanak az utolsó táborhelyig: mindig egyedül volt az élen, és biztatta őket, hogy mégis sikerülni fog a rossz idő és a reménytelenség ellenére is.

Reinhold Messner, aki kétszer mászta meg a Nanga Parbatot

Itt állok hát. A Föld keletkezése óta az egyetlen ember ezen a helyen, itt vagyok vágyaim céljában! Nem tudatosul bennem e pillanat jelentősége, nem is érzek diadalt, győzelmi mámort, nem is érzem magam győztesnek. Örülök, hogy itt vagyok, és hogy egyelőre vége a megpróbáltatásoknak. Teljesen kész vagyok.

Buhl

visszanyerni erőit. Plusz oxigénbevitel nélkül a koncentrációs képesség gyengül, s a hegymászó „lassú halált" hal. Buhlnál pedig nem volt oxigén. Koffeintablettákkal még egyszer erőre kapott egy kicsit. Az utolsó szakaszt már négykézláb tette meg, de 19 óra tájban végre sikerült: tizenhét órai mászás után belevágta csákányát a Nanga Parbat csúcsába. Teljesen egyedül győzte le a hegyet.

De erre vajon hogyan reagál a hegy? Lassan leszállt a sötétség. Hogyan élhet túl egy éjszakát a hegytetőn sátor, meleg ruha nélkül? Tüze sem volt, élelmiszere, itala sem. Tudta, hogy a halálra nagyobb esélye van, mint a túlélésre. Kodak kamerájával fényképezett egyet-kettőt. Gyorsan rákötött még egy pakisztáni zászlócskát a csúcsba bevágott jégcsákány nyelére, majd visszaindult.

Helyzete tovább romlott: pár lépés után leoldódott az egyik mászóvasa. Most már csak tapogatózva tudott továbbhaladni. Este kilenc tájban abba kellett hagynia egy sziklafalról való leereszkedést, mert már túl sötét volt. A sziklához támaszkodott, gyapjúsapkáját az arcába húzta, és felvett még egy pár kesztyűt. A következő nyolc órában sem megmozdulnia, sem elaludnia nem volt szabad, hiszen akkor lezuhant volna a falról. A huszonnyolc éves férfi valóban csodamászó volt. A hőmérséklet a következő órákban mínusz 20 fok alá süllyedt, de Buhlnak szerencséje volt a szerencsétlenségben: az ilyenkor szokásos heves szél elmaradt. Már néhány széllökés elég lett volna ahhoz, hogy álltában odafagyassza a sziklafalhoz.

A tiroli férfi számára valóságos megváltás volt az első napsugár. Az éjszakát túlélte, de még hosszú út állt előtte. Kínzó szomjúság gyötörte, amint továbbvonszolta magát. Minden lépésre körülbelül tíz lélegzetvétel jutott. Déltájban hallucinálni kezdett: hirtelen akadt egy kötélpárja, akivel jól elbeszélgetett, és aki egyszerre csak eltűnt.

A csúcsot az expedíció vezetésének engedélye nélkül, sőt ellenükre győztem le.

Buhl a *Münchner Abendzeitung*nak adott interjúban, 1953. augusztus 1.

A megmentő táborba utolsó erejével vánszorgott be. 1953. július 4-e volt, este hét óra – Buhl ekkor már 41 órája volt úton. Hans Ertl lefilmezte a visszatérő innsbruckit, akinek bőrét megégette a nap, helyenként fel is repedt. Arcába mély barázdák égtek – két nap alatt mintha évtizedeket öregedett volna.

„Végső erejével vánszorgott be a táborba." Buhl visszatér a Nanga Parbatról

A főtábort rádión értesítették a sikeres csúcstámadásról. A táborban meglehetős tartózkodással fogadták Buhlt. Herrligkoffer, mielőtt orvosi ellátásban részesítette Buhl fagyásait, először mindent hallani akart. Egy kurta pillantást vetett csak a megfeketedett, gennyedző lábujjakra, aztán kijelentette: „Nincs mit tennünk, ezeket muszáj lesz levenni." De az orvosi felszerelést sajnos már összecsomagolták, és elindították hazafelé. Buhl ünnepi lakomája is elég sajátszerű volt: előző napi tésztát kapott, felmelegítve.

Herrligkoffer szemmel láthatólag neheztelt a csúcs meghódítójára a parancsmegtagadás miatt. Szerinte Buhl elárulta az expedíció szellemét. A müncheni orvos bátyjának, Willy Merklnek hagyományai mellett kötelezte el magát: „Ami a Himaláján döntő, az (...) a közös munka, amely nem a személyes becsvágyat, hanem csakis a nagy célt szolgálja." Ez állt az 1934-es expedíció naplójában. Az 1953-as győzelem azonban egyetlen, példátlanul becsvágyó ember iszonyatos akaratát tükrözte. Herrligkoffer ezért utólag csapatsikernek akarta volna elkönyvelni a csúcs megmászását, ehhez pedig Buhl teljesítményét eléggé le kellett faragnia.

Az expedíció vezetése és Buhl között szemlátomást romlott a kapcsolat. A csúcs megmászásáról szóló első újságcikkekben Buhl egyenesen azt olvashatta, hogy Aschenbrenner adott parancsot neki a mászásra. Az első, Indiában megtartott sajtótájékoztatón Herrligkoffer, aki az expedíció szerződése értelmében sajtóreferens is volt, azt állította, hogy Buhl oxigént vitt magával a csúcsra. Amikor pedig Buhl ezt ki akarta igazítani, ráförmedt: „Fogd be a pofád, mi a szar közöd van hozzá?!" Csak az indiai német nagykövet közbenjárására volt hajlandó az expedíció vezetése Buhlt az első géppel Németországba engedni. Ott a Nanga Parbat hősének diadalmas fogadtatást rendeztek: szállóigévé vált egy eltorzított Goethe-verssor: *Über allen Bergen ist Buhl* – vagyis Buhl minden hegy fölött van (az eredetiben: minden csúcs fölött nyugalom van). Azonban az a kép, amelyet Herrligkoffer adott az expedícióról, és amely minden beszámolóban azonos módon rajzolta meg a – szerinte valós – helyzetet, másképp festett. E szerint

„Minden hegycsúcs fölött Buhl." A csodamászó a Himalájáról visszatérőben

a verzió szerint elsősorban az expedíció vezetésének volt köszönhető, hogy a Nanga Parbat 1953-ban elesett. Ertl és Buhl helyreigazítást követeltek, de nemhogy ilyesmi nem történt, hanem még Herrligkoffer volt az, aki a német újság- és folyóirat-szerkesztőségek figyelmét arra hívta fel, hogy „minden olyan híradás vagy beszámoló, amely az expedíció résztvevőitől származik, csak az én ellenjegyzésem után kerülhet a nyilvánosság elé". Végül aztán a csodamászónál betelt a pohár, amikor Kempter, a kötéltársa egy újságcikkben azt állította, hogy Buhl szabályosan megszökött előle a csúcshoz vezető úton. Buhl válaszolt: az 1953. augusztus 1-jei *Abendzeitung*ban *Végre az igazság* címmel megírta, hogy a csúcs legyőzését „a vezetés támogatása nélkül, sőt kifejezetten az ő ellenükre" hajtotta végre.

A sikertörténet innentől jogi fordulatot vett. Franz Pfister ügyvéd, aki Buhlt képviselte a bíróságon, sok mindent látott már. De olyan iszapcsatát, sárdobálást, amilyet most, még sosem látott. „Minden, aminek Nanga Parbat-szaga van, okádnivaló. Kár azért a szép hegyért." 1954-ben egyezségre jutottak a veszekedő felek.

Buhl Nanga Parbat-i sikere nem hozott szerencsét a csodamászó számára. Hegymászó körökben nagyobb megbecsülésnek örvendett ugyan, mint Hillary a Mount Everest megmászásával, de sok hasznot nem látott belőle. Az új-zélandi mászót könyvek és előadó-körutak tették híressé, sőt szerény jólétben élt a reklámbevételeiből. Buhl ezzel szemben a Volkswagen Művektől egy bogárhátút kapott egy évre kölcsön. És míg Hillary 1953 után az Antarktiszon vagy a Gangeszen próbálkozott különféle kalandokkal, addig Buhl, akit kizárólag a hegymászás bűvölt el, nem tudott ellenállni

Minden kirándulására azzal indult: „Nem köll fé'ned, visszagyövök." Mindég azt mondta: „Nem köll fé'ned, visszagyövök."

Eugenie „Generl" Buhl, Hermann Buhl özvegye

a Himalája varázsának. 1957-ben megmászta a 8051 méter magas Broad Peaket három nap alatt, magashegyi teherhordó nélkül. Ő lett az első ember, aki két nyolcezrest is magáénak tudhatott.

Visszaútján még megpróbálta a szomszédos Chogolisát is megmászni: 7500 méter magasról lezuhant. A „föld és felhő között vándorló" földi maradványait sohasem találták meg.

Karl Maria Herrligkoffer még huszonnégy további expedíciót vezetett – ebből tízet a Nanga Parbatra –, és a „meztelen hegyen" még egy csodamászóval rúgta össze a patkót. 1970-ben Reinhold Messner és a bátyja, Günther a veszedelmes Rupal-fal felől érték el a csúcsot. Az ismeretlen Diamir-oldalon ereszkedtek le, ám Günther Messner nyomtalanul eltűnt. Herrligkoffer, a hegyi bajtársiasságra és a jó harci szellemre hivatkozva, Reinholdot tette felelőssé bátyja eltűnéséért. A dél-tiroli Messner pedig a segítségnyújtás elhanyagolásával vádolta meg Herrligkoffert. Itt is a bíróság előtt oldódott meg a probléma. Reinhold Messnernek csak napjainkra sikerült bebizonyítania, hogy akkor nem hagyta cserben a testvérét.

Buhl mindig azt mondta: „Akár az innsbrucki Brandjoch, akár a Nanga Parbat – én addig megyek, amíg a csúcsra föl nem jutok. És ha nem jutok föl, hát akkor elakadtam valahun."

Hermann Köllensperger, az 1953-as Nanga Parbat-expedíció tagja

1953 Szeretett elvtársnő

Hogyan értelmezzük egy magas rangú pártfunkcionárius és egy ifjú, karrierre éhes nő szerelmét? Erich Honecker 1953-ban feleségül vette „A Munka Hősét", Margot Feistet. Együtt csinálták aztán karriert a „munkás-paraszt államban". Vajon szerelem volt ez, vagy hideg politikai számítás?

Santiago de Chile, 1993. január 14. Még harminc óra sem telt el azóta, hogy a berlini Alkotmánybíróság elrendelte az Erich Honecker ellen folytatott eljárás felfüggesztését, és visszavonta az NDK (Német Demokratikus Köztársaság) állam- és pártvezére elleni letartóztatási parancsot. Most itt áll a repülőgép ajtajában, szemmel láthatóan igyekszik egyenesen tartani magát: megérkezett Chile fővárosába. Látszik rajta, hogy súlyos beteg: a keze reszket, lassan mozog. Óvatosan lépked lefelé, minden lépést megfontol. Odalent egy falka újságíró gyűrűjében Margot vár, a felesége, akit fél éve nem látott. Az érzelmek egy pillanatra előtörnek, átölelik egymást – futó csókot váltanak. Aztán a férfi előre elkészített beszédet vesz elő a zsebéből, és akadozó hangon felolvassa. Hosszas kórházi tartózkodás, majd öthavi németországi fogság után, betegségének előrehaladott stádiumában nem gondolta, hogy megláthatja még feleségét, „bátor és drága harcostársát". „Ezzel utolsó kívánságom teljesül." El lehet töprengeni: egy nagy szerelem ér itt véget éppen, vagy valami politikai kutyakomédia záróakkordja zeng el…

Honeckerék kapcsolatáról mindig sokat beszéltek – nemcsak az NDK-ban, ahol a hetvenes évek óta az ország legelső párjának számítottak. Sok kérdés még ma is nyitva áll: igaz-e, hogy Honecker többször is nősült, és hogy gyereke is volt, akit elhagyott Margot miatt? És vajon Margot tényleg csak azért vadászta le magának a nála tizenöt évvel idősebb férfit,

„Az első pár az államban" – Margot és Erich Honecker a Köztársaság Palotája nyitóünnepségén táncolnak

A franciáknak van egy jó szólásuk: *Cherchez la femme!* (keresd a nőt). Minden szerencsétlenség után azt kezdik kutatni, hol volt a dologban a nő. Az NDK nevű szerencsétlenség mögött Margot Honecker állt.
Reinhold Andert a *Nach Dem Sturz* (Zuhanás, bukás után) című könyvben

mert úgy gondolta, hogy a törekvő SED-funkcionárius (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, Német Szocialista Egységpárt = NSZEP) mellett biztosíthatja legjobban a karrierjét? Miféle kapcsolat volt kettőjük között? Nem emelkedett magasan a meglehetősen együgyű Erich Honecker fölé a dörzsölt NDK-kultuszminiszter asszony? Lehet, hogy mind a házban, mind a politikában ő viselte a nadrágot?

Lehet, hogy a végén egyenesen ő volt már az államfő a kis, Keleti-tenger és Érchegység közé szorult országban?

Mindenesetre nem úgy indult, mint aki First Ladynek készül. Margot Feist Halle an der Saaléból származott, egyszerű körülmények között nőtt fel. Szülei kommunisták: apja a náci érában koncentrációs táborban ült – a lány tiszta vérű „nemesproli" volt. 1945-ben, a világháború után a szovjet megszállók diktálták a feltételeket, és a hatalom egykori megnyomorítottjai kerültek a kormányrúdhoz. Margot e körülmények hatására vált meg eredeti elképzelésétől, hogy tanító lesz, és egy gyorsabb sikerrel kecsegtető karrier építésébe kezdett: eleinte a hallei FDJ (a keletnémet szocialista ifjúsági szervezet, a Freie Deutsche Jugend = Szabad Német Ifjúság) gyerekcsoportjaiért volt felelős, aztán hamarosan az „úttörők" főnökasszonya lett: egész Szász-Anhaltban így nevezték 1948-tól a gyerekcsoportokat. Istenigazából az NDK megalapításakor, 1949 októberében vált ismertté. Az újraválasztott népi kamarában a helyes kislány nyújthatta át Wilhelm Piecknek, az agg államfőnek a virágcsokrot. Az erről a találkozásról készült fénykép gyakorlatilag ikonná vált, és szinte egy nap alatt az egész országban ismertté tette.

„Az NDK történelmének bálványai" – Margot Feist gratulál Wilhelm Pieck szocialista államelnöknek 1949. október 11-i megválasztása alkalmából

Így figyelt fel az FDJ vezére, Erich Honecker is a becsvágyó hallei kislányra. 1945 nyarától kezdve Honecker Walter Ulbricht utasítására beindította az újjászervezett KPD (Kommunistische Partei Deutschlands – Németország Kommunista Pártja) ifjúsági munkáját, és ugyanakkor előkészítette egy párt fölötti ifjúsági szervezet megalakulását. 1946-ban meg is alakult az FDJ, s a kék ingesek vezetését nem is adhatták volna jobb kézbe, mint Honeckerébe. Persze a pártfölöttiség deklarált jelszavából hamarosan semmi sem lett: az FDJ Honecker vezetésével színtiszta kommunista utánpótlás-nevelővé nőtte ki magát. Az úttörőmozgalmat is közös nevezőre kellett hozni ezzel, mivel a régi szociáldemokrácia szociális reformokat fújdogáló szele még ott lengedezett körülöttük. Margot Feist, aki már Hallében is ideológiai nagyágyúnak számított, az FDJ-főnök szemében egyenesen erre a feladatra termett. Tehát 1949-ben Berlinbe hozatta és az úttörőszervezet vezetőjévé tette meg Feist elvtársnőt.

„Korszakalkotó esemény" – FDJ-sek aláírásokat gyűjtenek Sztálin 70. születésnapjára

Az pedig épp jókor érkezett, mivel korszakalkotó esemény küszöbén álltak: Sztálin 70. születésnapja előtt. A világproletariátus önjelölt vezetőjét elhalmozták ajándékokkal és tiszteletadásokkal a „keleti blokkban". Kelet-Berlinben sokat törték a fejüket, hogyan is tiszteljék meg méltóképpen a nagy napot. Az FDJ-funkcionáriusoknak az jutott eszébe, hogy összegyűjtik „a német fiatalság üdvözletét" a diktátor számára, és ott helyben, Moszkvában nyújtják át neki. És amikor az üzenet átadóját ki kellett választani, hamar megtalálták az FDJ vezetőjét. És talán egymagában álljon Sztálin elé az üzenettel?

„Igen igényli az erős támaszt" – Edith Baumann és Erich Honecker kéz a kézben tért vissza a „Békerepülés Keletre" akcióról 1947 augusztusában

Végül abban egyeztek meg, hogy Margot Feist lesz az, akit Honeckerrel együtt Moszkvába küldenek.

Ez az út mindkettejüknek feledhetetlenné vált – különféle okok miatt. Még évtizedekkel később is meglátszott rajtuk az ideáljuknál, Sztálinnál tett látogatás hatása. Honecker 1990-ben azt mondta egy interjúban, hogy az út „nagy élmény" volt nekik, és még pontosan emlékezett arra, milyen mély benyomást tett rá az ünnepségsorozat és persze a diktátor fellépése. De Honeckert ekkor még valami elbűvölte: méghozzá csinos útitársnője. Ő és Margot hamarosan a magánéletben is közel kerültek egymáshoz. A FDJ és az úttörőmozgalom vezetőiből a munkások államában egy pár lett.

Margot Feist Edith Baumann-nal ellentétben csinos nőszemély volt, igen nőies jelenség. Azt hiszem, Honecker igazán belehabarodott.

Klaus Bölling, 1947-ig Honecker munkatársa

Egyetlen akadály az volt, hogy Honecker ebben az időben már másnak fogadott hűséget. 1949. december 8-án, mindössze két héttel a moszkvai utazás előtt feleségül vette FDJ-vezetői helyettesét, Edith Baumannt. Ekkor már két és fél éve együtt élt vele. Ez a kapcsolat is egy szovjetunióbeli utazáson kezdődött, az úgynevezett „keleti békerepülés"-en, amit Honecker és még néhány FDJ-vezető tett 1947 júliusában. Honecker és Baumann hamarosan összeköltöztek, csak éppen nem házasodtak össze. Az egykori szociáldemokrata párttag Baumann jelentette az ekkor még mindig pártfölöttiségével tüntető FDJ-ben a szociáldemokráciát. Gyakran mondogatták róluk, hogy későbbi házasságuk egyszerű politikai sakkhúzás volt.

Edith Baumannt is akkor ismertem meg. Nem volt valami nőies jelenség, inkább férfiasan szigorú. Nem lehetett valami nagy szerelem közöttük.

Klaus Bölling, 1947-ig Honecker munkatársa

Honecker ezt élete végéig tagadta. „Nem politikai házasság volt. Akkor nagyon nagy szükségem volt a támaszra." Edith Baumann pedig, aki tényleg nem volt egy milói Vénusz, afféle anyapótlékként fungálhatott mellette. Három évvel idősebb is volt, mint a férje: segített megfogalmazni a beszédeit, le is kopogta az írógépén. Honecker: „A házasság – egyáltalán nem féztunk tőle, ellenkezőleg: mindig szorosan együttműködtünk." A szoros együttműködés volt végül az oka a házasságkötésnek: Edith már terhes volt. Márpedig az FDJ vezetője vadházasságban, törvénytelen gyerekkel – a kommunista, ám ekkor még meglehetősen prűd SED-körökben ez teljességgel lehetetlen volt.

Ám mire Erika, Honecker lánya 1950-ben a világra jött, apjának már csak Margot-ra volt szeme. Kezdetét vette a klasszikus háromszögtörténet: Erich már alig volt a feleségével és a gyerekével, éjfél körül járt haza, és azt állította, ilyen sokáig kellett dolgoznia. Edith Baumann azonban nem volt buta, hamar szimatot kapott Margot létezéséről, és amikor a férjénél gyanús fényképeket talált, Ulbrichthoz ment panaszra. A nagyfőnök nem volt túl boldog, hogy alig ütötték nyélbe a házasságot, az FDJ vezetője máris másutt etyepetyél, így kényszerszabadságra küldte a Honecker házaspárt, hogy tisztázzák a dolgokat.

Amikor Berlinbe visszatértek, minden úgy folytatódott, mint annak előtte. Edith Baumann keserűen gonosz levéllel fordult Walter Ulbrichthoz – ez a levél Mielkének, a Stasi főnökének páncélszekrényében sok évtizedet túlélt: „Szabad elevensége formális, visszafogott barátságossággá hűlt, nem jön haza éjfél-egy óra előtt, és két éjszakán át a legvadabb dolgokkal tömte a fejemet."

„Erichet mintha csak kicserélték volna, láthatólag megváltás volt neki, hogy felhagyhatott a hónapokon át folytatott kettős élettel. (...) Ez azon a napon egy csapásra megváltozott, amikor újra együtt kezdett dolgozni M. F.-fel."

Edith Baumann levele Walter Ulbrichthoz

Edith Baumann tüzet fújt az álmatlan éjszakák okozójára – „M. F."-re, ahogy vetélytárs-

nőjét a leveleiben nevezte. Panaszkodott, hogy a nő „már háromszor is brutálisan felszólította Erich Honeckert a válásra". „Az pedig tudja, hogy a vesztébe rohan, de mintha tűz terjedne a bensejében, egyszerűen nem tud szabadulni attól a lánytól, pedig már többször megpróbálta úgy kezelni, mint bárki mást." Edith Baumann még azt is javasolta, hogy küldjék vissza Margot-t Halléba, biztosan találnak neki valami felelős posztot. „Ha ez tényleg csak egy fellobbant tűz, ahogy Erich mondani szokta, akkor kialszik, ha nem kapja meg a mindennapi táplálékát." Honecker azonban egyre nagyobb lánggal lobogott – még olyan kijelentéseket is tett, hogy inkább megint dolgozna tetőfedőként, mint hogy elhagyja Margot-t.

Margot Feistnek pedig szintén megvoltak a magas rangú védelmezői – mindenekfelett az államelnök, Pieck, aki nagyon a szívébe zárta, amióta összetalálkoztak a népi kamaránál. Honecker még a pártelnöknek, Ulbrichtnak a lojalitásában is bízhatott, hiszen – románc ide vagy oda – ő sem akarta feláldozni FDJ-vezetőjét. Honecker a nyilvános alkalmakkor még mindig Edith asszonnyal jelent meg, de a belső körökben már rég elfogadták az új kapcsolatot. 1952-ben a SED politikai irodája úgy döntött, hogy Honeckert és Feist kisasszonyt együttes nyaralásra küldik a Szovjetunióba. Erich és Margot ettől kezdve már alig próbálták leplezni a viszonyukat. 1952 közepén, két évvel a kapcsolat kezdete után Margot terhes lett. 1952 karácsonyán megszületett Sonja, Honecker második leánya. Honecker most már végképp fiatal szeretőjéhez költözött, elvált Edith Baumanntól, és feleségül vette Margot Feistet.

Edith Baumannra nem vártak további szép napok. A kelet-berlini önkormányzathoz került, és megkeseredetten halt meg hatvannégy éves korában.

Tehát Margot Feist Honecker második felesége lett – vagy ez még nem a teljes történet? Menjünk csak vissza Honecker múltjába! Akárcsak Margot Feist, ő maga, Honecker is szűkös körülmények között született. Szülővárosában, Wiebelskirchenben (Saar-vidék) tevékenykedett a kommunista fiatalok között, ez teljesen kitöltötte életét („Életem legfontosabb része" – mondta Honecker). Barátnőnek nem volt ott helye. Amikor a párt 1930-ban tanulmányútra küldte Moszkvába, ott lett szerelmes a tizennyolc éves fiú életében először egy orosz osztálytársába, Natasába. Erről a kapcsolatról Honecker később nem szeretett beszélni – csak annyit árult el, hogy

Edith és én nem haraggal váltunk el. Jól kijöttünk egymással, együttműködtünk a továbbiakban is. Elvtársilag jól megértettük egymást.
Erich Honecker, 1990

„Szakítás a szocialista morállal?" A későbbi Honeckerné kislányával, Sonjával 1952-ben

nehéz volt az elválás. Már ez az első kapcsolata is jellemző volt: barátokat (és persze barátnőket is) csak a közvetlen környezetében talált – jelen esetben az osztályában. Az pedig, hogy később is csak kommunisták között mozgott, és másképp gondolkodókkal szinte nem is érintkezett, biztosította, hogy partnerei között is csupa „megfelelő osztálytudatú" lány szerepeljen.

Miután hazatért, hamarosan egy új szerelemmel felejtette Natasát: Charlotte Schon szintén masszív kommunista volt, akit Honecker a Saar-vidéken ismert meg, persze pártmunka kapcsán. Néhány forrás szerint még el is jegyezte. Vagyis: a nagy szerelem? De a pártmunka fontosabb volt, mint a magánéleti boldogság. Amikor a nácik hatalomra jutottak, az autonóm Saar-vidéken a kommunisták eleinte rendesen folytathatták a munkájukat, és támogathatták a másutt már illegalitásba kényszerített párttagtársaikat. Honecker is többször utazott titkos találkákra a Majna menti Frankfurtba vagy a Ruhr-vidékre.

Amikor Hitler keze az 1935-ös népszavazás után már egész a Saar-vidékig elért, a rendőrség által is nyilvántartott kommunista fiatalember Franciaország irányába elhagyta az országot – Charlotte nél-

„Nincs helye a barátnőnek." A tizennyolc éves Erich Honecker moszkvai tanulmányai idején

kül. Nyáron hamis papírokkal visszatért Németországba, de nem a Saar-vidékre, hanem Berlinbe, ahol a pártmegbízatás értelmében a KPD illegális munkáját kellett támogatnia. De már pár hónap után letartóztatták. A vizsgálati fogságból küldött Charlottenak egy fényképet a következő felirattal: „Kérlek, ne vésd túlságosan a szívedbe, azt hiszem, nem leszek már túl fiatal, mire innen kiszabadulok. Bocsásd meg a keménységemet, de nyitott szemmel kell a jövőbe néznünk." Megcsodálhatjuk Honecker valóság iránti remek érzékét – de az igazi nagy szerelmet azért nem ilyennek képzeljük. Úgy tűnik, Charlotte Schon értette a célzást, legalábbis a következő években egy szó sem esik róla. Honecker borúlátó jóslata azonban beigazolódott: több mint kilenc évet töltött rács mögött, a huszonkettedik életévétől a harmincharmadikig.

Fogságának legnagyobb részét Brandenburg-Gördenben ülte le – ez nem a legjobb ajánlólevél a női társasághoz. Csak akkor láthatott újra nőt, amikor 1944 tavaszán Berlinbe vitték őket őrizet alatt bombakárokat elhárítani. Honeckert és társait ugyanis e munka idejére a birodalom fővárosában, a Barnim utcai női börtönben szállásolták el. Ott hamar a női őrszemélyzet kedvence lett: ezek általában nem náci felügyelőnők voltak, mivel többségükben már 1933 előtt is családostul állami alkalmazásban álltak. Az egyik kisegítő felügyelőnőre különösen nagy hatást gyakorolt: őt is Charlottenak hívták. Akárcsak Honecker, a weimari köztársaság idején a nő is a Fichte nevű munkássportszövetség tagja volt, ez mindjárt megteremtette a közös platformot. Együtt hallgatták titokban a BBC vagy a moszkvai rádió német nyelvű adásait. De persze nem ez volt az egyetlen közös téma. Wera Küchenmeister, a lány szomszédja a Berlin középső városrészén lévő

„Nem leszek már valami fiatal, mire innen kikerülök." Honecker a Gestapo fogságában, 1935

Landsberger utcában így emlékszik: „Ha fiatal nők közé, akik a munka miatt vagy odahaza is csak nőkkel vannak körülvéve, egy fiatalember kerül, akkor igencsak felkapja mindenki a fejét. Az ilyen időkben az ember valósággal ki van éhezve." És persze fordítva: a foglyokra ugyanez érvényes.

1945 márciusában az is megmutatkozott, hogy milyen szoros volt a kapcsolat Honecker és az ő Charlottéja között. Honecker és egy fogolytársa ugyanis kihasználta a kedvező alkalmat, és az egyik munkabevetésen megszökött. Első útja a Landsberger utcába vezetett, pedig az a Barnim utcai börtöntől mindössze egy kőhajításnyira van. Fura egy helyzet: a szökött fogoly az őrnél húzza meg magát! Persze a bukófélben lévő Harmadik Birodalom esetében ez nem túl szerencsés választás, hiszen nem kétséges, mi történt volna azzal az őrmesternővel, aki egy szökött kommunista foglyot rejteget. Épp akkor állították fel a rögtönítélő bíróságokat... Persze Honecker sem jutott volna messzire. Charlotte azonban elintézte, hogy visszaszökhetett a börtönbe, sőt még arról is gondoskodott, hogy az „engedély nélküli távolmaradásnak" ne legyenek következményei.

A háború vége előtt Honeckert visszahelyezték Brandenburgba, és az idillnek így vége szakadt. Nem volt ez olyan veszélytelen dolog, mert az SS még 1945. április 20-án is végzett ott ki politikai foglyokat, egy héttel azelőtt, hogy a Vörös Hadsereg felszabadította volna a börtönt. Honeckernek azonban szerencséje volt. Ő megérte a szovjet hadak bevonulását, és kiszabadulása után azon nyomban a saját szakállára Berlinbe indult. Célja természetesen sze-

Azt mondta, hogy Charlottenak köszönheti az életét, mert a segítsége nélkül minden bizonnyal elpusztult volna.
Wera Küchenmeister

retőjének Landsberger utcai lakása volt, ahová május elején épen és egészségesen meg is érkezett.

Honecker soha nem árult el részleteket a Barnim utcai fogdában megismert felügyelőnővel folytatott viszonyáról. Így aztán ennek a nőnek a neve körül, akinek pedig olyan sokat köszönhetett Honecker, örökös zűrzavar uralkodik. Wera Küchenmeister Lotte Grundnak nevezi, mivel az ugyanebben az utcában élő anyját mindig „Grund mamának" szólították. Küchenmeister asszony még arra is emlékezni vél, hogy a háború után Lotte és Honecker összeházasodtak. És ami eddig csak találgatás volt, most már bizonyossággá vált. A berlini I. sz. Anyakönyvi Hivatal iratszekrényeiből előkerült egy okirat, amely szerint Erich Honecker 1946-ban, egy nappal szenteste előtt „házasságra lépett Gertrud Margarete Charlotte Schanuellel". Kétség nem fér hozzá, hogy Lotte Grund és Charlotte Schanuel egy és ugyanaz a személy. Még nem derül ki, miért más a két személy vezetékneve, de lehet, hogy az anyja második házasságában a férjet hívták Grundnak.

Az NDK hivatalos történetírásaiban elhallgatták Honecker első házasságát – Charlotte Honecker egyetlen – általában fűrészporszerűen száraz – életrajzban sem szerepel. Frank-Joachim Herrmann, Erich Honecker titkára hosszú éveken át azt mondta erről, hogy főnöke mindig azt a benyomást keltette, hogy nem szereti a sok kérdezősködést. „A kommunista feleségül veszi a náci felügyelőnőt a börtönből – hát ezt épp a korai NDK-ban nem lett volna szerencsés emlegetni. Voltak amolyan íratlan tisztasági törvények, amelyek az ilyesfajta emberi kapcsolatokról hallani sem akartak, már az ideológiai ellentétek miatt sem. Egy ideig igen nagy szigor uralkodott ezen a téren. És ha egyszer kimaradt, hát mindig ki kellett maradnia." Honecker korábbi elvtársaiban sem hagyott Charlotte maradandó emlékeket. Wera Küchenmeister úgy emlékszik: „Visszafogott, de nagyon egyenes személy volt. Az ember úgy érezte, megbízhat benne. Bár inkább vékonyka volt, mégis volt benne valami anyás." Úgy látszik, Erich Honecker éppen ezt az anyásságot kereste a több mint kilenc évvel idősebb nőben – akárcsak később Edith Baumannban. Wera Küchenmeister csak megerősíti ezt a feltételezést: „Anyás nőket keresett. Elég fiatal volt még, és jó időre kivonták a forgalomból a fogházzal. Tudom, hogy nagyon szerette az anyját, és nagyon nehezen viselte el, hogy el kell szakadnia tőle." Meg persze végtelenül hálás is volt az egykori felügyelőnőnek, hogy megmentette őt a Hitler-birodalom utolsó, még igen veszélyes korszakában. Nem tudjuk, miképpen és mikor végződött ez

az első Honecker-házasság, sem papírok nem maradtak róla, sem Honecker nem volt hajlandó nyilatkozni. Wera Küchenmeister már csak annyit tud, hogy Charlotte Honecker 1947-ben rákban meghalt.

Ahhoz képest, hogy ifjúsági funkcionárius volt, inkább afféle öregedő, nyugaton így mondanák: „playboy" volt, aki nagy igyekezettel mutatta, mennyire fiatalos, lendületes – de megvolt benne ezek fölött a marxizmus–leninizmus és a párt csontszáraz fegyelme is. Az egész valahogy sutának és mesterkéltnek hatott, cseppet sem volt természetes.

Fritz Schenk

Honecker anyahiánya egy időre, úgy látszik, megoldódott. Az FDJ vezetője ebben az időszakban kifejezetten szoknyavadásznak számított.

Fritz Schenk, aki később nyugatra menekült, és a ZDF tévétársaságnál csinált karriert mint műsorvezető, akkoriban az NDK gazdasági minisztériumában dolgozott. Funkcionárius körökben azt sutyorogták, hogy Honecker és a többi FDJ-nagykutya a nyári táborokban, úgymond, „gidáztak, bolondoztak". Híre járt, hogy kiskorú lányok estek ott teherbe, aztán a kormányzati kórházban illegális abortuszokra került sor, méghozzá szigorú biztonsági felügyelet mellett. Heinz Kessler, aki akkor szintén az FDJ csúcsvezetéséhez tartozott, azt teszi hozzá rejtélyes mosollyal, de nem túl informatívan: „Fiatalok voltunk, persze hogy igényeltük a szórakozást, a vidámságot. Hús-vér emberek voltunk – és semmi emberi nem állt távol tőlünk."

Lehet, hogy akkor még Margot Feist is csak egy „gida" volt, akibe aztán Honecker később beleszeretett? Vagy inkább fordítva történhetett: talán a csinos Margot halászta ki magának a már nem egészen fiatal Honeckert, hogy az oldalán megcsinálja a karrierjét? Funkcionárius körökben akkoriban nyílt titokként kezelték, hogy Margot a „hasára kötötte" Erichet, hogy az FDJ vezetőjével látványosabb előrejutásban lehessen része. Ez a nő pontosan tudta, mit akar. Wolfgang Seiffert egykori FDJ-funkcionárius szerint már akkor is sokkal okosabb volt Honeckernél. „Igaz hogy szegény körülmények között nőtt fel, de mindig ő volt fölényben. És elég ügyes volt ahhoz is, hogy ezt ne éreztesse, de ha egy kicsit odafigyelt az ember, hát: így volt." Ráadásul csinos fiatal nő volt, és meggyőződéses kommunista. A negyvenhez közelítő Honeckernek simán elcsavarta a fejét. Ezzel szemben Edith Baumann nem tudott mit szembeállítani – hacsak azt nem, hogy „sebesen tudott gépelni" (Honecker). És ha az öntudatos Margot egyszer megkaparintott valakit, hát olyan gyorsan nem engedte ki újra a kezéből.

„Magas rangú védelmező" – Pieck államelnök gondoskodott arról, hogy Honecker és Margot Feist (a képen középen, hátul) viszonya nem keltett megbotránkozást

Eleinte mégiscsak úgy festett a helyzet, hogy itt rossz lóra tett. Hiába tettek mindent jóvá a Honecker–Feist-botrány után a házassággal, a SED vezetőségében még mindig akadtak olyanok, akik nem bocsátották meg a szocialista erkölcs lábbal tiprását. Margot-t alig egy évvel lánya születése után – vagyis büntetésből – Moszkvába küldték tanfolyamra.

Az intrika továbbra is ott volt, és nem tehettem ellene semmit. Oda vezetett, hogy az élet legszebb szakaszában, a fejlődő babával való törődés helyett Margot-nak a SED Központi Bizottságának határozata értelmében Moszkvába kellett utaznia az ifjúsági főiskolára. Ha azt nem is nézzük, hogy a férjét ott kell hagynia, de a kisbabától is el kellett szakadnia. Nagyon nehéz ez egy anyának.

Erich Honecker, 1990

Most már Pieck sem tehetett értük semmit: 1953 szeptemberében a fiatal anyát egy évre Moszkvába küldték. Amikor visszatért, a párt káderszakértői nemigen tudtak mit kezdeni vele. Az FDJ-be nem akarták már visszaküldeni. Inkább véletlenszerűen került az Oktatási Minisztériumba, ahol eleinte egy alárendelt részleg vezetését bízták rá.

Időközben Honecker FDJ-vezetői ideje is lejárt. Tíz évig tevékenykedett azon a poszton,

amelyre Ulbricht helyezte azzal a megbízatással, hogy alapozza meg az ifjúsági szervezetet. Most leváltották, és 1955 májusában szintén Moszkvába küldték pártiskolára. Mire visszaért, neve már nem volt ott a SED-vezérek legelső sorában, pártkarrierje mégis meredeken emelkedett. Ulbricht megtette őt a biztonsági ügyek központi bizottsági titkárává, ez pedig azt jelentette, hogy ellenőrzése alatt tartotta a rendőrséget és a belbiztonsági szolgálatot. A mesterművét akkor tette le a céh asztalára, amikor 1961 augusztusában megszervezte a berlini fal felépítését.

Margot Honecker is lelkes buzgalommal építgette a karrierjét. A nyolc osztályt végzett nőt 1958-ban miniszterhelyettessé, 1963-ban pedig oktatási miniszterré nevezték ki – ezt a posztot az NDK végnapjaiig meg is tartotta. Férje időközben a SED Politikai Bizottságának elismerten második embere lett, eleinte urának, Ulbrichtnak hűséges szolgája. Azonban a hatvanas években a trónörökös már olyan mértékben fúrta a királyt, hogy kilógott a lóláb: Honecker Ulbricht leváltását készíti elő. 1971 májusában aztán önmagát helyezte a párt élére. Azt rebesgetik a hozzáértők, hogy ebben minden bizonnyal benne volt Margot asszony keze is, mert a férj egyedül nem lett volna sem elég kitartó, sem elég erős ahhoz, hogy végigjátssza ezt a játékot.

Az új pártvezérrel új stílus is érkezett a politikai bizottságba. Ulbricht idején vég nélküli, gyakran éjszakába nyúló viták folytak, ám Honecker alatt már délben befejeződtek az ülések. Már nem veszekedtek, csak bevégeztek, és aki kritizált, az hamarosan kiesett a pikszisből. Egyetlen ember merte csak bírálni: a felesége. Honecker titkára, Frank-Joachim Herrmann azt mondta jegyzőkönyvbe, hogy „az otthoni veszekedések biztosan nem könnyítették meg a munkáját. Lehet, hogy odahaza gyakrabban vonták kétségbe a döntéseit, mint bárhol másutt". Éppen ezért aki Honeckernél el akart érni valamit, az Margot asszonyhoz folyamodott. Így ennek közvetlen befolyása lett a Politikai Bizottságra, amelynek pedig nem is volt tagja.

Wilfried Possner, a legutolsó úttörővezető 1987-ből emlékszik egy ilyen esetre. Egy jénai iskolás fiú Margot Honeckernek kellemetlen kérdéseket tett fel Berlin pompázatosan megünnepelt hétszázötven éves jubileumi ünnepségén. Hogy vajon miért omladozik az ő egész szülővárosa, miközben itt Berlint az évforduló tiszteletére agyonfényezik. Az oktatási miniszter asszony megorrolt. „Világos, honnan származnak ezek a kérdések: az ellenségtől" – jelentette ki Possnernek. A fiataloknak még alaposabban el kell magyarázni a SED po-

A szerelemnek később is megvoltak a magaslatai, és persze voltak problémák, amelyekben nem jutottunk egyezségre. Sokat veszekedtünk. Visszapillantva azonban azt tudom mondani, hogy a házasságunk egy nehéz korszakban is meg tudott maradni.

Erich Honecker, 1990

litikáját. Possnernél már másnap csengett a telefon. Erich Honecker megbízásából Egon Krenz hívta, aki azt kérdezgette, hogy honnan származnak az „ideológiai tisztátalanságok" Berlin hétszázötven éves évfordulójának ünnepségén, és miért éppen a SED lakásépítési programját bírálják.

Honeckerék viszonya valószínűleg már a hatvanas évektől kezdve hűlögetett. Inkább csak célirányos közösségnek tartották fenn a házasságot. Margot szerelmi életéről vad pletykák keringtek – állítólag még egy házasságon kívüli gyermeke is született egy híres színésztől. Ez persze butaság, de tény, hogy Margot, férjével ellentétben, szerette az emberek társaságát, szeretett bálokba, fogadásokra járni. Imádta, ha bókolnak neki, és igencsak rámenősen közeledett az emberekhez – a férfiakhoz is. A férje viszont már szinte csak akkor volt nyugton, ha vadászni ment.

„Kihűlt kapcsolat" – a Honecker házaspár Robertóval, az unokájukkal és Sonja leányukkal, 1977

„Bátor és hűséges harcostársam" – a Honecker házaspár Erich Santiago de Chile-i megérkezése után, 1993. január 14.

Szinte minden kedden, a Politikai Bizottság ülése után legbizalmasabb kollégájával, Günther Mittaggal kiment a Schorfheidére, és ott hódolt egyetlen szenvedélyének.

Kapcsolatuk már szinte csak a közös leány, Sonja, és unokáik, Roberto és Mariana révén volt egymással. De amikor a kis Mariana 1988-ban meghalt, a közös gyász megint egyesítette őket. Erichet súlyos betegsége, valamint állam- és pártvezetői szerepétől történt megfosztása még inkább egybeforrasztotta Margot-val.

A következő évek odisszeájában Margot immár tényszerűen Erich hűséges harcostársává vált. És még ebben a hatalomtól megfosztott állapotban is meglátszott, hogy mennyire rászorul eltökélt feleségének gyámolítására. Reinhold Andert dalszerző, aki 1990-ben többször elbeszélgetett a Honecker házaspárral, egy olyan Margot Honeckert látott, aki a férjét teljesen kézben tartja. Ő döntött a napirendről, meghatározta a határidőket, irányította a beszélgetéseket. Andert összegzése: „Honeckert úgy mozgatta a felesége, mint egy marionettbábot, és ő még csak észre sem vette."

1961 Menekülés Cadillacben

Burkhart Veigel orvostanhallgató a hatvanas években változatos módszerekkel mintegy négyszázötven embert csempészett át az NDK-ból nyugatra. Még egy Cadillacet, a kapitalizmus szimbólumát is felhasznált erre a célra.

A kocsi lassan gördül a sorompó felé. Mi ez? Egy Cadillac itt, kelet és nyugat varratánál, Csehszlovákia és az NSZK (Német Szövetségi Köztársaság) határán? Nem volt megszokott látvány ez a hatvanas években! A cseh határőröket mintha felvillanyozták volna, de egészen különleges okból: fülest kaptak, hogy egy amerikai „utcai cirkálót" használnak fel a nyugatra szökésekhez. Lehet, hogy éppen ez lesz az? Leintik a kapitalizmus jelképének számító gördülő csodát az útszélre, aztán felirányítják egy rámpára, és alaposan átvizsgálják. Kipakoltatják, leszerelik a burkolatokat, zseblámpáikkal minden kis résbe bevilágítanak, tükrökkel minden szögletbe bekukkantanak. Másfél órai kutakodás után feladják – semmit sem találtak. A sofőr és kísérője visszakapják útlevelüket, a határőrök erőltetett mosollyal morzsolnak el a fogaik között némi bocsánatkérést, s a Cadillac máris elsuhan Németország irányába. Arcukra fagyott volna a mosoly, ha megtudják, hogy hajszál híján elkapták a műszerfal mögött lapító NDK-s szökevényt.

Amióta az NDK 1961. augusztus 13-án éjjel nagy titokban lezárta a határait, már csak ilyen kalandos és veszélyes úton juthattak nyugatra az NDK polgárai. A megelőző években a menekülés már-már tömeges méreteket öltött: 1949 és 61 között több mint kétmillió keletnémet fordított hátat a „munkás-paraszt paradicsomnak". Csak 1961. januártól augusztusig száznyolcvanezer ember ment át. A SED-vezetés csak a fal megépítésével, valamint további határerősítésekkel tudta megakadályozni,

Beépítettük a szökevényt a szokásos helyre, elindultunk a határ felé, megmutattuk az útlevelünket, mint mindig, de most meg is kellett állnunk, az autót egy rámpára állították. Ott maradt mintegy másfél órán át.

Günter Irrgang, a Cadillac vezetője

„Éjszaka és köd akció" – NDK-beli munkásőrcsapatok 1961. augusztus 13-án a Brandenburgi kapunál

hogy a nép apránként ne szökdössön el az országból. Ezután valóban elapadt a menekülők nagy folyama – de az emberek szabadságvágyát sem a szigorú határellenőrzések, sem a „Republikflucht"-nak, a köztársaság elhagyásának kemény büntetése nem szüntethette meg. Épp ellenkezőleg: voltak olyanok, akik óriási kockázatot vállaltak, hogy maguk mögött tudhassák a vasfüggönyt. Ebben építhettek a nyugati segítségre. Nyugaton ugyanis a német testvérek szögesdróttal való körülkerítése, befalazása a felháborodás hullámait korbácsolta fel. Hétköznapi gyalogemberek váltak szöktetőkké. Burkhart Veigel az egyik legsikeresebb ilyen szöktető volt.

Amikor az NDK körbebetonozta önmagát, a huszonhárom éves Veigel éppen Görögországban nyaralt, ott olvasta a hírt az újságban. Visszatérése után nem akarta tétlenül nézni ezt a gyalázatot. Azonnal igent mondott, amikor egyik évfolyamtársa a berlini Szabad Egyetemen megkérdezte: akar-e „falazóbrigádtag" lenni. „A gondolkodás és a cselekvés szabadsága számomra alapvető kérdés. Ezért éreztem akkor olyan elviselhetetlennek, hogy az embereket hirtelen elzárják a rokonaiktól, attól az életmódtól, ahogyan élni szerettek volna – muszáj volt valamit tennem." Csatlakozott tehát az „Utazási Iroda Vállalathoz", amely nem volt egyéb, mint egy szökést segítő szervezet, amelyet a Szabad Egyetem diákjai a falépítés éjszakáján alapítottak meg. Elkötelezett diákok sereglettek össze a három vezéregyéniség, Detlef Girrmann, Dieter Thieme és Bodo Köhler körül: nekik nemcsak a szájuk járt, hanem hajlandók voltak tenni is valamit keleti honfitársaik megsegítéséért.

Ahhoz, hogy megértsük, mi mozgatta a szöktetőket, bele kell képzelnünk magunkat a kor atmoszférájába: a politika részben jajongott, részben vádaskodott, de persze semmit sem tett, nem is tehetett, ahogy azt ma már tudjuk. A sajtó is jajgatott, uszított az állítólagos szocializmus ellen, és olyan statisztikákat mutogatott, amelyek leírták, hányadik ember halt meg aznap a falnál. A lakosság pedig mély depresszióba esett, hogy az orosz majd ezután biztosan Nyugat-Berlint is bekebelezi, ha akarja. Nagyon felszabadító érzés volt egy ilyen csoportban tevékenységet vállalni, jó volt tenni valamit!

Veigel

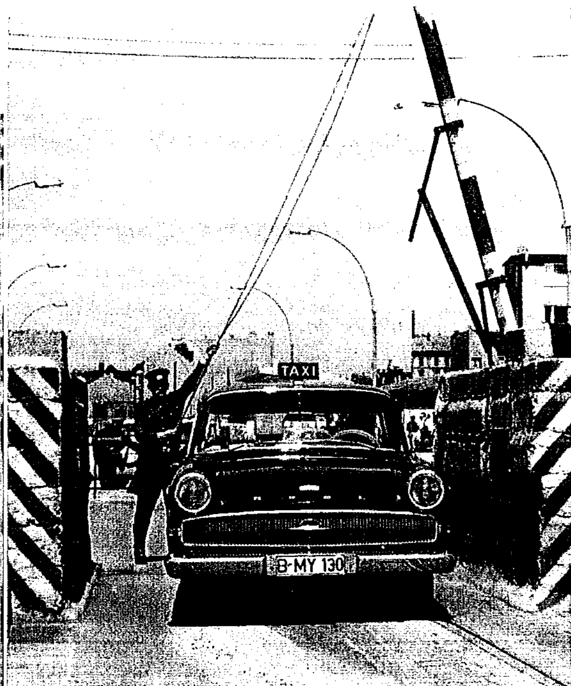
Vakmerő játszma kezdődött a kevés nyugati szöktető és a keleti államhatalom között. Az egyetemi szöktetőbrigád első „kliensei" olyan kelet-berlini egyetemisták voltak, akik az „ellenségnél" – a Szabad Egyetemen – tanultak, vagyis „képzési határjárók" voltak a SED zsargonjában. A fal megépülése utáni első napokban még minden nagyon egyszerű volt, mivel a nyugat-berlinieket simán átengedték a város keleti felébe. Tehát a szöktetők megszerezték a kelet-berlini diákok kartotékjait, végigmentek

„Kis motyóval nyugatra" – augusztus 13-án már csak a nyugati szektorral határos kerületek lakói tudtak elmenekülni

„Egyenesen át a szögesdróton" – nyugat-berlini szöktetők NDK-beli polgárokat menekítenek át a határon

„Eleinte gyakran szemet hunytak."
Egy nyugati taxi lépi át a szektorhatárt a Heinrich Heine utcánál

az egyetemen, és megszólították azokat a nyugat-berlini diákokat, akiknek a fizimiskája némileg hasonlított a kartotékok képeihez. Szinte senki sem utasította vissza, ha „a fal harcosai" arra kérték őket, hogy kölcsönözzék néhány napra az útlevelüket. Az „Utazási Iroda Vállalat" tagjai ezután kicsempészték Kelet-Berlinbe a kölcsönzött útleveleket, és visszafelé ezekkel utaztatták be keleti évfolyamtársaikat. A népi rendőrség tagjai (Vopónak nevezték őket a Volkspolizist – „népi rendőr" – névből), mivel még nem volt egyértelmű, hogyan végződik a falépítési kaland, hajlamosak voltak egyik vagy akár mindkét szemüket behunyni. „Még olyan is előfordult, hogy kedvesek voltak velünk, mert meg akartak győzni, hogy a szocializmus maga a földi paradicsom" – meséli Veigel.

Így az is előfordult, hogy az egyik határátlépéskor a „Vopo"-őrmester tősgyökeres szász tájszólással így adta vissza a kocsiból kiadott útleveleket: „A két hölgybű' az eggyik lehetne ippeg az apám báttya is", és igaza lehetett, mert az egyik „hölgy" egy kelet-berlini péksegéd volt, akit csak úgy-ahogy sikerült valami ruhával és egy szalmakalappal átalakítani.

A falépítés után közvetlenül nem volt baj a spiclikkel. A kérelmező csupa rokon volt, az állambiztonság pedig nyakig ült a fal teljes biztosításában, egyszerűen nem voltak ellenintézkedések. De már 1962 tavaszán megpróbálkoztak azzal, hogy akár kérelmezőként, akár segítőnek jelentkező diákok alakjában besúgókat építsenek be.
- Veigel

Azonban mintegy tíz nap elteltével vége volt a népi rendőrség derűs hozzáállásának. Augusztus 23-tól az NDK-s belügyminiszter falragaszokon jelentette meg: nyugatiak ettől fogva csak „átutazóvízummal léphetnek az NDK fővárosa, Berlin demokratikus szektorának" területére. A kelet-berlini magisztrátus és a nyugati szenátus nem tudott egyezségre jutni, így a fal átjárólyukainak egyike örökre eldugult.

Persze az „Utazási Iroda Vállalat" nem hagyta legyűrni magát. Nyugat-berliniek ugyan nem mehettek többé Kelet-Berlinbe – de a szövetségi német vagy az egyéb országbeli útlevelekre nem volt érvényes ez a korlátozás. A segítő szolgálat emberei megkérték a Német Szövetségi Köztársaság területén vagy külföldön élő ismerőseiket, barátaikat: szerezzenek nekik ilyen útleveleket. Érdekes és szomorú tapasztalatuk volt, hogy a külföldiek sokkal segítőkészebbnek mutatkoztak ezen a téren. Erre Veigel így emlékezik: „A nyugatnémet emberek nagyon féltek attól, hogy mellénk álljanak. Nem akartak feltűnést kelteni, féltek a tiltott dolgokban való részvételért kapható bírósági következményektől, inkább szépen meg akarták húzni magukat." A diákok arra kényszerültek, hogy holland, svájci, dán útleveleket szerezzenek. Egyszer még egy belga is felbukkant, egész bőröndnyi biankó útlevéllel, amelyet szülővárosából hozott.

Naponta átlagosan 5-20 útlevelet preparáltunk.
Veigel

Az iratokba csak a leendő menekülők fényképeit kellett beilleszteni – zsargonban: „át kellett akasztani" őket. Persze a szövetségi Németország törvényei sem tolerálták az okirat-hamisítást, de legalább ebben az egyben a nyugat-berlini hatóságok kegyesek voltak. Ilyen módon aztán 1961 őszén feltűnően sok belga királyi alattvaló hagyta el a kelet-berlini szektor határait – olyanok, akik soha nem utaztak be oda.

„Egyszerűen muszáj volt cselekednem." Burkhart Veigel nem tudott belenyugodni, hogy honfitársait odaát befalazták

Veigel nyugatnémet állampolgár volt, tehát szabadon járhatott ki s be Kelet-Németországba, ezért őt tették meg „futárnak" Kelet-Berlin felé. Minden egyes menekülési akciót szinte harcászati pontossággal terveztek meg. Az „Utazási Iroda" munkatársai minden egyes útlevélhez kigondoltak egy életrajzot is. A futárnak kívülről meg kellett tanulni ezt a történetet. Ráadásul tökéletesen biztos alibit kellett gyártania arra az esetre is, ha netán megkérdezik tőle: mit keres Berlinben. „Ha egy futárt el-

kaptak, bombabiztos alibivel kellett rendelkeznie bármilyen helyzethez – magyarázza Veigel. – Ráadásul meg kellett próbálni aktualizálni is a sztorikat, hiszen így tartósabban és hihetőbben lehetett füllenteni." Azonkívül minden egyes futárnak több találkahelyet és jelszót is észben kellett tartania. Veigel általában a kémiakönyvébe írta be ezeket, persze kódolt alakban, s ez nem is keltette fel a népi rendőrök gyanúját. S-Bahnnal (gyorsvasúttal) érkezett Kelet-Berlinbe, és ott először is a szállítóval találkozott, aki az útleveleket hozta. Ez általában diplomata vagy diplomáciai szolgálatban álló személy volt, mivel ezeket csak igen felületesen ellenőrizték a határon. Aztán körbejárt, és felkereste az egyes menekülni szándékozókat, akik hamarosan már nem kizárólag az egyetemi hallgatók közül kerültek ki. Rövidesen már rendes NDK-polgárok, méghozzá nem csak a berliniek is bekopogtattak az „Utazási Iroda" ajtaján, és bejelentették „igényüket". Veigel megismertette a menekülőket a „történetükkel", és ellátta őket az „eredeti szülőházájukra" jellemző rekvizitumokkal: cigarettával, buszjegyekkel, ruhába varrható etikettekkel. Alaposan felkészítette őket arra is, hogy miket kérdezhetnek tőlük a határőrök. És persze megpróbálta eloszlatni az ellenőrzéstől való félelmüket.

Mégis gyakran került sor letartóztatásokra. Veigel is hamarosan közelebbi ismeretséget köthetett a rettegett kelet-berlini Normann utcai Stasi-központtal. Könnyelmű fejjel megpróbált egy koponyát becsempészni az országba egy ismerős orvostanhallgató lánynak. „Egy fél négyzetméteres cellába beszorítva, sötétben, szellőzés nélkül, elég félelmetes dolog. De megvolt a sztorim, és makacsul kitartottam mellette. Amikor aztán pár órán át kihallgattak, hihetően tudtam előadni" – mondja Veigel. Szerencséje volt: a kihallgató – női tiszt – elhitte a koholt szerelmi történetet, és Veigel visszamehetett Nyugat-Berlinbe, ahol azonnal folytathatta a szöktetés szervezését.

A legtöbb szökevény, akit a határon elkaptak, szintén hamar kiszabadult, mert ugyanígy ragaszkodtak a hamis identitásukhoz. Így például az a huszonnégy éves kelet-berlini nő, akit 1961. október közepén állítottak elő, és akinek hollandiai, Maria van Eupen névre kiállított útlevelét hamisítottnak minősítették. De a kézitáska tartalma – amszterdami villamosjegyek, levelek az útlevélben szereplő címre küldve, néhány holland gulden – alátámasztották a nő

Legalább két futár kiszabadult úgy négy hónap múlva, pedig „in flagranti", vagyis szöktetés közben buktak le. De makacsul kitartottak a történetük mellett. Persze ezt is könnyebb mondani, mint megtenni, mert azért a Stasinak (a keletnémet állambiztonsági szervezet) is megvoltak a maga módszerei!

Veigel

állítását. Tökéletes némettudását is meg tudta magyarázni: azt állította, Eltenből való, márpedig az Arnhem melletti városban tekintélyes létszámú német kisebbség él. Ráadásul a bátor nő még azt a próbát is kiállta, amelyen a kihallgatótiszt mindenféle részletkérdést tett fel állítólagos lakhelyéről: „Milyen messze van Arnhemtől az ön városa, van-e vasúti összeköttetés a két város között?" „Huszonöt kilométer, és persze hogy van vasútállomásunk!" Nem sokkal később meg is érkezett a barátaihoz Nyugat-Berlinbe.

Az „egzóták" segítségével történő szöktetés (így nevezték szöktetőzsargonban a külföldi útleveleket) nagyjából 1961. karácsonyig működött. Akkor egyszerre majdnem minden szökevényt letartóztattak – és senki sem tudta, miért. De pár nap múlva rájöttek az egyetemisták, mit csinálnak a „Vopók": alig látható, halvány ceruzajelet tesznek minden belépő útlevelébe, mindennap máshová. Kilépéskor aztán kiradírozzák. Persze a szöktetők is plajbászt ragadtak, és utánozták ellenfeleiket.

Az új év kezdetén aztán ennek is vége szakadt. „1962. január 6-án még minden baj nélkül áthoztam öt menekülőt – meséli Veigel. – Aztán 7-én egy idősebb házaspárral indultam el, akiket a sorból állítottak ki, elvették az útlevelüket, és bevitték őket. Egy S-Bahnt megvártam még, hátha utánam jönnek, de aztán láttam, hogy hiába várnék. Beszálltam, és később hallottam, hogy az eggyel későbbi S-Bahn után már leállították az egész forgalmat, mert a házaspár köpött." Ez a két ember nem Kelet-Berlinből való volt, messzebbről jöttek, a „zónából", és annyira megviselte már őket a sok kaland, hogy a kihallgatáson nem tartottak ki a sztorijuk mellett, hanem megtörtek, és mindent elmondtak. A népi rendőrség most már tisztában volt a szöktetők módszereivel. Január 17-én drasztikusan megerősítették a határ őrizetét: az NDK hatóságai külföldiek számára is bevezették a vízumot. A papírt a kelet-berlini beutazáskor kellett kitölteni. Ha ez nem volt meg a kiutazáskor, az illető máris lebukott mint szökevény. Így aztán bezárult az utolsó kapu is, amelyen át még a föld felett lehetett átzsilipelni embereket a fal túloldalára.

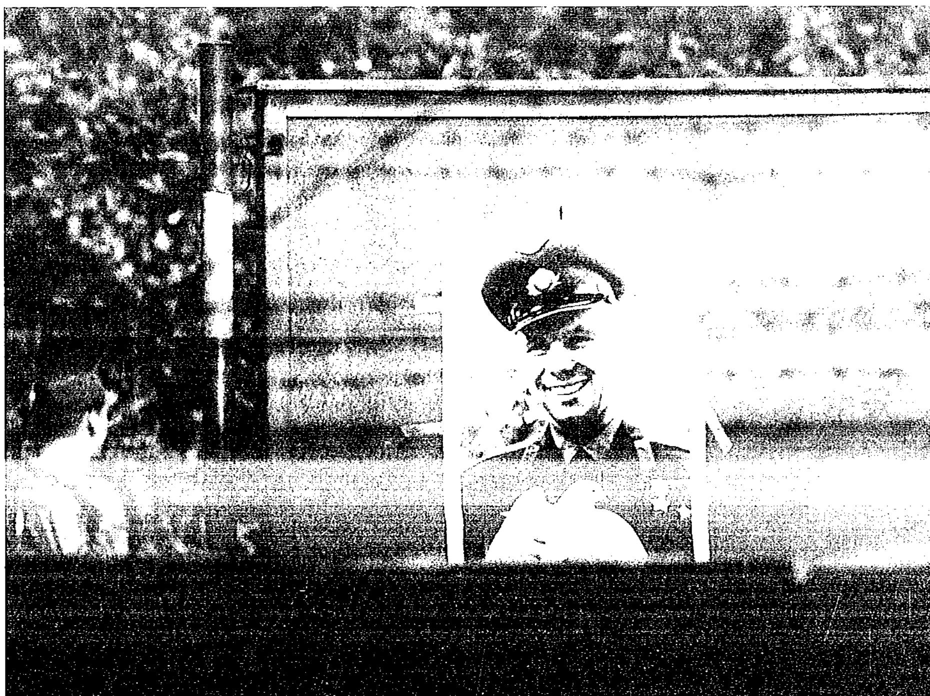
Veigel és barátai persze nem adták fel. Már régebben keresték a további lehetőségeket a szöktetésre. Mottójuk ez lett: ha odafent nem megy, akkor talán majd a föld alatt. Fókuszukba a berlini csatornarendszer került. A kettéosztott város alatti csatornarendszerben szintén voltak ugyan rácsok, de az őrizet sokkal lazább volt. A csoport tagjai tehát leereszkedtek a büdös, nyirkos kanáli-

Ahogy ott lent tocsogtunk az edzőcipőinkben, egyszer csak jött valaki, és hosszú szárú gumicsizmákat hozott. Csak sokkal később tudtuk meg, hogy Lipschitztől, az egykori belügyi szenátortól származtak a csizmák. Valahonnan hallott rólunk, és azt mondta, hát, ezeknek segíteni kell.

Dieter Thieme, az „Utazási Iroda Vállalat" ötletének társszerzője

sokba, átfűrészelték a rudakat, és gondosan visszaillesztették őket az eredeti helyükre. A felületes ellenőrzés nem vehette észre, hogy a ráccsal történt valami. Éjszakáról éjszakára leszálltak, és egész csapatokban vezényelték át a menekülőket Nyugat-Berlinbe. Persze ezekhez az akciókhoz is szigorúan megtervezett logisztika kellett. Föld alatti „idegenvezetők" járták a csatornajáratokat zseblámpákkal, és kalauzolták az „utasokat", akiket a „futárok" trombitáltak össze egy éjszakával az „éjszakai túrák" előtt. A „fedelezők" rakták vissza a mázsás csatornafedlapokat, miután az utolsó szökevény is eltűnt a lejáratban. Az „Utazási Iroda" „csatornaszakértőinek" igazi problémái éppen ezek a „fedelezők" voltak. Eleinte keletiek voltak ezek is, akik azonban a felfedezéstől való félelmük miatt utolsóként gyakran maguk is lemásztak a járatba. Ezzel persze nagyon megnövelték a lebukás veszélyét – hiszen egy nyitott csatornafedél a határon még a legbutább „Vopók" figyelmét is csak egy irányba terelhette. Tehát ezt a feladatot is nyugatiaknak kellett ellátniuk. A kellemetlen szagú frissen érkezetteket különféle kollégiumokban helyezték el, ahol zuhanyozhattak, és tiszta ruhát kaptak. Veigel és az emberei ezalatt gyakran már újra úton voltak, hogy hozzák a következő csoportot.

„Nemritkán halálos csapda volt." A berlini fal melletti titkos alagút bejárata: Gagarinnak, az űrhajósnak képével jelölték meg

De a csatornán keresztül sem lehetett sokáig szökdösni. A „Glockengasse 4711" vicces elnevezésű (ez az eredeti kölnivíz márkaneve), 1,60 m magas kevert vizes csatornában, amely a Mitte (Kelet-Berlin) és a Kreuzberg (Nyugat-Berlin) kerületek között húzódott, már pár nap után le lehetett húzni a redőnyt. Az utolsó szökevény éppen eltűnt a lejáratban, az első megkönnyebbülten kimászott a lyukból, amikor az egyik keleti sokemeletes épület tetején ülő figyelő riadóztatta a „vállalatot": a Vopo rájött a szöktetők föld alatti módszereire is. Egy kommandó érkezett a helyszínre, könnygázgránátokat dobált az aknába. Ezen az éjszakán már senkit sem tudtak megakadályozni a szökésben, de a következő napon megerősítették a csatornák rácsait és az őrséget is a bejáratoknál. De a „Glockengasse" már eddig az időpontig 150 menekülőnek nyújtott szökési lehetőséget.

„A megosztott város útjai alatt" – egy darabig a „szökőalagutak" is megoldást jelentettek

Ezek után annak lehetősége, hogy felfedezetlenül virágozhasson a szöktetővállalat, leszűkült az ásott aknákra. Persze az „Utazási Iroda" ebben is jeleskedett. Az egye-

Persze hogy boldogok voltunk, ha elszedhettünk tőlük néhány embert. Hogy mi, macskajancsik, ujjat merünk húzni a nagy Stasival, ráadásul azok komoly ellenfélnek tekintettek – igen jó érzés volt.

Dieter Thieme, az „Utazási Iroda Vállalat" ötletének társszerzője

temisták több alagutat is ástak Neuköllnből Treptow-ba, legalább 2-3 méterrel a föld felszíne alatt, 18-30 méter hosszúságban és olyan szélességben, hogy egy ember épp keresztül tudta szuszakolni magát. Az olyan drága beruházásokra, mint világítás vagy oxigénellátás, nem sok gondot fordítottak. Az alagutakat ki sem támasztották, azok mégis tartottak. A diákok, ha egy járat stabilitását próbára akarták tenni, mindig egy-egy telepakolt szénszállító teherautót gördítettek át felette. És sohasem szakadt be. A szöktetők attól sem tartottak komolyan, hogy ásás közben rájuk szakad a föld. Igazából csak attól féltek, hogy amikor odaát kiássák magukat, akkor elkapja őket a népi rendőrség.

Azt, hogy voltaképpen mit vállalnak, 1962. március 27-én láthatták. Ezen a napon katasztrófába torkollt az „Utazási Iroda" akciója. Veigel egyik társával, Heinz Jerchával volt beosztva aznap, több szökevényt kellett átkalauzolniuk a szűk járatokon. Veigel a nyugati oldalon várakozott, Jercha pedig átkúszott a keleti félre az alagútban. Azonban az alagút halálos csapdának bizonyult. „Amint Heinz kilépett odaát a pincéből, azonnal tüzet nyitottak rá" – mondja Veigel. Jercha még visszakúszott valahogy nyugatra, de halálos sebet kapott. A tüdejét lyukasztotta ki egy golyó – Veigel karjában vérzett el. Veigel és barátai igazából még ma sem heverték ki ezt a sokkot.

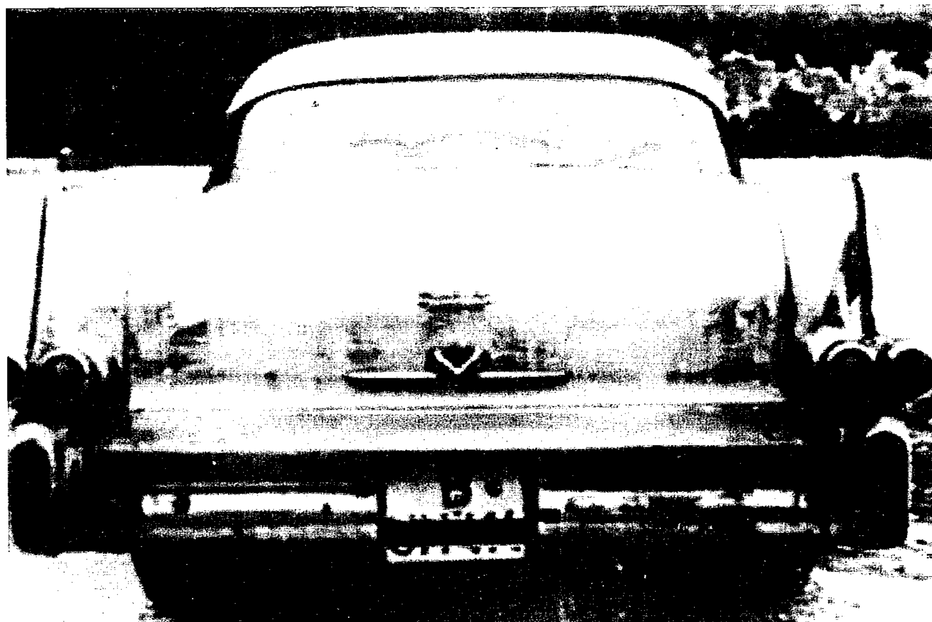
Veigel azonban folytatta. Újabb és újabb utakat-módokat kerestek az „antifasiszta védfal" kilyuggatására. Berlin északi részén egyenesen a szögesdróton zsilipelték át a menekülőket. Eközben is voltak forró pillanatok: Veigel éppen átmászott a szögesdrót akadályon, amikor hirtelen felbukkant egy keletnémet járőr: Veigel segítői valahogy elfelejtették idejében figyelmeztetni a szöktetőt. „Életveszélyes volt a helyzet: teljesen keletnémet területen tartózkodtam. Ha csak annyit mondtak volna: 'Állj!', nem tehettem volna semmit, hiszen fegyvertelen voltam, a géppisztolyokkal szemben semmi esélyem nem volt. Ha elszaladok, biztosan lőni kezdenek rám." De valahogy az utolsó pillanatban beugrott egy árokba, és megúszta. Dieter Wohlfahrtnak kevesebb szerencséje volt: az osztrák egyetemistát és szöktetőt röviddel ez eset után hasonló körülmények között találták el: a senki földjén, kelet és nyugat határán kellett elvéreznie.

Jercha és Wohlfahrt halála új korszakot nyitott. A szöktetők és a Vopók kezdeti „rabló-pandúr" játékából halálos fogócska lett. A fal harcosait immár a keletnémet állambiztonság is figyelte. Veigelt és barátait spiclik hada vette körül. „Az idő múlásával eszelősen bizalmatlanná váltam" – meséli Veigel. Nem csoda, hiszen a Wohlfahrt-esetben a szökés tervét épp a szökni kívánó asszony árulta el. Mielke kopóinak listáján igen előkelő helyet foglalt el Veigel. A „Feketének" – így szerepelt az állambiztonsági aktákban – „ellenséges tevékenységet" tulajdonítottak. És „aktív leküzdését" rendelték el. A Stasi irataiból nem derül ki ennek pontos jelentése: csak emberrablást vagy akár rosszabbat is érthettek rajta? Jercha és Wohlfahrt esetéből láthatta, hogy az elvtársak, ha arra kerül a sor, nem hezitálnak.

Veigel és társai alig tudtak már szöktetéseket végrehajtani. Az NDK egyre tökéletesedő határzárrendszere ellen nem tudtak mit kitalálni. A kockázat egyszerűen túlságosan megnőtt. És hiába volt az NDK-propaganda, amely egyszerűen „a Willy Brandt körül csoportosuló frontvárosi szenátus által pénzelt terrorista ügynökök"-nek nevezte Veigeléket, sajnos, ebből egy szó sem volt igaz: nem támogatták őket az állami büdzséből. Sok szöktető vissza is vonult, és az „Utazási Iroda Vállalat" 1963-ban feloszlott. A menekítés egyre inkább a „hivatásos csibészek" (így nevezték őket az egyetemisták) kezébe került, akik fejedelmi juttatásért léptek csak akcióba, és akiknek még így is tökmindegy volt a szökevények sorsa. Módszereik lassanként az egész „szakmát" gyanús fényben tüntették fel. A szöktetés már nyugaton is a „gyanús" kategóriába esett.

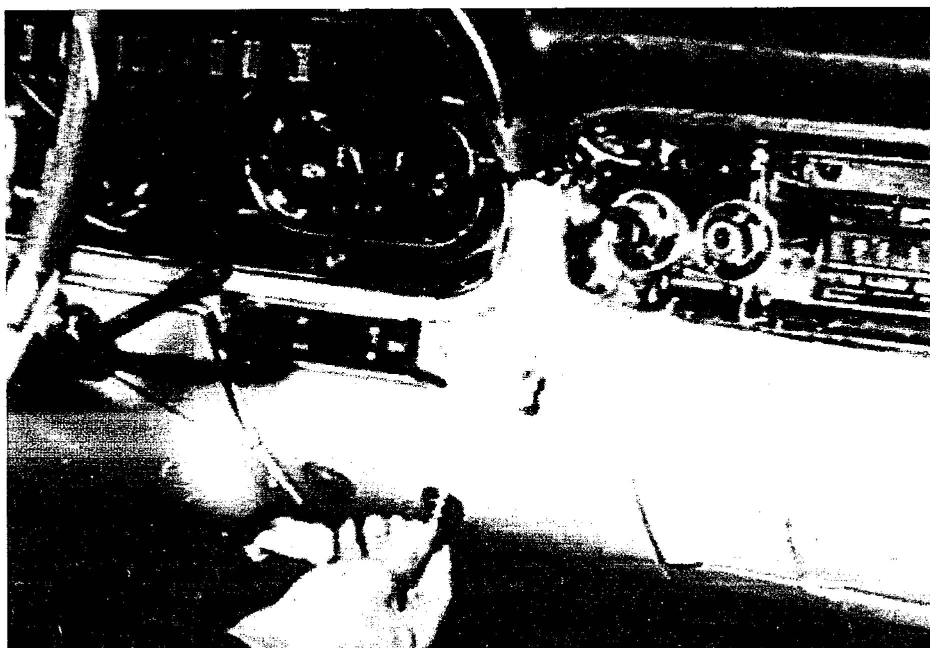
Veigel azonban nem tudott ebbe belenyugodni. Kereste az új utat, és meg is találta. Mottója ez lett: „feltűnően – láthatatlanul". Egy 57-es Cadillacet építtetett át erre a célra. Másfél éves munkával jött létre a rafinált, gyakorlatilag észrevehetetlen rejtekhely a csodacirkáló műszerfala mögött. „Az egész burkolatot teljesen le lehetett hajtani, ha a szivargyújtót kihúztuk, és a mögötte lévő lyukba bedugtunk egy tárgyat" – mondja Veigel. 1965-től kezdte meg „járatszerű" ingázását a Cadillac kelet és nyugat között, leggyakrabban Csehszlovákián vagy Magyarországon át. Veigelen kívül persze más is vezette az autót.

A szökés megszervezése így persze logisztikájában még bonyolultabb lett, mint amikor a kettéosztott Berlin volt a terep. A leendő szökevényeknek ugyanis először egyik „testvérországba" kellett rendes turistavízummal megérkeznie. Ott aztán konspirációs feltételek között találkozott sofőr és utas, és megbeszélték a szökés részleteit.

„Feltűnés nélkül feltűnően" – Veigel mesterműve volt a szöktetőkocsivá átépített Cadillac

„Ravaszság és rafinéria" – a hatalmas cirkáló műszerfala mögé építették be a rejtekhelyet

Végül a menekülőt „beépítették" a Cadillacbe – legalábbis Veigel így mondja. A szabadságba vezető út igazi rémálommal ért fel. Hans-Friedrich Saalfeld, egy kicsempészett polgár így emlékszik vissza: „Amikor a műszerfal felcsukódott, a fém jól fejbe vert. Be voltam zárva, hogy ne mondjam: csapdába kerültem, alig moccanhattam. De nem azon törtem a fejem, mi lesz az úton: csak a határon szerettem volna túl lenni." Mind a sofőrnek, mind az „utasnak" szakítópróba volt a határellenőrzés. „Pontosan a fülem mellett hallottam a cseh határőr hangját. Átvizsgálták az autót, megkopogtatták, a belső terébe is benéztek" – mondja Saalfeld. Günther Irrgang egészíti ki, aki aznap a kocsit vezette: „Tudtam, hogy nem láthatják a szökevényt, de ugye, sosem lehet tudni... De aztán visszaadták az útleveleket, bocsánatot kértek, és már Németországban is voltunk."

Az ilyen akciókat nem fölösleges hetykeségből csináltuk, vagy mert nem ismertük a veszélyt. Mindenki igyekezett a helyzeteket józanul felfogni és minimálisra csökkenteni a kockázatot – és lehetőleg szellemileg megelőzni a Stasit. Ők hatalmas emberi és anyagi erőkkel létrehozták a falat – nekünk ravaszsággal, rafináltsággal kellett áttörnünk.
Veigel

A kocsit minden út után átfestették, és hosszabb ideig pihentették, nehogy felkeltsék a határőrök gyanúját.

Persze Veigel sem tudta már, mint 1961–62-ben, 200 márka önköltséggel megszervezni az utazásokat. A „parádés" utazásért kereken nyolcezer márkát kellett kipengetni. Saalfeld után még további 50 embert hoztak nyugatra a Cadillackel.

„Szerintem nagyon jó, hogy úgy bevetették magukat" – mondja Saalfeld, amikor újra találkozik Burkhart Veigellel. A Stasi éveken át szorosan ott lihegett Veigel sarkában, ám sohasem tudta elkapni. 1968-ban aztán eladta a Cadillacet, befejezte a vizsgáit, és a felesége sürgetésére elhagyta Nyugat-Berlint. Azok az akciók, amelyekben részt vett, mintegy 450 embernek adták vissza a szabadságát. Ezzel ő lett a legeredményesebb szöktető a kettéosztott Németországban. Vajon megbánta-e valaha?

„Azonnal megtenném megint – mondja Veigel, és még hozzáfűzi: – vagy inkább a másik feléről fogom meg: nagyon bántana, ha nem folytattam volna."

1963 John F. Kennedy – mítosz és valóság

Ő volt a legfiatalabb amerikai elnök – és túl korán meghalt. Rövid élete tele volt ellentmondásokkal és titkokkal.

A legfényesebb csillag is pislákolva kezdi életét. „Az embereknek teljesen közömbös volt, miféle elnökjelölt látogatott hozzájuk – írta Theodor White újságíró, amikor a Wisconsin állambeli Phillips városkába látogatott a politikus. – Az egyik kávézóból a másikba járt, udvariasan beszélgetett a kávéjukat szürcsölő, szendvicset rágcsáló férfiakkal és nőkkel. Röviddel tizenkettő után el is hajtott a városkából. A polgárok nem foglalkoztak vele többet, mint az utcáikon végigsöprő hideg széllel." Csak hónapokkal később eszmélhettek tudatára: azt az embert láthatták a városban, aki három éven át fénybe borítja a Nyugatot, és még életében legendává válik: John F. Kennedyt.

Az elnöknek ez a fénye máig olyan erősen sugárzik, hogy hajlamosak vagyunk elfeledkezni az emberről. A háború utáni korszak első igazán karizmatikus politikusának számít. De vajon miből táplálkozott és miben állt a varázsereje, meggyőző képessége, energiája? Miért éppen elnök lett, nem pedig zenész vagy tudós? Az elnök hagyatékát a család magánarchívumában őrzik, és még messze nem tettek nyilvánossá mindent belőle. Ha pedig valaki meg akarja ismerni John F. Kennedy mítoszát, annak meg kell szabadítania személyét a legendáktól, amelyek ma vadabbul burjánzanak, mint valaha.

A történelem imádja a megkettőzést. Az elnöki beiktatás 1961. január 20-án Kennedy számára élete beteljesülését jelentette. Harmincöt éves volt, és az USA legfiatalabb elnöke. A nagy hideg ellenére az eskütételi ceremónián John F. Kennedyn csak fehér ing és sötét öltöny volt. Fiatalos erőt sugárzott, fékezhetetlen dinamikát és a jövőbe ve-

„A nyugati félgömb legfényesebb csillaga." John F. Kennedy és felesége, Jacqueline az 1960-as elnökválasztáson

tett hitet. De már csak ezer nap választotta el a dallasi gyilkos puskagolyóktól, amelyek nemcsak megölték, hanem egyszersmind halhatatlanná is tették.

Kennedy halála után az Egyesült Államok valamennyi polgárának 65 százaléka azt állította, hogy 1960-ban rá szavaztak. Pedig valójában olyan szoros volt a választási eredmény, hogy az elnök gyakran hordott nadrágzsebében egy papírszeletkét, amelyen csak ennyi állt: 118 574. Éppen ennyi szavazattal előzte meg Richard Nixont, a riválisát. „Vajon mit követtem el, hogy egy ilyen alakot csak százezer szavazattal vertem meg?" – kérdezgette bizalmasai szűk körében. A választás előtt a *Time* magazin interjút készített vele:

„Hogyhogy belevág egy ilyen kalandba, hogy minden negatív előrejelzés ellenére jelölteti magát az Egyesült Államok elnökének?" – így szólt a kérdés, mire a lakonikus válasz ez volt: „Mert így akarom." Akaratát azonban nem várta több befogadó, mint a választók fele. A másik ötven százalék túl fiatalnak, túl tapasztalatlannak tartotta, tudták róla, hogy playboy, és hogy gazdag szülők gyermeke. Két évvel később Kennedy minden kritikusa elhallgatott, és az amerikaiak túlnyomó többsége támogatta politikáját. John F. Kennedy, úgy látszott, maga a megtestesült elnökideál.

Nincs még egy elnöke azonban az USA-nak, akinek kialakított képe, a köréje szőtt álmok és a valóság ennyire távol állnának egymástól. Amikor John F. Kennedy világra jött, senki meg nem mondta volna a nevetségessé válás ódiuma nélkül, hogy egykor majd az Amerikai Egyesült Államok elnöke lesz, a világ leghatalmasabb embere. Kennedy, akit mindenki Jacknek szólított – csak az apja hívta Johnnynak –, már fiatalkorában halálos beteg volt. Addison-kórban (a mellékvese életveszélyes károsodása) szenvedett, ráadásul súlyos hátproblémák is gyötörték – kora ifjúságától társa volt a mankó és a hintaszék. Életében ötször vette fel a halotti szentségeket. Bátyja, Joe, csak úgy duzzadt az életerőtől, John egész életében súlyos betegségekkel harcolt. Úgy látszott, sorsa elkerülhetetlenül a fiatalkori halál lesz, pedig éppen a fiatalosság volt az az adu ász, amellyel Kennedy elnökként hódított.

Újságírói kérdés: „Ha megválasztják elnöknek, magával viszi a Fehér Házba a hintaszékét?" Kennedy válasza: „Ha odamegyek, velem jön."

Nagy kérdés, hogy vajon az amerikaiak megválasztották volna-e, ha tudják, hogy a fiatalos külső egy aggastyán fizikai állapotát rejti.

John F. Kennedy tizenkétféle gyógyszert szedett, e koktél összetevői fájdalomcsillapítók, altatók, kortizon, antidepresszáns, tesztoszteron, élénkítőszerek és antibiotikumok

„Mindig veszekedtek." A Kennedy gyerekek a húszas évek közepén az Atlanti-óceán melletti Hyannis Porton: Rosemary, John, Eunice, az ifj. Joe és Kathleen

voltak. „Egyfolytában az volt az érzése, hogy elgyötört teste nem akarja tovább csinálni, elfogy az ideje. Ezért volt olyan gyors mindenben" – meséli Eunice, a húga. Már a legelső sajtókonferenciáján hazugsággal kellett takaróznia, hogy megőrizhesse imázsát. Az újságírók megkérdezték: igaz-e, hogy Addison-kórban szenved. „Sohasem szenvedtem ebben a betegségben, remek az egészségi állapotom" – füllentette az elnök a nyilvánosság arcába. Pedig a Fehér Házban csak úgy szaladgáltak ki s be az orvosok. Kennedy viselkedése az orvosokkal hasonlóképpen a promiszkuitást súrolta, akár a nőkkel való kapcsolata. Legalábbis Richard Reeves, az életrajzírója szerint.

Ám még ha makkegészséges lett volna is – egy feltörekvő ír bevándorló család másodszülöttjeként legföljebb a csicskás szerepét szánták neki. Joe, az elsőszülött volt a család reménysége, „Honey Fitz" nagypapa az ő születésekor jósolta meg, hogy elnök lesz belőle.

Ha a testvéremet megcsípi egy szúnyog, hát ott helyben meghal.
Bobby Kennedy,
John F. Kennedy gyógyszerfogyasztásáról

Mindig bajom volt a bátyámmal, aki nagyobb is volt nálam. Néha elég durván bánt velem. Sokat verekedtünk, és természetesen mindig ő nyert. Valóságos problémát jelentett fiatalkoromban – gyermekkoromban. Azt hiszem, ezzel a helyzettel minden másodszülött fiúnak meg kell küzdenie.

Kennedy Joe-ról, a testvéréről

Családi beceneve ennélfogva „The future president" (a jövő elnöke) lett. Jack már kevésbé szelíd leírást ad a bátyjáról: ő inkább csak elszenvedte a „brutális fickó" gyötréseit, és leggyakrabban beásta magát előle egy nagy – általában történelmi témájú – könyvkupacba. A kilencfős gyerekcsapatban a legidősebb testvér, Joe adta meg a hangot, és akár az iskolában vagy a College-ban, Joe már mindenütt előtte járt, már mindenütt otthagyta a nyomát. Ő kapott nagyszerű osztályzatokat, ő és nem John lett a futballsztár vagy az iskolai újság főszerkesztője.

„Nem az a fontos, hogy mi vagy, hanem hogy az emberek mit hisznek rólad" – Joseph papa ezt verte gyermekei fejébe. Jacktől azt várta el, hogy ne törődjön a betegségével, tegyen úgy, mintha nem is lenne. És a másodszülött nagy sikerre vitte ezt az alakítást. „Háromszor álltam a halálos ágya mellett, háromszor búcsúztam el tőle, és mindháromszor megerősödve tért vissza" – jelentette ki a büszke Joseph Kennedy a fiáról. Joseph papa az életet szüntelen harcnak látta, amelyben a nyerés a tét. Lúzereknek semmi keresnivalójuk nem volt a felfelé nyomuló Kennedy famíliában. Rose mama is ezt az irányt támogatta: a szeretetmegnyilvánulások ritkák voltak a családon belül. Anyai szerepében Rose az erkölcsi szigorra, a fegyelemre és a fiókák ellenőrzésére helyezte a hangsúlyt. Anyai aggodalma kizárólag Jack egészségi állapotának szólt, a lelkének nem. A feltétlenül szükségesen kívül szinte soha nem beszélt az érzelmekről. „Anyám soha nem ölelt meg. Soha-soha!" – panaszkodott Jack Kennedy, amikor pedig már rég felnőtt volt.

A rendszeretetet vagy a rendszeretet hiányát tünetértékűnek látom Jacknél. Jack csak az utolsó pillanatban csinálja meg a házi feladatát, elkésik a megbeszélésekről, nincs semmi érzéke az anyagi javakhoz, és gyakran nem találja a holmiját.

A Choate-kollégium főnökének véleménye Kennedyről

Jack Kennedy ezzel a családi háttérrel – érzelmileg rideg anya, rátelepedő apa és báty – hol a szinte már neurotikus alkalmazkodás, hol a lázadás végpontjai között ingázott. Anyjának tisztaságmániája úgy épült a személyiségébe, hogy – később, még elnökként is – akár naponta ötször is lezuhanyozott, és ruhát váltott.

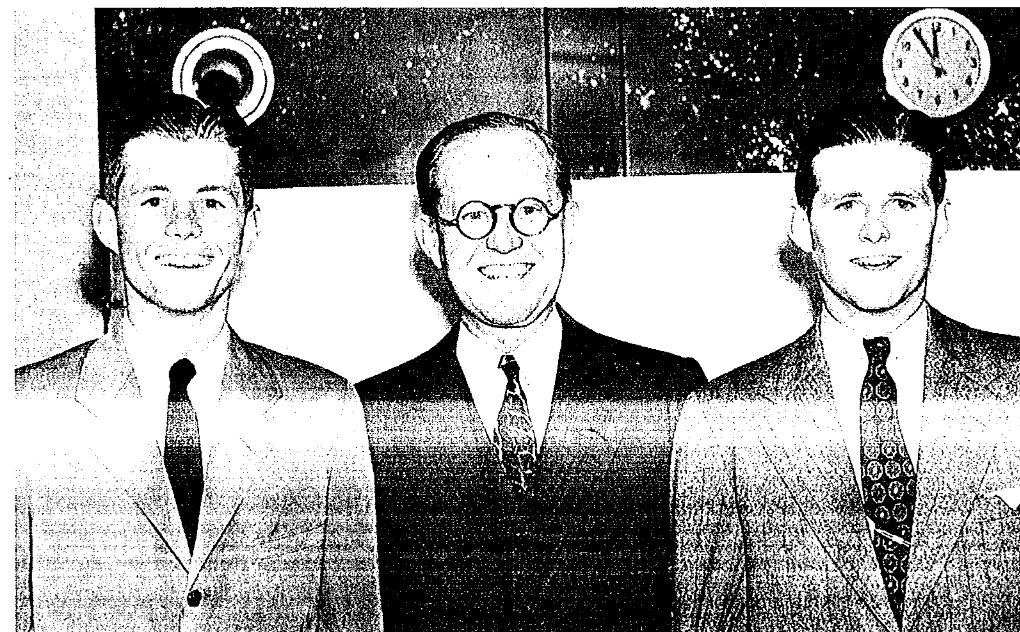
Tinédzserként a szobája maga a káosz volt. Ritkán fésülködött, krónikusan pontatlan volt, és az előkelő Choate-kollégiumban a középszerű tanulók közé tartozott. Cimboráival megalakította a „Gazfickók klubját", és olyan durva tréfákat űzött a tanárokkal, hogy utolsó évében a kicsapatás fenyegette. Ezt a leégést kompenzálta a minden évi „Legreménytelje-sebb tanuló"-választásban előadott ötletével. Szavazatvásárlásra befogta a „Gazfickókat", és bevetette titkos fegyverét: önmagát. „Jacket mind az iskolában, mind a későbbi életében leginkább az segítette előre, hogy pillanatok alatt meg tudta nyerni bárki bizalmát és jóindulatát" – emlékezik egyik volt iskolatársa. Így nem csoda, hogy a „Gazfickók" vezére 36 szavazatnyi előnnyel megnyerte a szavazást.

Olyan vonzereje volt, hogy még a madarak is leszédültek utána a fáról.

Inga Arvad, a 24 éves Kennedy szerelme

Hosszú betegségei alatt Jack Kennedy ezt a képességet valósággal tökélyre fejlesztette: így vonzotta betegágyához az ismerősöket. Aki csak találkozott vele, még sokáig emlékezett rá: a mosolyára, a hangjára, a humorára. „Annyira szórakoztató volt, olyan szellemes! Egyszerűen... olyan sokféle volt" – mondja egy ismerőse, aki nem sokkal a második világháború előtt ismerkedett meg vele, egyetemista korában. Idővel aztán Kennedy szenvedélyévé vált, hogy kipróbálja hatását, varázsát idegen személyeken: ezek mind arra az egyetlen pillanatra voltak előgyakorlatok, amelyben súlyt kap addigi

„Az a fontos, hogy az emberek mit gondolnak rólad." Joseph R. Kennedy a fiaival: balról John, jobbról Joe

„The future president" – Joe Kennedy nem élte túl a háborút

„Könnyelmű manővereiről híres" – John F. Kennedy tengerésztisztként 1944 júniusában

élete. John F. Kennedy ebbe a pillanatba helyezte minden reményét. Beteg teste mindennap tudtára adta, hogy nincs túl sok ideje a földön. Vajon sikerül-e ebben a kurta időben maradandó nyomot hagyni maga után?

Az egyetemen aztán Kennedy végre megkapta a lehetőséget, hogy kiléphetett apja és bátyja nyomasztó árnyékából. Sikerült felvételt nyernie a Harvard egyik előkelő diákegyesületébe: a régi protestáns, angolszász polgári családok gyermekei egyszerűen nem akartak e nélkül a jópofa – ráadásul újgazdag és katolikus – cimbora nélkül belépni a Spee Clubba. Így Kennedy először ért el egyedül valami olyat, amiről mind az apja, mind a bátyja lemaradtak. Ráadásul mindezt a puszta személyiségével érte el, semmit sem tett és egy fillért sem fizetett az elismerésért.

John F. Kennedy az egyetemi évek alatt politikai szempontból is kialakította profilját. Apjával ellentétben a londoni diákévek és az európai utazások alatt úgy tapasztalta, hogy Hitler igenis akarja a háborút. Egész Európa erre készült, csak Anglia állt felkészületlenül. Apja, aki 1938 óta az USA londoni nagykövete volt, úgy gondolta: normális dolog az, hogy a világban egymás mellett élnek a diktatúrák és a demokráciák, és hogy Hitler politikailag ellenőrzés alatt tartható. Joseph Kennedy rendíthetetlenül hitt Chamberlain brit miniszterelnök

appeasement (megbékéltetési) politikájában, ráadásul latens antiszemita érzelmei is voltak, így az Egyesült Királyságban élő német nagykövet azt jelentette Berlinnek, hogy Kennedy Németország legjobb barátja Londonban. Jack azonban a harcos demokrácia híve volt: „Aki úgy dönt, hogy a demokrácia a legjobb kormányzati forma, annak készen kell állnia arra is, hogy áldozatot hozzon érte" – írta 1939-ben a szakdolgozatában, amely a háború kitörése után *Miért aludt Anglia?* címmel bestseller lett. John F. Kennedy antitotalitarizmusa az apával folytatott harcok folyamán kristályosodott ki, és később – a liberális alapmagatartás ellenére – egyfajta agresszív korlátozó politikában teljesedett ki a Szovjetunió karib-tengeri, latin-amerikai és délkelet-ázsiai terjeszkedése ellen.

Joseph Kennedy számára a második világháború kitörése valóságos katasztrófa volt. „Ez a világ vége, mindennek a vége." John F. Kennedy számára azonban még csak most kezdődött az egész. Őt valósággal vonzotta a front. Apja kapcsolatait kihasználva alkalmassá hamisíttatta magát. Új világkép formálódott benne, bár nagy veszteségekkel és kockázatokkal: bátyja 1944. augusztus 12-én elesett egy V–1-rakétabázis elleni támadáskor. John F. Kennedy is életveszélyben forgott, amikor hajóját elsüllyesztette egy japán romboló. Kennedy imádta a rizikót, a veszélyhelyzetek kellemesen bizsergették az idegrendszerét. Kapitányként könnyelmű manővereiről híresült el. Legénységének túlélő tagjai azonban valósággal taposták egymást, hogy újra az ő parancsnoksága alatt szolgálhassanak.

1944-ben John F. Kennedy tengerészeti karrierje véget ért. A folyamatos betegségek miatt végképp leszerelték. Mégis ő lett a család reményeinek megtestesítője. Egy darabig az újságírás felé kacsingatott az immár háborús veterán ifjú, de miután rájött, hogy a politikai újságírók mindig csak arra reagálhatnak, amit a politikusok mozgatnak, inkább úgy döntött: nem őt fogják majd mozgatni, hanem ő lesz a drótok végén. Vagyis eldöntötte: elfoglalja Joe helyét, és beszáll a politikába. Nem is volt más választása. Joseph papának nem sikerült megakadályoznia, hogy Franklin Delano Rooseveltet újra megválasszák, és nem sikerült a helyébe lépnie. Ezt a csorbát a fiaknak kellett kiköszörülniük. A családnak pénzből több is volt az elégnél. Az apa a milliós vagyon alapjait elsősorban illegális tőzsdei bennfentes üzletekkel szerezte a Wall Streeten. Társasági tekintélye azonban nemigen volt. Joseph papa számára az emberi kiteljesedés csúcsán nem valami gazdasági vagy művészi tevékenység állt. Számára szentírás volt a

„Mankók és hintaszék" – már 1952-ben, politikai karrierje kezdetén beteg ember volt

következő: „Az eljövendő nemzedékből azok lesznek Amerika legfontosabb emberei, akik kormányra kerülnek." Az apa tehát Joe halála után Johnt rendelte a családi zászló felemelésére. „Mintha csak bevonult volna" – fogalmazta meg Jack évekkel később egy újságírónak.

Az USA történetében nem sűrűn építenek olyan szisztematikusan elnöki karriert, mint Kennedyét. Joseph Kennedy mint „életünk építészmérnöke" (Rose asszony megfogalmazása) úgy döntött, hogy fia életében mindennek sikerülnie kell. Jack 1946-ban lett tagja a képviselőháznak, 1952-ben már a szenátusnak is. És nagyapja, Honey Fitz kapcsolatai, valamint apja pénze mindig elegyengette az útját. Csak a választási előcsatározások és a képviselőházi hely négy- és ötszázezer dollár közötti összegbe került. „Amennyi pénzt kiadok rá, annyiért már a sofőrömet is át tudnám vinni a választási küzdelmeken" – nyilatkozta Joseph papa az anyagi ráfordításairól.

A reakció hirtelen érkezett: a választási küzdelemben Kennedy legerősebb konkurense épp a Kennedy-ellenességre játszott rá. Támadásainak célpontja az idősebb Kennedy kétes üzleti ügyei voltak, valamint fura politikai felfogása. Az apa durva módszerei kudarccal fenyegették a fiút a választási küzdelemben. Ám ekkor, akárcsak az iskolában, Kennedy a karizmájában bízva tett egy lépést: a politikai ellenfelével folytatott hosszú beszélgetésben sikerült leállíttatnia a Kennedy-ellenes kampányt. Így aztán kétszer annyi szavazatot tudott gyűjteni, mint a konkurencia.

Persze nemcsak a pénz, a jó kapcsolatok rendszere és a csendes hátsó szobákban folytatott sok hosszú beszélgetés tette lehetővé, hogy John F. Kennedy bevonuljon a Fehér Házba. Választási szlogenje 1945-ben így hangzott: „Az új nemzedék vezért ajánl", és 1952-re már akkora népszerűségre tett szert, hogy a szenátori hely megszerzéséhez szükséges 2500 aláírás helyett negyedmilliót gyűjtött össze. Kennedy lett a háború utáni nemzedék szószólója; a nők szószólója, akiket a visszatérő férfiak a háború végével az irodákból és a gyárakból újra visszaszorítottak a konyhába; meg persze a háborúból visszatérő katonáké is, akik viszont még a háborút megjárva is úgy érezték: az apák generációja kiskorúként bánik velük.

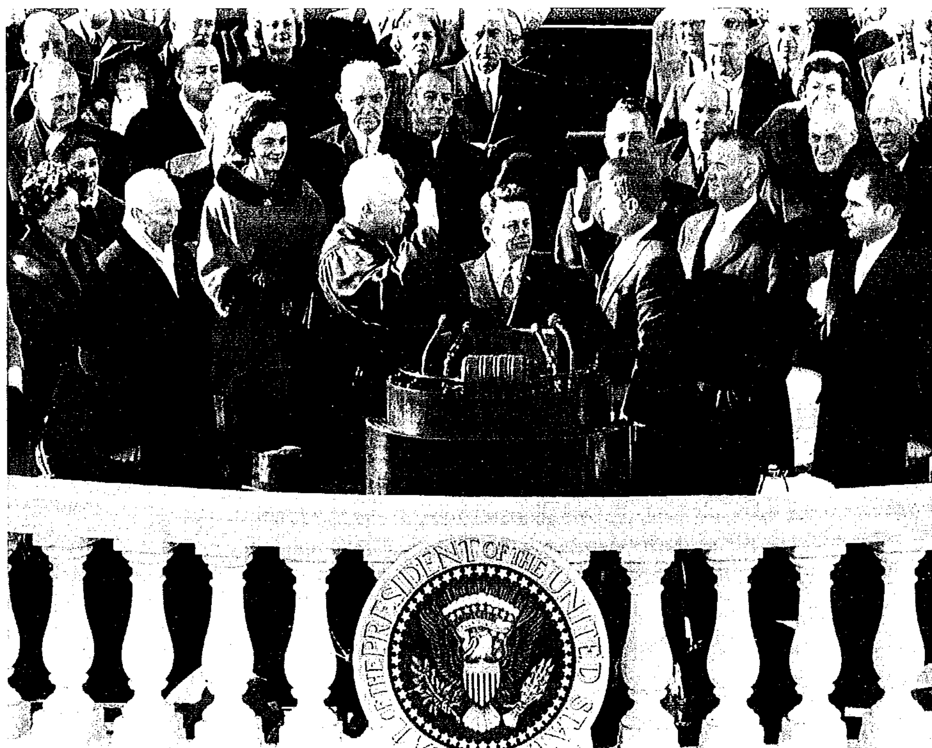
John F. Kennedy hivatali felesketésében nem is lehetett volna több jelképet összesűríteni. A főváros szinte megfagyott egy nagy hóvihar után: olyan volt, mint maga a jéggé dermedt amerikai társadalom Eisenhower elnökségével, míg az egy szál öltönyben sem fázó elnökjelölt didergő hivatali elődei, Truman és Eisenhower között a váltást jelképezte a lejáró szavatosságú szülői nemzedék és a háborúban edződött fiatalok között. „A fáklyát továbbadták" – mondta John F. Kennedy hivatalba lépésekor. És még ezt: „...a fény valóban meg tudja világítani a világot."

John F. Kennedy új határokhoz akarta elvezetni a világot. „Győzzük le együtt a csillagokat, a sivatagot, irtsuk ki a betegségeket, fedezzük fel az óceánok mélyét, fejlesszük a kereskedelmet és a művészeteket!" Vajon eleget tett volna-e a saját maga által felállított magas elvárásoknak, ha nem lövik agyon Dallasban? Kennedy nem a kiókumlált politikai stratégiák elnöke volt. Vörös fonálként egyedül a megalkuvás nélküli antikommunizmus húzódik végig a hivatali idején. És John F. Kennedy volt az az elnök, aki egy meg nem nyerhető gerillaháború mocsarába vezette az országot Vietnamban.

Ezenkívül nem sikerült neki 1961-ben leállítani a Kuba ellen indított, még Eisenhower elnök alatt előkészített inváziót sem. És nagy optimizmus kell ahhoz, hogy Kennedynek tulajdonítsuk az 1962-es kubai atomrakéta-válság szerencsés kimenetelét, azt, hogy az elnök rendíthetetlensége miatt lépett közbe Hruscsov. Kennedy tisztában volt azzal, hogy minden amerikai elnök életében eljön az a pillanat, amelyben halhatatlanná teheti magát. Az ő pillanata a kubai válság volt. A kulisszák mögött megkötetett egy titkos alku: az USA visszavonja Jupiter rakétáit Törökországból, ezért cserébe a Szovjetunió nem telepít atomrakétákat Kubába. Micsoda ajándékot kapott Kennedy! A világ színpadán olyan emberként ünnepeltethette magát, aki az utolsó pillanat-

Minden tettét impulzív ötletek befolyásolják.

Leinbachnak, egyik tanárának véleménye

„A fáklyát továbbadtuk" – John F. Kennedyt az Egyesült Államok 35. elnökének esketik fel

ban akadályozta meg egy atomháború kitörését. A betegeskedő Jack elérte azt, amire egész életében vágyott: történelmet írt.

Sugárzó dicsfény vette körül, mint az igazi csillagokat, és ezt sokan látták John F. Kennedy körül. Ő lett az értelmiség bálványa. Persze nem mindenki ment a rajongásban olyan messzire, mint Robert Frost költő, aki így írt a beiktatáskor: *Mindannyiunkban prófétai sejtelem támad, / hogy ragyogó, augusztusi kor küszöbére értünk, /.../ Igazi aranykor jön, telve költészettel és hatalommal, / és ez ebben a déli órában veszi kezdetét.* Arthur Miller drámaírónak például az elnök „keményen csillogó szeme" tűnt fel, és azon töprengett, hogy vajon az el- [illegible] túl vajon megadatott-e az együttérzés képessége is". A kritika érthető: végül is Marilyn Monroe, aki az író felesége volt, régebben szoros kapcsolatban állt Kennedyvel. De ilyen hangok csak ritkán hallatszottak. A Fehér Házba ki-be jártak a művé-

Ha nem a gyerekekről lenne szó, Johnról meg Caroline-ról meg a világ összes gyerekéről – olyan könnyű lenne megnyomni azt a gombot.

Kennedy a kubai válság idején tanácsadójának, David Powersnek

szek és mindenféle nagy szellemek. „Az étel remek, a borok kiválók, az emberek nevetnek – *hangosan nevetnek!* –, történeteket mesélnek, viccelődnek, jól érzik magukat... Egy másik világ volt ez, egy másik bolygó." Ezt mesélte Leonard Bernstein zeneszerző és karmester egy Kennedyéknél eltöltött estéről. A Fehér Ház afféle Camelottá vált, Arthur király legendás várává – a kerek asztalhoz az egész világ igyekezett odajutni.

A Fehér Házban lakó pár pedig a modern, haladó, kulturált Amerika megtestesítőjévé vált: arccal az új felé, de a régit is megőrizve, fiatalon, csinosan, optimistán. Kennedyék életstílusát világszerte igyekeztek lemásolni. Jacqueline ruháinak szabása és színe határozta meg a divat irányát, és mivel John F. Kennedy utálta a kalapot, az amerikai kalapgyártók tönkrementek. Amit John szexuális kicsapongásairól beszéltek, az egyszerűen elsüllyedt az imádat tengerében, akárcsak az elnök kezdeti érdektelensége a polgárjogi kérdésekben. „Nem szeretjük, ha a bálványaink hibáznak – írta a *Newsweek* egy cikkében, amelynek címe *Egy amerikai királyi ház* volt. – Azt szeretjük, ha

„Egy amerikai királyi ház" – Kennedy feleségével, Jacqueline-nel és leányával, Caroline-nal

„Új stílus a Fehér Házban" – az elnök és gyermekei, Caroline és az ifj. John F. az Ovális Irodában

tényleg azok, aminek látszanak." Így emelkedhetett Kennedy népszerűsége a kubai invázió kudarca, az 1961-es disznó-öböli sikertelenség ellenére az egészen hihetetlen 80 százalékra. A Fehér Ház lassan valódi legendai ragyogás mögött tűnt el, bár Kennedy elnöksége politikai szempontból – Robert Dallek életrajzíró szerint – „a botlások és a jelentős eredmények összefoltozgatása" volt.

„Senki sem ismerte John Kennedyt" – jelentette ki barátja, Charlie Bartlett. Ezt az elnök maga akarta így – mert úgy látszik, könnyebb volt neki bárkihez úgy közelítenie, hogy kapcsolatuk tartalmát egyedül ő határozza meg. Olyannak látta magát, mint a kerék agya, amely körül az összes küllő forog. Egyetlen vereséget szenvedett, míg eljutott a Fehér Házig, ennek tanulságát – hogy minden szálat egyedül ő tartson a kezében – alaposan megjegyezte. 1956-ban ugyanis, amikor a demokraták alelnökként indították, megbukott a választáson. Ezen a napon határozta el: „Totális politikát fogok folytatni."

Kennedynek ettől kezdve gondja volt arra, hogy mindenki, aki csak támogatta, és minden leendő választója pontosan azt a Kennedyt kapja, akit szeretett volna. „Egészen el volt ragadtatva attól, ahogy az embereket befolyásolni tudta. Hogy lehet mondani valamit, hogy használhatunk bizonyos fordulatokat, gesztusokat" – emlékszik Hugh S. Sidey újságíró.

Nem hiszem.
Kennedy arra a kérdésre, hogy megnyerte volna-e a választást a televízió nélkül is

Az első olyan elnök volt, aki a fiatal, feltörekvő médiummal, a televízióval rendszeresen élt: rájött, hogy ezzel egész lényét, tevékenykedését közvetlenül képes a nép elé tálalni. Befészkelte magát az emberek fejébe, máig. Ha kimondjuk azt a szót: Kennedy elnök – azonnal képek merülnek fel az emlékezetből: a beiktatásának, esküdtételének képe, a berlini beszéd képe, életképek az Ovális Irodából, a merénylet és a temetés képei. Hiába bélyegezte ő maga egy 1962-es Yale egyetemi beszédében a mítoszokat „az igazság legnagyobb ellenségének", ő maga három esztendő alatt olyan mítoszt teremtett, amely még ma is aranykorként él az emberek tudatában. „Ma a halott Kennedynek összehasonlíthatatlanul több a hatalma, mint valaha az élőnek" – mondta Gore Vidal író 1967-ben. A Kennedy-koktél receptje viszonylag egyszerű volt: az alapját az ősi amerikai „Pursuit of Happiness" (boldogságra törekvés) képezte a jóléttel vegyülve, erre pedig több apró részletben adagolta a világra való nyitottságot, a stílusérzéket és a technika iránti csodálatot, s az egészet megszórta egy csipetnyi szociális elkötelezettséggel. Úgy látszott, hogy ő mint elnök képes lesz sok mindent megvalósítani, ami addig megvalósíthatatlannak tűnt. Feltétlen érdeme, hogy a politika előtt új utakat nyitott. Persze nem ezeken járt. Olyan elnökként őrizte meg az emlékezet, aki komolyan foglalkozott az atomháború veszélyének csökkentésével, s aki meg volt arról győződve, hogy a politika az egyén életminőségét is megjavíthatja, és aki hihetővé tette, hogy együtt érdemes jövőt alakítani.

Így vált Kennedy politikai mítosszá. Meggyilkolása után Jacqueline Kennedy azt mondta: „A történelmet a megkeseredett öregemberek írják. Jack életének több köze volt a mágiához, a mítoszokhoz, a legendákhoz és a mondákhoz, mint a politika elméletéhez vagy tudományához." John F. Kennedy élete egy olyan ember élete volt, aki afféle elnöki angyallá vált. Annyit akart bebizonyítani önmagának, a világnak és a családjának, hogy egy ír bevándorló, újgazdag család örökösen testi kínoktól gyötört, másodszülött fiából is lehet elnök. Ez volt élete nagy szerepe. Megajándékozta önmagát a halhatatlansággal – az emberiséget pedig egy legendával.

Senki sem ismerte John F. Kennedyt.
Charlie Bartlett újságíró, Kennedy barátja

1965 Churchill, a sportember

„No sports" – a testes, szivarozó brit miniszterelnököt mindenki az antisportolók védőangyalának tekinti. Pedig ez nagy tévedés: Churchill vívott, lovagolt, krikettezett és pólózott is. Az idézetet valószínűleg sosem mondta.

Winston Churchill állítólag azt mondta, amikor meghökkentő vitalitásának titkáról kérdezték öregkorában: „No sports". Ezt az idézetet már újságírók nemzedékei használták, pedig senki sem tudta bizonyítani valódiságát, ráadásul Churchill testes alakjával bizonyítják igazát. Testi felépítése, kerek arca, amely felindult állapotban egy buldogéra emlékeztetett, és a vastag havannaszivar, amely megjelenéséhez feltétlenül hozzátartozott, valóban senkinek sem sportolót juttatnak eszébe. Az hírlik róla, hogy fiatalkorában a svájci Alpok nyári friss levegőjét nem kirándulás közben élvezte, hanem újságot írt, sőt még arra is megkérte a gazdákat, hogy a marháik kolompját tömjék ki szalmával, mert nem tud a nagy csengés-bongásban koncentrálni. Brit miniszterelnökként évtizedekkel később a nehézsúlyú politikus úgy döcögött végig London lebombázott utcáin, hogy az angolok már a látványa miatt is a szívükbe zárták. Kerekded alakja a háború közepén mintha a jobb idők reményét idézte volna a brit polgároknak. Életrajzírói is úgy mutatják be, mint igazi reneszánsz embert, aki az élet minden cseppjét élvezi. Ám alig valaki említi ennek az embernek a sportos oldalát, pedig Churchill egészen az ötvenkettedik életévéig szenvedélyesen lovaspólózott, és mielőtt Hitler nagy ellenfelévé vált volna, odahaza, vidéki birtokán, a Kent grófságbeli Chartwellben saját kezűleg épített házakat, ásott dísztavakat, ültetett fákat, és kertészkedett. Még hogy „No sports"?! Churchill minden területen csupa tetterő volt.

Persze minden kezdet nehéz. Churchill sportpályafutása is csúfos felsüléssel kezdődött. Marlborough hetedik hercegének unokája megtagad-

„No sports?" Churchill nagy sportember volt fiatalabb korában. Itt pólójátékosként láthatjuk 1913-ban

„Nagy tehetség a kérkedésben, nagyzolásban és a felvágásban." Churchill, a tizenhárom éves diák

ta a brit elit iskolák szellemi és testi drilljét. Kilencévesen egészségének teljes összeomlásával reagált a Public Schoolok szigorú kollégiumi nevelésére. Igen korán meggyűlölte a kívülről gyakorolt nyomást. „Tanáraimnak nagymértékben változatos kényszerítő eszközök álltak rendelkezésükre – beleértve a verést is –, és ezeket mind ki is próbálták rajtam. Pedig ami nem keltette fel az érdeklődésemet, az eszemet vagy a fantáziámat, azt nem tudtam vagy nem akartam megtanulni" – így összegezte ezeket a tapasztalatokat később az emlékirataiban. Csakis nemesi származása mentette meg az örökösen bukdácsoló diákot a csúfos kicsapatástól.

Valamikor aztán, kiskamaszként, felkeltették a sport iránti érdeklődését. „Ma délután kriketteztünk. Ütöttem egy kettest" – írta büszkén a tizenkét éves fiú mamájának, az életvidám amerikai szépségnek, Jennie-nek (Lady Randolph Churchillnek), akinek ereiben még indián vér is folyt. 1889-ben csapatával megnyerte a nemzeti iskolai úszóbajnokságot. Már jóval túl volt a nyolcvanadik életévén, amikor még mindig szívesen és rendszeresen úszkált. Tizenöt évesen fedezte fel a következő sportágat: „Nyertem vívásban. Nagyon szép a kupa. Először az utolsók között voltam, de az utolsó körben már senki sem tudott ártani nekem." Az angol iskolai bajnokságok felkeltették becsvágyát: „A vívás most a legfőbb foglalatosságommá vált az iskola mellett, mert most, hogy az iskolát képviselem, mindent ki kell hoznom magamból." És Churchill akarata teljesült: jelentős mértékben járult hozzá ahhoz, hogy az ő iskolájáé lett a kupa. A helyi újság még beszámolót is írt róla. „Sebes és harcos támadásokkal" lepte meg ellenfeleit, értékelték a fiú sportteljesítményét a lapban.

Churchill igazi szenvedélye azonban a lovaglás lett. Apja, Lord Randolph, ifjabb korában istenáldotta politikus, katonai pályára szánta a fiát. Úgy látszott, a lusta semmirekellő csak erre lesz jó. A fiúból ugyanis hiányzott az „okosság, a műveltség és a tartós munkára való képesség". Legalábbis az apa, Lord Randolph, így panaszkodott a saját anyjának, Marlborough hercegnéjének, vagyis Churchill nagyanyjának. Ellenben – tette hozzá – „nagy tehetséget árul el nagyzolásban, felvágásban és nagyképűsködésben". A semmirekellő aztán bebizonyította rossz hírét: a sandhursti Royal Military College kadétjei közé csak a harmadik nekifutásra vették fel. De ettől kezdve legalább sportpályafutásának nem állta semmi az útját. 1893-ban, tizenkilenc éves korában kezdődött meg lovastiszti kiképzése. A lovasoktatás a „legremekebb szórakozás" volt számára, az állatokkal pedig „imádott" foglalkozni. Később ezeket is leírta, sőt még azon is elmerengett, hogy mennyire erkölcsös ez a sport: „A fiatalemberek gyakran elzüllöttek, mert lovakat birtokoltak, vagy mert lovakra fogadtak, de maga a lovaglás még nem tett tönkre senkit. Hacsak ki nem törte valaki a nyakát, de ez, ha vágtában történik, nem is rossz halál."

Jó sok nyulat mészároltunk le, összesen vagy húszat. Holnap a patkányok döglesztésével folytatjuk.
Az ifjú Churchill a mamájának az első vadászélményekről

1894-ben a fiatal Churchill azok közé a fiatal lovastisztek közé tartozott, akiket kiválasztottak arra, hogy, mint minden évben, őfelsége Viktória királynő színe előtt is bemutathatták a tudásukat. Ez minden résztvevőnek sportos megdicsőülési lehetőség volt. Churchillt becsvágya rendkívüli teljesítményekre sarkallta, nem éppen eredmény nélkül: „Nagyon izgatott voltam, és azt hiszem, jobban lovagoltam, mint valaha. Egyetlen ponttal hibáztam csak el a győzelmet, és a megszerezhető 200 pontból 199-cel második lettem." Büszkén számolt be a rettenthetetlen lovas az apjának, aki sajnos korán elhunyt, így nem lehetett tanúja fia karrierjének.

Az egykori iskolai lázadó, aki következetesen szembeszállt az iskolai fegyelemmel, érdekes módon megkedvelte a katonai drillt. És éppen a lovas gyakorlatozás vált számára „valami nagyon szép"-pé. „Van valami sajátosan varázslatos egy vágtázó lovasszázad csörömpölésében és villogásában: a vágta fokozza a lovagláshoz érzett kedvemet. A lovak nyugtalan horkantásai, a nyergek nyiszorgása, a tollbok-

Gyűlölöm a gyalogságot, amely engem mint testileg gyengét gyakorlatilag értéktelenné tesz, és amelyben egyetlen atletikus tulajdonságomat – lovaglótudásomat – nem használhatom fel.
Churchill, 1894

A póló a világ legnemesebb játéka, és szinte mindent odaadnék, hogy rendszeresen és jól játszhassak.

Churchill, 1895

réták bólogatása, a mozdulatok mámora, egyáltalán az az érzés, hogy egy eleven szervezet része vagy."

Egységével, a 4. aldershoti huszárezreddel 1896-ban Indiába vezényelték az ifjú hadnagyot. Nyugodt szolgálati idő várt ott rá, amely alatt szépen pótolta mindazt, amit az iskolában elmulasztott. Majdnem két évtizeddel később, 1920-ban, a brit kormány gyarmatügyi minisztereként hevesen száll szembe Gandhi függetlenségi törekvéseivel, és mindenképpen a brit korona alatt akarja tartani ezt a gyarmatot. A 19. század végén a Churchillnél csak kevéssel idősebb Gandhi még Dél-Afrikában élt, és ügyvédként bevándorló honfitársainak jogaiért küzdött. Szülőföldjén azonban még javában űzhették az angol gyarmati lovastisztek – köztük Winston Churchill – kedvenc szórakozásukat, a lovaspólót.

Pár héttel Bombaybe érkeztük után Churchill ezredéből is indulnia kellett egy csapatnak, hogy az indiai lovassági ezredek Haidarábádban rendezett tornáján a vándorserlegért síkraszálljanak: ez a gyarmaton igen jelentős társasági és sporteseménynek számított. A pólólovak betanítása igen sok időbe telik, a frissen érkezetteknek nem sok esélyt jósoltak. Churchill természete azonban nem nyugodott bele az előre eldöntött játszmákba. Még a friss karsérülése sem tudta visszatartani a játéktól. Bekötött karral is olyan jó csapatkapitány volt, hogy fel tudta ébreszteni a harci szellemet a kevéssé összeszokott csapatban, és ezzel váratlan győzelmet arattak a tapasztaltabb ellenfelekkel szemben. Lehet, hogy itt érezhettek meg a többiek valamit abból a fékezhetetlen győzni akarásból, amellyel aztán négy évtizeddel később egész népét mozgósítani és fanatizálni tudta a hitleri támadásokkal szemben. „Úgy érkezik csapatával a játéktérre, mintha nehézlovassággal indulna rohamra – így festi le egy kortárs szemtanú a jelenetet. – Ide-oda vágtázik a mezőn, figyeli az ellenfelet, nem kapkod, és mesteri taktikusnak és stratégának bizonyul. Hirtelen felismeri a nagy lehetőséget, előreront lovával, nem túl elegánsan, de annál magával ragadóbb tempóban és lendülettel – nagy ügyességről tesz eközben tanúságot. Ellenfelét teljesen kiiktatja, olyan lendülettel érkezik, és eltalálja a labdát. Azt mondtam, eltalálja? Nem: lesújt a labdára." A közönség el van bűvölve. Ezzel a sportos „huszárvágással" Churchill megmentette ezrede becsületét.

Sietős időben élünk, bele kell feküdnünk a hámba.

Churchill 1898-ban, amikor elindult, hogy kivegye a részét Szudán visszafoglalásából

A sportos győzelmek után Churchill immár a háborúban kereste az újabb kihívást. Anyja jó kapcsolatai, magas rangú ismeretségei révén kieszközölte szabadságolását Indiából, csak hogy részt vehessen az 1898-as szudáni hadjáratban. Ezzel a hadjárattal szerette volna az anyaország egyik levált gyarmatát visszahódítani. Az omdurmáni döntő csatában, 1898. szeptember 2-án a legmodernebb haditechnika ütközött meg páncélingekkel és görbe szablyákkal. Ez lett az angol hadtörténet legutolsó nagy lovasrohama, és Winston Churchill részt vett benne. Ahogy az várható volt, a felkelők nagy számbeli fölényük ellenére sem tudtak győzni: lemészárolták őket. Néhány óra leforgása alatt tizenegyezer szudáni halt meg. A csata forgatagában küzdött a fiatal hadnagy, Winston Churchill is, szürke pólólován. „Vágta és támadás, nem is volt más" – mesélte később egyik barátjának a csatáról. Anyjának pedig ezt írta, egészen meglepve a saját hidegvérűségétől a halál torkában: „Egyáltalán nem voltam ideges, olyan nyugodt voltam, mint mindig." A lovasok a nagy technikai fölény ellenére sem vehették félvállról az ütközetet. Churchill emlékezetből így írta le a csata egyik részletét: „Ott vágtattam tehát a szilárd, enyhén szél borzolta homokon. Úgy láttam, a mahdik körben szétszóródtak, és minden irányban rohangáltak. Egyik közvetlenül előttem keményen a földre vetődött. (...) Ugyanebben a pillanatban (...) megláttam egy szablya villanását, amellyel a lovam csüdjét akarta elvágni. Még épp annyi időm és helyem maradt, hogy arrébb ugrassam a lovat, és messzire kihajolva a nyeregből, két lövést eresztettem belé. Amikor felegyenesedtem a nyeregből, közvetlenül előttem egy másik férfi hadonászott a görbe szablyájával. Felemeltem a pisztolyt, és lőttem. Olyan közel kerültünk egymáshoz, hogy valósággal belenyomtam a csövet. Ember és szablya eltűntek mögöttem-alattam. Bal oldalamon, vagy tíz méter távolságra egy arab lovas jelent meg... Rálőttem. Elvágtatott. Megfékeztem a lovat, és körülnéztem."

Churchill huszár hadnagy tökéletesen megoldotta a nehéz és összetett feladatot: lovagolni, lőni, hideg fejet megőrizni. Amikor visszatért a hazájába, elhagyta a katonaságot, és a szudáni gyarmati háború tapasztalatairól írt könyvvel rázta fel London politikai elit világát. A *Story of the Malakand Field Force* nagyszerű irodalmi pályafutás kezdetét jelentette: nem véletlenül kapott 1953-ban irodalmi Nobel-díjat a szerzője. De induló írói sikere nem gátolta meg abban, hogy a gyarmatbirodalom legközelebbi

Valószínűleg én voltam az egyetlen tiszt, akinek egyenruhája, lószerszáma és lova is sértetlen maradt.

Churchill a szudáni csatamezőn

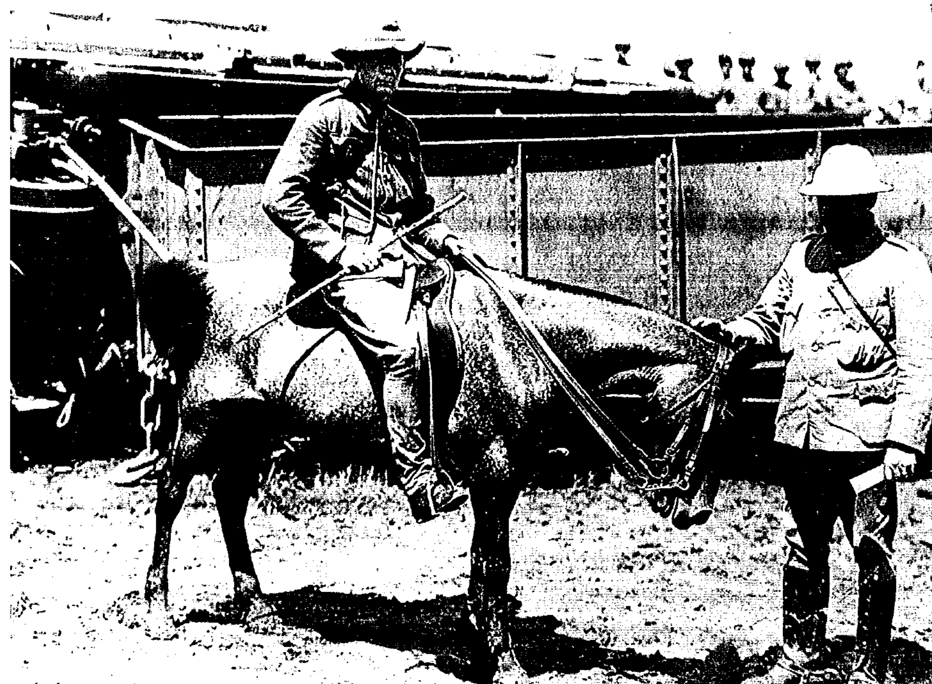
fegyveres konfliktusa kitörésekor ne akarta volna azt közvetlen közelből megtapasztalni.

1899-ben vette kezdetét a búr háború. Afrika legdélibb csücskén a hollandok leszármazottjai, a Transvaalban és Orange Szabadállamban szerveződő búrok hadat üzentek Londonnak. Céljuk az volt, hogy önállóságra tegyenek szert a brit birodalom ellenében, amely azonban – főleg, mivel nemrégiben fedezték fel a nagy aranylelőhelyeket Transvaalban – nem is gondolt rá, hogy elengedje a búrokat. Winston Churchill pedig a *Morning Post* haditudósítójaként akkreditáltatta magát Afrikába. Havi 250 fontot kapott – csúcsösszeget a szakmában! –, hogy jelentse az anyaországba a várható fényes győzelmeket. Azonban a háború nem várt fordulatot vett: a búr parasztok megszégyenítő vereséget mértek a katonailag jókora fölényben lévő britekre. Nagy leégés volt ez az angoloknak, és persze a búrbarát II. Vilmos német császár kárörömét is kivívták vele. A várakozásokkal ellentétben a nagyszerű helyismerettel rendelkező búrok nyerték meg az első csatákat. Ladysmithnél, Kimberleynél és Mafekingnél három nagy brit tábort körbezártak és megostromoltak. Viktória királynő úgy döntött, hogy nem nyugszik bele a gyalázatba, és kiadta a parancsot: „A lehetséges vereség nem érdekel bennünket. Ilyen nem létezik."

Winston Churchill, a tudósító éppen Ladysmith felé tartott a brit csapatokhoz, amikor páncélvonata betévedt egy búr hátvédbe. Churchillnek a nagy kavarodásban valahogy sikerült elcsatolni a mozdonyt, és a rajta lévő sebesültekkel együtt biztonságba menekíteni.

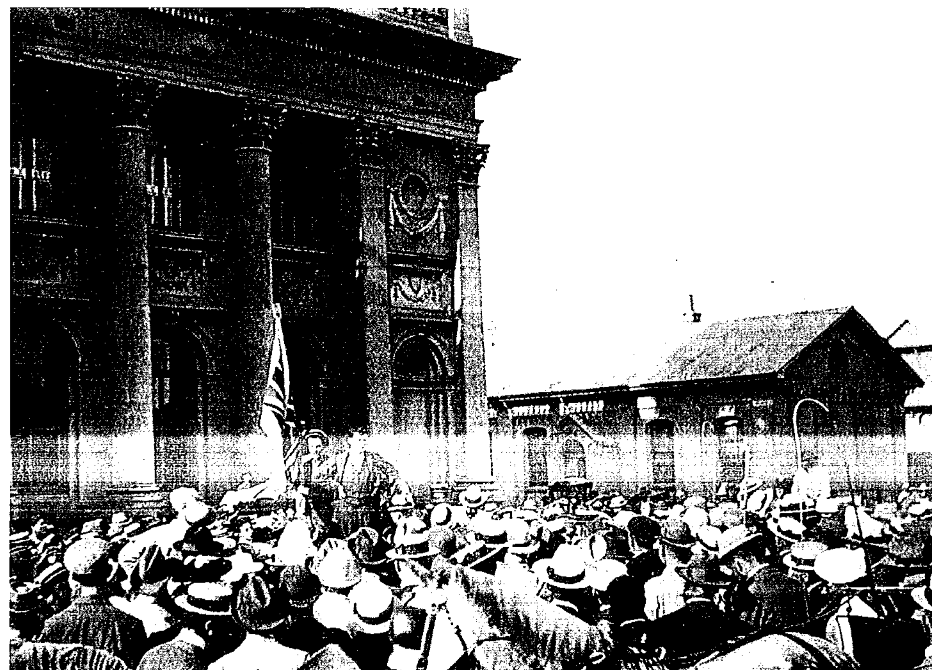
Amikor a vagonokért tért vissza, Churchill fogságba esett – és persze a londoni sajtó főcímeiben is megjelent. „Páncélvonatunk csapdában – Mr. Churchill fogoly – Hidegvére és bátorsága" ezekkel a szalagcímekkel jelent meg a *Morning Post* 1899. november 15-én. Az általános angol csüggedésben valóságos mentő szalmaszálnak bizonyult Churchill kis szabadító csele.

A búrok egy tiszti fogolytáborba, Pretoriába szállították a bátor tudósítót, aki itt, mint a nyugalom idején mindig, sokat olvasott, és ismerkedett a többi fogollyal. Pár héttel később megint mindenki róla beszélt: a sportos extiszt az ellenséges ország közepén, térkép és az ország nyelvének ismerete nélkül átmászott a tábor falán – és megszökött! Zsebében pár tábla csokoládéval, innivaló nélkül, lassan mozgó tehervonatokra ugrott fel, bányákban rejtőzködött. A búrok körözték: „élve vagy holtan" 25 font sterlinget kínáltak fel érte. Ennyit

„Hidegvér és bátorság" – Churchill megszökik a búrok fogságából 1899-ben

Durbanben, Dél-Afrikában tart beszédet

megért nekik leghíresebb hadifoglyuk. Churchillnek pedig végül sikerült – egy kupac szén alá befúrva magát – a szomszédos Mozambikba jutnia: Angliában nemzeti hősként ünnepelték. Churchill azonnal visszaállt a hadseregbe, és a következő fél évet végigharcolta a hadjáratban. Amikor pedig a britek 1900 júliusában elfoglalták Pretoriát, Churchill abban az előőrsben volt, amely felszabadította a fogolytábort, amelynek nemrég még ő maga is a vendégszeretetét élvezte.

Churchill sportosan induló karrierje hamarosan politikai fordulatot vett. Még frissen szerzett háborús népszerűsége 1900 végére, huszonhat évesen bejuttatta az alsóházba. Amikor pedig a következő év januárjában, hatvannégy esztendős uralkodás után meghalt Viktória királynő, Churchill is, akárcsak a fiatalabb nemzedék sok tagja, hitte, hogy új korszak veszi kezdetét. Ezt a korszakot a fiatalember nem szerényen, hanem magasabb társaságban szerette volna élvezni. „Azon gondolkodom – írja anyjának –, hogy ne írjak-e egy gyászt és szerencsekívánatokat vegyesen tartalmazó levelet az új királynak. De nem tudom biztosan, hogyan kell megcímezni, meg abban sem vagyok biztos, hogy egy ilyen levél megfelelne-e az udvari etikettnek. Mondd meg te! Nagyon érdekelne... Szeretném, ha császár és király lenne az ismerőseim között." Kívánsága teljesült.

„A taktika és a stratégia nagymestere." Churchill még 1925-ben is részt vett szeretett pólójátékában

A többi már történelem. Sir Winston Churchill a huszadik század közepéig meghatározó alakja volt Anglia történelmének. Hivatalait felsorolni is hosszú: gazdasági miniszter, belügyminiszter, gyarmatügyi miniszter, lőszerügyi miniszter, hadügyminiszter... Tengerészeti

„Minden idők legnagyobb brit állampolgára." Clementine-nal, a feleségével Franciaország partjain pihen a győztes miniszterelnök 1945-ben

„Meredek karrier" – Churchill (bal felől) az első világháború idején

„Igazi reneszánsz ember." Mary leányával 1943 júliusában

miniszterként, a világ legnagyobb tengeri hadának 1911–14 közötti vezetőjeként személyes, sportos merészségéről is tanúságot tett. Ő volt a felelőse az akkor még gyermekcipőben járó brit légierőnek is, amelyet örömmel fejlesztett. Gyakran meglátogatta a „vakmerő férfiakat az ő repülő dobozaikban", és állítólag több száz repülésen részt vett. Bizonyára elragadta a sebesség varázsa, amikor így írt: „A levegő rendkívül veszedelmes, féltékeny és igényes szerető. A legtöbb szeretője hűséges marad hozzá, ha egyszer belehabarodott, mindhalálig – ami nem mindig késő öregkorban jön el."

„Soha nem adjuk fel." Churchillt az állhatatossága tette népszerűvé Nagy-Britanniában

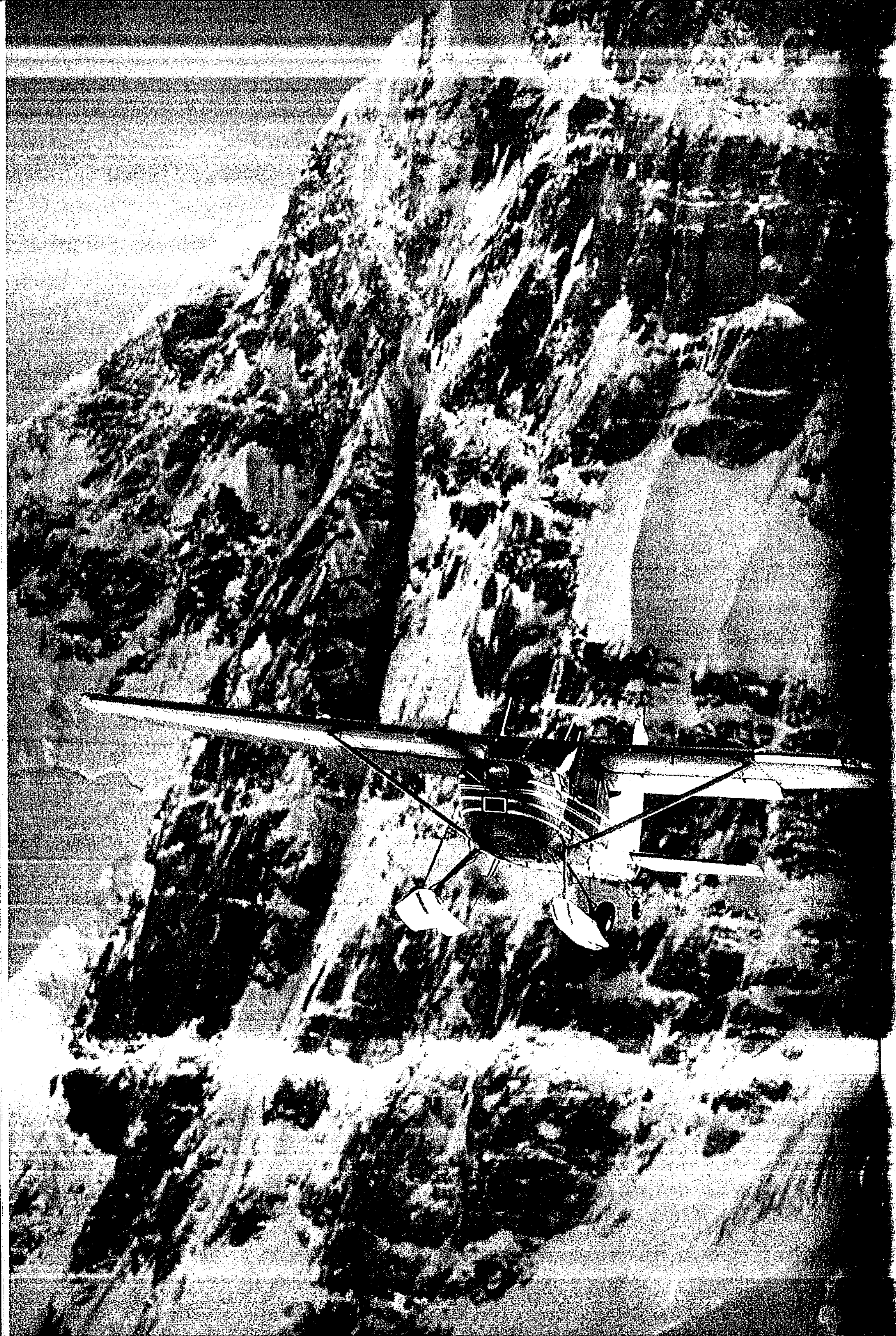
Churchill azonban csak akkor vált legendává, amikor a túlerővel szállt szembe, amikor a fasizmus és a zsarnokság ellen feltétel nélkül szállt harcba. Amikor ő lett Nagy-Britanniában a miniszterelnök,

„vért, verítéket és könnyeket" jósolt a briteknek. „Soha nem adjuk fel" – jelentette be dacosan a dunkerque-i vereség után a parlamentben. Márkajelévé vált a V alakban széttárt két kézujj, a victory, a győzelem jele. A szabad világ ideáljait védelmezte egy olyan ellenséggel szemben, amely le akarta rohanni Angliát. Volt olyan történelmi pillanat, amikor egyetlen demokrata államférfiként állt szemben a hitleri Harmadik Birodalommal és szövetségeseivel. Karrierjének csúcspontját Amerika hadba lépése jelentette. Az amerikai elnökkel, Roosevelttel és a szovjet diktátorral, Sztálinnal együtt létrehozták a katonai szövetséget. Legnagyobb diadalának idején, amikor legyőzte a hitleri Németországot, Nagy-Britannia a szó szoros értelmében a lábai előtt hevert. „Winnie, Winnie!" – visították lelkesen, amikor a királyi famíliával együtt jelent meg a Buckingham-palota erkélyén. Ezért volt olyan meghökkentő az 1945. július 5-i választási veresége. Churchill személyes tragédiájában mutatta meg igazán emberi nagyságát. Amikor megkérdezték tőle, nem érzi-e úgy, hogy honfitársai hálátlanok, azt felelte: „Nem, azt nem mondanám. Végül is nehéz időket éltek át." És csak 1951-ben költözhetett újra a Downing Street 10.-be, a miniszterelnöki rezidenciára.

Győzelmet mindenáron, győzelmet a terror ellenére, győzelmet, akármilyen fáradságos és hosszú az út odáig, mert győzelem nélkül nem fogjuk túlélni.
Churchill, 1941

2002-ben a BBC televíziós társaság kezdeményezésére országos szavazással őt választották meg „minden idők legnagyobb britjévé". Egyik rajongója a következőképpen indokolta meg választását: „Ha egy személyben egyesülnek a brit nemzeti erények: a haladás szeretete, a nagyszívűség, az erős jellem, akkor ez a személy csakis Winston Churchill lehet." A legújabb kutatások szerint egy tulajdonság hiányzik a listáról, amely azonban mind a britekre, mind személyesen Churchillre jellemző: a sportosság. „Egyetlen óra sem fölösleges, amit nyeregben töltesz" – mondta Sir Winston Churchill abban a korban, amikor már rég nem jellemezte a sportos rámenősség. És ez a kijelentés bizonyíthatóan tőle származik, ellentétben azzal a bizonyossal, amelyhez a sportmentes brit miniszterelnök legendáját kalapálták.

Sohase tágíts, sohase fáradj el, sohase ess kétségbe!
Churchill életének mottója

1972 Az alaszkai „Bermuda-háromszög"

Szolgálati úton járó üzletemberek tűnnek el Alaszkában. Meg magánrepülőgépek. Az utánuk kutatók sötétben tapogatóznak: még a csónakjaik, repülőgépeik is nyomtalanul tűntek el.

Hirtelen eltűntek, mintha a föld nyelte volna el őket. És közben eltelt néhány évtized. A hozzátartozók persze rég feladták a reményt. Ma már senki sem számít arra, hogy még egyszer élve viszontlátja szeretteit. „Az a legrosszabb – mondja Jason Roth –, hogy senki sem tudja, mi történt. Ez az, ami nem hagy nyugodni." A bizonytalanság, a szörnyű kérdések, a szemrehányások Jason Rothot még mindig gyötrik, szinte minden éjszakán. Ő visszajött, ő túlélte – egyetlenként közülük. Testvérei: Jeff, Kent, Scott és a barátok azonban eltűntek Alaszkában.

1992. május első hétvégéjén történt. A négy Roth fivér és néhány barátjuk két Cessnával pisztránghorgászatra indult egy 500 km távolságban lévő pisztrángos helyre. Együtt akarták tölteni ezt a pár vidám napot Alaszka érintetlen, vad természeti világában. Hagyomány volt ez a körükben. Eleinte minden éppolyan pihentető, olyan derűs és olyan eredményes volt, mint mindig. Az elbűvölt horgászok rengeteg zsákmányt szereztek, és esténként nagy halsütést rendeztek tábortüzüknél. „Mint mindig, most is úgy éreztük, repül az idő" – emlékszik vissza Jason Roth fájdalmasan.

A hobbirepülősök visszaútján azonban elromlott az idő: vihar támadt, ami Alaszka légterében nem számít ritkaságnak. A két pilóta rádión beszélte meg a teendőket, ám nem tudtak megegyezni az útvonalat illetően. Egyikük vállalta a kockázatot, és egyenesen a vihar felé vette útját. Jason a másik géppel elkerülte a viharfrontot, és később épen le is tette gépét az otthoni reptéren.

„Korunk egyik legnagyobb kalandja az utolsók közül" – azonban az alaszkai gleccserek feletti repülés nagy veszélyeket rejt magában

Elment a semmibe.
Az alaszkai inupiat-inuit eszkimók mondása arra, aki nyomtalanul eltűnik

„Nyomtalanul eltűntek." Balról: Kent, Jeff és Scott Roth 1992-ben vesztek el Alaszkában

Ott várta testvéreit, Jeffet, Kentet és Scottot meg még két barátjukat – de hiába. Sem róluk, sem a Cessnájukról nem hallott többé senki. Öt ember és egy repülőgép egyszerűen eltűnt, mintha a föld nyelte volna el őket.

Másnap az illetékes hivatal nagyszabású keresőakciót indított. Alaszka déli partvidékét, ahol a szerencsétlenül jártakat sejtették, tervnégyszögekre osztották, és módszeresen át- meg átrepültek felette meg a nagy Prince William Sound fölött is, amely voltaképpen a tájegység déli kapuja az Alaszkai-öböl felől. A hat hétig tartó akcióban többször is átfésülték a 60 000 km² nagyságú területet: ez volt Alaszka történetében a leghosszabb és legköltségesebb kutatóakció. Persze Jason Roth is ott volt. Nagyon rosszul érezte magát, állandóan szemrehányásokat tett önmagának, miért is nem győzködte erélyesebben a többieket az ő útvonalának helyességéről. „Egész nyáron át minden áldott este kirepültem, hogy legalább a gép roncsait megtaláljam" – meséli Jason kétségbeesett magánakcióiról. De hiába: három testvére és két barátja nem lett meg, és máig nem lelték meg még lezuhanásuk helyét sem.

De mi történt? Talán a kitörő vihar volt az oka? Vagy műszaki hiba történt az egyébként olyan megbízható és robusztus Cessnán? És vajon hol zuhant le? Miért nem maradt nyoma? Az effajta balesetek Alaszkának ezen a részén egyáltalán nem számítanak kivételesnek. A vidék szépsége már régóta elbűvöli az embereket. Ám a varázslatos táj ijesztő veszélyeket is rejt. Majdnem hetente tűnnek el utazók a vidék belsejébe tett túrákon, repülőgépeknek kell kényszerleszállást végezniük, embereket temetnek el a Sziklás-hegység lavinái, vagy támadnak meg medvék és farkasok. De a legtöbb eltűntet megtalálják a keresőakciók, bár sajnos nem mindig élve.

Alaszka a világ legnagyobb légi múzeuma.
Süddeutsche Zeitung, 2002. június 15.

Ha csak pár hétig nyomon követjük az *Anchorage Daily News* híradásait, ilyen és hasonló cikkeket találunk:

„A kisgép lezuhanása hat halálos áldozatot követelt. A mentőalakulat egy nappal a lezuhanás után találta meg a roncsokat." – „Négy német üdülő zuhant le és halt szörnyet egy repülős körút során. Az egymotoros gép roncsait a Davidson-gleccser közelében találták meg." – „Egy kempingben, Hyder hegyi falu közelében egy barnamedve megtámadott és részben felfalt egy negyvenegy éves férfit." – „Egy lavinasorozat egy hétre elzárta Girdwood helységet a külvilágtól. Kétezer helybeli és síelő egy városi csarnokba menekült, az egyet-

„A világ legnagyobb légi múzeuma" – Alaszkában gyakran az egyetlen szállítási lehetőség a repülőgép

len helyre, amelyet még fűteni tudtak. Nehéz buldózerekkel sikerült végül eljutni az elzárt emberekhez."

Az effajta jelentések sorban követik egymást. A hivatalok számára ez szinte a szomorú hétköznapokat jelenti. Ám ami még több fejtörést, a hátramaradottaknak pedig még több fájdalmat okoz, az az eltűnések és rejtélyes esetek feltűnően nagy száma: emberek, repülőgépek, hajók tűnnek el megmagyarázhatatlan módon. Üzletemberek nem térnek vissza üzleti útjukról. Kalandorokat, utasokat egyszerre csak mintha leradíroznának a térképről. Repülőgépek zuhannak le, de roncsaik sohasem kerülnek elő. Turisták életének vet véget a gleccser megtekintése: eltűnnek a semmiben. A Roth testvérek eltűnése az egyik ilyen rejtélyes eset. A kutatások a mai napig nem vezettek eredményre.

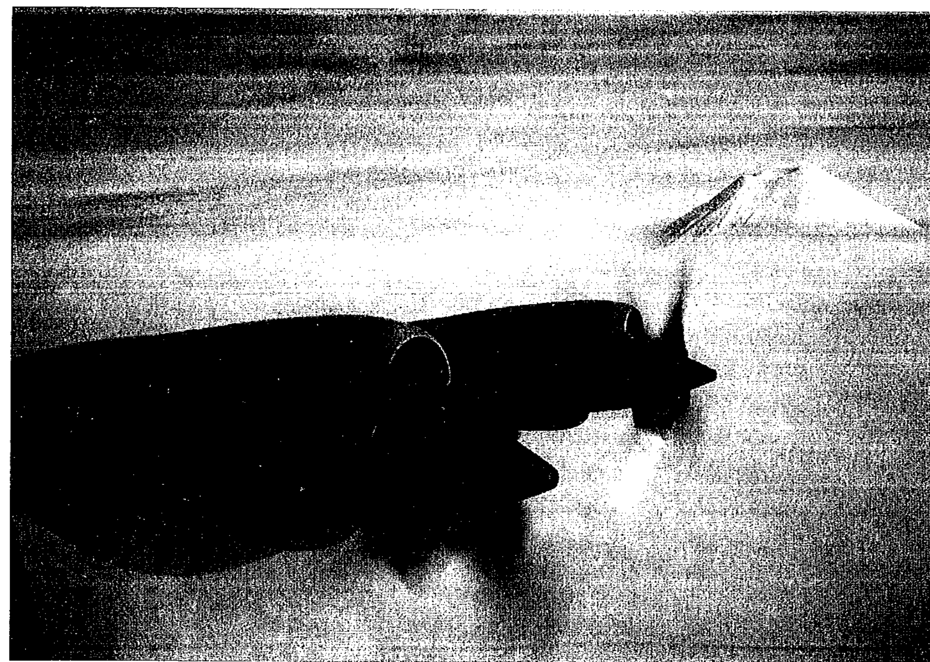
A természet rejtelmes, meg nem fejtett harmóniában mutatja nekünk két oldalát: a lenyűgözőt és a rettenetest. Alaszka sok lakosa ma már Észak Bermuda-háromszögéről beszél. Az a terület, amely ennyi fejtörést okoz, keresztben húzódik végig az egész szövetségi államon. Egy trapéz alakú területet foglal magában, amely délkeleten indul, bezárja a 6050 méter magas Mount Logant és az Alaszkai-hegységet, valamint a Prince William Soundot, és egészen Alaszka északnyugati csücskéig, a Brooks-hegységig és az északi sarkkörig húzódik. Az alaszkai „Bermuda-háromszögben" immár többen tűntek el, mint a karib-tengeriben.

A tengeri háromszög rejtélyét ráadásul már többé-kevésbé meg is oldották a tengergeológusok. A tenger talajában a tektonikus mozgások révén talaj- és üledékrétegek mozdulnak el. Ezek a hatalmas erők óriási krátereket hoznak létre a tenger fenekén. A talaj mozgásának másik következménye a gázok kiszabadulása, különösen a metángázé, amely a föld alatti bezárt üregekből tódul ki. Ezek a gázok a kráterek nyílásain zúdulnak fölfelé, igen erős örvényeket hozva létre a tenger felszínén. Ráadásul ezek a gázok a víz sűrűségét is befolyásolják. Az így képződő gázörvény beszippantja a közelben tartózkodó hajókat, erejének nem tudnak ellenállni, ráadásul a megváltozott vízsűrűség csökkenti a felhajtóerőt is. Ez az oka a rengeteg hajó sebes elmerülésének, legalábbis a Karib (Antilla)-tengeren.

De vajon mi rejlik az alaszkai „Bermuda-háromszög" sok eltűnt repülőgépe és embere mögött? Láthatjuk: ez az ország sokkal kiszámíthatatlanabb, mint bármelyik másik.

Magas hegyek és tavak vidéke, egészen a láthatárig. Egyre tovább mehetsz, és egyre csak újabb távlatok nyílnak meg előtted.

Nick Jans író és Alaszka-szakértő

A természet csodálatos és félelmetes: a Great Sitka Mountain

A Mount McKinley a Denali Nemzeti Parkban

Alaszka az egyetlen szövetségi állam, amelyen a nyugat még ma is vad.
Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2001. július 26.

Alaszka négyszer akkora terület, mint Németország, ám a sűrűn lakott európai országhoz képest, amelyben több mint 80 millió ember él, ott összesen hatszázezren laknak. Az Egyesült Államok a legészakibb sarkkörön, a Bering-szoros, Beaufort-tenger és Kanada közötti nagy területet, amely az Alaszkai-öbölnél és az Aleut-szigeteknél helyezkedik el, Oroszországtól vásárolta meg 7,2 millió dollárért – ami persze nevetséges összeg. Azóta Alaszka a legnagyobb USA-állam.

Az ország végtelen, szinte érintetlen szépsége szinte varázslatos hatást gyakorol. Mi mindent kínál ez a táj? Észak-Amerika legmagasabb hegyét, a 6193 méter magas Mount McKinleyt, a Denali Nemzeti Parkot, a Prince William Soundot, hegyeket, tavakat, fjordokat és gleccsereket. Alaszkában hónapokig egyedül lehet, aki szereti a magányt. És ha visszatér a civilizációba, a magány szépségéről és félelmetességéről fog mesélni, egy olyan kirándulásról, amelyben valószínűleg elég sok veszélyes momentum akadt. Persze csak ha visszatér.

Ha valaki könnyelműen indul el túrázni, Alaszka azonnal megbünteti. Gyakran az utazók legnagyobb álma a természetbe vezető út, és ugyanakkor végzetes hibája is. A hatalmas hőmérséklet-ingadozásokat, a szélsőségeket s a szeszélyesen változó időjárást mindig alábecsülik. Sokan elégtelen felszereléssel indulnak el a vadonba. És az, ami kedélyes hétvégi túrának indult, hirtelen túlélőkalanddá válik, és gyakran kudarccal végződik – vagyis halállal. Különösen a gleccserek bizonyulnak ilyen esetekben halálos jégsivatagoknak: „Befagyott tengernek" nevezi Sheila Nickerson írónő a barátságtalan jégvilágot, főképp a Davidson- és a Malaspina-gleccsert.

Azt a szerencsétlenséget, amely 1972. október 16-án esett meg, szintén sok titok övezi. Ennek szenvedő alanya és végül halottja az USA egyik leghatalmasabb embere volt. Thomas Hale Boggs, az USA képviselőházának demokrata frakcióvezetője és Nick Begich, egy fiatal, pártbeli barátja, kongresszusi képviselő, Anchorage-ben beszállt egy kétmotoros Cessnába. Russell Brow asszisztens kíséretében a két politikus Alaszka délkeleti részébe igyekezett, a háromórányi repülőútra lévő fővárosba, Juneau-ba, ahol adományokat akartak gyűjteni a választási küzdelemhez. Az időjárás-jelentésben rossz látási viszonyokat jeleztek: sötét felhők, hó, jég – ebben az évszakban nem ritkaság errefelé. Don Jonz pilóta 9 óra 12-kor még jelentkezett a Chugach-hegységbeli Portage Pass fölött repülve, és közölte az anchorage-i toronnyal a tervezett útvonalat. Ez volt az utolsó életjel, amelyet a gép és utasai adtak magukról.

Juneau-ban, a célállomáson riadóparancsot adtak ki „Missing – missing – missing: persons is aeroplane are lost". A repülőgép utasai elkötelezett politikusok voltak. Nick Begich éppen az alaszkai őslakosok jogaiért fellépő törvénytervezettel állt a nyilvánosság elé. Többek között azt szerette volna elérni, hogy az őslakosok kapjanak átfogó kártérítést a területükön áthaladó olajvezeték miatt. Thomas Hale Boggs demokrata vezető is azon kevés politikus közé tartozott, akik kiálltak Alaszkáért és népéért. A riadóztatás után pár órával már a helyszínen volt a katonaság, és napokig kutattak a Portage Passon nyomok után. Ez nem először volt így: a múltban már több repülőgép is eltűnt ezen a helyen. A légierő egy Hercules típusú gépe hőkamerával fényképezte le az egész területet. A parti őrség hajói a Prince William Soundot kutatták végig a nulla fokos vízben. Ha a politikusok véletlenül idezuhannak, és valahogy túlélik a becsapódást, ilyen körülmények között tizenöt percig maradhattak volna életben.

Alaszka történetében először került sor arra, hogy a szigorúan titkos SR–71-es Blackbird kémrepülőgépet – a mai lopakodó elődje – is bevessék. Precíziós műszereinek köszön-

„Lehet, hogy összeesküvés áldozatává váltak?" Thomas Hale Boggs demokrata pártvezető

Nick Begich demokrata kongresszusi képviselő

„Alábecsülte az eljegesedés veszélyét." Don Jonz pilóta okozta a szerencsétlenséget?

„Nincsenek életjelek." Az ifjabbik Thomas Hale Boggs és anyja a híreket várják Alaszkából 1972. október 17-én

hetően egyetlen repült óra alatt 100 000 km²-t volt képes részletesen lefényképezni. „Mind a roncs, mind a repülőgép egyes darabjai után kutattunk. Hiszen egy lezuhanó gép nyomokat hagy hátra. Nem tűnik el csak úgy" – mondta a keresésben részt vett egyik pilóta. Ám ez az ember, éppen úgy, mint a többi hasonló módon gondolkodó, tévedett. Nem találtak nyomokat sem a Cessnáról, sem az utasokról, sem a roncsokról vagy a lezuhanás helyéről, hiába kutatták őket a legmodernebb technikával és sok-sok keresőegységgel. Még természetfeletti erőket is megszólítottak: egy kenyai álomfejtőnek, aki véletlenül volt a helyszínen, látomása támadt: érintetlenül, de egy hegy falába befúródva, levélzet alatt eltemetve látta a Cessnát.

1972. november 24-én, harminckilenc nappal a szerencsétlenség után lezárták a keresést. „Az ilyen keresgélés megőrjíti a családot" – mondja Begich két fia, Tom és az ifjabb Nick.

Nem sokkal azután, hogy nyilvánosságra került a szerencsétlenség, felütötték fejüket az első találgatások. Thomas Hale Boggs ugyanis Richard Nixonnak, a sokak által támadott amerikai elnöknek egyik legélesebb hangú bírálója volt. Boggs ellenségei így a politika legmagasabb

rétegében mozogtak, élükön az USA republikánus elnökével. Ez a vita a Watergate-afférban öltött testet: három hónappal a demokrata többség vezérének eltűnése után az évszázad legnagyobb politikai botránya rázta meg a világ nyilvánosságát: a demokraták washingtoni, Watergate irodaházbeli választási központjába betörtek. Thomas Hale Boggs már több hónapja a Fehér Házat gyanúsította azzal, hogy valami intrikát készít elő a pártja ellen.

Közvélemény-kutatási felmérések alapján ugyanis kimutatták, hogy a demokraták vezettek a republikánusok előtt, és Nixon elnököt az a veszély fenyegette, hogy meg kell válnia az elnöki széktől.

A Watergate-vizsgálatok folyamán aztán olyan magnószalagok kerültek nyilvánosságra az Ovális Irodából, az elnöki dolgozószobából, amelyeken többek között Nixon elnök gyalázta legnagyobb politikai ellenfelét, Thomas Hale Boggst: „Nem engedhetünk meg magunknak hülyéket. Azt hiszem, ez bolond." Thomas Hale Boggsnak azonban nem csak Richard Nixon elnökkel gyűlt meg a baja. Az FBI igazgatójával, J. Edgar Hooverrel is tengelyt akasztott: évekig ostorozta az iroda nyomozási és megfigyelési módszereit, sőt egyenesen a KGB és a Gestapo módszereihez hasonlította őket. 1971. április 5-i beszédében egyenesen az FBI-vezér visszalépését követelte. „Azt hiszem, tisztában volt azzal, hogy nagy hatalmú személyt támadott meg

„Hatalmas személyeket támadtak meg." Lehet, hogy Thomas Hale Boggs Nixon elnöknek és Hoover FBI-főnöknek volt az útjában?

– mondja fia, az ifjabbik Thomas Hale Boggs. – De nem tehetett mást. Az FBI akkoriban valóban túl messzire ment a megfigyelési módszereiben: nem kímélték a polgárok magánéletét sem."

Thomas Hale Boggs szemében az FBI-nak a Kennedy-gyilkosságban játszott szerepe sem volt eléggé tiszta. Tagja volt a Warren-bizottságnak, amely a merénylet hátterét próbálta feltárni. Ebben a témában is sötét feltételezések szökkentek szárba: vajon túl sokat tudott? Vagy lehet, hogy a Watergate és Boggs alaszkai eltűnése között van összefüggés? 1992-ben, két évtizeddel később, újra elővették a nyomozás anyagát. A feltételezések, gyanús mozzanatok és a politikai okok körüli spekulációk új tápot kaptak. Egyszeriben új, eddig rejtőző dokumentumok, levelek és telexek kerültek elő az FBI archívumából. A dokumentumokból pedig a következők derültek ki: 1972. október 16-án, a lezuhanás vélhető napján egy civil keresőcsapat rábukkant a lezuhanás lehetséges helyére. A magukkal vitt infravörös érzékelők két, még élő személyt jeleztek. De a sokat ígérő nyomot az FBI sem maga nem vette fel, sem a megfelelő hatóságokat nem értesítették róla. A lezuhanás helyét Alaszka legnagyobb gleccsere, a Malaspina fölött egyszerűen elhallgatták. De vajon miért?

„Ma, amikor már elég sokat tudunk Edgar J. Hooverről, én nem csodálnám, ha ezt a táviratot egyszerűen az íróasztalán felejtette volna – mondja a fiatalabbik Nick Begich. – Nem adta tovább ezt az információt, ezért nem is jelenik meg sehol sem." Amikor pedig az 1992-es megismételt akció során a kutatók meg akarták nézni azokat a fényképeket, amelyek a megfelelő helyet mutatják, és amelyek egy ekkora keresőakció során bizonnyal készültek, kiderült, hogy valamennyi kép eltűnt. Ráadásul az FBI aktáiban minden tanú nevét befeketítették. „Így biztosak lehettek abban, hogy a telexeket nem vetheti össze senki a légi felvételekkel – mondja Begich. – Különben egyszerű lett volna kideríteni, hogy volt-e ott valami, vagy sem. Most aztán már sohasem lesz erre lehetőség."

Nehéz elképzelni, de némelyik gleccserhasadék akkora, hogy egész irodaházak beleférnének. Egy repülőgép nyomtalanul eltűnhet bennük.

Steve Franklin, az Alaszkai Légtérfigyelő Szolgálat dolgozója

Más megfontolások a szerencsétlenül járt gép pilótájára, Don Jonzra vonatkoznak. 1972-ben, pár nappal a szerencsétlenség előtt arról nyilatkozott egy újságnak, hogy okozhat-e gondot az Alaszka fölött repülőknek az eljegesedés. Szerinte ezt a problémát túllihegték. „Amikor olvastam a cikket, az jutott eszembe, hogy ez a szerző szinte kihívja a sorsot – mondja Mike O'Neill alaszkai pilóta, aki a szerencsétlenség napján egy hasonló Cessnát vezetett egy párhuzamos légi folyosón. – Jonz gépe valószínűleg annyira eljegesedett, hogy képtelen volt feljebb emelkedni. Ennek következtében lehet, hogy egy hegynek ütközött és szétrobbant." Vagyis lehet, hogy a gép lezuhanásának éppen az eljegesedés volt az oka?

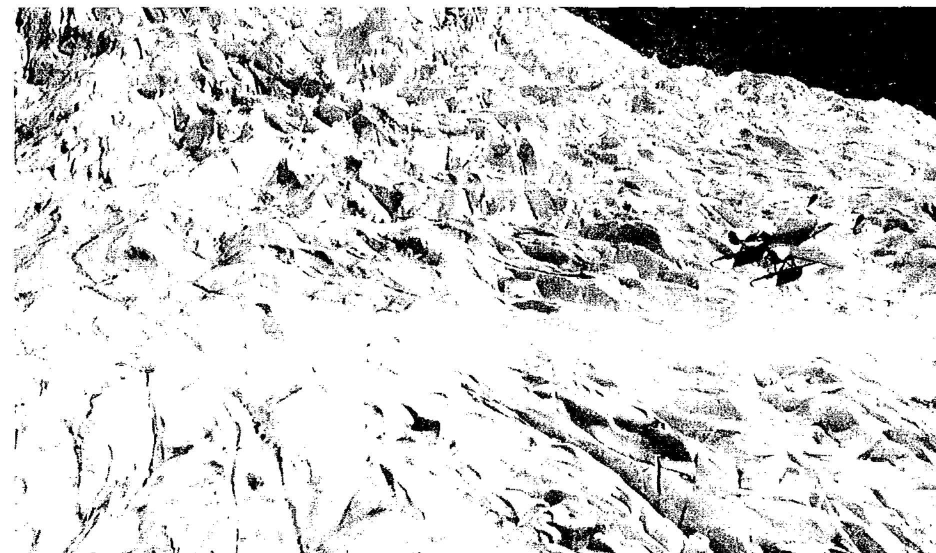
Amikor elolvastam a pilóta cikkét, amelyben általában leszólta a jégtelenítő berendezéseket, igazán dühös lettem. Nem lehet Alaszka fölött olyan géppel repkedni, amelynek nincs jégmentesítése.

Ifjabb Thomas Hale Boggs, a szerencsétlenül járt USA-politikus fia Don Jonznak, a gép pilótájának egy újságban megjelent nyilatkozatáról

1992-re egyvalami bizonyosnak tűnt: a Thomas Hale Boggst, Nick Begichet, Russal Brow-t szállító, Don Jonz pilóta vezette Cessna a Malaspina-gleccser fölött zuhant le. A gép eltűnésével kapcsolatban a vezető elképzelés az lett, hogy a gép belezuhant egy gleccserhasadékba, amelyek között sok olyan mély, mint amilyen magas egy felhőkarcoló. Könnyen elképzelhető, hogy egy kis repülőgép mindörökre eltűnik egy ilyen hasadékban, ha ráadásul a szél még a havat is ráhordja – akár egy friss sírra a temetőben.

Lehet, hogy a gleccserek okozzák az alaszkai „Bermuda-háromszög" rejtélyét? Thomas Hale Boggs és párttársai, valamit Jeff, Kent és Scott Roth és barátaik gépeik roncsaival együtt több száz méter mélységben alusszák örök álmukat egy gleccser jege alatt? Vagy a

„Olyan mély gleccserhasadékok, mint amilyen magas egy felhőkarcoló" – Alaszka örök jege nem árulja el titkait

Hozzuk haza az áldozatokat! Hiszen a háborúban is ez a szokás. Ez a legkevesebb, amit a politikusainkért megtehetünk, ha egyszer szolgálat közben vesztik életüket.

Ifjabb Nick Begich, az eltűnt politikus, Nick Begich fia

jégfolyam már sok kilométerrel arrébb sodorta a roncsokat?

A Begich család 1992-ben újabb kutatási akciót követelt a Malaspina-gleccsernél. A hozzátartozók végre végleges választ keresnek. „A nyugalmunk csak akkor tér vissza, ha a halottakat megtalálták, és tisztességben eltemették" – ezzel indokolta a fiatalabbik Nick Begich a kezdeményezést. De a hatóságok nem kezdtek újabb költséges akcióba. Több mint harminc éve nem találnak megnyugvást az alaszkai „Bermuda-háromszög" eltűntjeinek hozzátartozói. Azt mondják, az a legrosszabb, hogy nem tudnak elbúcsúzni, nem tudják, hol vannak a szeretteik, és hogyan haltak meg. És legfőképp: nem tudni, ki vagy mi okozta végső soron a halálukat.

Az Alaszka délkeleti részén élő indiánok szilárdan hisznek abban, hogy a gépek és az emberek eltűnését gonosz szellemek okozzák. Meséik a „Kustakák", a vidraemberek eltűnt birodalmáról szólnak, akik – félig emberi, félig állati alakok – látomásként jelennek meg az embereknek, és egy-egy közeli, elhunyt hozzátartozójuk alakjában csalogatják őket a birodalmukba, hogy aztán senki se lássa őket többé.

1979 Rudi Dutschke rövid élete

1979 karácsonyán, szenteste halt meg a fürdőszobában, az ellene 1968-ban elkövetett merénylet kései következményeitől, mialatt felesége karácsonyfát díszített a nappaliban. Nemrég megjelent naplói elárulják, ki volt igazából Rudi Dutschke, szólnak tehetségéről, politikai látomásairól, félelmeiről.

1979. szenteste. A dániai Århus városában a szerény, háromszobás Dutschke-lakást betöltötte a pecsenyeillat. A sütőben liba pirult, almával, rizzsel, fűszerekkel töltve. Az egykori polgárpukkasztó Rudi Dutschke, a hatvanas évek diákbálványa, a felesége, Gretchen és a két gyerek hagyományos módon készültek megünnepelni a karácsonyt. A terhes Gretchennek egy barátnője segített az ünnepi előkészületekben. Rudi – mindenki így nevezte, teljes neve Alfred Willi Rudolf volt – azon a napon sokat telefonált. Németországi kapcsolatait ápolta, tervezgetett, politikai terveket kovácsolt. Mindjárt az ünnepek után Karlsruhéba készült, küldött volt a Zöldek Pártjának alakuló ülésén. Már át is jelentette lakhelyét Németországba. A napközben folytatott beszélgetések felzaklatták. Most még meg akart fürödni. Amikor a liba elkészült, Gretchen bement a férje után a fürdőszobába, hogy megsürgesse. Eszméletlenül talált rá a fürdőkádban. És a még csak harminckilenc éves férfi nem élte túl a kórházba szállítást.

Hat évvel később bukkant fel Dutschke hagyatékában az a boríték, amelynek ominózus címzése volt: „Gretchen Klotz-D. részére. Csak akkor nyissa ki, ha szerencsétlenség történik." És benne fura célzások: „Csak egyet ne felejts el soha, és ez 99,9%-os meggyőződésem: ha váratlanul kell elmennem, akkor abban a helyzet jelenlegi állása szerint sokkal inkább a Szovjetunió és az NDK titkosszolgálatának kezét lásd, mint a nyugatiakét." A kifejezésmód elég rejtelmes volt, minden utalás újabb titkokhoz vezetett: Dutschke tragikus fürdőszobai halála – lehet, hogy titkosszolgálatok összeesküvését kell mögötte sejtenünk?

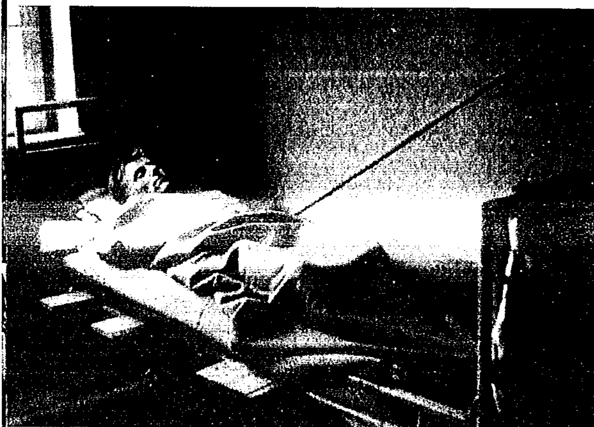
A halál nem kapkodta el. Tizenegy évet várt rá.
Wolf Biermann, Rudi Dutschke barátja

„Kelet és nyugat közötti pengetánc" – Dutschke 1967-ben egy tüntetésen

A titkos jegyzetből mindenesetre egyvalami egész biztosan kiderül: Dutschke úgy érezte, mind a nyugati, mind a keleti titkosszolgálatok a sarkában vannak. És nem ok nélkül: a kelet és nyugat között ingázó, veszélyes szerepeket vállaló határjárót mindkét rendszer rosszindulattal figyelte, igazából sehol sem érezhette otthon magát. „Az NDK-ban minden valódi, csak a szocializmus nem, az NSZK-ban is minden valódi, csak a szabadság, egyenlőség, testvériség nem" – Dutschke mindkét rendszert olyan mértékben bírálta, hogy ezzel biztosította magának az „államvédelmi" hatóságok figyelmét a vasfüggöny mindkét oldalán. Rövid életét a titkosszolgálatok szeme előtt élte le, amelyek gondos feljegyzéseket készítettek minden lépéséről.

Rudi Dutschke 1961. augusztus 13-án, a berlini fal megépítése előtt pár nappal ment át Nyugat-Berlinbe az NDK-ból. Hiába volt jó tanuló, jó FDJ-s (a kommunista ifjúsági szövetség tagja) és többszörösen kitüntetett sportoló, a „munkás-paraszt állam" egy kritikus hangú érettségi beszéde miatt nem engedte a választott egyetemre, sportújságírást tanulni. A Berlinhez közeli Luckenwaldéban szüleit és három bátyját hagyta ott, amikor nyugatra „szökött". Ezek döbbenten követték Walter Ulbricht csendőrállamából legifjabbjuk szédületes karrierjét, a nyugati diákmozgalmak vezérévé való gyors felemelkedését. Az a fajta parlamenten kívüli ellenállás, lázadás, amely a felső tízezer ellen irányult, és aminek Dutschke a szószólójává vált, mindig is idegen maradt tőlük. Dutschke mama még a halála előtti utolsó évben is megpróbálta „észre téríteni" kisfiát: „Bizony, Rudi, mind csak a fejünket tudtuk csóválni, hogy mekkora felfordulást okoztál az FU (a nyugat-berlini Szabad Egyetem) épületében... Majd addig vacakolsz, amíg lecsuknak."

„Röviddel a fal megépítése előtt lelépett." Rudi Dutschke nyugat-berlini diákszobája, 1961

Dutschke, a szociológus-hallgató mindezt már rég bekalkulálta. Régóta cipelte a könyvekkel tömött aktatáskáját, hogy „legyen olvasnivalója az unalmas börtönidőben". Később a börtönlátogatásokra magával vitte néha a kisgyerekeit is. Hadd tanulják meg ők is idejében, hogy „nem kell pánikba esni" egy börtön láttán.

Apád azt üzeni, hogy ha úgy akarod végezni, mint minden anarchista, akkor nem kellett volna hat évet tanulnod.
Dutschke mama a fiának, 1967

A fal megépülése után Dutschkénak, a „köztársasági szökevénynek" természetesen tilos volt egykori hazája határait átlépni. Évekig nem láthatta az anyját és a testvéreit. Viszont az „arany nyugaton" annál több hazai kém tevékenykedett. Ezek észrevétlenül Dutschke nyomában voltak, amikor belépett az SDS-be (Szocialista Német Diákszövetség), a parlamenten kívüli mozgalom (APO) magját képező sejtbe. A Stasi ügynökei jelentéseket küldtek az egyre tekintélyesebb baloldali diákvezérről a kelet-berlini központba, az MfS-be (Államvédelmi Minisztérium). Dutschke Stasi-aktájában még a rokonai fényképei is hiánytalanul megvoltak.

Amikor Dutschke anyja 1967-ben meghalt, a férfi illegálisan próbált eljutni a temetésre. Épp kapóra jött neki a SEW-nek, a keletnémet szocialista párt nyugati „lerakata" (Nyugat-Berlin Szocialista Egységfrontja) elnökének ajánlata: Gerhard Danelius tartózkodási engedélyt szerzett Dutschkénak és a feleségének. A Dutschke házaspár Danelius elvtárs kíséretében egy pártfunkcionáriusoknak fenntartott átjárón jutott be az NDK területére, lefüggönyözött, fekete limuzinban. „Dutschke 1967. 11. 14-én Nyugat-Berlinből Luckenwaldéba érkezett – jegyezte fel azonnal a Stasi egyik ügynöke, és még el is töprengett a látogatás okán. – A VPKA-n – körzeti rendőri irodán – az a hír terjedt el, hogy D. az MfS hozzájárulásával jutott be az országba." Erich Mielke spiclijei Luckenwaldéban is éberen figyeltek. „Azok, akikkel együtt tanult, csodálják őt a politikai aktivitásáért, slágfertigségéért és bátorságáért. Ezt a fejlődést egyetlen ismerőse sem nézte volna ki belőle." Rudi Dutschkét jóval a „zónán" innen és túl is jól ismerték már.

A magáncélú utazásnak azonban hamarosan politikai következményei lettek. Minden újság kétségbe vonta Dutschke politikai függetlenségét. „A SED segítette Rudi Dutschkét a zónában tett utazásában. Rudi Dutschke, a SDS vezető tisztségviselője, jó kapcsolatokat ápol a nyugat-berlini SED-del" – ezt írta a berlini *Morgenpost*. A *Die Welt* azzal vádolta meg, hogy ő a kezdeményezője a baloldali radikális SDS és a kommunista SEW közötti együttműködésnek. A hidegháború adott fázisában egy ilyen hír (vagy álhír) egy Dutschke típusú politikus karrierjének végét jelenthette, legfőképp

Hosszú meneteléssel érkezünk el a forradalomba.
Dutschke

Forradalmár vagyok, és a forradalmárnak csinálnia kell a forradalmat.

Dutschke Gretchennek, későbbi feleségének

mivel a diákvezér a független szocializmusban látta és hirdette a megoldást. Dutschke hiába próbálta lemosni magáról a „keleti ügynök" rossz hírét, az valahogy rajta maradt.

Dutschke és munkatársai egy kizsákmányolás és elnyomás nélküli jobb világról álmodtak – bár szép céljaik többnyire elsüllyedtek a hatalmas tömegű szövegben, amint azt Ernst Bloch, a Dutschkéval baráti viszonyt ápoló filozófus megjegyezte. „Ezeréves doh a talárjaitok alatt" – a német felsőoktatás megcsontosodott rendszere ellen tiltakoztak az ilyen jelszavakkal a diákok. Azonban tiltakozásuk hamarosan célpontot változtatott, és immár a kor politikai tűzfészkei ellen irányult. Akkoriban nem csak Berlinben mentek a diákok az utcára, hogy tiltakozzanak a vietnami háború ellen, minden totalitárius rendszer ellen és minden ezekhez törleszkedő nyugati hatalom ellen. Dutschke és APO-s társai azzal a felkiáltással, hogy „provokációk nélkül észre sem vesznek bennünket", mindenféle festékszórós meg pudinghajigálós akciót szerveztek. A sovány, kötött pulóveres férfi számára ez nem jelentett többet, mint „a tehetetlen tiltakozás eszközét".

„Üssétek agyon!" A hatvanas évek végére szabályos Rudi Dutschke-hisztéria alakult ki

„Állítsátok meg Dutschkét most!" Joseph Bachmann szó szerint értelmezte a jelszavakat

„Három golyót Rudi Dutschkéra" – 1968. április 11-én a diákvezér ellen merényletet követtek el

Az állam azonban ezekben az akciókban a közrend veszélyeztetését látta. Klaus Schütz nyugat-berlini polgármester úgy jellemezte az akciókat, mint amelyek „nyugtalanságot és káoszt teremtenek községeinkben és városainkban", és azt követelte, hogy „minden rendelkezésre álló eszközzel harcoljanak ellene". Az ötvenes évek derék „beszéljük meg" hangulata végképp elpárolgott, végképp a múlt részévé vált. Mindkét oldalról eltűnt a kompromisszumkészség. A berlini SPD 1968-as kongresszusán Schütz így nyilatkozott az APO-ról: „Látnotok kell ezeket a fickókat. Az arcukba kell néznetek. Akkor megtudjátok, hogy ezek csak a békés rendünket akarják tönkretenni." Ez eléggé úgy hangzott, mint egy hadüzenet.

Az újság pedig még megtoldotta egy lépéssel. Nagy képek mutatták a „rendbontókat", amint éppen áttörnek egy rendőrkordont. 1968 februárjában a *Bild-Zeitung* ezzel a felirattal jelentetett meg Rudi Dutschkéról egy fényképet: „Állítsátok meg most az ifjú vörösök terrorját!" A szövegben pedig így fogalmaztak: „Nem szabad egyszerűen napirendre térnünk afölött, ami manapság történik. És nem szabad minden mocskos munkát a rendőrségre és a vízágyúkra bízni." Ettől aztán sok német úgy érezte, hogy éppen ő az, akinek cselekednie kell.

Már ez év márciusában – az év egyébként az egész nemzedéknek nevet adott – az „igazi berliniek" ellentüntetésén kis híján meglincseltek

Sok tüntetés kellett ahhoz, hogy ráirányítsa a figyelmünket társadalmunk hibáira.
Helmut Gollwitzer, 1970

egy férfit, aki szerencsétlenségére hasonlított Dutschkéra. „Itt van Dutschke!, terjedt a tömegben, mint a futótűz" – így számolt be az áldozat, Lutz Mende önkormányzati dolgozó. „Verjétek agyon, akasszátok fel!" – ezt skandálta a tömeg. Szemtanúk szerint hajszál híja volt, hogy megúszta. 1967. június 2. óta, amikor egy, a perzsa sah elleni tüntetésen egy rendőr lövése kioltotta Benno Ohnesorg egyetemi hallgató életét, eluralkodott a félelem az országban.

„Tegnap Ohnesorg, holnap mi!" – kiabálták ütemesen a diákok a berlini tiltakozó megmozdulásokon. Most már mindkét oldal fegyverkezett – vége volt annak az időnek, amikor a tüntető fiatalság és az állami intézmények ártatlan eszközökkel mérték össze erejüket.

– Nem fél néha, hogy valaki egyszer fejbe veri? – Egy tévériporter tette fel ezt a kérdést 1968. április 11-én. A kérdés jogos volt, ám Dutschke, aki ekkoriban már úgy váltogatta a lakhelyeit, mint más az alsóneműjét, elhárította:

– Nem félek, ez előfordulhat. Persze hogy megtámadhat valami idegbeteg vagy eszement, ha rövidzárlata támad.

És pár órával később, 1968 nagycsütörtökén, délután fél öt tájban eljött ennek is az ideje. A huszonhárom éves iparos, Joseph Bachmann – Hitler-rajongó és NPD-párti választó – a nyílt utcán megleste Dutschkét, és közvetlen közelről pisztolyából többször rálőtt. Dutschke agyát több lövedék fúrta át. Bachmann táskájában a hírhedett kiadó, Gerhard Frey nacionalista *Deutsche National-Zeitung* című újságjának egy példányát találták, benne ezzel a címmel: „Most állítsátok meg Dutschkét!" „Úgy gyűlöltem őt, annyira dühös voltam rá" – mondta állítólag a merénylő a kihallgatásán. Merthogy nagy kommunistának tartja Dutschkét. Bachmann anyja pedig később azzal védte a fiát a tévékamerák előtt, hogy az „sohasem állhatta a hosszú hajú fiatalokat". A politikai baloldal a tett hátterében elsősorban Axel Springert gyanította, akinek újságjai több hónapon át valósággal kampányt folytattak Dutschke lejáratására.

„Három golyó Rudi Dutschkéra – szólt egy korabeli költemény Wolf Biermanntól. – Pontosan láttuk, ki is lőtt akkor... Persze nem az a megtévesztett gyermek, a pisztolyos fickó..."

Az első számú golyó
Springer újságjaiból jött.

És még azt is megtettétek,
Hogy fizettetek érte.

A második golyó forrása
A Schöneberger-ház volt,
Az ő szája volt a torkolat,
Azon jött ki a golyó.

A méltóságos náci kancellár úré
Volt a harmadik golyó.
Aki mindjárt részvétlevelet
Küldött az özvegynek...

Kurt Georg Kiesinger szövetségi kancellár ugyanis, akit a média náci pártbeli múltja miatt szintén sokat zaklatott, Gretchen Dutschkénak egy jobbulást kívánó levéllel kedveskedett: „Lehet, hogy sok minden elválasztja a különféle németeket egymástól, de nem szabad megengednünk, hogy országunkban a vélemények különbözőségének erőszakos, bűnös módon próbáljanak véget vetni. Szívemből kívánom, hogy a férje teljesen gyógyuljon fel a sérüléseiből." A békülékeny hangú táviratot azonmód széttépték.

A Dutschke elleni merénylet hatalmas erőszakhullámot indított el a következő nagy tüntetéseken az Axel Springer Kiadó épületei ellen. Münchenben két ember meghalt a tüntetések során. „Sohasem elemeztük ki eléggé, miért is lőtt rám Bachmann 1968 áprilisában" – jegyezte fel Dutschke hosszú lábadozása alatt, amikor is, mint egy gyermeknek, újra meg kellett tanulnia gondolkodni és beszélni. Maga Dutschke az összeesküvés lehetőségét sem zárta ki. A tétlenségre ítélt forradalmár részletes naplót vezetett. Egyre-másra felbukkan benne egy baljóslatú mondat, amelyet Dutschke valahogy magára értelmez. Ezt a mondatot a müncheni tanácsköztársaság egyik tagja, Eugen Leviné mondta nem sokkal azelőtt, hogy egy reakciós szabadcsapat katonái 1919-ben kivégezték volna: „Mi, kommunisták, szabadságos halottak vagyunk."

Több komoly műtét és egy svájci szanatóriumbeli lábadozás után Dutschke elfogadta egyik barátjának meghívását egy olaszországi villába. A *Stern* riporterei kiszagolták a Rómához közeli albanói hegyek között a Dutschke családot, és gunyoros cikket jelentettek meg: „Olyan a napirend, mint egy nagypolgári családban. Rendszeres étkezés, játszado-

A merénylet után Rudi félni kezdett amiatt, hogy forradalmár.
Gretchen Dutschke

„Kidobtak bennünket." Dutschke és a felesége, Gretchen (a kép jobb oldalán) 1970-ben Londonban

„A legközelebbi időkben nem vehetek részt semmiben." A Dutschke család 1971-ben Dániában. Elöl a két gyerek, Hosea Che és Polly

zás a pázsiton, pingpong és előrehaladás a doktori disszertációban." A tudósítók falkája mindenhová követte a baloldal egykori félistenét, valósággal ostromzár alatt tartotta lakhelyeit. A Dutschke család számára sok éves odisszea vette kezdetét. A beteg forradalmárt egyetlen ország sem akarta vállalni, még az USA sem, pedig a felesége amerikai állampolgár volt. Az USA-t éppen alaposan megrázták a faji zavargások, így a „Vörös Rudolfban" további veszélyt szimatolt a rendre nézve. Belgium kétheti tartózkodás után ítélte persona non gratának. Nagy-Britannia beengedte ugyan az ideggyógyászati utóvizsgálatok és a lábadozás idejére, de a rövid lejáratú vízum után kiutasította a családot. Csak akkor térhetett vissza Londonba, ha megígérte, hogy Angliában nem folytat politikai tevékenységet. Persze ez a feltétel magában foglalta a kudarcot: egy olyan politikus elme, mint Dutschke, csak elbukhatott rajta.

Dutschke a kezdet kezdetétől úgy érezte Nagy-Britanniában, hogy figyelik. Naplójában olyan levelekről panaszkodik, amelyek sohasem érnek célba, valamiféle „titkosrendőrség" aljaskodására gyanakodott. 1969 nyarán komppal ment Calais-ba, ahol Bahman Nirumanddal, egy ellenzéki perzsa íróval és ismert NATO-ellenzővel volt találkozója. A tervezett konspirációs találka azonban nem jött létre. A francia határőrség elcsípte az egykori diákvezért, és felrakta a legközelebbi hajóra vissza Angliába.

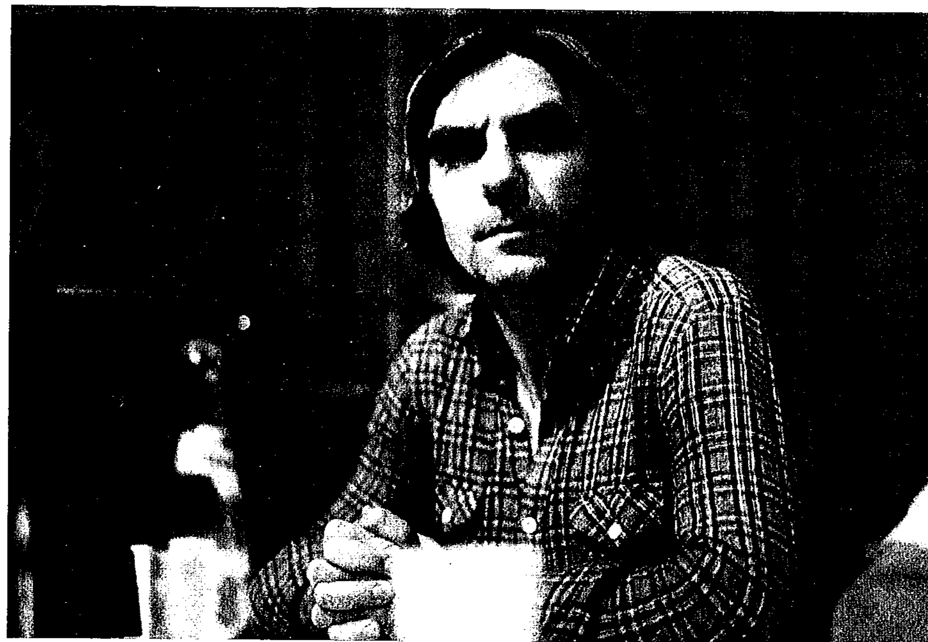
A sikertelen calais-i látogatás, valamint az állítólagosan „felforgató csoportokkal" fenntartott kapcsolatainak meglett a nyoma a nyugati titkosszolgálati iratokban. A brit belügyminisztérium nem akarta Dutschkéék tartózkodási vízumát meghosszabbítani. Dutschke fellebbezett. Erich Fried személyében Angliában és Gustav Heinemann személyében Németországban is akadtak magas rangú támogatói. A brit bizottság, amely előtt be akarta bizonyítani ártatlanságát, azt állította, hogy Dutschke veszélyezteti az angliai közbiztonságot, mert fel szeretné forgatni az államrendet. „Megkezdődött a merénylet óta első kicsi küzdelmem" – jegyzi fel Dutschke a naplójába némi elégtétellel. De ehhez az erőpróbához nem voltak meg a kellő feltételei. Állítólag az USA segítette a brit döntéshozatalt, mert átadott nekik egy dossziét, amely Dutschke magas rangú baloldali személyekhez, többek között Horst Mahlerhez fűződő kapcsolatainak listáját tartalmazta. A dossziéban még az is benne van, hogy Dutschke a megállapodás ellenére angliai tartózkodása alatt fogadott német, amerikai és chilei „forradalmárokat". A britek nem lacafacáztak sokat: Dutschke

már 1970 végén ezt a döbbent bejegyzést írja a naplójába: „Hát mégis megtörtént, ezek a disznók kidobtak bennünket." Az időközben négytagúra szaporodott családnak 1971 elején csomagolnia kellett. És a szükségben Dánia sietett a segítségükre: tartózkodási engedélyt adott. Attól kezdve Dutschke és családja a férfi korai haláláig ott lakott Århus városa mellett, ez lett az új otthonuk.

Dutschke élete így kifelé normalizálódott. Az århusi egyetem docenseként befejezte a doktori disszertációját. Néha átugrott Németországba, hogy egy kicsit „körülszimatoljon". De a Német Szövetségi Köztársaság politikája már rég túlhaladta őt. Akadtak az ismerősei között olyanok is, akik bűnözővé lettek, és az alvilágban éltek. A nyugatnémet sajtó már csak egyszer foglalkozott az egykori provokátorral: amikor 1974-ben megjelent Holger Meins terrorista temetésén, és öklét a levegőbe lökve így kiáltott fel: „Holger, a harc folyik tovább!" Dutschke egy rövid időre megint „láthatóvá" vált, ahogy elégedetten megjegyezte. A sajtó ugyanúgy támadta, mint a régi szép időkben.

Naplójában azonban megjelenik, hogy mennyire törékeny alapokon áll. Közvetlenül azután, hogy Holger Meins temetésén fellépett, félni kezdett. „Ki kell vonnom magam az elkövetkező időkben, mert semmi perc alatt elintéznek. Veszélyesnek ítélnek, a kapcsolati tőkém nagy, de a valódi lehetőségeim mocskosul kicsinyek." Úgy érezte, figyelik. „Sok éve biztos vagyok abban, hogy követnek." Gyanakodva figyelte a későn érkező postát és a felnyitott csomagokat: „Ki játszott ezzel, ez itt a kérdés." Másutt pedig: „Mekkora egy szar: már négy levelet írtam, de semmi sem érkezik meg; nem értem, de megvan a saját magyarázatom." Folyamatos bizonytalanságban volt: „Nem tudom, hogy a CIA máris Dutschkét keresi vagy figyelteti. Számukra valószínűleg még csak egy kis firkász vagyok, hacsak nem akarnak elkapni mindjárt az elején. És lecsapnak, ha veszélyt szimatolnak." A merénylet okozta trauma összekapcsolódott az üldözési mániával: „Teljesen tiszta, hogy sem az NDK ügynökei, sem a nyugatiak nem kedvelnek."

Annak az évtizednek a végén, amelyben a fiatal német demokrácia igen megerősödött belülről, Dutschke a politikai visszatérésén dolgozott. Elkötelezte magát a kalandos Zöldek Pártjához, s a brémai csoport meg is választotta küldöttnek a karlsruhei kongresszusra. Brémai költözködésüknek már az időpontja is megvolt. Dutschke 1979-es halálával azonban minden terv kútba esett. „Halálosan szomorú vic-

„Dolgozom a politikai visszatérésemen." Rudi Dutschke nem sokkal a halála előtt, 1979-ben

ceket űz az élet a szabadságolt halottakkal!" – írta Wolf Biermann, a költő barát. Dutschke furcsa távozása mindenféle találgatásokra adott alkalmat. Ő maga fura bejegyzésével a titkosszolgálatokra akarta terelni a gyanút.

Az århusi igazságügyi bonctani intézet lelete azonban egyértelmű nyelven szól: „Idegenkezűségre utaló nyom nincs." Dutschke epilepsziás rohamot kapott a kádban, és belemerült a vízbe. Amit azonban csak kevesen tudtak: a tizenegy évvel korábbi merénylet következtében egy csontszilánk betokosodott az agyába, amelyet az orvosok nem mertek eltávolítani.

Dutschke azóta beszédzavarral is küszködött. Mindennapjait látási és hallási gondok is megnehezítették. Ráadásul gyakran rohamai is voltak: naplójába bejegyezte, hogyan vesztette el egyre-másra az ellenőrzést a teste fölött. 1970. május 31-én, két évvel a berlini gyilkossági kísérlet után ezt írta: „Most megint megtörtént: afféle 'kisroham' zajlott le, reggel tízkor kezdődött, éppen hogy felkeltem. (...) Nagyon boldogtalan voltam! (...) Ki tudja, lehet, hogy ennek a szarnak sohasem lesz vége, de a gon-

Agya roncsoltabb állapotban volt, mint ahogy az sejthető lett volna. Két golyó lyukasztotta át az agyát, és sok halott szövetet hagyott hátra.
Gretchen Dutschke

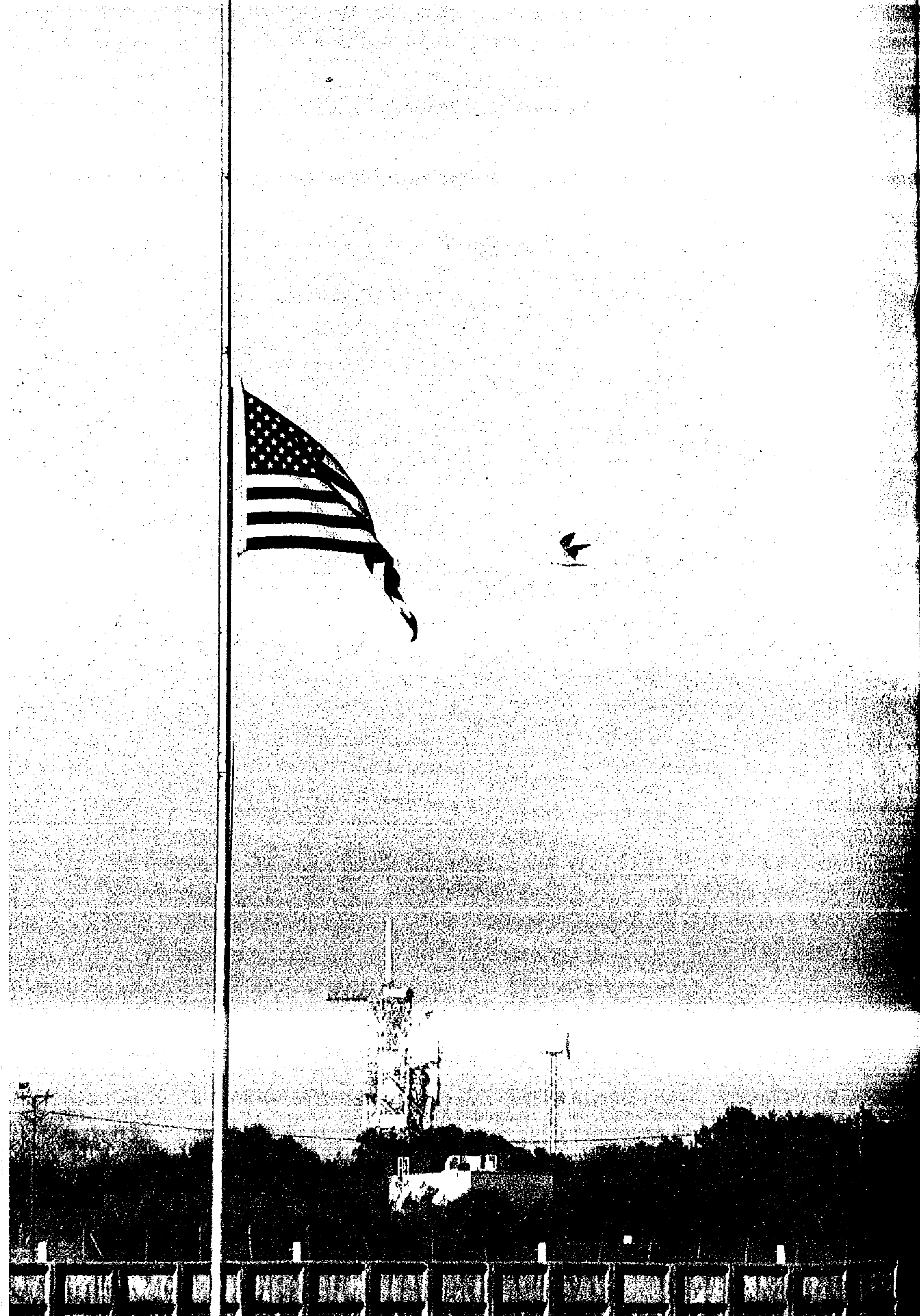
„Hótt szomorú viccek a szabadságos hullákkal" – Dutschke temetése 1980. január 3-án

dolataim már akkor se mennek vissza!" Két nap múlva kiegészítette: „Lenint és Trockijt akartam mondani, de elakadtam, valamit még tudtam mondani, de már leállt a szabályozás."

A merénylet utáni első években nem mert egyedül maradni a lakásban. A stressz leghalványabb árnyalata, a napirend legkisebb változása is komoly egészségi panaszokhoz vezetett. Naplója tele van önmagához szóló figyelmeztetésekkel, hogy szedje az életfontosságú gyógyszereket. Részletesen elemzi a sok gyógyszer ellenére is be-bekövetkező rohamokat: „1971. március 8. (a család ekkor már Dániában lakik): az első és remélhetőleg az utolsó roham az 'új házában'. Későn feküdtem le, március 7-én léptem át a 31. évet. (...) A roham megkezdődött, jobb szem a szokásos 'tarka' lett, fura módon szavakba kapaszkodtam (autó – car), amelyeket azonban nem voltam képes rendesen kiejteni, ettől aztán még görcsösebbé váltam. Végül egy körülbelül 20-30 másodperces nyelvgörcs lépett fel, de az öntudatom végig tiszta maradt." Dutschke számára minden nyilvános fellépés harccá vált kiszámíthatatlanul működő testével, és mindig azt hitte, végleg győzött. Még pár nappal a halála előtt is nagy derűlátással azt mondta a barátainak Düsseldorfban, hogy megint „csúcsformában" érzi magát. A Zöldekhez való elkötelezettsége jegyében arra készült,

hogy személyesen vezesse az általa javasolt „intézményeken átvezető menetet". De végül még az ő vasakaratának is meg kellett hajolnia az 1968-as súlyos sérülések következményei előtt.

És nincs titok.

1986 A Challenger tragédiája

A világ visszafojtotta lélegzetét: 1986-ban az amerikai űrkomp, a Challenger *tűzgolyóként zuhant le az égről. Most derült ki: a NASA évekig elhallgatta a tragédia okait.*

A csillagos-sávos amerikai lobogó 1986. január 28-án, kedden is büszkén lengedezett a szélben. Florida fölé tiszta kék ég borult. Az Atlanti-óceán felől jéghideg szél fújt, és mintha még kékebbé tette volna az eget. Színe ugyanolyan volt, mint az ötven csillag mögötti háttéré a csillagos-sávos lobogón.

Több mint kétezer kilométerrel nyugatra a Texas fölötti égbolt már kevésbé volt érdekes azon a keddi napon. A houstoni földi irányítóközpont nagytermébe egy sugárnyi napfény sem juthatott le. Minden képernyőre tapadó szem, minden fejhallgató alatt figyelő fül a Floridából érkező jelentésekre összpontosított. Végre eljött az idő. Hosszas, intenzív előkészítés, végtelen számolgatás és tervezgetés, kimerítő edzéssel eltöltött hetek és a leggondosabban összeállított tesztek elvégzése után a Lyndon B. Johnsonról elnevezett NASA-központ technikusai, mérnökei, tudósai végre ott álltak a Mission 51–L kapujában. A *Challenger* (Kihívó) fedélzetének hét űrrepülője, a NASA minden munkatársa, valamint USA- és világszerte sok millió ember figyelte a houstoni központból a visszaszámlálás hangját: „Ten... nine... eight... seven... six... five... four... three... two... one... lift off."

Cape Canaveralben ebben a pillanatban beindultak a hajtóművek. A hatalmas főtartály a kétmillió liter folyékony hidrogénnel és oxigénnel, valamint a ráerősített két szilárd hajtóanyagú rakéta, az úgynevezett Booster felemelkedett, hátán az űrsiklóval. Hiába látták már többször: most is elakadt a lélegzet ennyi mérnöki művészet tökéletes összjátékán: csak bámultak odahaza a tévénézők, a helyszínen

„Nemzeti tragédia" – a *Challenger* szerencsétlensége után félárbocon lobog a zászló Cape Canaveralen

lévő bámészkodók és a NASA technikusai. Pár pillanat múlva mindenki megkönnyebbülten lélegzett fel, a houstoni földi irányítóközpont dolgozói tapsoltak, és gratuláltak egymásnak. A „lift off" óta 73 másodperc telt el.

A 74. másodpercben a Florida fölötti ég már nem sugárzó kék volt, hanem vörös. És a *Challenger* nem volt többé. Egy másodperc töredéke alatt az űrkompban hét asztronauta égett hamuvá: Sharon Christa McAuliffe és Judith A. Resnik, a két nő, és a férfi kollégák öten: Gregory B. Jarvis, Ronald E. McNair, Ellison S. Onizuka, Francis R. Scobee és Michael Smith. Ebben a másodpercben, pontosan 11.39-kor vagy a keleti parti idő szerint 14 órakor felrobbant az űrkomp, és hatalmas tűzlabdaként belezuhant az Atlanti-óceánba. A szakértők minden kockázatos űrprojekt végrehajtásakor számoltak a „worst case"-zel, a legrosszabb esettel, de valahogy mindig elhessegették a katasztrófa gondolatát. Most annál nagyobb volt a gyász, az iszony, a sokk. „Negyedszázadon át el tudtuk kerülni a katasztrófát. Reménykedtünk benne, hogy örökre megfeledkezhetünk róla. Persze beszéltünk róla, találgattunk – és most itt van" – írta le John Glenn szenátor – aki első amerikaiként kerülte meg a Földet – az érzelmeket.

Hogyan következett be a katasztrófa? Mi volt az oka? Ki volt felelős érte? A vizsgálatok két éven át tartottak, és számos gyanút, vélekedést, titokzatoskodást vetettek felszínre. Több bizottságot foglalkoztattak a vizsgálatok, több elméletet vitattak meg. Végül azonban egyetlen magyarázat maradt, olyan banális, olyan kézenfekvő, hogy főleg a kívülállók szemében tűnt szinte hihetetlennek.

De térjünk vissza 1986. január 28-hoz. Ezen a délelőttön kevéssel tíz óra előtt még sugárzó arccal, bizakodva nézett a kamerákba Christa McAuliffe és hat társa. Mind mosolyogva integettek a felvevőkbe, mialatt a starthoz felállított űrsikló beszállónyílásához igyekeztek. Mihelyt felértek a fedélzetre, a héttagú csapat gyorsan megkezdte az ellenőrzést. Egy jó óra elteltével készen voltak. Beültek a testükhöz igazított ülésekbe, felcsatolták a sisakokat, úgy, ahogy azt a hónapokon át tartó edzéseken a Lyndon B. Johnson NASA-központban ezerszer elgyakorolták. A *Challenger* űrkomp parancsnoka, Francis R. Scobee jelentette, hogy a hajó startra kész. A houstoni központ mérnökei is már majdnem készen voltak a vizsgálatokkal. Pár bátorító szó és az utolsó elköszönések után a csapat készen állt a start előtti izzításra. Minden rendszer tökéletesen működött.

Vajon mi veszi rá az embereket arra, hogy egy tűzijáték orrába üljenek, és arra várjanak, hogy meggyújtják alattuk?

· Tom Wolfe író az űrutazásról

„Tele optimizmussal" – Scobee parancsnok (elöl) és a csapata úton a starthoz. Sharon Christa McAuliffe a harmadik hátulról

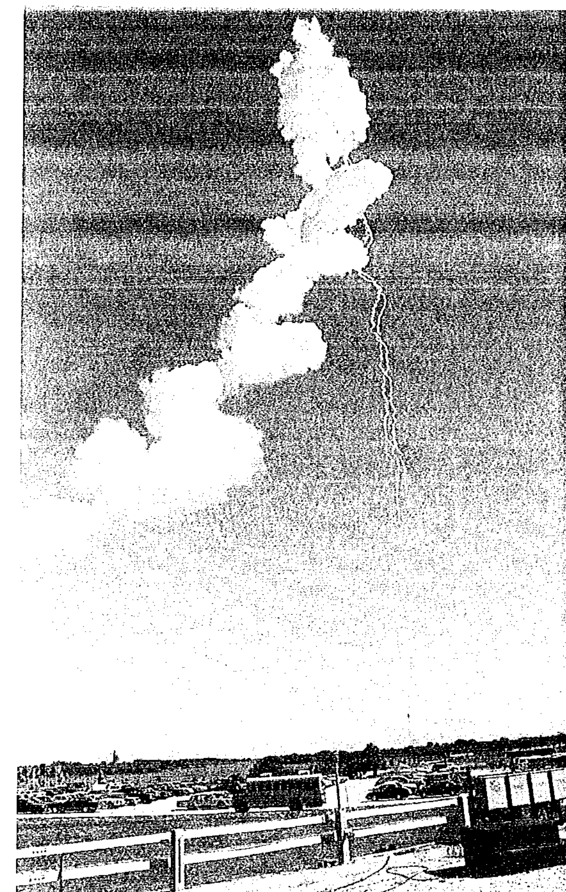
Sharon Christa McAuliffe, a lelkes tanárnő számára ez az űrutazás nem élet-halál kérdése volt. Sok-sok lehetőséget rejtett ez az út: ő lehetett volna az első tanár, aki a világűrből oktatja a diákjait. „Remélem, mind néznek" – nyilatkozott a New Hampshire állambeli Concord városban dolgozó harminchét éves tanárnő nagy várakozással. Sharon Christa McAuliffe-et tizenegyezer jelölt közül választották ki egy egyéves válogató, az úgynevezett „teacher in space program" során, és ő lett volna az első polgári személy a világűrben. Kiképzése az űrutazásra hat hónapig tartott: nyitott, közvetlen természetével könnyen megnyerte magának a csapat többi tagját, és a jó hangulatról is ő gondoskodott, akár orvosi terhelési teszteket, akár a nyomorúságos asztronautatáp kipróbálását végezték, akár a súlytalanság állapotát próbálták megszokni egy szállítógép kipárnázott hasában a parabolapályán, vagy az űrsikló-laboratóriumban tudományos gyakorlatokat végeztek.

A *Challenger*ről ezen az 1986. január 28-i reggelen a hatalom és az elegancia sugárzott, amint Cape Canaveralben a 39–B indítórámpán állt. Sok NASA-technikus kifejezetten szépnek találta a hosszú, egyenes, fehér törzset és a fekete golyóorrot. A csillagok és sávok mindkét szárnyon ott feszítettek. Az űrsikló raktere egy tizennyolc tonnás NASA-adattovábbító szatellitet rejtett. A hordozószárnyak alatt jobbról és balról a két hatalmas szilárd hajtóanyagú rakéta kandikált elő. Az óriás főtank a maga 47 méterével középen helyezkedett el. A Floridára nem jellemző hideg az utóbbi napokban és éjszakákon az egész kilövőrendszert vastag jégréteggel vonta be. Az állványról sok helyen vastag jégcsapok lógtak. Az utolsó összeköttetést a kilövőállás és az űrkomp között karvastagságú kábelek biztosították. Ezek és a *Challenger* nagy felületei szintén jegesek voltak. A 39–B kilövőállást az Apolló-misszió nagy kalandjai, a 70-es évek szinte már rutinszerű holdra szállásai óta nem használták, viszont tetőtől talpig generálozták.

A NASA számára a Mission 51–L jubileumi kilövés volt: az előttük álló utazás a huszonötödik volt, amelyet űrkomp tesz meg, és ez már a Challengernek is a tizedik útja volt. Mint mindig, most is retúrjeggyel a földre. A felelősökre azonban nagy nyomás nehezedett az idő rövidsége miatt: már így is 8 nappal túllépték az űrsikló elindítására kitűzött időpontot. Még előző nap is halasztani kellett a programot, mivel valami gond jelentkezett a *Challenger* beszállónyílásánál. Mindenki idegei pattanásig feszültek. Most azonban, január 28-án sikerülnie kell a startnak! Ám már megint két órával el voltak maradva

„*Challenger*, duzzad az erőtől"
– az űrkomp startja 1986. január 28-án

„Mint egy szemfedél az égen"
– a *Challenger* robbanása után

a tervezetthez képest. A kilövőállás egyik meghibásodott tűzoltó berendezése okozta a galibát, ráadásul az űrsiklót is meg kellett szabadítani a rárakódott vastag jégrétegtől. Az űrhajósok rokonai a közelben várakoztak a hideg januári szélben. Mellettük, egy tribünön több száz NASA-dolgozó és sok-sok néző várta a startot.

A keleti parti idő szerint pontosan 11.38.00-kor ért véget a visszaszámlálás. Minden hajtómű egyszerre indult be. Ötszörös tűzesóva tolta lassan a magasba a *Challengert*: az űrkomp három meghajtóműve és az űrsikló két oldalán elhelyezett szilárd hajtóanyagú rakéták. A „lift off" pillanatában a houstoni földi repülésmegfigyelők vették át az ellenőrzést.

11.38.10: földi ellenőrzés a *Challenger*nek: „Engine throttling up. Three engines now at 104 percent, *Challenger*, go with throttle up."

(*Challenger,* teljes erővel!) A csökkentett tolóerő egy rövid szakasza után (65%) az egész, ötszörös meghajtás a tervek szerint teljes erővel beindult (104%).

11.38.15: Parancsnok a földi ellenőrzésnek: „*Challenger.* Go with throttle up." (*Challenger,* teljes gőzzel!) Ezek voltak Francis R. Scobee parancsnok utolsó szavai. Ezeket a tévénézők nem hallhatták, csak a houstoni központban ülők. Minden a legnagyobb rendben ment. A floridai tribünön a rokonok könnyeztek örömükben és meghatottságukban, a texasi földi ellenőrző központban nagy vállveregetés kezdődött. Büszkeség fogta el az egész nemzetet – mint mindig, amikor amerikaiak indultak a világűrbe.

11.38.25: Az ellenőrző monitorokon a hajtóműszakértők hirtelen kis lángnyelveket vettek észre a jobb oldali szilárd hajtóműves hordozórakéta farán. A Cape Canaveral-i nézők ezeket nem láthatták. A start felhői túlságosan nagyok voltak ehhez, a látvány pedig túlságosan is lenyűgöző.

11.38.40: A houstoni repülés-ellenőrzés monitorain hirtelen megszakadt az addig folyamatosan áramló adattömeg. Mindenki megdöbbenésére csak az *S* betű látszott a „static" (nem mozog többé) jeleként. Először tanácstalanul néztek egymásra, aztán néma rettenet lett úrrá rajtuk. Az első figyelmeztető kiáltások is felharsantak. Az előre megadott programoktól semmilyen adat semmiben nem tért el, semmiféle figyelmeztető jel nem látszott vagy hallatszott. Még egy ellenőrző lámpácska sem gyulladt ki a katasztrófa jeleként, amely 2000 kilométerrel keletebbre Florida fölött éppen most zajlott le. A *Challenger* előzetes figyelmeztetés nélkül száguldott bele a tűzpokolba.

11.39.10: A visszaszámlálás óta egyfolytában hallatszott a földi ellenőrzés hangosbeszélőjéből Steve A. Nesbitt hangja, amint az aktuális repülési adatokat sorolja: „egy perc tíz másodperc... sebesség 2900 láb/másodperc... magasság kilenc tengeri mérföld... a starttól számított út hét tengeri mérföld..."

11.39.14: A fedélzeti számítógép adatrögzítése pontosan 73,621 másodpercnél szakadt meg. Ebben a pillanatban történt a hatalmas robbanás. A starttól elindult űrsikló hosszú, fehér pályavonala óriási vörös tűzlabdává változott. A komp alatti, majdnem kétmillió liternyi hajtóanyag 16 kilométeres magasságban robbant fel, nyolc kilométerre Florida partjától, az Atlanti-óceán fölött. A másodperc törtrészéig döbbent csend lett, aztán mindenki kiáltozni, sikoltozni kezdett. A floridai nézők hátrahőköltek, sokan elfordították a fejüket, aztán megbabonázva vissza, és rámeredtek a tűzvörös színjátékra az égen.

Hirtelen minden adatszolgáltatás megszakadt. Már csak egyet tehettünk: meredtünk a képernyőre.

Jay H. Greene, a NASA repülési igazgatója

A legrosszabb az volt, hogy a füst úgy lengett az égen, mint egy nagy szemfedél.

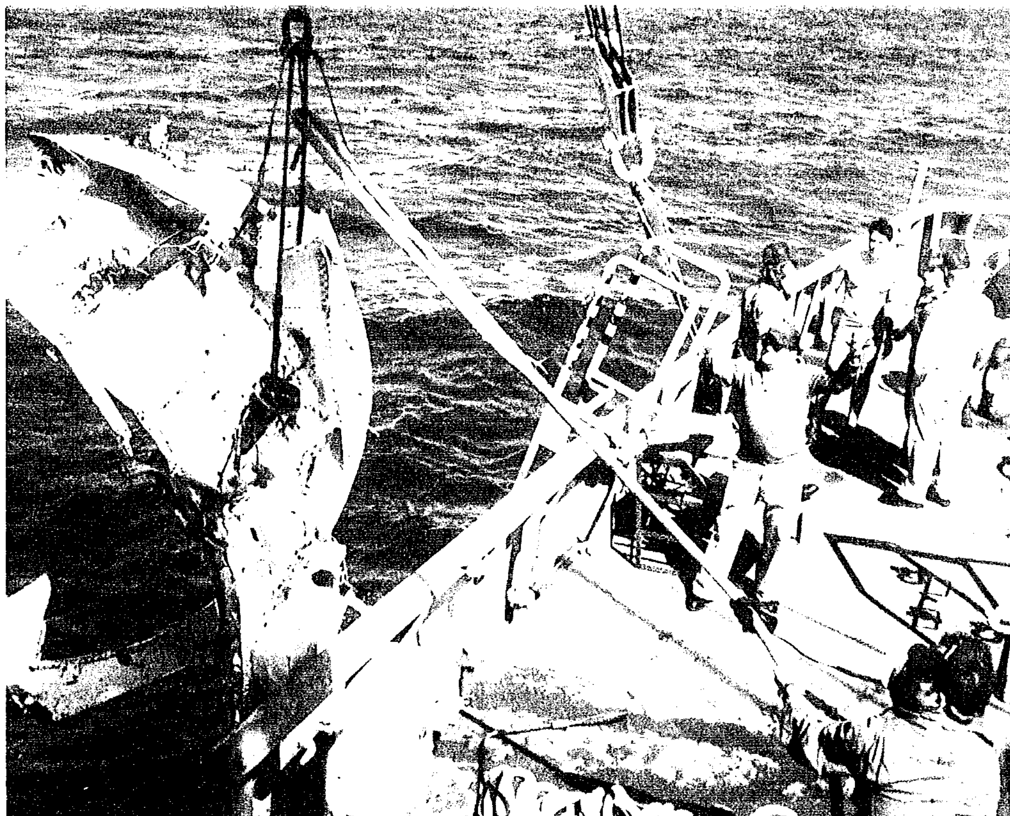
Crace Nevergold szemtanú Cocoa Beachről

Az óriás tűzlabda lassan terjedő, nagy kiterjedésű felhőörvénnyé alakult. Kisebb robbanások, tűzlöketek és porfelhők lövődtek ki mindenfelé. A két eloldódott szilárd hajtóanyagú rakéta cikcakkos, kiszámíthatatlan pályán indult el, fehér füstfelhőt húzva maga után. Tévelygésüknek a földi irányítóközpont vetett véget: távirányítással felrobbantották őket.

A houstoni NASA-munkatársak arcán iszonyat tükröződött. A földi ellenőrző központ tágas termeiben a néma értetlenség helyét átvették a mindenfelé felhangzó, vad kiáltások. Volt, akit a sokk mesz-

„Csupasz rettenet" – Ronald Reagan amerikai elnök és tanácsadói a tévében látták a katasztrófát

„Keresik a szerencsétlenség okát." Az amerikai haditengerészet hajói a katasztrófa után azonnal kiemelték a *Challenger* roncsait az óceánból Florida partjainál

sze kergetett a képernyőjétől. Mások a mellettük ülő kolléga vállára borulva zokogtak. A technikusok arcán értetlenség ült: az előbb még oly szilárdan hittek abban, hogy ötleteik megvalósíthatók.

11.40.00: Már mindenki tisztában volt azzal, hogy mit láttak. Az eddigi legnagyobb amerikai űrhajós-katasztrófát. Még több mint egy órán át izzó rakétadarabok potyogtak a tengerbe az égből, kicsi és még kisebb roncsdarabok, amelyeket a robbanás ereje kilökött a sztratoszférába. Egész délután látni lehetett a baleset színhelyén a fehér csíkokat: a *Challenger* halotti leplét.

A tragédia az egész országot sokkolta. Nagy kijózanodás vett erőt az embereken. A szerencsétlenség értékelésekor egyéb nagy tragédiákkal vontak párhuzamot: John F. Kennedy meggyilkolása (1963) vagy az 1941-es Pearl Harbor elleni japán támadás óta nem dúlta fel úgy történelmi esemény az amerikaiakat, nem döntötte őket ennyire a kétség-

„Minden űrkomp a múzeumba való." A *Challenger*-vizsgálóbizottság megtekinti az *Atlantis* űrkompot

beesésbe, mint a *Challenger* tragédiája. Az amerikai álom – hogy minden megcsinálható és lehetséges – szétrobbant. Még nagyobb sokkot csak a 2001. szeptember 11-i terrorcselekmények okoznak majd.

Az amerikai elnök évértékelő beszéde, amelyet 1986. január 28. estéjére terveztek, elmaradt. Ronald Reagan egy bátor amerikai nőről akart beszélni, Sharon Christa McAuliffe-ről, aki diákokat fog oktatni a világűrből. Ám most egy öregember ült az Ovális Iroda asztalánál, akinek csak nehezen sikerült összeszednie magát. Az elnök délutáni beszéde igen rövid volt: a csillagos-sávos zászlóval a háttérben Ronald Reagan azt mondta Sharon Christa McAuliffe-ról, Judith A. Resnikről, Gregory B. Jarvisról, Ronald E. McNairről, Ellison S. Onizukáról, Francis R. Scobee-ról és Michael Smithről: „Hét hőst siratunk."

A katasztrófa utáni pillanatokban azonnal elkezdődött a szerencsétlenség okát kiderítő nyomozás. Az amerikai hatóságoknak nem lehet felróni, hogy túl lassan reagáltak volna. Cape Canaveralben és a

Lyndon B. Johnson NASA-központban azonnal lefoglalták a NASA minden iratát, minden számítógépes adatot elvittek, és még az emberek ceruzás firkálásait is elkobozták. Déltájban már minden gyártási irat a nyomozó hatóságok birtokában volt az irodákból és a gyártó cégek laboratóriumaiból is. Ugyanebben az időben tizenhárom hajó, négy kereső repülőgép és kilenc helikopter kezdett mintegy 26 000 négyzetkilométernyi tengert átfésülni. Az Atlanti-óceán fenekéről búvárrobotokkal hozták fel a szétrobbant darabokat. A nyomozók legfőbb kiindulási anyaga ez a sok begyűjtött roncsdarab volt, valamint a több mint száz, Cape Canaveral környékén felállított precíziós kamera filmanyaga és persze a földi ellenőrző központ hatalmas adattárolói. Több millió mérési adat volt ez, amelyeket az űrsikló felületének minden milliméteréről, több ezer mérési pontról közvetítettek a földre: minimális eltéréseket mutató hőmérsékletek; aprócska eltérések a meghajtóban, a vezeték- vagy a tankrendszerben; a kapcsolótáblák, a kormányművek üzemkészültsége és a kormányok, a kapcsolók és a fedélzeti számítógépek állapota; a hatalmas meghajtóművek kormányzómozdulatai. Mindezt a rengeteg adatot értelmezni, elemezni kellett: ez a mamutprogram két éven át tartott, két teljes évig, amíg a *Challenger* katasztrófájának igazi okát meg nem tudták.

Addig a hatalmas NASA-nak, amelyet 1958-ban alapítottak, számos kérdést kellett feltennie, de még többet megválaszolnia: Túlzottan igénybe vette a hatalmas hőmérséklet-különbség az anyagot? A mérnökök figyelmen kívül hagyták a meteorológusok figyelmeztetését, és alábecsülték a hideget? Károsnak bizonyult az idő szorítása, és hogy nagyon akarták a sikert? Volt valahol egy üzemenyagfolt vagy rosszul záródó tartályköpeny, esetleg az üzemanyagoknak meg egyéb hajtóanyagoknak káros gázai léptek ki és gyűlhettek meg valahol? Esetleg súlyos konstrukciós hiba történt? Egy számítógép hibázott? Vagy egyszerű rövidzárlat keletkezett valahol? Esetleg emberi mulasztás?

1981-ben több mint hatszáz tudóssal és űrhajóssal indult el az az űrsiklóprogram, amelynek be kellett mutatnia a világnak az Egyesült Államok technikai fölényét, és meg kellett ajándékoznia magukat az amerikai polgárokat a világűr uralmának érzésével. A katasztrófa után a programot azonnal leállították, a NASA becsvágyó terveit évekkel elodázták. Nem engedélyezték az *Ulysses* napszondát, a *Galileo* Jupiter-rakétát, nem pillanthattak be a világűr keletkezésének titkaiba a Hubble űrtávcső segítségével. Minden szerződést visszamondtak, köztük azt is, amelynek tárgya szerint 1988-ban D–2 néven német misszió indult volna az európai Spacelab világűrlaborral. Ez persze nemcsak arculatvesztést, hanem komoly gazdasági károkat is okozott a NASA-nak. Amíg a tragédia okát egyértelműen ki nem derítették, nem hagyhatta el újabb amerikai űrsikló a kilövőállást. A két másik űrkomp, az *Atlantis* és a *Columbia* a hangárokban rostokolt.

Egy sor, látszólag ártalmatlan döntés esett, amelyek felhalmozódva a katasztrófa felé vezették az űrhajózási hivatalt.

Diane Vaughan, szociológiát tanít a Boston College-on

Technikai lehetetlenség tökéletesre csinálni egy űrsiklót. Minden űrkomp a múzeumba való.

Joe Barton republikánus képviselő az USA kongresszusában

A szakértők a roncsdarabok ezreiből és a számítógépes adatok millióiból próbáltak következtetni a balesetre, a körülményekre és a lefolyásra. A vizsgálóbizottság egyre több kérdésre találta meg a választ, főképp a Rogers-bizottság, amelyet az egykori amerikai igazság- és külügyminiszterről, William P. Rogersről neveztek el. Az amerikai kongresszus a bizottságokkal párhuzamosan vizsgálódott. Persze a

„Hét hőst siratunk." Reagan elnök a gyászünnepségen

NASA saját kutatóbizottsága is folytatott vizsgálatokat, és letette az Egyesült Államok elnöke elé a beszámolóját. De ezt a kutatást a közvélemény nem nézte jó szemmel. Nemigen tudták elképzelni, hogy ha saját hibára bukkannak, akkor azt be is ismernék.

A szakértők szerint a szerencsétlenség három fázisban játszódott le. Először apró, legyező alakú, narancsszín lángok jelentek meg a jobb oldali szilárd hajtóanyagú rakéta hátsó részén, amelyeket nagyobb, világosabb lángok követtek, talán egy kisebb robbanás nyomán. Aztán egy széles lángcsóva terjedt át a jobb oldali hordozórakéta hátulja fölött a főtankra. Persze mindez másodpercek alatt zajlott le. Két elmélet is volt, amelyekről hosszas viták folytak. Az egyik szerint a külső falán rengeteg apró robbanótöltetet viselő főtank önmegsemmisítő mechanizmusa indult be, és az eddig elkülönített hidrogén és oxigén így keveredhetett össze. A másik elmélet a lángképződésből indult ki: az első narancsszín láng ezek szerint azt jelezte volna, hogy nem a folyékony hajtóanyag kapott lángra elsőként – mert az színtelenül ég –, hanem a hordozórakéta szilárd hajtóanyaga.

Ám minden vizsgálat végén egyvalami állt eredményképpen. És ez olyan egyszerű volt, hogy minden kívülállót örök időkre elfoghat a félsz annak láttán, hogy egy ilyen látszólag jelentéktelen ok ilyen sebességgel meg tudott semmisíteni egy űrhajósokkal tele űrkompot, amely azért mégiscsak egy roppant hatalmas és bonyolult szerkezet. A *Challenger*-nek azért kellett elpusztulnia, mert a nagy hideg miatt porózussá fagytak az oldalsó szilárd hajtóanyagú rakéták tömítőgyűrűi. Ennek következtében pedig kiszivárgott némi gáz, felgyulladt, aztán felrobbant.

A vizsgálóbizottságok jelentéseikben nem takarékoskodtak a NASA iránti kritikával: a hivatal túlzott biztonságban üldögélt a múltban szerzett babérjain, amelyeket a holdra szállásnak, az Apolló-küldetéseknek, a huszonnégy megelőző, sikeres űrsiklóútnak köszönhetett. Az űrhajózási hivatal túlságosan nagyra pöffeszkedett, nehézkessé vált. Felelőseit pedig afféle „majdcsak lesz valahogy" nemtörődömség kapta el, ezért engedtek az idő szorításának, és elhanyagolták a minőségi ellenőrzést. És a lazaságok halmozódása végül néhány tömítőgyűrűben testesült meg, amelyek sajnos nem bírták a hideget.

Technikai hibácskák egy olyan hivatalnál, amelyet azért tartunk, hogy technikai virtuozitással működjön.

John Pike világűrkutató az Amerikai Tudósok Egyesületéből, a NASA technikai baleseteiről

Aki akkor azt hitte, ilyesmi többé nem fordulhat elő, mert mindenki tanult az elkövetett hibákból, az nagyot tévedett. Tizenhét évvel később, 2003. február 1-jén a *Columbia* űrkomp 60 kilométeres magasságban Texas fölött kettészakadt. Megint hét űrhajós veszett oda. A baleset kivizsgálására alakult tizenhárom fős bizottság megint csak hanyagságról, aggálytalanságról beszélt mint kiváltó okról. A folyékony hajtóanyag tankjának szigetelőhabjából vált le egy darabka, 82 másodperccel a start után, és a bal szárnynak csapódva kritikus helyen sértette fel a *Columbia* hőpajzsát. Visszafelé pedig, amikor beléptek a földi légtérbe, szuperforró gáz áramlott be, és az asztronauták megégtek. A szanaszét repkedő habanyagdarabkák veszélyével rég tisztában van a NASA. 1981 óta eddig még minden startnál leoldódott néhány darab szigetelőhab a tankról, és mintegy hússzor el is találta az űrkompot. A hajóépítők minden egyes alkalommal figyelmeztettek is az ebben rejlő veszélyre. De miután eddig semmi bajt nem okoztak a darabkák, a NASA menedzserei arra a következtetésre jutottak, hogy ez a habanyag nem jelent valódi veszélyt az űrkompokra.

Akik a Columbia szerencsétlenségét vizsgálták, azt állítják, hogy az USA űrkompjai igen veszélyes kísérleti hajózási eszközök. Vagy ahogyan az egyik bizottsági tag, egyébként repülésbiztonsági szakértő, Steven Wallace drasztikusan megfogalmazta: „Egy űrkomputazás legalább tízszer, de lehet, hogy százszor veszélyesebb, mint ha harci géppel légi csatába indulok."

1992 Petra Kelly rejtélyes halála

Ő volt a pacifisták bálványa. Pólójának feliratával a hidegháború nagyjait célozta meg: „Csinálj a kardból ekét!" Erőszakos halála kérdéseket vet fel: öngyilkosság volt – vagy gyilkosság?

1992. október 20. napja még el sem kezdődött igazából, amikor Wolfgang Komp államügyész a kamerák elé lépett. A szokatlan időpont ellenére egész tisztességes sereg újságíró gyűlt össze, várva a bonni Alt-Tannenbusch városrész Schwinemünder Strasse 6.-hoz kapcsolódó új híreket. A hír, amelyre késő délután odarohantak az újságírók, az volt, hogy a szomszédok két holttestet fedeztek fel az említett házban. A média képviselői jóval éjfél előtt értek a helyszínre, szinte egy időben a rendőrséggel. A kapucsengő melletti névtáblán a Grothe név áll ugyan, de nyílt titok, hogy a félfüggönyös konyhaablakú, kicsit elvadult kertű, békésnek látszó házban a háború utáni német történelem legismertebb politikuspárja lakott. Most golyóval a koponyájukban, koporsóban hozzák ki a kamerák előtt Gert Bastian és Petra Kelly tetemét.

Komp államügyész ebben a pillanatban még nem sokat tud mondani a villogó vakuk kereszttüzében. A holttestek túlságosan rég hevertek felfedezetlenül a házban. Valaki megkérdezi: fel lehetett-e ismerni őket? A válasz így hangzik: „Képzelje el őket hosszabb idő elteltével..." Komp mindenesetre úgy látszik, kizártnak tekinti a baleset lehetőségét. Mindkét halott esetében megállapították a külső sérülést. Vajon gyilkossággal kombinált öngyilkosság, kettős gyilkosság vagy kettős öngyilkosság történt? Az államügyész: „Minden lehetőség nyitva áll." A kriminálltechnikai vizsgálatok tovább folynak, egész éjszaka.

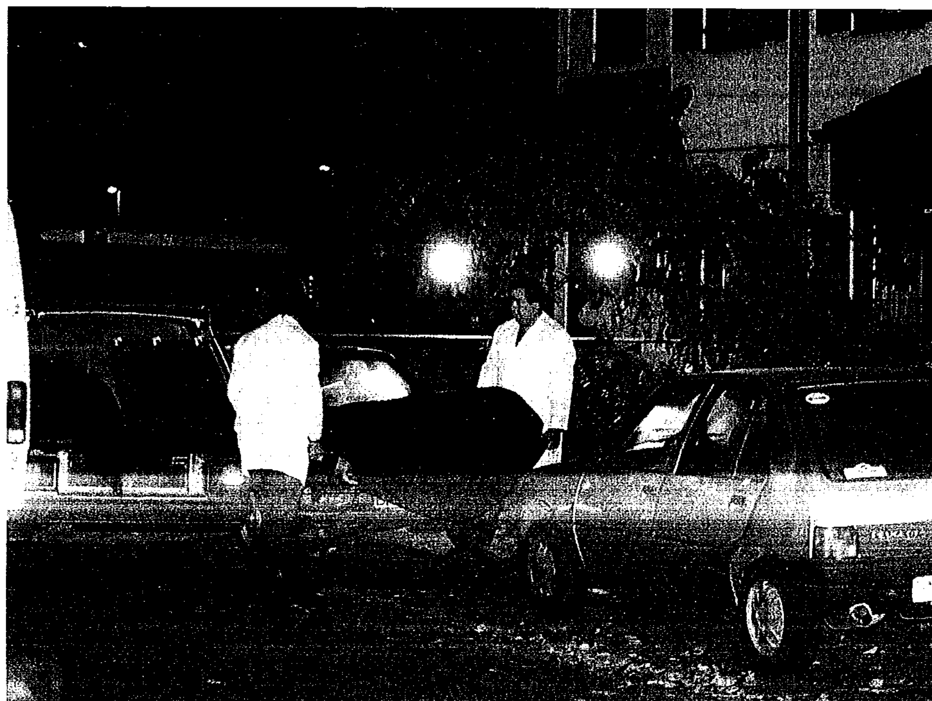
Öngyilkosság vagy gyilkosság – a politikai barátok sem tudják másnap reggel, mit mondjanak. Amikor Lukas Beckmannt, a Zöl-

„Minden rizikós helyen ott volt." A Petra Kelly–Gert Bastian politikus páros 1992 júniusában

dek politikusát a *Morgenmagazin* reggeli újság megkérdezi, hogy elképzelhetőnek tartja-e közeli barátai saját kezű halálát, ő azt válaszolja: „A remény sokkal inkább jellemezte mindkettőjüket, mint a beletörődő lemondás." Ez bizony nem egyértelmű „nem", de „igen"-nek sem minősíthető. Mindenki várakozó álláspontra helyezkedik. A rendőrség még nem nyilatkozik, az újságírók a szomszédoknál kérdezősködnek. Ez sem járható út: senkinek sem tűnt fel, hogy a Gert Bastian–Petra Kelly páros régóta nem hagyta el a házat. „Ezek annyit utaztak – magyarázza az egyik szomszéd –, hogy az ilyesmit észre se vettük." Viszont senki sem hisz az öngyilkosságban. Egy asszony, aki a tőszomszédságukban lakott, azt mondja: „Olyan kedvesek és nyitottak voltak, nyoma sem volt bennük a nyomott hangulatnak vagy a depressziónak." Vagyis gyilkosság?

A rendőrség és az államügyészség csak délután 15 órakor nyilatkozik a sajtónak. A nyomozás eddigi eredménye zavart kelt, ugyanis nem illik bele az elvárásokba és a közvéleménybe. Hartmut Otto vezető felügyelő azt közli ugyanis, hogy a házba nem történt külső behatolás, nem ment be semmiféle gyilkos a házba, harcnak sincs nyoma

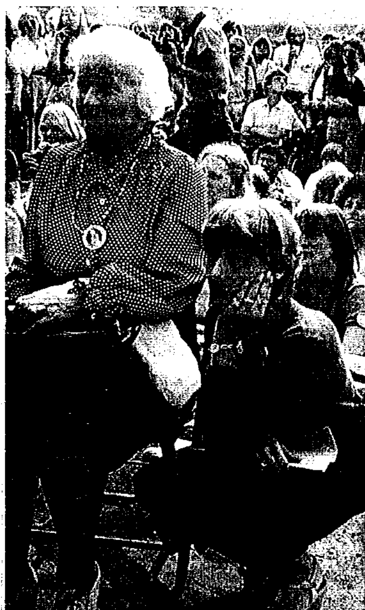
„Hosszabb ideje hevertek holtan." Bonni házukból elszállítják a politikus házaspár tetemeit 1992. október 20-án

odabent. Gert Bastian valamikor október 1-jén megtöltötte engedélyezett Derringer Specialjét, az alvó Petra Kelly halántékának szorította és lőtt. Saját magával a folyosón végzett a kétlövetű kis pisztoly második golyójával. És mi volt az ok? Erre nézve a főfelügyelő semmit sem tudott mondani. A nyomozók nem találtak búcsúleveleket, de a házban annyi volt a mindenféle papír, hogy eltart még egy ideig a feldolgozása. Öngyilkosság búcsú nélkül, a barátoknak szóló utolsó üzenet nélkül, ráutaló szándék nélkül? 17 óra 43-kor, amikor még 24 óra sem telt el a két halott megtalálása óta, a Reuters hírügynökség bejelentése terjed szét az éterben: „A bonni sorházban történt halál abból az anyagból készült, amiből a legendák vannak."

Legendák? Talán nem lehet kételkedni a halál bekövetkeztének hivatalos verziójában? A gyanút egyre újabb részletek táplálják: amikor a nyomozók belépnek, a ház hátsó teraszára vezető ajtó éppen csak be van hajtva. A teraszon át bárki behatolhatott a házba. Vajon miért nem volt bekapcsolva a ház riasztóberendezése? És mi van a villanyírógéppel, amely még mindig zümmögött, amikor a rendőrség megjelent a tetthelyen? Gert Bastian megkezdett levele van benne, amelyet az ügyvédjének szánt. Semmi lényeges, csak Petra egyik barátnőjének munkahelyi problémája. Fent szép tisztán a dátum: 1992. október 1. Az utolsó szavak pedig: „Meg kel..." Vajon a rutinos gépíró Bastian miért szakítja félbe az írást a szó közepén? Ki vagy mi riasztja fel? A belföldön és külföldön élő barátok ilyen és hasonló gyanús momentumokba kapaszkodnak, amikor további, alaposabb vizsgálatokat követelnek. Legfontosabb érvük azonban nem a teraszajtó vagy a kikapcsolatlan villanyírógép. „Ez a halálnem egyszerűen nem illik hozzájuk" – mondja Bärbel Bohley polgárjogi harcos. Az államügyészségnek a „nem illik" nem elég meggyőző ok arra, hogy gyilkosság ügyében kezdjen nyomozni. A barátoknak igen. Éppen Petra és Gert követett volna el öngyilkosságot? Úgy tűnik, ez tényleg nem illik az életrajzukhoz.

Petra Kelly 1947-ben született Petra Karin Lehmann néven. A nagymama, Kunigunde „Omi" Birle neveli, mivel anyja egész napos állást vállal. Az apa elhagyta a családot. Amikor pedig az anya feleségül megy az amerikai tiszthez, John E. Kellyhez, felveszi a mostohaapja nevét, és velük megy az Egyesült Államokba. 1966-tól kezdve az USA-ban tanul politikatudományt és világpolitikát. Nem csak elméletben érdekli a politika: a gyakorlatban is mindig aktív, sokat tüntet a faji megkülönböztetés és a vietnami háború ellen. 1968-ban az elnökválasztási küzdelemben a Demokrata Pártnak dolgozik. Ami-

„Imádott nagyi" – Petra Kelly és nagymamája, Kunigunde Birle 1982-ben egy „Művészek a békéért" nevű akcióban. Jobbra: „Csinálj ekét a kardodból" – Petra Kelly és Gert Bastian (Otto Schilyvel és Dirk Schneiderrel) még Erich Honeckert is megpróbálták megnyerni a céljaiknak

kor imádott féltestvére, Grace meghal rákban, Petra a sugárkezelések következményének tudja ezt be, és intenzíven kezd foglalkozni a sugárzással, valamint részt vállal az atomot ellenzők mozgalmában. 1971-ben befejezi a tanulmányait Amszterdamban, és az Európai Közösség irodáiban, Brüsszelben kezdi meg tevékenységét, egyelőre gyakornokként. Karrierje meredeken ível fölfelé, az igazgatótanács tagja lesz. Brüsszeli munkája mellett különféle más szervezetek támogatásában is részt vesz.

Akár nő-, akár békemozgalom, emberi jogi vagy környezetvédelmi csoportok, USA, Japán, Európa vagy Ausztrália – Petra Kelly minden fronton harcol. Kezdettől (1979-től) fogva részt vesz a Zöldek párttá alakulásában. 1980-ban a Zöldek szövetségi vezetőségének szóvivőjévé választják.

Ugyanebben az évben, 1980 november 1-jén egy „Nők és katonaság" témában megrendezett vitában egy, a hadseregből nyugdíjazással elbocsátott extábornokkal kerül szembe, aki azt állítja, hogy a nők „természetüktől fogva" alkalmatlanok a katonaságra. Kelly szintén a harcias nők ellen van, de Gert Bastian eme

Mindenféle logisztika nélkül csinálta a világpolitikát.
Otto Schily

megnyilvánulását egyszerűen „fallokrata véleménynek" minősíti. Rövid idővel ezután mégis a Bastian által írt *Krefeldi felhívás* első aláírói között van: „A leszerelés fontosabb, mint az elriasztás." Kelly beleszeret Bastianba, a német békemozgalom sztárjába, abba a férfiba, aki katonai karrierjét éppen a „béketábornok" címmel koronázza meg.

Gert Bastian 1923-ban született, tizenkilenc évesen lelkesen vonul be a Wehrmachthoz. A háború után könyvkötőnek tanul, és egy darabig alkalmazottként dolgozik. De amikor 1956-ban megalakítják a Bundeswehrt (a Német Szövetségi Köztársaság hadseregét), azonnal visszatér a seregbe, főhadnagyként kezdi a szolgálatot. Bastian, a hivatásos katona jó katonának számít, de nem túl egyszerű eset a feljebbvalói számára, mivel vannak bizonyos meggyőződései, és ezekhez ragaszkodik is. Amikor 1979-ben egy pódiumbeszélgetés keretében megkérdezik tőle, mi a véleménye a fegyverkezési versenyről, Herbert Wehner kritikus hozzáállását támogatja. A Szovjetunió támadásától nem kell tartani, az ugyanis csak védekezésre fegyverkezik fel. Ezzel a katonák a forró vita közepén a saját soraikban fedezhettek fel egy olyan embert, aki elszántan ellenezte a NATO kettős határozatát. Bastiant 1980-ban idő előtti nyugdíjba küldik, ugyanakkor ő lesz a pacifisták hőse, akivel a Németországban ekkor még elég ismeretlen Petra Kelly egy, a katonaság és a nők kapcsolatát tárgyaló vita kapcsán a pódiumon találkozik.

Kelly és Bastian hamarosan együtt utaznak és dolgoznak. Gert Bastian páncélos tábornokból lett pacifistává, Kelly pedig szónoki képességeivel, korlátlanul áradó energiájával és kisugárzásával válik voltaképpen a Zöldek arcává az 1983-as választásokon. Jelentősége azonban túlnyúlik a határokon: amikor Helmut Kohlt 1982-ban kancellárrá választják, Petra Kelly neve az USA-ban ismertebb, mint az övé. Ebben az évben ítélik neki Stockholmban az alternatív Nobel-békedíjat. Egy évvel később pedig Gert Bastiannal együtt a parlamentbe is bejut: ő a Zöldek első frakciójának szóvivője. A kimerülésig dolgoznak, parlamenten belül és kívül, ott vannak a mutlangeni és a bitburgi ülőtüntetésen. A kelet-berlini Alexanderplatzon és Moszkvában a leszerelésért tüntetnek. Elkötelezettségük csak tovább erősödik, amikor 1990-ben mindketten kiválnak a parlamentből. Ausztrál őslakosok, elnyomott tibetiek, német neonácik vagy emberi jogi kérdések az egykori Jugoszlávia utódállamaiban – Kelly és Bastian minden kényes helyen ott

Elmondhatom, hogy mind politikailag, mind emberileg nagyon erősen kötődöm Gert Bastianhoz. Különben nem lennék képes elvégezni ezt a munkát.
Kelly, 1981 táján

van. Rég a nemzetközi békemozgalom bálványaivá váltak, éppen ezért igen nehéz elképzelni, hogy utolsó politikai üzenet nélkül távoztak volna az élők sorából. Egy tökéletes gyilkosságban akkor már inkább hihetünk. Vajon a Stasi egykori tagjai állhatnak mögötte? Vagy a KGB? Jobboldali szélsőségesek? A holttestek megtalálása utáni hetekben rengeteg találgatás lát napvilágot. Egy újságíró kínai bandákról vél tudni, amelyek a szabad Tibetért folytatott harcuknak vetettek volna ilyen módon véget. Az ukrán atomfizikus, Vlagyimir Csernosenko azt mondja, hogy a nemzetközi atommaffia bármikor kapható a gyilkosságra. Persze nincs bizonyíték. De mivel nem létezhet, aminek nem szabad léteznie, Lev Kopeljev még odakiáltja a gyászolóknak október 26-án a würzburgi Waldfriedhofban, Petra Kelly temetésén: „Ő meghalhatott úgy, mint Martin Luther King vagy mint Gandhi, harcban. De nem így! Nem hiszem el, hogy ő vagy Gert elment volna úgy, hogy nem adnak magyarázatot a barátaiknak." Ezt nem kevesen gondolják így.

A jelenlévők többsége azonban egy héttel a holttestek megtalálása után hinni kezdi a lehetetlent. A rendőrségi jelentés szerint ugyanis

„Tábornokok a békéért" – Bastian (középen) a nyugatnémet Günter Vollmer tábornokkal és a holland Michiel Hermann von Meyenfeldttel

Gert Bastiannak olyan lőpornyomokat találtak a kezén, amelyek a Derringerből, a gyilkos fegyverből származnak. Az, hogy Gert Bastian esetében ferdén lefelé mutatott a lövés iránya, megint csak sajátkezűségre, illetve a fegyver alapos ismeretére vall Otto főnyomozó szerint. Különben egy idegennek „létráról kellett volna tüzelnie, hogy az 1,80 m magas extábornokot meg tudja ölni". A keserű igazság, amit a rokonoknak és barátoknak ki kell hallania ebből a beszámolóból, az, hogy Gert Bastian lőtte le Petra Kellyt, majd önmagát is.

Petra és Gert nem egyebet akartak, mint a világot megváltoztatni, mégpedig azonnal.
Ludger Volmer
a gyászünnepségen

Mégis kevesen vannak, akik Bastian felett ítéletet mondanának. Ehelyett a barátok október 31-én találkoznak a bonni Beethoven csarnokban, és közös gyászünnepséget rendeznek Gert és Petra emlékére. Közös ünnepséget tettes és áldozat részére? Erről ezen a napon senki sem beszél a Beethoven csarnokban, ehelyett inkább azon törik a fejüket, mi vihette rá a párost a közös öngyilkosságra, és hogy vajon nem akadályozhatták volna-e meg a dolgot. Mivel magyarázható, hogy a két holttest majd három hétig felfedezés nélkül heverhetett a házban, és senki sem kereste őket? A Zöldek erre a kérdésre nem tudnak válaszolni. A párt hivatalosan nem tud semmiféle elidegenedésről a két halott és a párt többi tagja között. De nem csak Joschka Fischer mondja ki a rejtett kritikát a párt és a halottak viszonyáról: „Meg kell kérdeznünk önmagunktól, vajon miért nem találtunk Petrának és a hozzá hasonlóknak olyan helyet, amelyen az ilyen nagy kaliberű, de ugyanakkor problémás emberek kiteljesedhettek volna a pártért folytatott küzdelmükben." Christa Nickels tömörebben fogalmaz: „Még egy nyamvadt irodát sem adtunk nekik."

Valóban ez a párt, amely 1983-ban vonul be a parlamentbe, és jelszava szerint több emberséget akar a politikába vinni, kezdeti éveiben igencsak keményen bánik a saját elitjével. Marielouise Beck, aki Petra Kelly mellett a Zöld Párt parlamenti frakciójának első szóvivője volt, egyenesen „lelki mészárlásról" beszél. Petra Kelly és Gert Bastian azon is sokat dolgoztak, hogy elkerüljék a bázissal és a kollégákkal való összeütközéseket.

Mazochista? Mártír? Misszionárius? Vagy egyszerűen csak önjelölt, akit beteges becsvágy fűt?
A svájci *Weltwoche* írása 1983-ból Kellyről

Kelly, akit a folyamatos, pihenés nélküli kemény munka, amit egyébként másoktól is megkövetelt, alaposan felőrölt, különleges

bánásmódra tartott igényt gyengeségi és ájulási rohamai miatt. Ezek elsősorban a repülőgépek első osztályára, valamint ennek megfelelő szállodai szobákra vonatkoztak. Volt, hogy párt- vagy frakciópénzt adott ki a grémium megkérdezése nélkül. Bastian pedig egy veszekedés végén hagyja ott a frakciót, aztán visszatér, de megint elmegy. Mandátumát megtartja. Petra Kelly két év elteltével nem akarja betartani a Zöldek forgásrendszerét. A pártban a fejéhez vágják, hogy túl becsvágyó, nem szolidáris, főnökösködik, és amikor meg akarja erősíttetni helyét a bázissal, az megtagadja őt. Michael Schroeren, a Zöldek akkori sajtószóvivője emlékszik, mekkora csend támadt a csarnokban, amikor Petra Kelly kérését elutasították. „Olyan volt, mint amikor a királygyilkosság után a tettesek felismerik, mit tettek."

Királygyilkosság? A bázis demokratái is jól tudják, hogy a párt korai éveiben éppen Petra Kelly szereplése az, ami a megfelelő sajtónyilvánosságot biztosítja nekik. De minél inkább betagolódik a párt a rendes parlamenti pártok világába, annál kevésbé van szüksége arra a nőre, akit mutogatni lehet ugyan, de aki az ismételt megválasztása után, az 1987-es parlamenti fellépésekor megint csak a politikai elit képzés ellen lép fel...

Azt veti pártja „reálpolitikusainak" szemére, hogy azok az eredetileg elképzelt „antipártista pártból" afféle zöld FDP-t csinálnak. De a Jutta Ditfurth körül csoportosuló „fundamentalisták" közé sem akar besorolni sem ő, sem Bastian, mert ott pedig az „elbalosodás" veszélye fenyeget, ahogy Kelly megfogalmazza. Mindkét szárnnyal összeütközve, partvonalon kívülre szorul az a két ember, akik valaha maguk voltak a megtestesült Zöldek. Most annál erősebben egymásra vannak utalva. Petra Kelly munkadühe a parlament 1990-es elhagyása után is töretlen marad. Gert Bastian gyakran célozgat arra, hogy ő szívesen csökkentené a tempót. De nem teheti, mert Petra nem lassít, és nincs tekintettel sem partnere, sem a saját munkabírására. „Mint egy két végén meggyújtott fáklya" – több barátja használta ezt a hasonlatot, ha jellemezni akarta Petra Kelly élet- és munkabeli szokásait.

A Zöldek „szociáldemokratizálódása" tovább haladt. Ha ez továbbra is így megy, akkor, kérdem én, minek egy Zöld Párt?

-Kelly, 1990

Egyre gyakrabban vannak pánikrohamai, ezt írja egyik barátnőjének: „Ez az a betegség, amelytől 1983 óta szenvedek! Pontosan ezek a tüneteim: félek, hogy senki sem segít rajtam. Kalapál a szívem, elönt a veríték, ráz a hideg, légszomjam van, fulladozom és szorongok, és attól félek, hogy elájulok." Mégsem lassít. Sírjánál a régi jó barát, Lukas Beckmann azt

mondja: „Valahogy nem volt szűrője, hogy mások szenvedését elkülönítse a magáétól." Beckmann azonban arra is emlékezett, hogy amikor Petra otthagyta a parlamentet, akkor egyedül a nála 25 évvel idősebb Bastianra támaszkodhatott, aki „minden terhedet, a sorsodat és az életedet is" hordozta ezután. Sok barátjuk látja ezt ugyanígy.

Mindig azt éreztem, hogy egyszerre elfogy az idő, és ilyenkor mindig nagy adag energia és iszonyú életakarat szállt meg.

Antje Vollmer emlékezetből idézi Petra Kellyt

Így aztán a gyászünnepség arra is alkalmat ad, hogy a párt egy kicsit tükörbe nézzen, miután a most eltemetetteknek először azt vetette a szemére, hogy elárulták a közös ideálokat, majd pedig nem hallgatott rájuk, amikor azt követelték, hogy minden ideált azért ne hajítsanak ki a gőzhajóból, és állítsák le az elit pártosodási folyamatot. De vajon az elmagányosodás és a csalódás elegendő ok-e egy együttes öngyilkosságra? Senki sem tagadja azt, amit a „tökéletes gyilkosság"-elmélet támogatói mindig hangsúlyoznak: Petra Kelly élete nem kilátástalan, még terveket sző a jövőre. Elég jól állnak egy egyesült államokbeli docensi állás kilátásai, sőt az Európa Parlamentbe való jelölés is lehetséges. Vagyis amikor október 1-jén lefeküdt aludni, nem gondolt arra, hogy többé nincs felébredés. Sőt, épp ellenkezőleg: amikor megérkezett Bonnba, még egy tizenkét oldalas Kelly-életrajzot javítgatott, amelyet egy amerikai szerzőnő faxolt el neki. Meg is jegyezte, hogy az első és a tizedik oldal hiányzik. És este majd fel szeretné hívni. És imádott „Omiját", a nagymamáját is fel akarja hívni, mert akkor van a születésnapja. Ha tudta volna, hogy meghal, legalább az öreg hölgy számára nem hagyott volna valami magyarázatot? Vagyis a gyász mégiscsak gyilkosért és áldozatért szólt?

De indok nemcsak az öngyilkossághoz, hanem a gyilkossághoz is szükséges. Ahogy ez olyan gyakran lenni szokott, megint a *Bild* fedezi fel ezt az okot: féltékenység.

Palden Tawo tibeti orvos, aki egykor mindkettőjükkel jóban volt, Petra Kelly szeretője is volt egy időben. De ennek a viszonynak rég vége volt. Bastian esetleges Stasi-kapcsolatai is szóba kerültek. Igaz: az NDK titkosszolgálata valóban beépült a „Tábornokok a békéért és a leszerelésért" mozgalomba. De Gauckék hivatalában semmiféle nyoma nincs annak, hogy

Féltékenység? Ez egyszerűen abszurd! Gert Bastian bölcs ember volt, olyan szellemi nagyság, hogy az ilyen érzelmeket, mint a féltékenység, nem is ismerte. Feláldozta magát Petráért, úgy szerette, ahogy egy apa szereti a lányát. És én olyan voltam neki, ahogy többször mondta is, mintha a fia lettem volna. Vagy egy barátja.

Palden Tawo, Kelly egykori szeretője

Bastiant beszervezték volna. Viszont az államügyészség másfajta nyomra lel Palden Tawónál, Kelly egykori szeretőjénél, Bastian barátjánál. Ez ugyanis 1991 tavaszán igen nyugtalanul jegyzi be a naplójába, hogy Gert Bastian „bizonyos fázisaiban nem lát jövőt Petra számára, és néha megfordul a fejében, hogy álmában agyonlövi, aztán magával is végez".

Talán ez volna a rejtvény megoldása? Gert Bastian, aki évek óta a 25 évvel fiatalabb Petra életének minden mozzanatát vigyázza, vele liheg annak gyilkos élettempójában, október elsején leül az írógépe elé, a „kell" szót félbehagyja, mert rádöbben, hogy elfogyott az ereje, majd abban a tragikus meggyőződésben, hogy a nő nem tud életben maradni nélküle, revolverért nyúl, és lelövi először Petrát, majd önmagát? Sok minden ezt támasztja alá. A pszichológusoktól származik az a fogalom, amely ekkor vált ismertté a szélesebb közönség előtt: kibővített öngyilkosság. Ebben az esetben az öngyilkos a másik fél halált akarását mintegy „megelőlegezi" annak tudta nélkül. „Egyfajta túlzásba vitt gondoskodás", mondja Armin Schmidtke würzburgi szuicidkutató. Kelly barátai jegyzőkönyvbe mondták: Petra többször is kijelentette: „Ha a Gert már nincs, akkor már én sem akarok tovább." Sokan azok közül, akik tanácstalanságban maradtak, most ebbe kapaszkodnak. A kibővített öngyilkosság elmélete szerint Gert Bastian megtévelyedett ember, aki a ravasz meghúzásakor csak azt teszi, amit mindig is tett, és amiért a barátok hálásak neki: gondoskodik Petra Kellyről. Igen kedvező változat ez azok számára, akik Bastian tettét nem tudták összeegyeztetni a róla alkotott képpel. De vajon ez-e az igazi változat? Petra Kelly alszik, amikor Gert lelövi, semmi jele nincs annak, hogy beleegyezett volna. Vajon ez a „kibővített öngyilkosság" nem csak arra jó, hogy ne kelljen kimondani: a béketábornok gyilkos volt?

Az államügyészség számára az ügy lezárult. A gyilkossághoz aljas indokok kellenek, ezek ebben az esetben nem ismerhetők fel, ráadásul halottak ellen nem indul nyomozás. Az aktát tehát lezárják. A nyilvánosság előtt azonban még csak ekkor kezdődik igazából a vita. Alice Schwarzer 1993 nyarán tüzes iratban követeli, hogy mondják ki végre: Gert Bastian meggyilkolta a barátnőjét. Ő is abból indul ki, hogy a szimbiotikusnak tűnő életközösség gyakran bizonyára nagyon nehéz volt Bastiannak.

A bonni államügyészség szerint biztos, hogy a halálos lövéseket Gert Bastian adta le. Az 1963 óta birtokában lévő Derringer márkájú revolverrel először az ágyban fekvő Petra Kellyt lőtte le, a csövet a halántékára szorítva, majd saját magát is megölte a fejtetőre helyezett fegyverrel.

Az államügyészség beszámolója, 1993. március 4.

„Kibővített öngyilkosság?" Kunigunde Birle és Kelly féltestvére, John Lee Petra Kelly sírjánál

„Ez a tett nem illik hozzájuk." Gyászünnepség 1992. október 31-én. Lev Kopeljev beszél

A két halott nem magántulajdon. Nemzetközi hírű politikai szereplők voltak, és tudatosan a nyilvánosság előtt szereplő politikai álompáros.

Alice Schwarzer 1993. október 28-án a *Zeit*ben a könyve által elindított vitához

„Igen, Kellytől ideges lett az ember – mondja, de azért hozzáteszi: – De ez mióta halálos bűn?"

A válasz azonnal megérkezik. Bastian fia, Till azzal vádolja Schwarzert, hogy elferdíti a valóságot. Ő a kibővített öngyilkosság elméletének híve, amelyhez még néhány adatot hozzátesz. Szerinte az apja „azon a csütörtök reggelen heves angina pectoris rohamot, infarktust vagy tüdőembóliaszerűséget szenvedett el", és „Kelly asszonyról pedig úgy gondolhatta – miután az többször kijelentette, hogy nélküle nem akar élni –, nem hagyja egyedül, hanem magával viszi a halálba".

Mivel azonban senki nem volt jelen azon az 1992. október 1-jén, amikor Gert Bastian hirtelen felállt az írógépétől, ezért senki nem fogja megmondani, miért is nem a „kell" szót fejezte be inkább, mint hogy Petrával és önmagával végezzen. „A bonni sorházban bekövetkezett halál abból az anyagból van, amelyből a legendákat szövik." A Reutersnek igaza lett, legföljebb egy kicsit másképp, mint ahogy gondolta. Ebben az esetben ugyanis nem maga a halál vált legendássá, mint John F. Kennedy vagy Uwe Barschel esetében. Tudjuk, hogy Gert Bastian húzta meg a ravaszt. De nem tudjuk megmondani, mi volt az oka erre a tettre. Így aztán a Petra Kelly–Gert Bastian sokat vitatott politikai álompár tragédiája maga vált a régi NSZK legendájává. És azt, hogy ebben a legendában Gert Bastian gyilkos vagy tragikus hős, Petra Kelly pedig gyilkosság vagy mértéket nem ismerő politikai elkötelezettségének áldozata – mindig az dönti el, hogy éppen ki meséli el a történetüket.

1998 Gyilkosság a Vatikánban

A Svájci Gárda parancsnokát állítólag egyik alárendeltje lőtte agyon. Nem kevesen voltak, akik a pápa elleni 1981-es merénylettel hozták összefüggésbe a parancsnok halálát.

Tizenhét évvel azután, hogy a pápa ellen merényletet követtek el, az egyházi állam ismét véres történettel szerepelt az újságok címlapján. 1998. május 4-én 21 óra tájban Marie Frowine nővér súlyos lépteket hallott a vatikánvárosi gárdistaszállásról. Alig öt perccel később pedig valami súlyos tárgy zuhanását hallotta. Caroline Meiert, az egyik svájci gárdista őrmester feleségét egy hirtelen elinduló autó zaja ugrasztotta ki a háza elé. A két nő látta, hogy a gárda újonnan kinevezett parancsnokának, Alois Estermann-nak nyitva áll az ajtaja. Tétovázva az ajtóhoz léptek, és – a rettenet képei tárultak szemük elé. Alois és Gladys Estermann vérrel borított teteme a földön hevert, kissé odább egy fiatal gárdista, Cédric Tornay holtteste feküdt.

Éjfél körül, három órával a holttestek megtalálása után Joaquín Navarro Vallsnak, a Vatikán szóvivőjének már magyarázata is volt a drámára: Cédric Tornay, a francia nyelvű Valais kantonból származó huszonhárom éves őrmester „egy hirtelen őrültségi rohamban" lelőtte az Estermann házaspárt, majd önmagával is végzett. Anyjának írt beismerő levelében Cédric azzal indokolta meg a szörnyű tettet, hogy parancsnoka fegyelmezési okból nem terjesztette fel egy kitüntetésre. Márpedig a pápai rendjel lett volna az egyetlen értelme annak, hogy „három éven, hat hónapon és hat napon át elviseltem minden igazságtalanságot". Úgy érezte, hogy elöljárói elnyomják, zaklatják, megalázzák. Parancsnoka tényleg szóban is, írásban is megfeddte az utóbbi időben fegyelmezetlen viselkedéséért.

„Különleges bizalmi viszony" – II. János Pál pápa Alois Estermann-nal és feleségével beszélget 1997 májusában

Az őrület rohama volt.
Joaquín Navarro Valls, vatikáni szóvivő

A nyombiztosítás és a boncolás eredményeit meg sem várva, a pápai szóvivőnek máris kész magyarázata akadt: sorolta az okot, a gyilkos fegyvert, a bűntett elkövetésének módját. Kilenc óra tájban a fiatal valais-i, akit barátai, kollégái mind életvidám fickónak ismertek, becsengetett elöljárója, Estermann parancsnok ajtaján. Cédric kézben tartott szolgálati fegyverével lépett be parancsnoka lakásába, aztán őt is, feleségét is lelőtte, annyira dühös volt, hogy nem kapta meg a kitüntetést. Navarro Valls el sem tudta képzelni, hogy a dolog másképp is történhetett.

A Borgo Pióban, a Vatikán főbejárata előtti római negyedben futótűzként terjedt el a tragédia híre. De a hivatalos magyarázat valahogy senkinek sem tűnt igazinak. „Cédric olyan csinos, rokonszenves srác volt, mindig vidám és kiegyensúlyozott" – mondja döbbenten a Sant-'Anna kávézó felszolgálónője. Merthogy reggelente, mielőtt szolgálatba lépett volna, mindig idejött, megivott egy kapucsínót, és evett egy Cornettót. És most éppen ez a nyugis, szeretetre méltó fiú rendezett volna vérfürdőt egy elmaradt kitüntetés miatt?

A pápa katonáinak jó hírük van a városban, még ha néha szabad idejükben ivászatba vagy verekedésbe keverednek is. A kilencvenes évek közepe táján volt egy nagy rabló-pandúr üldözés a rendőrség és néhány gárdista között. Akkor a randalírozó gárdisták az utolsó pillanatban megléptek az őket üldöző rendőrök elől: besuttyantak a Vatikán kapuján, ahol az olasz hatóságok már nem kaphatták el őket. Az esetet napokig főoldalon tárgyalták az olasz újságok. Biztosan ez is eszébe jutott most néhány római polgárnak. De azért ilyen rémséget senki sem tételezett volna fel a fiatal svájci fiúkról. Annál hangosabbat szólt most ennek a borzasztó tettnek a híre. Achille Silvestrini kúriai kardinális döbbenten jelentette ki: „Azt hittük, az erőszak a falainkon kívül reked, messze tőlünk. De most egy éjszaka alatt elért a Vatikán szívébe."

II. János Pál pápa, akinek lakhelye a Svájci Gárda szállása közelében van, mélyen megrendült a három ember halála miatt. Különösen Alois Estermann állt közel hozzá. 1981. május 13-án ez a svájci gárdista volt az, aki Ali Agca merényleténél halált megvető bátorsággal testével takarta el a pápát az esetleges további lövések elől, rávetve magát – pontosan azt tette, amit a gárdisták esküje megkövetel. Azóta több mint harminc külföldi útján védelmezte a pápát. Ám a személyes ismeretség ellenére több mint két évtizedet kellett várnia, amíg kinevezték a gárda parancsnokává. Estermann-nak állítólag nem csak támogatói voltak a Vatikánban: tagja volt az Opus Deinek (Isten mű-

„Halált megvetően a pápa elé ugrott." Alois Estermann (a kép közepén) a pápa elleni, 1981. május 13-i merényletkor

ve), ennek a konzervatív szervezetnek is, és néhány püspök szívesebben látott volna a Svájci Gárda küszöbönálló modernizálásának élén egy nagyobb tapasztalattal rendelkező embert.

A hagyományőrző parányi hadsereg, amelybe mintegy száz katona tartozik, ünnepélyes alkalmakkor a kék-sárga-vörös csíkos történelmi kosztümben jelenik meg. A Vatikán akarata szerint azonban mégis a technikai fejlődés legmagasabb szintjén kell tartania magát. 1506 óta ők a felelősek a pápa és a pápai állam védelméért. A gárdát II. Gyula pápa toborozta különféle zsoldoscsapatokból. A svájciak akkoriban különösen bátornak és rámenősnek számítottak. A pápa utazásai alkalmával a gárdisták civilbe öltözve a testőrök szerepét töltik be. A Svájci Gárda tagjaira szigorú szabályok vonatkoznak: csak fiatal, harminc év alatti svájci férfiak lehetnek a tagjai, akik katolikusok, legalább 1,74 m magasak, kifogástalan életrajzzal rendelkeznek, és átestek a svájci esküszövetség katonai kiképzésén.

Egyetlen nap fekete felhője nem fedheti el ötszáz év becsületének ragyogását.
Angelo Sodano bíboros, államtitkár

Alois Estermann megfelelt ezeknek a kritériumoknak, és lassan felemelkedett a ranglétrán. 1980 óta állt pápai szolgálatban. Parancsnoki kinevezése előtt esti tanfolyamokra járt nyelveket tanulni. 1983-ban feleségül vette a nála négy évvel idősebb velencei Gladys Romerót. A negyvennégy éves férfi tragikus módon csak pár órával élte túl, hogy a pápa kinevezte a Svájci Gárda parancsnokává. És csak két nap múlva, a svájci gárdisták hagyományos felesketési ceremóniáján lett volna az első nagy parancsnoki fellépése. Ünnepélyes reneszánsz öltözékben, fején ezüst sisakkal léphetett volna a San Damaso udvarán a katonái elé. Katonai vezényszavakkal ünnepélyes dobpergést és díszlépést rendelt volna el. Szülei és rokonai, akik erre az alkalomra jöttek fel Rómába, nagyon büszkék lehettek volna rá. Végül aztán mind együtt ünnepelhettek volna egy nagyot. Ehelyett most kísérteties csönd uralkodott el a Vatikán udvarain. A Svájci Gárda parancsnoka halott – és állítólag egy gárdista ölte meg, aki három esztendővel korábban esküdött fel a pápa élete védelmére.

Cédric Tornay a gyilkosság éjszakájáig teljesen átlagos fiatalember volt, aki alkalomadtán kirúgott a hámból. Ha letette az egyenruhát, semmi nem különböztette meg a többi farmeros, pólós fiútól. Barátai nagyon szerették a sportos, segítőkész svájci srácot. Olasz barátnője volt, akinek egész családjával jó viszonyban állt. Egyszer ugyan megtörtént, hogy nem ért vissza egy randevúról idejében, amiért meg is kapta a fenyítést Roland Buchtól, Estermann elődjétől. Büntetésképpen akkor nem kaphatta meg a pápai bronzérmet, amely minden jó magaviseletű gárdistának kijár. Cédric állítólag emiatt bőszült fel annyira, hogy gyilkossá vált? Nem az lett volna a logikus, hogy Roland Buchot mészárolja le, nem pedig az utódján áll bosszút hat hónappal később?

1999. január elején, nyolc hónappal a halálos lövöldözés után a vatikáni vizsgálóhatóság egy olyan jelentést ad ki, amely lényegében megegyezik a Joaquín Navarro Valls sajtószóvivő által a gyilkosság éjszakáján említett legelső magyarázattal. A bejelentés állítólag új tényeken alapult: Cédric Tornay-nak a boncolás szerint galambtojás nagyságú daganat volt az agyában, amely miatt elkövethette a tettet. Ráadásul a Vatikán szerint a gárdista drogfüggő is volt. Bizonyítékul 24 darab hasiscigaretta-csikket mutattak be, amelyet a fiókjában találtak. A fiatalember barátait és ismerőseit, akik egyébként sohasem láttak nála jointot, erről hivatalosan sosem kérdezték meg. Három év múlva megszűnt a nyomozás. Cédric Tornay-t, aki három és fél évet leszolgált a pápánál, kétszeres gyilkosnak bélyegezték.

Valeska von Roques német újságírónőt, aki már évek óta Rómában dolgozik, érdekelni kezdte az ügy. Elutazott Valais-ba a halott fiú családjához, és hosszasan elbeszélgetett az anyjával, Muguette Baudat-val. A gyászoló asszony túl sok hihetetlen részletet talált a beszámolókban: mindenekelőtt fia „búcsúlevelét”, amelyet akkor adtak át neki, amikor feljött Rómába. Baudat asszony erős kételkedéssel fogadta az iratot, főképp amikor kiderült, hogy a római lapok által bemutatott másolat nem volt szó szerint azonos az „eredetivel”. Vagyis ezek szerint két búcsúlevél van forgalomban. A borítékon lévő név nem az volt, ahogy most hívják az asszonyt, ráadásul jó pár olyan fordulat volt a szövegben, amely enyhén szólva szokatlan lett volna egy fiatal valais-i fiútól. És a levél még csak alá sem volt írva. Muguette Baudat, hogy biztos lehessen a dologban, grafológiai szakértőt kért fel a levél vizsgálatára, a levélpapírt pedig krimináltechnológiai vizsgálatnak vetette alá. Az eredményről csak annyit akar közölni: a papír a Vatikán államtitkárságáról származik. Ezek szerint Cédric állítólagos búcsúlevele hamisítvány? Amíg egy független harmadik személy vizsgálata le nem zajlik, addig ez a kérdés nyitva marad.

„Teljesen normális fiatalember időnkénti kilengésekkel." Cédric Tornay 1995-ben felesküszik a Svájci Gárdára

Nem sokkal a gárdistaházi mészárlás után a pletykák boszorkánykonyháiban máris forrtak az üstök, és nem csak Olaszországban. A *Berliner Kurier* szerint Alois Estermann 1980 óta Werder álnéven a Stasi nem hivatalos munkatársaként dolgozott a Vatikánban – ahol egyébként valóban tevékenykedtek Stasi-„szakemberek”. Egy bencés atyát, aki az *Osservatore*

Fantaszták, sok rosszindulattal

Giulio Andreotti, öt pápa bizalmasa

Romano című vatikáni lapnál dolgozott, le is lepleztek. Ez az ember rendszeresen tájékoztatta a Vatikán ügyeiről a berlini Stasi-központot. Ezért akadt, aki készpénznek vette, hogy Alois Estermannt is beszervezték az NDK titkos ügynökei, és meggyilkoltatása valamiképpen ezzel függ össze. Hogy miképpen, erről nem szólt a fáma. Mások féltékenységi drámát sejtettek a vérfürdő mögött: a fiatal svájci eszerint beleszeretett volna felettese negyvenkilenc éves feleségébe, a velencei Gladys Meza Romeróba, és felindulásból ölte meg a házaspárt. Ennek „élesebb" változata a homoszexuális verzió: e szerint Cédric Tornay-nak Alois Estermann-nal volt viszonya, és szenvedélyből gyilkolt. A kívülállók fantáziája, mint megannyiszor, ha a Vatikán áll a központban, nem ismer határokat. Azonban a „nyomoknak" és a spekulációknak van egy közös vonásuk: felszívódnak a semmiben.

Muguette Baudat fiának állítólagos rémtettei hírére azonnal felutazott Rómába, ahol Cédric tetemét felravatalozva találta a Sant'Anna-templomban. A Porta Sant'Annánál, a Vatikán kapujában állt őrt oly sokszor a fiatal gárdista, és nézegette az előtte elsétáló lányokat. Most csendes halotti misén emlékeztek rá. Meglepetésszerűen maga II. János Pál jelent meg a fiatalember koporsójánál. Megrendülten mondott imát, és megáldotta a vélt öngyilkost. És sokan jöttek, főképp fiatal római lányok, akik virággal búcsúztak el a halottól.

Muguette asszonynak valahogy már Svájcban az volt az érzése, hogy Róma nem boldog attól, hogy ő is ott van. „Nekem semmi bajom a Vatikánnal, csak az igazságot akarom megtudni" – nyilatkozta még nyomozása elején. De hamarosan észre kellett vennie, hogy a hatóságok igyekeznek megbénítani. Levelei nem érkeztek meg, és nem engedélyezték azt sem, hogy bepillantson az iratokba. Mivel pedig a Vatikán önálló állam, az olasz hatóságoknak semmi joguk az egyházi állam falain belüli nyomozáshoz annak engedélye nélkül. És szemlátomást nem akarták, hogy a háromszoros gyilkosság kérdésében külső személyek nyomozzanak. Így a vatikáni jogászt, Luigi Marronét bízták meg az üggyel, akinek semmiféle tapasztalata nem volt erőszakos ügyekben. Így nem csoda, hogy a nyomozás kezdetétől botlások kísérték a munkát: nyomokat tüntettek el vagy nem biztosítottak, fontos tanúvallomásokat figyelmen kívül hagytak. A ballisztikai szakember véleménye is elég ellentmondásosnak tűnik, amikor azt állítja, hogy Tornay a szolgálati fegyverével, egy 9 mm-es SIG-gel lőtte főbe magát, ugyanis ez a fegyver hatalmas kimeneti lyukat üt, Tornay fején azonban csak egy aprócska kimeneti nyílás látszott.

„Hirtelen támadt elmezavar?" A pápa három halottért imádkozik a Vatikánban

Tornay anyja, hogy egyértelmű legyen a dolog, a fia temetése előtt megbízta a Lausanne-i Igazságügyi Orvostani Intézetet egy második boncolással. Muguette Baudat állítása szerint ez a jelentés minden pontjában ellenkezett a vatikánival. Eleinte visszatartotta a jelentést, és szövetségeseket keresett, hogy megtámadhassa a vatikáni igazságügyet. Két párizsi sztárügyvédet talált erre a célra: Paul Vergès-t és Luc Brossolet-t. A két ügyvéd az újságokból ismerte meg a fura ügyet, és felajánlották segítségüket a szerény anyagi viszonyok között élő, kétségbeesett anyának. Kérdéseikkel azonban ők is a hallgatás falába ütköztek.

A vatikáni hatóságok nem akarták újra megnyitni a lezárt aktákat, mivel – indoklásuk szerint – nem bukkant fel új bizonyíték a gyilkosságok ügyében. De a két ügyvédet ez nem hatotta meg. 2002. április 27-én sajtókonferenciát hívtak össze Rómában, amellyel nagy port vertek föl. Nemzetközi közönség előtt mutatták be a lausanne-i második boncolási jegyzőkönyvet, amelyről eddig nem tudott senki. Thomas Krompecher svájci igazságügyi orvos szakértő véleménye szerint Cédric az állítóla-

A Vatikán igazságügye minden, csak nem demokratikus. Isten nevében csinálnak törvényeket, és még véletlenül sem a nép nevében.

Luc Brossolet ügyvéd

„Erőszak a Vatikán szívében." Alois Estermann temetése

gos öngyilkossága pillanatában már nem volt eszméleténél. Egy halántékára mért ütés megrepesztette az aortáját. Cédric tüdeje megtelt vérrel, s a fiú mély kómába esett. A patológus véleménye szerint tíz-húsz percig maradhatott ebben az állapotban a gárdista, amikor aztán megölték. Ellenben semmi nyomát nem találták annak a galambtojás nagyságú tumornak, amelyet a vatikáni magyarázat emlegetett. Nyoma sincs annak a fegyvernek, amellyel a valais-i fiút megölték. Tornay szolgálati fegyverének tára 9,41 mm-es töltényeket tartalmaz, a tarkóján lévő kimeneti nyílást legföljebb 7,65-ös golyó okozhatta. Ezenkívül a metszőfoga is le volt törve, mintha pisztolycsövet ütött volna oda valaki.

Sok jel utal arra, hogy Cédric Tornay-t szájba lőtték. Ha az ügyvédek magyarázatát választjuk, amely a második boncolásra támaszkodik, akkor a gárdista nem lehetett öngyilkos. A párizsi jogászok otromba hamisítványnak minősítették az anyának írt „beismerő levelét" is. Luc Brossolet a nyilvánosság előtt vádolta meg a Vatikánt „méltatlan viselkedéssel", az „eltussolás stratégiájával". A vatikáni igazságügy kifejezőeszközei, sajnos, a „titokzatos-

A mozgatók és a gyilkosok még ismeretlenek.
Luc Brossolet ügyvéd

kodás, a hallgatás és a visszaélés". A Vatikán felháborodva utasította vissza a vádakat, és bejelentette, hogy a legutolsó, nem tisztázott kérdés miatt újra megindították a vizsgálatot.

Képzeljék csak el, hogy a német kancellár két különféle őrző-védő szolgálatot bízott volna meg a védelmével, és ezek egyikét – elég elképzelhetetlen módon – külföldről hozatta volna be. Mondjuk, egy csapat japán karateharcost a derék német biztonsági őrök mellé. Ez Berlinben is rossz vért szülne.
Valeska von Roques írónő

Máig sincs érdemi magyarázat: Cédric Tornay valami gyilkos színjátékba került bele? Nem ő ölte meg saját magát, hanem egy ismeretlen negyedik személy is jelen volt? Erről is különféle elméletek szólnak.

Valeska von Roques belső vatikáni összeesküvést feltételez a gyilkosságok hátterében. Szerinte Alois és Gladys Estermann tagjai voltak a már említett Opus Deinek. Ilyen minőségében Estermann komolyabb szerepet szánt a vatikáni védelmi testületnek. Akarata szerint a Svájci Gárda újra afféle elit alakulattá vált volna, akárcsak ötszáz évvel korábban. De ebben ellenfelekbe ütközött. Estermann irodájába többször is betörtek már, s bár csak iratokat loptak el, a parancsnok mégis megkettőzte az őrséget az ajtaja előtt. Több gárdista is egybehangzóan vallotta, hogy halála előtt feltűnően sápadt és nyugtalan volt. Roques azt gyanítja, hogy az összeesküvés oka a Svájci Gárda

„Kétségek a Vatikán verziójának hitelességében" – Valeska von Roques könyvének bemutatásán a Frankfurti Könyvvásáron

és a vele régóta rivalizáló pápai csendőrség elfojtott konfliktusában keresendő. Estermann terve miatt, hogy a Svájci Gárdából jól felfegyverzett pápai testőrséget csinál, kutyaszorítóba került a vatikáni csendőrség. Estermann úgy tervezte, hogy a pápa többé egy lépést se tehessen a gárdisták nélkül. „Ha sarkítanék – mondja Valeska –, azt mondhatnám, hogy Estermann afféle katonai puccsféleség végrehajtására készült a Vatikánban." És a nagyra törő svájci „kivégzésének legfőbb oka" ezért keresendő a parancsnoki kinevezésében. Ám az írónő téziseire nincs bizonyíték, akárcsak a Vatikán területén lejátszódott többi bűntényre sem.

Egy másik nyomhoz is elvezet azonban az Estermann irodájába történt betörés. Állítólag két dosszié tűnt el: az egyikben a Svájci Gárda radikális reformjának tervezete volt, a másikban pedig az Emanuela Orlandi elrablásáról szóló iratok, amelyek az 1983-as megoldatlan bűnügy anyagát tartalmazták. 1983. június 23-án Ercole Orlandi vatikáni alkalmazott tizenöt éves leánya nyomtalanul eltűnt. Az emberrablók azt állították magukról, hogy a Fronte Anticristiano Turkesh tagjai, és amikor a szülőknél a Vatikánban jelentkeztek, azzal a követeléssel álltak elő, hogy a pápa merénylőjét, Ali Agcát, aki életveszélyesen megsebesítette II. János Pált, és akit ezért életfogytiglani börtönbüntetésre ítéltek, engedjék szabadon. A kapcsolat nyolc hónap után megszakadt. A lány máig sem került elő. A római nyomozó hatóságok egyre bizonyosabbak voltak abban, hogy a nyomok a Vatikánba vezetnek. Ám ott fagyos hallgatásba ütköztek. Rosario Priore államügyész számára, aki már a pápa elleni merényletben is vizsgálódott, nem volt ez nagy meglepetés. A vatikáni hatóságok már az Ali Agca körüli vizsgálatok folyamán is igen barátságtalanok voltak vele. Priore úgy látja, hogy a Vatikán „elgördíthetetlen sírkövet" akar helyezni az 1981. május 13-i események fölé.

„Nyomtalanul eltűnt." Az Emanuela Orlandi-eset kapcsán is a Vatikánba vezetnek a nyomok

Az igazság megszabadít benneteket.
János evangéliuma 8, 32

Ami pedig az Emanuela Orlandi-ügyet illeti, a nyomozók már a szexuális bűncselekményt sem tartják kizárhatónak. Egyik kardinális állítólag az eltűnés előtti délután látta a lányt, amint egy vatikáni szolgálati autóba száll be. Hogy azután mi történt, azt már homály fedi, akárcsak azt, hogy Alois Estermann tudott-e a lány eltűnéséről. Bizonyos jelek arra utalnak, hogy a parancsnok titkos információkhoz jutott az Orlandi-ügyben. A római államügyészség elakadt ugyan a Vatikán hallgatásán, de Cédric Tornay anyja, Muguette Baudat rendületlenül küzd tovább fiának becsületéért.

„Első számú közellenség!" 1970 májusában Ulrike Meinhofot, a terroristát falragaszokon is körözték

2002 Ulrike Meinhof agya

1976-ban stuttgart-stammheimi börtöncellájában felakasztotta magát Ulrike Meinhof. Testét Berlinben temették el – az agya nélkül. A patológusok össze akarták hasonlítani egy tömeggyilkos agyával. A terrorista utolsó maradványait csak 2002-ben helyezték végső nyugalomra.

Az egyszerű kartondoboz igen pikáns tartalmat rejtett: formalinban eltéve Ulrike Meinhof agya volt benne. „Azt gondoltuk, anyám a sírjában nyugszik" – rökönyödött meg Bettina Röhl, Ulrike Meinhof lánya, amikor a *Spiegel* kutatásai alapján 2002-ben nyomára bukkant ennek a morbid leletnek, 26 évvel anyja halála után. A család tudta nélkül használták fel kutatási célokra a halott szervet – botrány a hozzátartozók szemében, akik feljelentést is tettek a halott végső nyugalmának háborgatója miatt. Végül is a halott terroristának is van „joga a méltó temetésre, mint minden embernek", indokolja Meinhof lánya a család lépését. Azonban az etikai kérdésektől eltekintve az ijesztő lelet komoly viták kiváltója lett, ami azt mutatja, hogy még messze nincs egység a hetvenes évek német terroristáinak megítélésében. „Anyámat nagyon hosszú ideig túlértékelték és mitizálták – mondja ma Bettina Röhl. – A *Spiegel* egyenesen jó terroristának nevezte. Még maga Rudolf Augstein is azt mondta róla, hogy figyelemre méltó nő." Hogyan lett egy becsvágyó és tehetséges újságírónőből terrorista bandavezér, körözőlevél szereplője?

Amikor Ulrike Meinhofot 1976. május 9-én felakasztva találták cellájában, a szigorúan őrzött stuttgart-stammheimi börtön leginkább biztosított részében, a nyilvánosság a halál okát kutatta. A nyomozó hatóság nem tudott idegenkezűséget megállapítani. Ulrike Meinhof, aki mindent leírt, nem hagyott hátra búcsúlevelet. A rutinszerű boncoláskor kivették a terrorista nő agyát, megvizsgálták és konzerválták. Több mit húsz éven át lapult a „Szövetségi Köztársaság negatív

„Beteges agyi elváltozások" – dr. Bernhard Bogerts (a kép közepén) sajtókonferencián számol be az eredményeiről

szimbólumának" *(Stuttgarter Zeitung)* ijesztő tartozéka a tübingeni egyetem agykutató intézetében egy kartondobozban, egészen addig, amíg az őt boncoló patológiaprofesszor, Jürgen Peiffer meg nem hallotta, hogy a magdeburgi Bernhard Bogerts professzor vizsgálja Ernst August Wagner tömeggyilkos agyát. Wagner 1913-ban ámokfutást rendezett a sváb Mühlhausenben, és tizenhárom embert ölt meg: ötfős családját és kilenc falubelit. A falusi tanító agya – Bogerts eredményei szerint – beteges kinövéseket mutatott, amelyek esetleges okai lehettek a szörnyű tetteknek. Attól, hogy a szuperterrorista nő agyát összehasonlíthatják a tömeggyilkoséval, mindkét tudós komoly eredményeket várt a „gonosz székhelyének", a bűn biológiai okának felderítésében.

Bogerts, aki immár az új tulajdonosa lett a szóban forgó agynak, pontosan tudatában volt, milyen politikai pikantériája van vizsgálati tárgyának. Rendkívül „érzékeny" akart lenni, ezért öt éven át nem is csinált semmit. Ezután azonban vizsgálni kezdett bizonyos vékony szeleteket a preparátumból, a legújabb vizsgálati módszerek segítségével. Eredményei megdöbbentők voltak: Bogerts professzor „beteges agyi elváltozásokat" állapított meg, amelyek igenis „vezethettek beteges agresszivitáshoz". Ezeknek oka pedig egy agyműtét volt, amelynek Ulrike Meinhofot 1962-ben vetették alá. Akkor huszonhét éves volt, ikerterhességet hordozott, és elviselhetetlen fejfájásról panaszkodott, amely kancsalsággal és látási nehézségekkel társult. Szüleinek kórtörténetét látva – mindketten korán haltak meg, rákban – az orvosok a legrosszabbtól tartottak. Ulrike Meinhof terhességének császármetszéssel, idő előtt véget vetettek, és a lelkére kötötték, jó, ha elkészíti a végrendeletét. Nyitott agyműtétje majdnem öt órán át tartott. A hamburgi idegsebész, Rudolf Kautzky végül felfedezte a fájdalmak okozóját: a bal szem mögött egy kis vérömlenyt, amelyet fémfogóval le is szorított. Aztán visszazárta a koponyát. A fiatal anyának még három hónapot kellett a klinikán töltenie. A fájdalom és a látási zavarok csak lassan múltak el.

Ha az anyám szeme mögötti vérömleny tényleg okot adhatott arra, hogy a terrorba sodródjon, akkor másképp kell megítélnünk a tetteit.
Bettina Röhl, Meinhof lánya

Az elszorított vérömleny, mondja Bogerts professzor, nyomta az agy mandulamagját, amely az olyan negatív érzelmeket irányítja, mint a félelem, az agresszió és a gyűlölet. Vizsgálódásának végeredménye: „Ahogyan ez az eset kirajzolódik, egyre inkább kétségbe vonható, hogy Meinhof tudatában volt bűnösségének."

Talán a RAF (Rote Armee Fraktion, a német terrormozgalom neve) évekig egy agybeteg irányítása alatt állt? A média szele tisztára fújt egy rég beporosodott orvosi véleményt, amelyet Peiffer professzor fogalmazott meg 1976-ban, közvetlenül Ulrike Meinhof halála után, és tett le a szövetségi államügyészség asztalára. Ebben az igazságügyi orvos szakértő rögtön a boncolás után „szabad szemmel látható eltéréseket" állapított meg „az érzelmekért felelős agyi területen", amelyek szerinte is ama bizonyos 1962-es műtét nyomán keletkeztek. „Ideggyógyászati szempontból az itt elemzett helyzetű és kiterjedésű agyi károsodások kétségtelenül megfeleltek volna az igazságügyi eljárásból történő kiemelésének a beszámíthatóság megkérdőjelezése révén." A professzor olyan patológiai szenzációt öntött szavakba, amiről a maga idején hallgattak. „Szakvéleményem eme passzusát a baloldal – egyetlen, az alultápláltsággal kapcsolatos megjegyzés kivételével – soha nem említette" – csodálkozik még ma is Peiffer professzor. A lelet *nyilvánvalóan* nem volt nyilvánosság elé való, hiszen kétségbe vonta az egész RAF és ennek vezéregyénisége, Ulrike Meinhof hitelességét. A Meinhof halála után alakult nemzetközi vizsgálóbizottság Otto Schily vezetésével szándékosan hallgatta el „a professzor kényes

következtetéseit", legalábbis Ulrike Meinhof lánya szerint. „Kínos is lett volna, ha kiderül, hogy egy bolond után szaladtak mind" – mondta állítólag már Meinhof 1972-es letartóztatásakor Zeis, a kirendelt szövetségi ügyész.

A két agykutató tudományos eredménye mindenesetre megegyezni látszik Ulrike Meinhof közeli ismerőseinek tapasztalataival. Klaus Rainer Röhl például, Ulrike Meinhof volt férje 1970-ben kijelentette, hogy ikergyermekeinek anyja az agyműtétje után érzéketlenné és szexuálisan teljesen hideggé vált. Dr. Renate Riemek professzor asszony, a szülők korai halála után Ulrike Meinhof nevelőanyja, 1962-ben már észrevett neveltjén bizonyos jelentős személyiségtorzulásokat. „Valamiféle önmagától való elidegenedést tapasztaltam rajta, amiből Dosztojevszkij regényt írhatott volna" – jelentette ki Ulrike halála után. Egykori neveltje már rég „iránytű nélküli lény" volt a szemében, aki „elvesztette a talajt a lába alól".

Ulrike Meinhof életének nagy törése brutálisabb már nem is lehetett volna. Jó polgári családból származó, korán elárvult, tehetséges gyermekként a Német Hallgatói Alapítvány ösztöndíjával tanult Marburgban és Münsterben. Pedagógusnak készült, mint a nevelőanyja, de ekkor az Adenauer-kormánynak és különösen Franz Josef Strauss védelmi miniszternek intézkedései nagy lázongást szítottak az egyetemisták körében. Strauss 1957-ben atomfegyverrel akarta ellátni az újonnan felállított hadsereget, szűk egy évtizeddel Hirosima és Nagaszaki után. A kormány atomprogramja ellen jelentős tudósok emelték fel szavukat, Albert Schweitzertől kezdve a legnagyobb atomfizikusokig egységfrontot alkotva. Ulrike Meinhof számára ez volt az igazság pillanata: „Ne kerüljünk még egyszer abba a helyzetbe, hogy Isten és az emberek előtt újra bűnösnek kelljen vallanunk magunkat." Az elkötelezett keresztény Meinhof nyilvánosan hirdette meggyőződését, sőt tüntetéseket, felvonulásokat is szervezett. Gyorsan élharcosává és emblémájává vált az „atomhalál elleni" mozgalomnak.

Hamburgban felfigyelt rá a *Konkret* című baloldali folyóirat kiadója, Klaus Rainer Röhl. Sikerült megnyernie újságja számára a nem túl simulékony értelmiségi lányt főszerkesztőnek és kolumnistának. Az egykori diákújság példányszáma kritikai-független irányának köszönhetően szépen növekedett. Röhl csak később ismerte be, hogy lapjának finanszírozása éveken át nagyvonalú kelet-berlini adományokból történt. Az ország más részeire is eljártak, ahol „elvtársakkal"

„Kicsúszott a talaj a lába alól" – Ulrike Meinhof mint a *Konkret* újságírója

találkoztak, és ahol Ulrikét bevezették az összeesküvés mindennapi gyakorlatába. Megtanulta, hogy kell lerázni az üldözőket, hogyan kell kódolt beszélgetéseket folytatni, és hogy honnan lehet rájönni, ha az embert figyelik. Későbbi életében sűrűn alkalmazta ezt a tudását.

1961-ben a szakmai kapcsolat vadházassággá nőtte ki magát. A pár egy hamburg-blankeneséi villában lakott, jó kis kocsikat vezetett, és Syltön töltötte a szabadságát. A hamburgi felső tízezer bulijain szívesen látott vendég volt a fiatal Röhl asszony. És az 1962-es ikerszüléssel ki is kerekedhetett volna a világ. De nem így történt: a súlyos agyműtét cezúrát jelentett. Ulrike Meinhof kivonta magát a szerkesztőség életéből, de továbbra is írta cikkeit.

A nyilvánosság előtt Ulrike továbbra is a független, vitakész újságírónő volt, aki imádott kedvenc sajtóellenfelével, a CSU elnökével, Franz Josef Strauss-szal médiacsatákat vívni. Kihasználta a népszerűségét, és azokban az időkben írt cikkeket vendégmunkásokról vagy nevelőotthoni gyerekekről, amikor ezek még nem voltak divatos témák. Figyelemmel kísérte a diákmozgalmak alakulását. Amikor pedig 1967-ben az amerikai elnökhelyettes, Hubert Humphrey Németor-

Nem is egyszer tért úgy haza anyánk, hogy csuromvizes volt a vízágyúktól. Ilyenkor határozottan boldognak látszott.

Bettina Röhl, Meinhof lánya

szágba látogatott, s a diákok a vietnami háború elleni tiltakozó akció keretében megdobálták pudinggal, a másnapi újságok ezt „bombamerénylet-kísérletnek" minősítették. Ulrike Meinhof iszonyú hévvel rontott neki ennek a kettős erkölcsnek:

„Nem ám az aggastyánokra, nőkre, gyerekekre ledobott napalm a bűnös dolog, hanem az ellene való tiltakozás... Nem szép dolog pudinggal meg túróval hajigálni a politikusokat, sokkal szebb, ha vendégül látjuk ezeket a politikusokat, akik falvakat radíroznak le a térképről, és városokat bombáznak szét." Kommentárjai egyre élesebb hangúakká váltak. Saját újságírói tehetetlenségét is cinikus kommentárral kísérte: „Már mindent elmondtunk, de senki, soha, semmit fel nem fogott."

1968 elején Ulrike Meinhof az ikergyerekekkel együtt Nyugat-Berlinbe költözött. Házassága Röhllel tönkrement. A kettéosztott városban az APO-val (a parlamenten kívüli ellenzékkel) próbálta felvenni a kapcsolatot a bonni nagykoalícióval szemben. Megismerkedett Rudi Dutschkéval, aki még hamburgi otthonában találkozott a *Konkret* szerkesztőnőjével, de megőrizte kívülálló-megfigyelő szerepét. Persze sokkal idősebb is volt, mint a diákok többsége, ráadásul dolgozott, és két gyermeke is vele élt, akikről gondoskodnia kellett.

1968 áprilisában négy fiatal két nagy frankfurti áruházban gyújtogatott, ami hatalmas anyagi károkat okozott. A tetteseket hamar elfogták, közöttük Andreas Baadert és Gudrun Ensslint. Ulrike Meinhof meglátogatta a vizsgálati fogságban a két vidám agitátort, akik a törvényszéki teremben bonbonpapírral dobálództak. A *Konkret* cikkében elhatárolódott Gudrun Ensslin felfogásától: „Így tiltakoztunk a közömbösség ellen, amellyel az emberek a vietnami gyilkosságokat figyelik. (...) Megtanultuk, hogy a beszéd, ha nem kíséri cselekvés, igazságtalan." Ulrike Meinhof ekkor még más véleményt képviselt: „A gyújtogatás ellen általában szól az, hogy embereket veszélyeztethetünk, ami megengedhetetlen. A speciális eset ellen szól az, hogy a kapitalista fogyasztói világot nem rendíti meg... vagyis marad az, hogy... amit a frankfurtiak tettek, az nem követendő példa." Azonban ebben a cikkben fellelhetők olyan megfogalmazások, amelyekkel már mintha szépítené a bűntetteket: „Az áruházi gyújtogatásban nem az a bűn, hogy áru semmisül meg, hanem maga a tény, a törvényszegés." A megbecsült újságírónő elkezdett az ellenfél fejével gondolkodni.

A tiltakozás az, ha azt mondom: ez meg az nem tetszik. Ellenállás az, ha gondoskodom róla, hogy ne létezzen tovább az, ami zavar. Az az erőszakos ellenállás, ami ezekben a húsvéti napokban a gyakorlat volt, nem volt alkalmas a rokonszenv megszerzésére.

Meinhof, 1968

A rovatvezetők sztárok, a fürdőkádjukban pedig azt érzik, hajóskapitányok.

Meinhof a 60-as évek végén

A politikai akció és a személyes bosszú keveréke volt az a megmozdulás, amelynek során az egykor általa berendezett Röhl-villát foglalták el és rombolták szét Hamburgban, 1969-ben: ekkor a *Konkret* kollektivizálását követelte. Egy évvel később egyik ismerősének elárulta: „Írni szar dolog, most forradalmat kell csinálni."

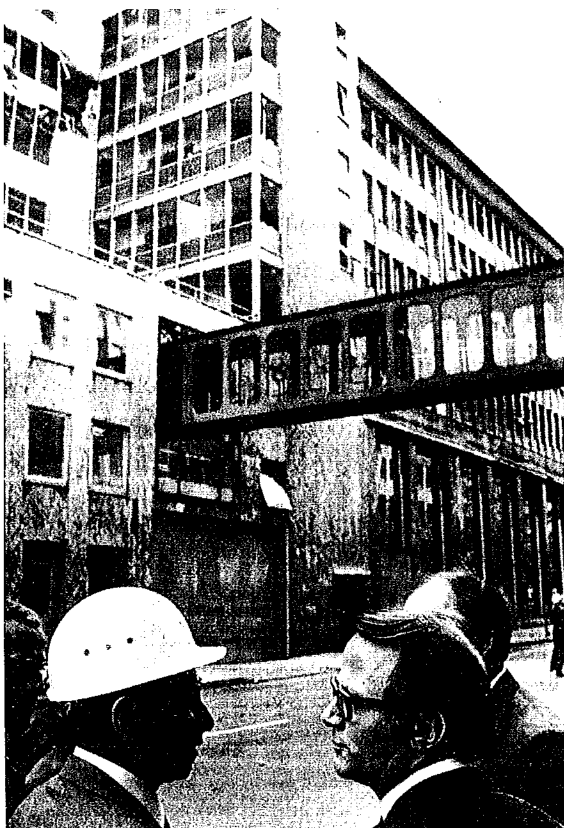
A frankfurti gyújtogatók ekkor már szökésben voltak, mert kegyelmi kérvényüket elutasították, és semmi kedvük nem volt három évre börtönbe vonulni. Politikai ösztönük éppen Ulrike Meinhof karjaiba vezette őket, aki készségesen felajánlotta Gudrun Ensslinnek és Andreas Baadernek berlini lakását. A körözött személyek pedig vendéglátójuk jelenlétében kovácsoltak Horst Mahler egykori ügyvéd társaságában mindenféle politikai akciótervet. Ulrike Meinhof, az eddig szeplőtelen életű publicista még ragaszkodott eddigi életfelfogá-

„Politikai akció és személyes bosszú" – Meinhof a hamburgi Röhl-villa elfoglalásakor

***„Bambule,* ez felkelés" – Meinhof egy május 1-jei berlini tüntetésen 1970-ben**

„Természetesen lőni is szabad." A RAF támadása a Springer-ház ellen Hamburgban, 1972. május

„Meg akartok fordítani" – Meinhof a letartóztatásakor, 1972-ben Hannoverben

sához. Éppen egy tévéfilmet forgatott a nevelőotthonokban élő gyerekekről, amelyet *Bambule* címen emlegetett. „*Bambule:* ez felkelés, ellenállás, lázadás – szabadulási kísérlet." De kritikai különállását már rég feladta. Ikergyermekei zsebében harapófogókat csempészett be az otthonokba, hogy a fiatalkorú lakók ki tudjanak szökni a szögesdrót elvágásával.

Amikor Andreas Baadert egy forgalmi ellenőrzés során letartóztatták, Ulrike Meinhof elhatározta, hogy segít Gudrun Ensslinnek kiszabadítani. Ez volt a két nő terrorista vizsgaelőadása. Meinhof rábeszélte Klaus Wagenbach kiadót, hogy kössön szerződést vele és Andreas Baaderrel egy nevelőotthonokról szóló könyvről. Sem a *Bambule* szerzőnője, sem Baader, aki frankfurti börtönbüntetése idején fiatalkorú foglyokra vigyázott, nem lett emiatt gyanús. Baader kijárási engedélyt kapott, hogy a szociális kérdések központi intézetében találkozzon

a tévés szerzőnővel. Ekkor az elmaszkírozott Gudrun Ensslin pár cinkostársával behatolt az intézetbe. Lövöldözésre került sor, amelynek során a hatvankét éves könyvtári alkalmazott, Georg Linke súlyosan megsebesült. A helyzet áttekinthetetlenségét kihasználva Andreas Baader kivetette magát az ablakon, és elmenekült. Ulrike Meinhof utána. Soha nem derült ki, hogy ez a tette az akció része volt-e, vagy spontán cselekedet. A szemináriumi könyvár olvasótermének ablakán át nemcsak onnan, hanem a polgári életből is kiugrott és alámerült. Így született meg a hírhedett Baader–Meinhof-banda. Ulrike Meinhof lett a szóvivő, a RAF hangja. Körözési fényképe mindenütt látható lett a köztársaság hirdetőoszlopain.

A zsaruk disznók. Azt mondjuk: az az egyenruhás ott nem ember, hanem disznó, így aztán harcolhatunk ellene. Tehát: nincs vele beszélnivalónk, alapvetően hibás ezekkel beszédbe elegyedni. És persze lőni is szabad.
Meinhof, Baader kiszabadítása után

Két éve maradt elfogásáig az alvilági életre, 1972 júniusában tartóztatták le. Ezt a két évet gyakori utazgatás töltötte ki Nyugat-Berlin és az NSZK között. A RAF magjához tartozott még Holger Meins és Jan-Carl Raspe is. 1972 májusában a RAF megbénította a nyugatnémetországi politikai eseményeket. Sorozatos merényleteket követtek el frankfurti és heidelbergi amerikai létesítmények, egy augsburgi rendőriroda, egy karlsruhei alkotmánybíró és a hamburgi Springer-irodaház ellen. Öt ember halt meg, több mint negyvenen részben súlyosan megsérültek. A RAF első generációja ezzel a tettével lezárta önnön tevékenységét. 1972. június 1-jén Baadert és Raspét elfogták egy frankfurti hátsó udvari garázsban, hat nappal később Gudrun Ensslint, aki egy hamburgi butikban épp az átváltozásához szükséges ruhadarabokat próbálta beszerezni, Ulrike Meinhofot pedig június 15-én kapták el.

A „stukkeres nő", ahogy a *Bild* nevezte, letartóztatásakor úgy viselkedett, mint egy eszement: „Ki akartok csavarni, agymosást akartok végezni rajtam!" – kiabálta, és nem volt hajlandó elismerni a személyazonosságát. A rendőrségi orvosokat „zsarudokinak" szidta. 45 kilóra lefogyva, összeesetten, beteges külsővel, kurta fekete hajjal már nem is emlékeztetett a két évvel korábban készült körözési fényképére. A rendőrorvosok elhatározták, hogy a „felismerésszolgálati kezelés" során hasznosítják azt, hogy tudnak Ulrike Meinhof agyműtétjéről, és megröntgeneztetik. A röntgenképen látható szorítók minden kételyt eloszlattak: a terroristák vezére – aminek a nyilvánosság látta – a nyomozók hálójába ke-

Egyáltalán: sokkal jobb dühösnek lenni, mint szomorúnak.
Meinhof 1972-ben a lányainak

Nem bírom tovább. Azt nem bírom tovább, hogy nem tudok védekezni. Egyszerűen egy csomó dolog jut eszembe, de semmit se mondok, csak rácsapom a fedelet a szemétségükre és az aljasságukra.

Meinhof a stammheimi fogságból

rült. „A kígyó fejét megtörtük" – jelentették a hírügynökségek.

Ulrike Meinhof agyával közvetlenül a letartóztatása után foglalkoztak először a hatóságok: Meinhof vizsgálati fogoly büntetőjogi felelősségének megállapításához a felelős nyomozásvezető a koponya és az agy pontos vizsgálatát írta elő. Ezalatt a sajtóban már komoly vita folyt arról, hogy a terrorista nőnek jár-e büntetésengedmény a Btk. 2. bekezdésének 51. paragrafusa értelmében, amely az agyműködés beteges zavarát említi. Ulrike Meinhof azonban minden olyan kezdeményezést mereven visszautasított, amely „klinikai esetként" óhajtotta volna kezelni. Az államügyészség azt nyilatkozta erről, hogy „a pszichiátriai vizsgálat esetén fennállna annak veszélye, hogy politikai tevékenységét a pszichiáterek egyszerűen beteg agyműködésének tulajdonítanák, és ezzel egész tevékenységét szabotálnák".

Ugyanakkor azonban papírra vetett mindent, ami az agyában ekkor megfordult: az az érzése, írta, „hogy robbanások vannak a fejében, mintha a gerincvelejét az agyába préselnék. Mintha az agya lassan összezsugorodna, mint az aszalt gyümölcs. Mintha egyfolytában áramot vezetnének belé, mintha távvezérelnék... Mintha belülről kiégne – olyan őrjöngő agresszió ez, aminek nincs szelepe". Hogy ez a növekvő őrület első jele volt, vagy az „elszigetelő fogság" következménye, amely ellen ő meg több fogoly éhségsztrájkkal tiltakozott később? Kölnben ő volt az első számú közellenség – és egyetlen fogolyként a pszichiátriai női osztályra zárták.

„Egy bolond vezette őket?" Bettina Röhlnek ambivalens az anyjához fűződő viszonya

Aki nem védekezik, meghal. Aki nem hal meg, azt élve temetik el.

Meinhof, 1970

1973 decemberében fejezte be a Saar-vidéki pszichiáterprofesszor, Witte az Ulrike Meinhof beszámíthatóságáról folytatott vitát, méghozzá a fogoly megelégedésére. „Teljesen beszámítható" – hangzott az ítélet, amit a pszichiáter letett jelentésében az államügyészség asztalára. Ulrike Meinhof és cinkosai perének immár semmi nem állta útját. 1976. május 9-i haláláig nem adtak ki róla több orvosi véleményt. Csak ama bizonyos tübingeni kartondoboz felfedezésével támadtak újra kétségek az egykori terrorista vezér szellemi épségével kapcsolatban. Csak találgathatjuk, hogy a kóros állapot döntően befolyásolta-e terroristapályáját. Ez a hozzátartozók számára a mentő szalmaszál: „Ha ez a tétel bebizonyosodna, talán nem állnék annyira értetlenül az anyám tettei előtt mindmáig" – nyilatkozta Bettina Röhl, Meinhof leánya, a sajtónak.

További vizsgálatokra azonban nincs idő. A hozzátartozók sürgetésére Ulrike Meinhof agyát elhamvasztották, és 2002. december 19-én a berlini Szentháromság temetőben a többi földi maradványa mellé temették. Andreas Baader, Gudrun Ensslin és Jan-Carl Raspe agya, amelyeket holttestük felboncolása után szintén papírdobozokban tároltak, még mindig nem került elő.

2003 Szaddám Huszein – az igaz történet

Mindenki ismeri a nevét. De csak kevesen tudják, mekkora bűntetteket követett el – főképp a saját népével szemben.

Jó másfél méter átmérőjű az a torta, amelyet magas rangú állami tisztviselők tízezernyi iraki szeme előtt és további milliók tévéképernyőjén megjelenve szétvágnak. Ekkor kitör az ujjongás: „Szaddám, Szaddám, nemzetünk atyja!" – visszhangozza a poros tikriti utca Irak északi részén. Hatalmas kondérokban hús rotyog, gőzölög. „Minden idők legnagyobb arab vezérének" születésnapja van, a propaganda csúcsra jár. Amikor önmagát vagy a politikáját kell fényezni, Szaddám Huszein mestere a maszkabálnak.

Évtizedekkel korábban ez a régió, ahol Szaddám Huszein 1937-ben született, az ország szegényháza volt. De ráadásul nem is Tikrit városa a szűkebb szülőhazája, ahogy azt hangoztatni szokta, hanem al-Avja, egy sivatagi, sivár település. A falu lakói a fiatal nemzet legaljához tartoznak: Szaddám szülőháza nem egyéb, mint egy víz és villany nélküli kecskeistálló romja. Nyomorúságos gyermekkorát kisstílű tyúktolvajok és kis kaliberű csalók között, apa nélkül töltötte el. Az apa ugyanis, a Hazudós Hasszán (így nevezik a faluban) elhagyta a családját. Mostohaapja, egy igazi naplopó, verte a gyermeket. Az anya állítólag a szomszédoknak jósolt, hogy valahogy életben maradjanak, nem volt szó arról, hogy szeretné vagy akár kedvelné a fiát. Szaddám Huszein sovány, támasz nélkül maradt kölyök volt: hol kecskepásztorsággal, hol mezei munkákkal tartotta fenn magát, sem írni, sem olvasni nem tudott. Egyvalamit azonban megtanul szülőfalujának szunnita beduin közösségében, és ez az egyvalami vörös fonalaként húzódik végig életén: ameddig a klánodhoz húzol, addig nyugodtan verekedhetsz, vagy akár gyilkolhatsz is.

„Minden idők legnagyobb arab vezére." Amikor Szaddám Huszein 1997. április 28-án megszegte születésnapi tortáját, még korlátlan ura volt Iraknak

„A marionett-monarchia vége" – az iraki királyi palota az államcsíny után 1958-ban

A nagybátyja nélkül a gyerek ugyanolyan nyomorúságos véget ért volna, mint a többiek ott al-Avjában. Hairalláh Tulfah azonban, az egykori katonatiszt megkedvelte a kis Huszeint, aki időközben már tízéves lett. Iskolába küldi, neki ajándékozza a pisztolyát, megtanítja lőni meg még egypár olyan dologra, amit ő maga a hadseregben tanult: a zsidók és a síiták gyűlöletére, valamint a britekére is, akik 1921-ben jelölték ki az új népességcsoportok határait a szétszaggatott Irak államban. A nagybácsi meglát valamit abban a sötét szemű, határozott vonású fiúban, ami később egy egész világhatalmat nyer majd meg a számára: a döntésképességet és a határozott, nagy akaraterejű szellemet, amely kompromisszumok nélkül megy majd végig az útján. Persze azt még a nagybácsi sem sejti, hogy a fiú egykor több lesz, mint kecsketulajdonos, és hogy eleinte a CIA, majd a Pentagon és a washingtoni kormány is támogatni fogja. Első iskolai napja után kereken tizenkét évig dolgozott még együtt Szaddám az amerikai titkosszolgálattal. Ez a nap volt egy sok évig elhúzódó és a világpolitikát is meghatározó „gyűlölök és szeretek" viszonynak a kezdete. Vajon mi vette rá az USA-t arra, hogy egy kecskepásztor gyereknek olyan felemelkedési lehetőséget biztosítson, amely még egy amerikai tányérmosogatóét is felülmúlja? Miért paktált le a világ legnagyobb hatalma egy olyan emberrel, aki hatalmát gátlástalan erőszakkal szerezte meg?

Nem utasíthatjuk el egészen azt a feltevést, hogy Szaddám Huszein karrierjét a CIA ügynökeként alapozta meg.
Con Coughlin, Szaddám életrajzírója

Amikor Szaddám Kairóban kapcsolatba lépett a CIA-vel, száműzetésben élt. A vidéki nyomorból a bagdadi metropolisba érkezett férfi politikai aktivistává vált. Elbűvölte a Baath Párt forradalmi fortyogása, az az ideológiai katyvasz, amely az „egyetlen arab nemzet" gondolatát keverte a szocialista romantikával és némi világpolgári élvhajhászással. Szaddám mindenre készen állt: gyilkolásra, zendülésre – a hatalom átvételére. Amikor Abdel-Kerim Kászem lemészárolta II. Fejszál királyt, és ezzel eltüntette a brit operettmonarchiát, a fiatal baathisták azt hitték, ütött az órájuk. Kászemnak azonban semmi köze a „pánarab" gondolathoz, számára egyedül az abszolút uralkodás a cél. Szaddám most kapta meg első nagyobb feladatát: neki kellett tűzerővel fedeznie az 1959. október 7-re tervezett gyilkos összeesküvést. Al-Avja pisztolyos embere azonban csődöt mondott, túl korán lőtt, és Kászem súlyosan megsebesülve, de elmenekült. Szaddám későbbi propagandafilmjében ez nem egészen így történik: az azt mutatja meg, aminek a történetből hivatalos történelemmé kellett válnia: a hős (ő maga) a filmes hősköltemény szerint lovon éri el a Tigris folyót, súlyos sebesülése ellenére átússzik, és végül a sivatag homokján át elvonszolja magát külföldre.

Az arab merénylőt és a CIA-t végül is a közös ellenség személye kapcsolta össze. A washingtoni kormánynak túl durvák voltak Kászem módszerei, s a Perzsa-öbölben előnyt élveztek a „vitális érdekek": a politikai viszonyok befolyásolásának vágya, a geostratégia – és az olaj. Az új iraki uralkodó azonban nemcsak a kommunista pártot engedélyezte, hanem egyenesen állami kézbe akarta venni a fekete arany iparágat. Washington erre már felkapta a fejét: a korlátlan uralkodásra törő Kászemmel szemben Szaddám igazán a kisebbik rosszat jelentette.

Az Egyesült Államok kormánya évtizedeken át nem fogta fel, mekkora veszélyt jelent Szaddám. Akadtak, akik úgy beszéltek róla, mint egy tökfejről vagy egy viccfiguráról. Pedig Szaddám bármi lehet, csak ez a kettő nem.
Laurie Mylroie, az USA külügyminiszterének korábbi tanácsosa

Az USA kétszer is támogatta őt és pártját. Először, amikor a Baath párti Ahmed Haszan el-Bakr tábornok, Huszein nagybátyja, 1963-

ban megtámadta Kászem palotáját, és még keleti szemmel nézve is brutális módon lebombázta négy Hawker-Hunter gép segítségével. Másodszor pedig 1968-ban, amikor a Baath Párt végleg megragadja a hatalmat, akkor is a CIA keze van a dologban.

Az új elnöknek, el-Bakrnak most már arra az emberre van szüksége, aki pár évvel korábban tért haza a száműzetésből. Szaddám lesz a helyettese és titkosszolgálati főnöke. A bagdadi palotákban is állítólag az al-Avjában megismert szigorú szabályok szerint él: ez a szabály pedig a klán, a tikritiek összetartása. Ők írják a szabályokat, és tartják rettegésben a többieket. Szaddám azonban tovább ment. Villámgyorsan, jéghideg fejjel taktikázza előre magát a pártban, egymásra uszítja a frakciókat, és kiiktatja útjából a politikai ellenfeleket. 1979-re el is érte a célját. A megroggyant nagybácsi és államelnök a rádióban jelenti be, hogy „egészségi okok miatt" visszavonul, és utódjául unokaöccsét nevezi meg. A bűnöző-hivatalnok immár felért a csúcsra, és korlátlan ura lett egy olyan országnak, amelynek hatalmas víz- és olajtartalékai vannak.

Néhány évvel korábban államosíttatta az iraki olajkincset, és kiebrudalta az országból a nyugati cégeket. Szaddám ettől kezdve a saját bukszájába terelgeti a milliárdokat, és az irdatlan vagyonból olyan el-

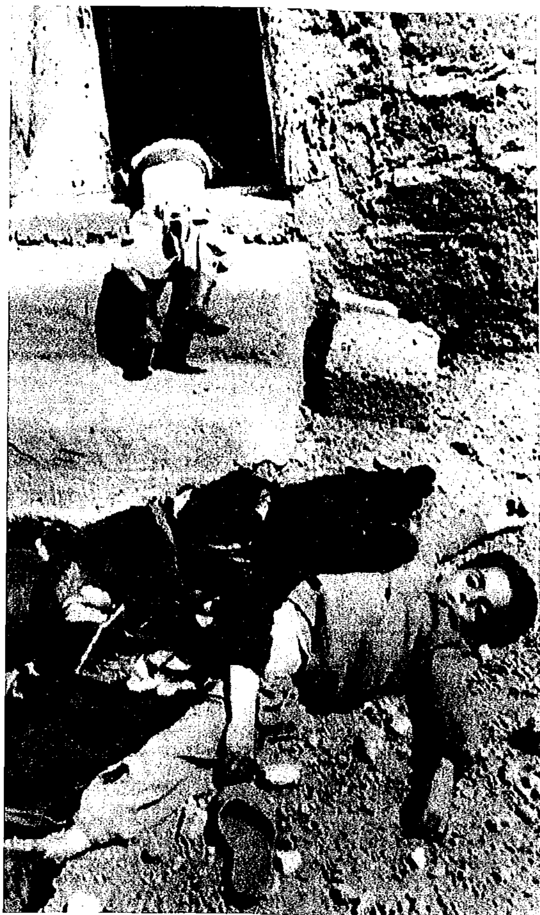
„A klán hatalmának biztosítása" – a helyettes iraki államelnök egyik útján

dorádót hozat létre, amely példa nélküli az arab világban. A nőknek jogot ad, a parasztoknak földreformot. Kórházak és egyetemek, iskolák és utcák, vasúti és elektromos hálózatok épülnek ki, s a baathisták analfabetizmus elleni harca olyannyira eredményes, hogy az UNESCO díjat ad a kezdeményezőnek. Az al-avjai és a többi nyomornegyedbeli szegénynek is juttatni kell a profitból: ingyen hűtőszekrényt és tévét kapnak. A tévében nap mint nap követhetik annak az embernek az előadásait, aki hol mint „jóságos nagybácsi" jelenik meg, fehér köntösben, kezét áldón terjesztve ki a gyereksereg fölé, hol pedig tábornagyi egyenruhában vágtat a sivatagban. Szaddám személyi kultusza nem ismer határokat: hol Szaladin utódja, aki 1187-ben végleg legyőzte Hattinál a keresztes seregeket, és ezzel megvédelmezte a Kelet világát a napnyugati civilizáció áldásaitól. Másik nap Nabukodonozornak, Babilon uralkodójának nyomdokába lép, vagy éppen úgy retusáltatja ki a családfáját, hogy egyenes ágon Fátimától vezethesse le származását.

Ebben az újsütetű Irakban az emberek ehetnek, amennyi beléjük fér, de nincs okuk a jókedvre. Az az ember, akit az USA később „napkeleti Hitlernek" nevez el, inkább az egykori szovjet diktátornak, Sztálinnak a módszerét kölcsönzi ki – legalábbis életrajzírója, Szaid Aburis szerint. Akárcsak a „vörös cár", Szaddám is élete végéig szenved hiányos műveltsége miatt. A „bosszú politikáját" folytatja, Irakot a hazugság, a félelem és a terror országává teszi. Aki nem vesz részt az államilag szervezett helyesírási és olvasási tanfolyamokon, azt letartóztatják. Szaddám rendszerének spiclijei és fogdmegjei pedig tetszés szerint csapnak le: a „cionizmusnak és az imperializmusnak" talán százezernyi kiszolgálóját kínozzák meg, gyötrik halálra, az ellenzékiek rendszeresen halnak meg közlekedési balesetekben vagy szívrohamban.

Szaddámnak még az is sikerül, hogy az egész jóllakott iraki népet megnyerje bűntársául a bűntetteihez. Amikor a „Felszabadulás terén" tizennégy „állami ellenséget" akasztat fel egyszerre, az iskolák nem nyitnak ki. A nyilvános kivégzések afféle népünnepéllyé alakulnak: a bámészkodók piknikeznek, esznek-isznak a kivégzések mellett, és lelkesen tapsolnak. És Szaddám megint tovább megy egy lépéssel: a hatalomátvétel után néhány héttel Sztálin mintájára a saját környezetét is megrostálja. Élvezettel pöfékeli a havannáját, miközben huszonegy nevet olvas fel a forradalmi tanács előtt, és fehér zsebkendőt szorít a szemére. Az „összeesküvők" egytől egyig régi társak, akiket

„Szörnyű gaztettek" – iraki gáztámadás áldozatai a kurd Halabdzsa városban

most elvezetnek, később pedig kivégeznek – azok, akik szintén a teremben tartózkodnak, és akiket Szaddám „kivégzőosztagokba" oszt be.

A Nyugatot nem zavarja a zsarnok gyilkolászása, sokkal inkább gazdasági egyeduralma. Amikor Szaddám államosította az olajipart, Párizs, London és Washington tétlenül nézhetett csupán. Röviddel azelőtt írta alá a barátsági szerződést Moszkvával, s az agg moszkvai hatalmasok megígérték neki a fölösleg átvételét – okos sakkhúzás a hidegháború idején. Nyugat megint taktikázásba fog, a bagdadi nagy embernél nagy üzletet szimatolnak. Most nem a fekete arany a tét, hanem a fegyverek. Az oroszok már szállítottak a távoli szövetségesnek ágyúkat és tankokat, a nyugattól most harci repülőgépeket is kap, helikoptereket és föld-levegő rakétákat. Szaddám talpig felfegyverzi Irakot, és a kelet és a nyugat segítségével olyan fegyvertárra tesz szert, amellyel két évtizeden át rettegésben tartja az egész világot: tömegpusztító eszközök előállítására alkalmas laboratóriumokat épít.

Sajnálom, hogy be kell ismernem: azt hiszem, adtunk Szaddámnak mérges gázt is. Akkor jó ötletnek tűnt. Állítólag pozitív célra használta: meg kellett akadályozni az ajatollah előrenyomulását.

Edward Peck, korábbi iraki USA-nagykövet

Az Egyesült Államok készségesen ellátja Irakot még mérges gázzal is, amikor a szomszédos Iránban megdöntik a sah uralmát. Szaddám pánarab elképzeléseit egészen eddig lehetetlennek tartották a washingtoni stratégák, most azonban alaposan megváltozik a nézőpontjuk. „Szaddám gazember, de a mi gazemberünk" – hangzik az amerikai hatalmi politika új jelszava. A Perzsa-öböl kiskirályának sakkban kell tartania a „nagy sátán", Komeini ajatollah síita istenharcosait. 1980. szeptember 22-én Szaddám háborút indít Irán ellen, „céltalan háborút", ahogy azt Szaid Aburis nevezi. Az USA titkosszolgálata nagyvonalúan, minden ellenszolgáltatás nélkül információkat és műholdas felvételeket ad át Szaddámnak az ellenségről. 1982-ben Reagan elnök büszkén levéteti Irakot a terrorizmust támogató „Gonosz országai" közül, és egy évvel később különleges megbízottját, Donald Rumsfeldet Bagdadba rendeli, hogy kezdeményezzen új diplomáciai és gazdasági kapcsolatokat – a küldetés sikerrel jár. Az USA továbbra is szállítja a fegyvert, és immár élelmiszerrel és hitelekkel is támogatja az országot. Szaddám mindezt előnyös árú olajjal hálálja meg: a dollár fontos bevételi forrása a hadi kasszának. Az USA kormánya saját érdekei miatt szemet huny afölött is, hogy a diktátor iráni katonákat a nemzetközi jogban törvényen kívülinek deklarált mérges gázzal gyilkol le.

„Kivégzés mint népünnepély" – egy halálos ítélet végrehajtása Irakban 1985-ben. Egy állítólagos robbantó testére robbanószert erősítenek

A mérgesgáz-támadás akkor nem tűnt olyan rettenetesnek az USA szemében. Hiszen Szaddám akkor a „mi" oldalunkon állt. Az amerikai sajtó alig vett róla tudomást.

Edward Peck, korábbi iraki USA-nagykövet

A kurd Halabdzsában rendezett tömegmészárlást is csak ímmel-ámmal veszik tudomásul Washingtonban. Az iraki kurd kisebbség, amely évek óta elnyomásban él, szövetkezett Iránnal. Szaddám megint beveti a mérges gázt, és ezúttal propagandacélú filmfelvételeket is készíttet: a kihalt város utcáin élettelen testek hevernek ezerszámra, eltorzult arcukat közelről veszi a kamera.

Ez a látható bizonyítéka annak, hogy ez a diktátor csak a legbrutálisabb módszerekkel képes megőrizni a hatalmát. Szaddám úgy érzi, nyomás alatt áll: az Irán elleni harc során stratégiai dilettantizmusról tesz tanúságot. Pár nap alatt akarta lerohanni az országot, de a Homeini „istenharcosaival" történő összecsapások sora a 20. század leghosszabb háborújává fejlődik, és sok százezer áldozatot követel. Szaddám összehívja a minisztereit. Dr. Ibrahim, a lojális, Oxfordban tanult egészségügyi miniszter olyan javaslatot tesz, amely az életébe kerül: Szaddám vonuljon vissza, ameddig a háború tart, így később tekintélyes elnökként térhet vissza a hatalomba. Ibrahim doktort rögtön az ülés után letartóztatják: szétdarabolt holttestét egy fekete ruhazsákban kapja meg másnap a felesége. Szaddám hiába került időközben a Tigris menti ország élére, még mindig ugyanolyan gátlástalan brutalitással reagál, ahogyan azt a társadalom legalján megtanulta.

A klán számára is új idők jönnek. A nagycsalád éveken át a hatalom megtartására szolgált. A tikritiek uralják Bagdad nagy palotáit, és Bagdad leggazdagabbjai kerülnek ki a soraikból. Szaddám kereken 400 rokonát emelte magas posztokra, nevelőapját, Hairalláh Tulfaht például Bagdad polgármesterévé tette, fiát, Adnant pedig védelmi miniszterré nevezte ki. Amikor azonban a jóvágású és jó svádájú Adnan Tulfah kezd politikai sztárrá válni, 1989-ben hirtelen meghibásodik az őt szállító helikopter, és lezuhan. A nyolc éven át tartó Irán elleni háború megroggyantotta a diktátor önbizalmát, most kezdi tizedelni a rá esetlegesen veszélyt jelentő rokonokat is. Hosszú ideig fedezte rosszul sikerült fiainak, az unokatestvérével, Szajidával kötött házasságból származó Udajnak és Kuszajnak mocskos ügyeit. A két fiú, a „farkas" és a „kígyó" bagdadi playboyként járja az éjszakát, erőszakoskodik, kegyetlenkedik és gyilkol. Amikor azonban Udaj az egyiptomi First Lady, Suzanne Mubárak szeme láttára veri agyon apja

„Szeretjük apánkat, a nagy vezért." Szaddám családja: az első sorban a diktátor mellett ül a felesége, Szajida és a lánya, Hala. Az álló sor balról: Huszein (veje), Kuszaj (fia), Rana és Raghad (lányai), Szaddám Kámil (veje) és Udaj (fia) 1988-ban

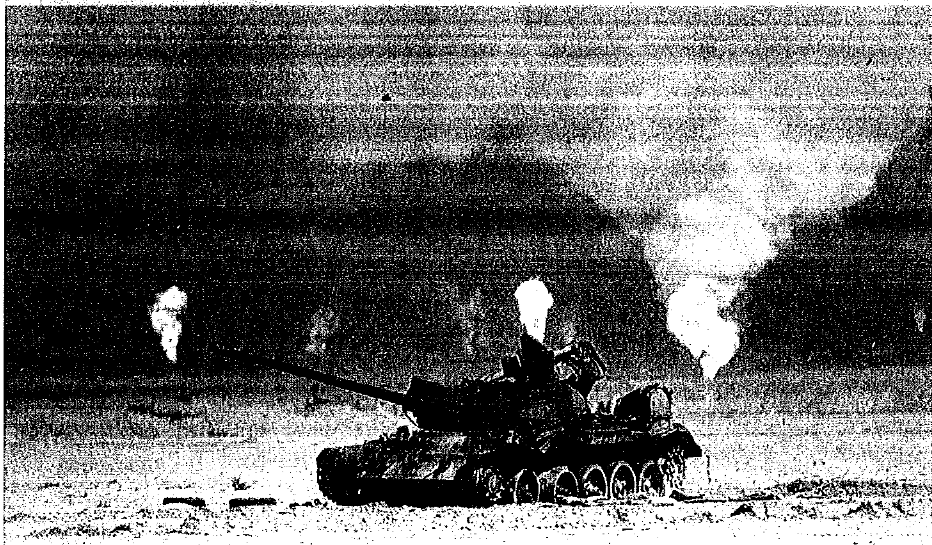
főkóstolóját, Szaddám meg akarja öletni. Csak Szajida rábeszélőtehetségének köszönhető, hogy a fiú megússza az esetet.

Szaddám éveken át őrizgeti haragját. A diktátor vejei, Huszein és Szaddám Kámil Udaj kiszámíthatatlansága miatt menekülnek Jordániába, és ott a CIA és a sajtó előtt elejtenek bizonyos információkat az iraki fegyverkészletekről. Szaddám mézes szavakkal édesgeti vissza őket Irakba – ám a határ átlépése után már nem marad sok idejük. Szaddám hóhérai lecsapnak, s az özvegyek, Szaddám lányai, hamarosan a sajtóban teszik közzé: „Szeretjük apánkat, a nagy vezért."

Nyugaton megtöltik ugyan ezek az intrikák a bulvársajtót, de azért nem veszik őket túlságosan komolyan. Az Ovális Irodában csak akkor csap át a hangulat, amikor Szaddám már külföldön is dúlni kezd, és eltalál egy igen fontos ideget. A diktátor ugyanis heteken át sötét fenyegetőzéseket hangoztat a szomszédos Kuvait ellen: azzal gyanúsítja a sejkséget, hogy

Szaddámot gyakran nevezik „a Közel-Kelet őrültjének". Én nem értek egyet ezzel az elnevezéssel. Épp ellenkezőleg: Szaddám pontosan megtervezi minden lépését, mivel racionális gondolkodó.

Jerrold Post, a CIA pszichológusa

A „Hitler-kaliberű agresszor" vereségének jelképe: Kuvait lángoló olajmezői előtt álló szétlőtt iraki tank 1991 márciusában

lopják az iraki olajat, és hogy lenyomják az OPEC árait. A kamerák előtt mondja ki, hogy igényt tart a „mesterséges államra", amely történelmileg Irak részét alkotja. Amerikai műholdas felvételek mutatják, hogy katonáit rég elhelyezte a kuvaiti határ mentén, de a Pentagonban még mindig szájalásnak, kardcsörtetésnek minősítik a fenyegetőzést. Egy nappal az előtt, hogy Szaddám csapatai 1990. augusztus 2-án bevonulnak a szomszédos országba, az USA nagykövet asszonya ezt a – következményekkel terhes – kijelentést teszi: „A belarab határkérdésekkel kapcsolatban, mint amilyen például az önök vitája Kuvaittal, nincs véleményünk." April Glaspie-t ezért később bűnbaknak teszik meg, de valószínű, hogy Washington hivatalos véleményét képviselte ezzel a kijelentéssel. Az idősebb Bush elnök csak későn ismeri fel, hogy alábecsülte a Perzsa-öböl „gazemberét". Ettől kezdve a bagdadi diktátor ellenőrzi a kuvaiti Szabáh-klán olaját is, ami nem kevesebb, mint a világ tartalékának egyötöd része. A Nyugat pedig ezzel zsarolható.

A Fehér Ház ura rövid időn belül diadallá fordítja az USA politikai kudarcát. Diplomáciai erővel egy harminc államból álló szövetséget kalapál össze, elszigeteli a „Hitler-kaliberű" diktátort az arab világban, és az Egyesült Nemzeteket is ultimátum küldésére veszi rá: 1991. január 15-ig vonuljon vissza, különben megteszik „a szükséges intézkedéseket". Röviddel ezután már félmillió USA-katona érkezik az Öbölhöz, mert az USA akar Szaddám körmére koppantani. Ulrich Kienzle, a ZDF tévétársaság riportere egyike a legutolsó nyugati újságíróknak, akik Szaddámmal még a háború előtt riportot készíthettek. A diktátorral való találkozás előtt vegyszerrel kell a kezét fertőtlenítenie, alaposan átvizsgálják, és át is világítják. Magasfeszültségű interjú ez, amely tükrözi, milyen rémtettekre volt képes Szaddám. Amikor Kienzle azt mondja neki, hogyha nem vonul vissza, elkerülhetetlenné válik az Öböl-háború, csak vállat von. A zsarnokot nem ijesztik a halottak. 1991. január 17-én aztán a Szaddám elleni szövetség első bombái lehullanak Irakra, s az ehhez csatlakozó szárazföldi háború már nem tart száz óránál tovább. A megszállókat kikergetik Kuvaitból, ám az USA-csapatok nem nyomulnak előre egészen Bagdadig. Még mindig azt hiszik, hogy Szaddám stabilizálja a Közel-Keletet, és hogy a Tigris-parti rezsim nélkül nincs a térségnek jövője.

Az Egyesült Államok igazán sohasem akart megszabadulni Szaddámtól. Az egész világot berángatták a politikájukba, befeketítették Szaddámot, mégsem akartak soha egy iraki polgárháború veszélyével szembenézni.
Robert Baer, volt CIA-ügynök

Washington még akkor is szabad kezet ad a gyengülő diktátornak, amikor az a háború után vérbe fojtja az ellene irányuló lázadásokat.

„Operation Enduring Freedom": 2003 márciusában amerikai csapatok vonulnak be Irakba. A diktátor fényképe még mindenütt ott van

„Ősz, borzas emberi roncs." Szaddám 2003. decemberi tikriti elfogása sem hozta meg Irak számára a békét

Délen Szaddám katonái több száz síitát lőnek agyon, északon kurdokat kergetnek a hegyekbe, hogy ott legyilkolják őket. Washington tovább taktikázik: ha a bagdadi rezsim a tét, akkor a szuperhatalom nem a zsarnokok elleni eljárást alkalmazza. Az amerikai titkosszolgálat éveken át támogatja az iraki titkos (száműzött) ellenzéket, az INC-t, együtt készülnek fel a Szaddámmal történő leszámolásra. Amikor pedig ez a hadsereg elindul Bagdad felé az észak-iraki Szaláhaddin városból, Robert Baer CIA-ügynök olyan fülest kap, amely miatt jobbnak látja azonnal felmondani a szolgálatot: az USA-nak nem áll érdekében támogatni ezt a hadműveletet. Az üzenet feladója pedig egy legmagasabb helyen dolgozó biztonsági tanácsadó.

Mialatt az idősebb Bush újraválasztása meghiúsul a rossz gazdasági helyzet miatt, Szaddám a távoli Bagdadban továbbra is hatalmon marad. A diktátor a gazdasági szankciók ellenére tovább szövögeti titkos terveit a biológiai, kémiai és atomfegyverekről. Az ellenőrök jelenlétét viccnek veszi, és egyre-másra beviszi az erdőbe a nyugati szakértőket. Eleinte mindenféle zaklatással és megtévesztő manőverrel akadályozza a munkájukat, végül 1998-ban ki is hajíttatja őket az országból. Csak találgathatja a világ, mekkora az iraki fegyvertár: a bagdadi hatalmasságok csapatainak ütőereje ettől fogva színtiszta találgatáson alapul.

2003 márciusában aztán a fiatalabbik Bush elnök úgy határoz, hogy háborút kezd Szaddám Huszein ellen, akár az Egyesült Nemzetek nélkül is. A szeptember 11-i terrortámadások után a diktátor „a Gonosz tengelyéhez" tartozik, a gaz államok közé, amelyek támogatják az Oszama bin Laden-féle terroristákat. Az amerikaiak és a britek versenyt futnak a bombázások után Bagdadba, azzal a szándékkal, hogy elsőként kerítsék kézre a zsarnokot, akár élve, akár holtan.

Irak támogatja az Amerika-ellenes politikát és a terrorizmust. Háborúnk a terrorizmus ellen megkezdődött. Ha Irak nem cselekszik, akkor majd mi fogunk.

George W. Bush a harmadik Öböl-háború előtt

Szaddám fiait, Udajt és Kuszajt 2003 júliusában lelövik az amerikai katonák, de a diktátort még hónapokkal később is csak körözik. Az USA titkosszolgálata végül ott bukkan rá, ahol egykor a nagybátyja, Hairalláh Tulfah lőni tanította, és az iskolai oktatás révén lehetővé tette számára a felemelkedést a fővárosba és a politikába: a poros Tikritben. A „hajnalpír akció" során az amerikai katonák diadalmasan kirángatják egy sáros, büdös földlyukból azt a roncsot, aki borzasan, nagy, ősz szakállal látható letartóztatási fényképén, mellén egy nagy táblával: „Szaddám Huszein, 131 203".

Már néhány órával később felrobbannak az első bombák a rendőrségeken. Az amerikaiak máig kísérleteznek azzal, hogy rendet teremtsenek az országban. De hiába vonult be a világ első számú szuperhatalma, Irak még igen-igen messze áll a békétől.

A szövegek szerzői

Alexander Berkel — 1940: Lev Trockij halála

Nushin Bokai — 1913: Az első német médiasztár

Stefan Brauburger — 1936: Az ismeretlen katona

Jürgen Czwienk — 1933: Túrakajakkal Ausztráliába

Holger Diedrich — 1963: John F. Kennedy – mítosz és valóság

Werner Doyé — 1992: Petra Kelly rejtélyes halála

Anja Greulich — 1914: Egy parányi béke
1917: Mata Hari mítosza
1940: Coco Chanel kettős élete

Peter Hartl — 1945: Hitler utolsó titkárnője

Florian Hartung — 2003: Szaddám Huszein: az igaz történet

Annette von der Heyde — 1936: A Lebensborn-legenda
1965: Churchill, a sportember
1979: Rudi Dutschke rövid élete
2002: Ulrike Meinhof agya

Sönke Neitzel — 1945: Az utolsó tengeralattjáró

Patrik Obrusnik — 1953: A németek sorshegye

Karl-Walter Reinhardt — 1947: Roswell titka
1952: Charlie Chaplin – egy csavargó hontalanná válik
1972: Az alaszkai „Bermuda-háromszög"
1986: A *Challenger* tragédiája

Bärbel Schmidt-Šakić — 1932: Sztálin, a magánember

Mario Sporn — 1943: A kefaliníai mészárlás
1943: A Fehér Rózsa
1953: Szeretett elvtársnő
1961: Menekülés Cadillacben

Anette Tewes — 1998: Gyilkosság a Vatikánban

Képek jegyzéke

Rövidítések: j = jobb, b = bal, a = alsó, f = felső

Névmutató

SZTE Egyetemi Könyvtár
SZEGED

Guido Knopp és csapata a huszadik század legendáinak, mitikus történeteinek, tisztázatlan eseteinek járt utána. Vizsgálódásaik tárgyát mindig az ember képezte. Olyan emberekről találtak új információkat, mint Mata Hari, a csábító kurtizán és francia titkosszolgálati ügynök; Lev Trockij, a Vörös Hadsereg megalkotója, akit mexikói száműzetésében ért utol a halál; vagy a közismert Coco Chanel és Charlie Chaplin. A legújabb idők figyelemre méltó eseményeivel is foglalkozik Knopp csapata, például Petra Kelly halálával. Winston Churchill, a híres angol politikus még híresebb „No sports" mondásának lódítását is leleplezi ez a könyv, a politikust szenvedélyes sportemberként mutatva be. A század kevésbé ismert arcai is felbukkannak a történetekben, így például Oskar Speck német sportoló, aki 1939-ben hétévi tengeri hányódás után érte el kis túrakajakjával Ausztrália partjait, ahol – figyelmen kívül hagyva az időközben kitört háborút – kitűzte a horogkeresztes zászlót, amiért azon nyomban hadifogságra vetették. Történelmi témákkal is foglalkozik a gyűjtemény: Himmler Lebensborn programjával vagy a Fehér Rózsa titkos antifasiszta ellenállási mozgalom tagjainak tragikus sorsával s azzal az árulóval, aki miatt Sophie Schollnak meg kellett halnia.

Guido Knopp csapata igen alapos kutatómunkát végzett ezekben és még egyéb témákban, és gyakran meglepő eredményekre jutottak. Új megvilágításba kerülnek az ismert történetek is az új információk, eddig lappangó dokumentumok vagy a kortársak meghökkentő beszámolói alapján. Könyvünk számára nem az elvi viták, az elvont történelmi kérdések a fontosak, hanem mindig az ember, az ember érzései, az ember előítéletei, amelyeket meg kell szüntetni, és az ember legendái, amelyeket ide kell hozni, elérhető, földi közelségbe.

ISBN 963 9693 073

Mérték Kiadó

MÉRTÉK KIADÓ

Guido Knopp

HISTÓRIÁK

Történetek a történelem árnyékában